

สถานการณ์และผลกระทบของการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับ
การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) และมาตรการป้องกันในประเทศไทย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาอาชญวิทยาและงานยุติธรรม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2563
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Situations and Impacts of Fake News 's Infodemic about
the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Pandemic and
the Preventive Measurements in Thailand

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy in Criminology and Criminal Justice

Department of Sociology and Anthropology

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE

Chulalongkorn University

Academic Year 2020

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	สถานการณ์และผลกระทบของการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับ การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) และมาตรการป้องกันในประเทศไทย
โดย	น.ส.พรรณวดี ชัยกิจ
สาขาวิชา	อาชีวศึกษาและงานยุติธรรม
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.สุนนทิพย์ จิตสว่าง

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต

..... คณะบดีคณะรัฐศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(พลตำรวจโท ดร.อดุลย์ ณรงค์ศักดิ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุนนทิพย์ จิตสว่าง)

..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.สุรชาติ บำรุงสุข)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิริติ ชื่นพิทยาธร)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย)

พรรณวดี ชัยกิจ : สถานการณ์และผลกระทบของการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับ การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) และมาตรการป้องกันในประเทศไทย. (Situations and Impacts of Fake News 's Infodemic about the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Pandemic and the Preventive Measurements in Thailand) อ.ที่ปรึกษาหลัก : รศ. ดร. สุนนทีพิทย์ จิตสว่าง

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์ ผลกระทบ และมาตรการป้องกันการแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ในไทย อันจะนำไปสู่การแสวงหาข้อเสนอแนะเชิงมาตรการการป้องกันและแก้ไขปัญหาการแพร่กระจายข่าวปลอมของไทยในอนาคต โดยเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่มีขอบเขตการศึกษาระหว่างเดือนมกราคม-ธันวาคม พ.ศ. 2563 โดยจำแนกสถานการณ์การศึกษาออกเป็น 2 ช่วงเวลา ได้แก่ 1) การแพร่ระบาดรอบที่ 1 ระหว่างเดือนมกราคม-เดือนพฤศจิกายน 2563 และ 2) การแพร่ระบาดรอบที่ 2 เดือนธันวาคม 2563-เดือนมีนาคม 2564 ตลอดจนการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่คัดเลือกด้วยวิธีการเฉพาะเจาะจง เพื่อวิเคราะห์ประเด็นอย่างรอบด้านผ่าน 4 มุมมอง ได้แก่ 1) มุมมองเชิงนโยบายจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง 2) มุมมองเชิงข้อเสนอแนะจากนักวิชาการ 3) มุมมองเชิงสาธารณะจากภาคประชาชน ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน สื่อ และผู้มีอิทธิพลทางความคิดบนโลกออนไลน์ และ 4) มุมมองเชิงการสื่อสารจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19)

ผลการศึกษาพบว่า สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดการแพร่กระจายข่าวปลอมจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร โดยการส่งต่อข่าวปลอมมีปัจจัยกระตุ้นมาจากการรับรู้ ความคิด และอารมณ์ร่วมขณะเสพข่าว ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดการผลักดันการส่งต่อข่าวระหว่างกัน ขณะเดียวกันผู้รับสารยังสามารถเปลี่ยนบทบาททำหน้าที่ผู้ส่งสารได้อย่างคู่ขนานด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ การส่งต่อข่าวปลอมได้ก่อให้เกิดผลกระทบสำคัญ 5 มิติ ได้แก่ 1) ผลกระทบต่อสุขภาพ 2) ผลกระทบต่อจิตใจ 3) ผลกระทบต่อสังคม 4) ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ และ 5) ผลกระทบต่อความมั่นคงและความน่าเชื่อถือ อย่างไรก็ตาม การดำเนินมาตรการป้องกันข่าวปลอมของไทยเกี่ยวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 สามารถจำแนกมาตรการออกเป็น 2 มาตรการหลัก คือ มาตรการจากภาครัฐ และมาตรการที่ไม่ใช่ภาครัฐ แต่กลับพบว่ามาตรการดังกล่าวยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ในระยะยาว ด้วยเหตุนี้ งานชิ้นนี้จึงมุ่งแสวงหามาตรการป้องกันข่าวปลอมที่มีประสิทธิภาพผ่านข้อเสนอแนะเชิงมาตรการทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านระบบและเทคโนโลยี 2) ด้านโครงสร้าง 3) ด้านความรู้ 4) ด้านการมีส่วนร่วม 5) ด้านการสื่อสาร และ 6) ด้านการดำเนินคดีต่อผู้กระทำผิด

สาขาวิชา อาชีววิทยาและงานยุติธรรม

ลายมือชื่อนิสิต

ปีการศึกษา 2563

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

6181365124 : MAJOR CRIMINOLOGY AND CRIMINAL JUSTICE

KEYWORD: Fake news, COVID-19, Infodemic

Phanwadee Chaikij : Situations and Impacts of Fake News 's Infodemic about the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Pandemic and the Preventive Measurements in Thailand. Advisor: Assoc. Prof. Dr. SUMONTHIP CHITSAWANG

The objectives of this study were to investigate the situations, impacts, and preventive measurements on fake news's infodemic about the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) pandemic in Thailand, it will lead to seeking recommendations on measures to prevent and solve the problem of infodemic for the future of Thailand. The study was a qualitative research that scope of the study during January-December 2020, by categorizing the situation into 2 periods: 1) the first pandemic between January-November 2020, and 2) the second pandemic between December 2020-March 2021. In addition, the study was a documentary research and in-depth interview from the key informants selected by a specific method to analyze issues in all aspects through 4 perspectives: 1) the policy perspectives from relevant government agencies, 2) the recommendations from academics, 3) the public perspectives from the people's sector, civil society, private sector, media, and influencers and 4) the communication perspectives from the Center for COVID-19 Situation Administration.

The findings indicated that the situation of Covid-19 which a major contributor to the spread of fake news from sender to receiver. There are driven by many factors such as perceptions, thoughts, and emotions while consuming news. These are important things that drive the sharing of news between each other. At the same time, the receiver can switch roles to the sender in parallel as well. Moreover, the spreading of fake news has a major impact on five dimensions: 1) impact for health, 2) impact for mental, 3) impact for social, 4) impact for economic, and 5) impact for stability and reliability. Although, the implementation of measures to prevent fake news in Thailand about the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) can be classified into 2 main measures, which are government measures and non-government measures but found that there are still cannot solve the problem in the long term. Therefore, this study aimed to find effective preventive measurements against fake news through six measures: 1) System and Technology 2) Structure 3) Knowledge 4) Participation 5) Communication and 6) Prosecution of offenders.

Field of Study: Criminology and Criminal Justice Student's Signature

Academic Year: 2020 Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลือจากบุคคลหลายท่านที่ได้ให้การสนับสนุนดิฉันมาโดยตลอดระยะเวลาของการศึกษา ขอกราบขอบพระคุณ รศ.ดร.สุนนทิพย์ จิตสว่าง หัวหน้าภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่เมตตากรุณาให้คำชี้แนะในทุกกระบวนการ และรับฟังสิ่งที่ดิฉันต้องการนำเสนอมาโดยตลอด รวมทั้งกราบขอบพระคุณ พล.ต.ท.ดร.อดุลย์ ณรงค์ศักดิ์ ศ.ดร.สุรชาติ บำรุงสุข รศ.ดร.จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และ ผศ.ดร.กิริติ ชื่นพิทยาธร ที่กรุณาตอบรับเป็นประธานและกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ตลอดจนสละเวลาอันมีค่ามาให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ที่ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้แก่ข้าพเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดร.นันทิ จิตสว่าง ที่กรุณาอบรมสั่งสอน ชี้แนะ สอบถามความคืบหน้า ร่วมสนทนาแลกเปลี่ยน และกระตุ้นให้ดิฉันอยากเดินทางมาเข้าชั้นเรียนในทุก ๆ ครั้ง รวมทั้งเจ้าหน้าที่ภาควิชาที่อำนวยความสะดวกด้านเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างราบรื่นแม้จะเป็นช่วงสถานการณ์ไม่ปกติก็ตาม

ขอกราบขอบพระคุณด้วยความรักแก่บุคคลที่ดิฉันอยากขอบคุณมากที่สุดที่เป็นเสมือนหัวใจของดิฉันคือ คุณธัชกร ชัยกิจ (คุณแม่) ผู้ที่เป็นตัวอย่างของความเป็นหญิงแกร่ง และเปิดโอกาสทางการศึกษาให้ดิฉันมาโดยตลอด คุณแม่ไม่เคยปิดกั้นการเรียนรู้ ไม่เคยบังคับให้ลูกเรียนอย่างที่คุณแม่อยากให้เรียน อะไรที่ลูกทำแล้วเป็นเรื่องดีคุณแม่ก็พร้อมสนับสนุน นี่จึงไม่ใช่เรื่องน่าอายเลยที่ดิฉันจะบอกว่าคุณแม่คือกำลังใจที่สำคัญที่สุดในชีวิตของดิฉัน ซึ่งทำให้ดิฉันรู้ว่าความสำเร็จในทุก ๆ ก้าวของชีวิตจะมีคุณแม่ร่วมยินดีในทุก ๆ ครั้งเสมอ

ขอขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่น โดยเฉพาะคุณปิยพงศ์ แซ่ตั้ง คุณพรชพร สุวรรณภาศ คุณกรวรรณ คำกรเกต และคุณเขาวัวศ สุกุลวิทย์ ที่คอยช่วยเหลือ คอยร่วมทุกข์ร่วมสุข และคอยผลักดันให้กำลังใจซึ่งกันและกันมาตลอดระยะเวลา 3 ปี ขอขอบคุณคุณกนกวรรณ เขาวัวกิจ คุณธีรกานต์ พงศ์พิชญามาตย์ คุณจิราภรณ์ ศิระวรกุล และคุณปรีดีเปรม ชัยกิจ ที่คอยเป็นกำลังใจอยู่ห่าง ๆ และคอยรับฟังปัญหาเสมอ รวมทั้งขอขอบคุณ ดร.สุทธิพงศ์ วรอุไร ที่เป็นหนึ่งในแรงผลักดันให้ดิฉันตัดสินใจสมัครเข้าศึกษาในระดับปริญญาเอกและคอยให้ความช่วยเหลืออยู่เสมอในทุกโอกาส

สุดท้ายนี้ขอขอบคุณปัญหาข่าวปลอมและเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่ทำให้มีวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอขอบคุณตำราทุกเล่ม และผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่านสำหรับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ รวมทั้งขอบคุณคุณจักรพงษ์ ภูติรัตน์ ที่เป็นกำลังใจสำคัญให้ดิฉันตลอด 24 ชั่วโมง และขอขอบคุณตัวเองที่เข้มแข็ง ยึดสู้ และฝ่าฟันกับทุกอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ โดยไม่ยอมแพ้ก่อนถึงเส้นชัย

พรรมวดี ชัยกิจ

สารบัญ

	หน้า
.....	ค
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญรูปภาพ.....	ฅ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย	7
1.3 คำถามการวิจัย.....	7
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	7
1.5 นิยามศัพท์	8
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
2.1 แนวคิดที่ว่าด้วยข่าวปลอม (Fake news).....	10
2.1.1 ความหมายของข่าวปลอม.....	11
2.1.2 ประเภทของข่าวปลอม	14
2.1.3 แรงจูงใจของการสร้างข่าวปลอม.....	17
2.1.4 ผลกระทบของข่าวปลอม	19

2.2 แนวคิดว่าด้วยการแพร่ระบาดของข้อมูลข่าวสาร (Infodemic)	21
2.2.1 ความหมายและความสำคัญของ Infodemic.....	21
2.2.2 ลักษณะการแพร่ระบาดของข่าวปลอมในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส โคว วิด-19 ของต่างประเทศ.....	25
2.2.2.1 ข่าวปลอมเกี่ยวกับอาหารและเครื่องดื่มเพื่อป้องกันเชื้อโควิด-19	25
2.2.2.2 ข่าวปลอมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเพื่อป้องกันเชื้อโควิด-19.....	30
2.2.2.3 ข่าวปลอมเกี่ยวกับอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ที่เสี่ยงติดเชื้อโควิด-19.....	32
2.2.2.4 ข่าวปลอมเกี่ยวกับการผลิตวัคซีนป้องกันไวรัสโควิด-19	32
2.2.2.5 ข่าวปลอมเกี่ยวกับการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐในสถานการณ์โควิด-19.....	33
2.2.2.6 ข่าวปลอมเกี่ยวกับการกลั่นแกล้งและความสนุกสนาน.....	33
2.2.2.7 ข่าวปลอมเกี่ยวกับบุคคลสำคัญของประเทศติดเชื้อโควิด-19	33
2.2.3 มาตรการป้องกันข่าวปลอมในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ของ ต่างประเทศ	35
2.2.3.1 มาตรการทางกฎหมาย	37
2.2.3.2 มาตรการสื่อสารภาครัฐและตรวจสอบข้อเท็จจริง.....	41
2.2.3.3 มาตรการภาครัฐร่วมมือกับประชาชน	42
2.2.3.4 มาตรการภาครัฐร่วมมือกับแพลตฟอร์มออนไลน์.....	43
2.2.3.5 มาตรการความร่วมมือระหว่างประเทศ	45
2.2.3.6 มาตรการให้อิสระแก่สื่อและภาคประชาชน	46
2.2.3.7 มาตรการให้ความรู้และความรับผิดชอบต่อสังคม	47
2.2.4 Infodemic: ผลกระทบและความท้าทายต่อบริบทโลกในสถานการณ์การแพร่ระบาด ของเชื้อไวรัสโควิด-19	47
2.3 ทฤษฎีกระบวนการสื่อสาร (Communication Process Theory)	50
2.3.1 ความหมายของกระบวนการสื่อสาร.....	50
2.3.1.1 กระบวนการสื่อสารเชิงนิเทศศาสตร์ของ David K. Berlo.....	50

2.3.1.2	กระบวนการสื่อสารเชิงพฤติกรรมของ Harold D. Lasswell.....	54
2.3.2	วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร	56
2.4.2.1	วัตถุประสงค์เพื่อนำไปใช้.....	58
2.4.2.2	เพื่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านการพัฒนา	59
2.3.3	ลักษณะของกระบวนการสื่อสาร.....	59
2.4.3.1	กระบวนการสื่อสารแบบทางเดียว.....	60
2.4.3.2	กระบวนการสื่อสารแบบสองทาง.....	60
2.4	ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (Diffusion of Innovation Theory).....	62
2.4.1	ประเภทของผู้รับนวัตกรรม.....	63
2.4.1.1	กลุ่มผู้แนะนำนวัตกรรม (Innovator).....	63
2.4.1.2	กลุ่มผู้ยอมรับนวัตกรรมง่าย (Early Adopters).....	63
2.4.1.3	กลุ่มผู้ยอมรับเร็ว (Early Majority).....	63
2.4.1.4	กลุ่มผู้ยอมรับช้า (Late Majority).....	64
2.4.1.5	กลุ่มล่าช้า (Laggard).....	64
2.4.2	กระบวนการยอมรับนวัตกรรม.....	64
2.4.2.1	ขั้นความรู้ (Knowledge).....	64
2.4.2.2	ขั้นการโน้มน้าวใจ (Persuasion).....	65
2.4.2.3	ขั้นการตัดสินใจ (Decision).....	65
2.4.2.4	ขั้นการดำเนินการ (Implementation).....	65
2.4.2.5	ขั้นการยืนยัน (Confirmation).....	66
2.5	แนวคิดสังคมออนไลน์ (Social Media).....	66
2.5.1	คุณสมบัติของสื่อสังคมออนไลน์.....	67
2.5.2	สังคมออนไลน์: ช่องทางสำคัญในการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับโควิด-19.....	68
2.6	ทฤษฎีการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์ (Computer- Mediated Communication). 70	

2.6.1	รูปแบบการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์	71
2.6.2	ผลกระทบต่อสังคมจากการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์	73
2.7	ทฤษฎีการหลอมรวมสื่อ (Media Convergence).....	74
2.8	ทฤษฎีสามเหลี่ยมอาชญากรรม (Crime Triangle Theory).....	76
2.9	ทฤษฎีทางเลือกในการใช้เหตุผล (Rational Choice).....	78
2.10	ทฤษฎีการป้องกัน (Deterrence Theory)	81
2.10.1	การบังคับใช้กฎหมาย	83
2.10.2	การปรับสภาพแวดล้อมและจิตใจ	83
2.10.3	การลดช่องโอกาสการกระทำความผิด	85
2.10.4	การจัดสภาพแวดล้อมทางสังคม	86
2.11	งานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง	87
2.11.1	งานวิจัยที่เกี่ยวข้องของต่างประเทศ.....	87
2.11.2	งานวิจัยที่เกี่ยวข้องของประเทศไทย	92
2.12	กรอบแนวคิดการวิจัย	95
บทที่ 3	ระเบียบวิธีวิจัย.....	96
3.1	วิธีดำเนินการวิจัย.....	96
3.1.1	การเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร.....	96
3.1.2	การสัมภาษณ์	96
3.1.3	สรุปผลการวิเคราะห์.....	96
3.2	การเก็บรวบรวมข้อมูล	96
3.2.1	งานวิจัยเอกสาร.....	97
3.2.2	งานเสวนาวิชาการ	97
3.2.3	การสัมภาษณ์เชิงลึก	97
3.2.3.1	มุมมองเชิงนโยบาย.....	98

3.2.3.2 มุมมองเชิงข้อเสนอแนะ.....	98
3.2.3.3 มุมมองเชิงสาธารณะ	98
3.2.3.4 มุมมองเชิงการสื่อสาร.....	99
3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	99
3.3.1 การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis).....	99
3.3.2 การเปรียบเทียบข้อมูล (Comparative Research Methods).....	99
3.4 จริยธรรมการวิจัยในคน.....	100
3.5 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย.....	100
บทที่ 4 สถานการณ์และผลกระทบของการแพร่กระจายข่าวปลอม เกี่ยวกับการแพร่ระบาดเชื้อไวรัส โคโรนา 2019 (โควิด-19) ในประเทศไทย.....	102
4.1 สถานการณ์การแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ..	102
4.1.1 สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 กับพลวัตข่าวปลอมในประเทศไทย ปี 2563 .	103
4.1.1.1 ข่าวปลอมกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 รอบที่ 1 (เดือนมกราคม-เดือน พฤศจิกายน 2563).....	104
1) เดือนมกราคม 2563	104
2) เดือนกุมภาพันธ์ 2563	107
3) เดือนมีนาคม 2563	110
4) เดือนเมษายน 2563.....	117
5) เดือนพฤษภาคม 2563.....	121
6) เดือนมิถุนายน 2563.....	123
7) เดือนกรกฎาคม 2563.....	125
8) เดือนสิงหาคม 2563	126
9) เดือนกันยายน 2563.....	126
10) เดือนตุลาคม 2563	128

11) เดือนพฤศจิกายน 2563.....	129
4.1.1.2 ข่าวดูปลอมกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19รอบที่ 2 (ธันวาคม 2563 - มีนาคม 2564).....	130
4.1.2 พฤติกรรมของประชาชนต่อข่าวปลอมในช่วงโควิด-19.....	135
4.1.2.1 การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร.....	135
4.1.2.2 การตระหนักรู้และการแยกแยะข้อมูลข่าวสาร.....	139
4.1.2.3 การแชร์ข้อมูลข่าวสาร.....	142
4.1.3 ประเภทของข่าวปลอมในช่วงโควิด-19.....	149
4.2 ผลกระทบจากการแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19... 158	
4.2.1 ผลกระทบต่อสุขภาพ.....	159
4.2.2 ผลกระทบต่อจิตใจ.....	160
4.2.3 ผลกระทบต่อสังคม.....	161
4.2.4 ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ.....	162
4.2.5 ผลกระทบต่อความมั่นคงและความน่าเชื่อถือของประเทศ.....	164
บทที่ 5 มาตรการป้องกันการแพร่กระจายข่าวปลอม เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ในประเทศไทย.....	166
5.1 มาตรการของหน่วยงานรัฐ.....	166
5.1.1 ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.....	166
5.1.2 กองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (ปอท.) และศูนย์ปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (ศปอส.ตร.)....	172
5.1.3 กระทรวงสาธารณสุข.....	183
5.1.4 ศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 (ศบค.).....	189
5.2 มาตรการของหน่วยงานที่ไม่ใช่รัฐ.....	194
5.2.1 สื่อโทรทัศน์.....	194
5.2.2 ผู้มีอิทธิพลทางความคิด.....	196

5.2.3 ประชาชนทั่วไป	197
5.2.4 ภาคประชาสังคม	199
บทที่ 6 สรุป อภิปรายผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ	203
6.1 สรุปผลการศึกษา	203
6.1.1 สถานการณ์การแพร่กระจายข่าวปลอม พฤติกรรมของประชาชน และประเภทของ ข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ของไทยในปี 2563	203
6.1.2 ผลกระทบจากการแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส โคววิด-19ของประเทศไทยในปี 2563	207
6.1.3 มาตรการป้องกันการแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส โคววิด-19 ของไทยในปี 2563.....	210
6.2 การอภิปรายผลการศึกษา	214
6.2.1 สถานการณ์การแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส โคววิด-19 ในไทย.....	214
6.2.2 ผลกระทบจากการแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส โคววิด-19 ในไทย	219
6.2.3 มาตรการป้องกันการแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส โคววิด-19 ในไทย.....	222
6.3 ข้อเสนอแนะ	224
6.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงมาตรการ.....	225
6.3.1.1 ด้านระบบและเทคโนโลยี	225
6.3.1.2 ด้านโครงสร้าง	226
6.3.1.3 ด้านความรู้.....	226
6.3.1.4 ด้านการมีส่วนร่วม.....	227
6.3.1.5 ด้านการประชาสัมพันธ์/สื่อสาร	228
6.3.1.6 ด้านการดำเนินคดีต่อผู้กระทำความผิด	229

6.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาคั้งต่อไป	229
บรรณานุกรม.....	230
ภาคผนวก.....	245
ภาคผนวก ก รายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก	246
ภาคผนวก ข ผลการพิจารณาจริยธรรมในคน	248
ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์มุมมองเชิงนโยบายจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง.....	251
ภาคผนวก ง แบบสัมภาษณ์มุมมองเชิงข้อเสนอแนะจากอาจารย์หรือนักวิชาการ	255
ภาคผนวก จ แบบสัมภาษณ์มุมมองเชิงสาธารณะจากภาคประชาชน ภาคประชาสังคม	
ภาคเอกชน สื่อ	258
ภาคผนวก ฉ แบบสัมภาษณ์มุมมองเชิงการสื่อสารจากศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของ	
โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) หรือ ศบค.....	261
ประวัติผู้เขียน.....	264

สารบัญตาราง

	หน้า
ตาราง 1 วัตถุประสงค์ทั่วไปของการสื่อสาร.....	57
ตาราง 2 ทางเลือกในการประกอบอาชีพการกรม.....	80
ตาราง 3 ตารางแสดงจำนวนข่าวปลอม ข่าวจริง และข่าวบิดเบือน ระหว่างเดือนมกราคม-ธันวาคม 2563 จาก การตรวจสอบข่าวของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม.....	135
ตาราง 4 ตารางแสดงสัดส่วนของประเภทข้อความ.....	147
ตาราง 5 สรุปสถานการณ์การแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19ในไทยปี 2563	155

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพ 1 สัดส่วนการแชร์ข่าวปลอมของคนไทยในช่วงโควิด-19 ผ่านสื่อสังคมออนไลน์	4
ภาพ 2 สามเหลี่ยมข่าวปลอม	13
ภาพ 3 ลักษณะความผิดปกติของข่าวสาร	14
ภาพ 4 ข่าวปลอมต้มน้ำร้อนป้องกันโควิด-19	26
ภาพ 5 ข่าวปลอมต้มน้ำมะนาวป้องกันโควิด-19	27
ภาพ 6 ข่าวปลอมกระเทียมป้องกันโควิด-19	28
ภาพ 7 ข่าวปลอมต้มน้ำแอลกอฮอล์ป้องกันโควิด-19	28
ภาพ 8 ข่าวปลอมซิลเวอร์คอลลอยด์ฆ่าเชื้อโควิด-19	29
ภาพ 9 ข่าวปลอมล้างจมูกป้องกันโควิด-19	31
ภาพ 10 ข่าวปลอมสหรัฐฯ ผลิตวัคซีนต้านโควิด-19 สำเร็จ	33
ภาพ 11 ข่าวปลอมสมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบธที่ 2 แห่งสหราชอาณาจักรติดเชื้อโควิด-19	34
ภาพ 12 กระบวนการสื่อสารของ David K. Berlo หรือ SMCR Model	51
ภาพ 13 กระบวนการสื่อสารของ Lasswell	55
ภาพ 14 กระบวนการสื่อสารแบบทางเดียว	60
ภาพ 15 กระบวนการสื่อสารแบบสองทาง	61
ภาพ 16 กระบวนการสื่อสารแบบสองทางระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร	61
ภาพ 17 องค์ประกอบการแพร่กระจายนวัตกรรม	62
ภาพ 18 ลักษณะของบุคคลที่ยอมรับนวัตกรรม	63
ภาพ 19 แบบจำลองของการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์	72
ภาพ 20 ผลกระทบจากการหลอมรวมสื่อ	75
ภาพ 21 สามเหลี่ยมอาชญากรรม	77

ภาพ 22 การตรวจสอบข่าวโควิด-19 ข่าวแรกของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม เมื่อ 14 มกราคม 2563.....	105
ภาพ 23 ข่าวปลอม รัฐบาลไทยคุมการระบาด ‘ไวรัสโคโรนา’ ไม่ได้ เพราะนักท่องเที่ยวจีนเต็มเมือง....	106
ภาพ 24 ข่าวปลอมเชื้อไวรัสโคโรนาระบาดหนัก คาดคนตายนับไม่ถ้วน รัฐบาลสั่งทุกสื่อปิดข่าว	106
ภาพ 25 ข่าวปลอมผู้ติดเชื้อชาวจีนล้มหมดสติที่สนามบินสุวรรณภูมิ	107
ภาพ 26 ข่าวปลอม คลิปเสียง อังรพ.แห่งหนึ่งในจังหวัดภูเก็ตมีผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา	108
ภาพ 27 ข่าวปลอม นักท่องเที่ยวชาวจีนติดเชื้อไวรัสโคโรนา รักษาตัว รพ.ย่านชลบุรี	108
ภาพ 28 ข่าวปลอม กงสุลยอมรับรัฐบาลไร้คำสั่ง ช่วยคนไทยในอุฮั่น.....	109
ภาพ 29 ข่าวปลอม จ.ระยองพบเด็กเสียชีวิตจากไวรัสโคโรนา (COVID-19) แต่ถูกสั่งให้เผาทันที ..	110
ภาพ 30 ข่าวปลอม น้ำพลาสติกฆ่าไวรัสโคโรนาได้ผล 100%.....	110
ภาพ 31 ข่าวปลอม ต้มน้ำร้อน ทานขิง กระเทียม พริก ป้องกัน โควิด-19.....	113
ภาพ 32 ข่าวปลอม เสพกัญชา ทำให้เชื้อโควิด-19 ฝังตัวไม่ได้	113
ภาพ 33 ข่าวปลอม แผนที่พื้นที่เสี่ยงโควิด-19 จังหวัดที่ “ผีน้อย” เดินทางกลับ	114
ภาพ 34 ข่าวปลอม แผ่นห้อยคอป้องกัน COVID-19	115
ภาพ 35 ข่าวปลอม พบผู้ติดเชื้อไวรัส COVID-19 ที่โรงพยาบาลย่านราชบุรีบูรณะ	115
ภาพ 36 ข่าวปลอม รพ.ศิริราชแนะนำให้กักตุนอาหาร เพราะจะมีการปิดเมือง	116
ภาพ 37 ข่าวปลอม ประเทศไทยแพร่ระบาดระดับ 4	116
ภาพ 38 ข่าวปลอม รัฐบาลขอรับบริจาคจาก 20 มหาเศรษฐี เพื่อซื้อชุดตรวจโควิดแจกอาเซียน	118
ภาพ 39 ข่าวปลอม เพจกรมศุลกากร ขายเครื่องวัดอุณหภูมิ	119
ภาพ 40 ข่าวปลอม คณะสงฆ์เจ้าอาวาสทั่วประเทศขอความร่วมมือให้งดหรือเลื่อนการตาย.....	119
ภาพ 41 ข่าวปลอม น้ำมันกัญชาสามารถป้องกันไวรัสโควิด-19.....	120
ภาพ 42 ข่าวปลอม ห้ามกิน! เห็ดเข็มทองเพราะมีพิษโควิด-19 อันตรายถึงชีวิต	120
ภาพ 43 ข่าวปลอม ทหารทุ่มงบ ฉีดพ่นฆ่าเชื้อบนท้องถนนกว่า 22 ล้าน	121
ภาพ 44 ข่าวปลอม ฉีดวิตามินซี 10,000 มิลลิกรัม ช่วยป้องกันโควิด-19	122
ภาพ 45 ข่าวปลอม ส่ง SMS แจ้งลิงก์ ให้ดาวน์โหลดแอป “ไทยชนะ”	123

ภาพ 46	ข่าวปลอม สูตรยาต่อต้านโควิด-19.....	124
ภาพ 47	ข่าวปลอม งานวิจัยชี้! พีชกระท่อมยับยั้งเชื้อโควิด-19 ได้	124
ภาพ 48	ข่าวปลอม พบผู้ติดเชื้อโควิด-19 รักษาตัวอยู่รพ.แห่งหนึ่งในจังหวัดตรัง	125
ภาพ 49	ข่าวปลอม ทหารอเมริกันที่พักรักษาตัวอยู่ในกรุงเทพฯ ติดเชื้อโควิด-19 จำนวน 11 คน	126
ภาพ 50	ข่าวปลอม กระทรวงสาธารณสุขประกาศฉุกเฉิน ระวัง 35 พื้นที่สีแดง เสี่ยงโควิด-19.....	127
ภาพ 51	ข่าวปลอม ชาวเมียนมาอพยพเข้าไทยหนีโควิด-19 ที่ด่านพรมแดนแม่สอด จ.ตาก	128
ภาพ 52	ข่าวปลอม ชาวเมียนมาตรวจไทรอยด์ที่โรงพยาบาลราชวิถี แต่พบติดเชื้อโควิด-19.....	129
ภาพ 53	จำนวนผู้ติดเชื้อโควิด-19 จ.สมุทรสาคร.....	130
ภาพ 54	ศบค. แบ่ง 4 โซน คุม COVID-19.....	131
ภาพ 55	ข่าวปลอม ตรวจการติดเชื้อโควิด-19 ด้วยตัวเองได้จากการกลั่นหายใจ.....	133
ภาพ 56	ข่าวปลอม แรงงานต่างชาติล้นหลามทุกกำแพง หลังพื้นที่กักกันเพื่อหลบหนี.....	133
ภาพ 57	ข่าวปลอม ปิดเมืองเชียงราย เชียงใหม่ พะเยา ก่อนปีใหม่	134
ภาพ 58	คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล แฉลงซีแจ้งกรณีคลิปเสียงปลอม. 152	
ภาพ 59	สูตรน้ำมะนาวผสมโซดาและน้ำส้มสายชูฆ่าเชื้อโควิด-19	152
ภาพ 60	อ.เจษฎา เต็มดวงบริพันธ์ ยืนยันคนกินเจก็สามารถติดโควิด-19 ได้.....	153
ภาพ 61	ข่าวปลอมฉีดให้น้ำยาฆ่าเชื้อก่อนนำพัสดุเข้าบ้านและใส่ถุงไว้อย่างน้อย 24 ชั่วโมงก่อนเปิด	153
ภาพ 62	ข่าวปลอมยื่นกลางแดดฆ่าเชื้อโควิด-19	154
ภาพ 63	กระบวนการตรวจสอบข่าวปลอมของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม.....	171
ภาพ 64	กระบวนการสืบสวน/สอบสวนของ ศปอ.ส.ตร. และ ปอท.	180
ภาพ 65	ข่าวปลอมกรมควบคุมโรคปิดข้อมูลจำนวนผู้ที่รอผลตรวจเชื้อโควิด-19	185
ภาพ 66	ข่าวปลอมอาการเตือนโควิด-19 สรุปลงจากกระทรวงสาธารณสุข	186
ภาพ 67	ข่าวปลอมป้องกันโควิด-19 ด้วยผ้าอนามัยประกบกับหน้ากาก.....	186
ภาพ 68	รองปลัดกระทรวงสาธารณสุข เป็นประธานจัดการประชุมทางไกลผ่านระบบวิดีโอ เรื่องการสื่อสารในภาวะวิกฤต ร่วมกับนายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดทั่วประเทศ	187

ภาพ 69 ผู้เข้าชมเว็บไซต์สำนักสารนิเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ระหว่าง 1 ม.ค.-31 ธ.ค.63... 188

ภาพ 70 การตรวจสอบข่าวปลอมผ่าน www.cofact.org 201

ภาพ 71 การตรวจสอบข่าวปลอมผ่าน @cofact..... 202

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การแพร่กระจายของข่าวปลอมมีลักษณะเช่นเดียวกับการแพร่ระบาดของเชื้อโรคที่ต้องรักษาอาการป่วยติดเชื้อ หรือบำบัดให้อาการทุเลาไม่ลามไปยังส่วนอื่น ๆ ที่สำคัญในร่างกายต่อไป โดยจะต้องทราบก่อนว่า ผู้ป่วยมีลักษณะอาการของโรคเป็นเช่นไร (ลักษณะข่าวปลอมที่ปรากฏ) ปัจจัยใดที่ก่อให้เกิดการแพร่ระบาดของเชื้อโรค (ช่องทางการแพร่กระจายของข่าวปลอม) จากนั้นเมื่อมีความเข้าใจต่อสิ่งที่ปรากฏแล้วจึงนำมาสู่การวินิจฉัยโรคและการใช้ยาให้ถูกโรคเพื่อให้อาการทุเลา เช่นเดียวกันในปรากฏการณ์แพร่กระจายของข่าวปลอมเกี่ยวกับโควิด-19 พบว่า มาตรการป้องกันข่าวปลอมของไทยยังใช้ยาไม่ถูกโรค เนื่องจากตัวแสดงสำคัญมีเพียงตัวแสดงเดียวคือ “รัฐ” และมุ่งใช้มาตรการทางกฎหมายเป็นเครื่องมือเพื่อยังยั้งให้ผู้คนหวาดกลัวไม่เผยแพร่ข่าวปลอม แต่การแก้ไขปัญหาด้วยวิธีนี้เป็นเพียงการแก้ไขปัญหาลเฉพาะหน้า ไม่ใช่ระยะยาว

เชื้อไวรัสสามารถป้องกันได้ด้วยการสวมหน้ากากอนามัย และปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักสาธารณสุข ขณะที่การป้องกันข่าวปลอมทำได้ยากกว่า เนื่องจากยังไม่มีมาตรการป้องกันข่าวปลอมที่ชัดเจน เมื่อมีการแพร่กระจายข่าวปลอมแล้วยากอย่างยิ่งที่จะตรวจสอบข้อเท็จจริงสืบค้นที่มาของข้อมูล และเผยแพร่ข้อมูลที่ถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่ข่าวปลอมมีความเกี่ยวข้องกับสุขภาพจึงทำให้ข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องแสวงหามาตรการป้องกันที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากเนื้อหาข่าวสามารถสร้างความเข้าใจผิดด้านการป้องกัน การควบคุมเชื้อ และความปลอดภัยของประชาชน ซึ่งปัญหาอาจจะบานปลายจนเป็นอันตรายถึงชีวิตได้

ข่าวปลอมไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่โควิด-19 ผลักดันให้ข่าวปลอมกลายมาเป็นวาระสำคัญใหม่ระดับโลกอีกครั้ง โดย Infodemic ได้กลายเป็นศัพท์ใหม่ในปี 2563 ที่ทำให้ประเด็นข่าวปลอมมีลักษณะพิเศษและควรค่าแก่การศึกษาเมื่อเปรียบเทียบกับประเด็นข่าวปลอมในช่วงเวลาที่ผ่านมานี้ เนื่องจากเป็นช่วงเวลาข่าวปลอมได้ถูกกำหนดให้เป็นวาระพิเศษ ซึ่งทุกประเทศทั่วโลกต่างเผชิญกับสภาวะที่ไม่ปกติ เพื่อให้ทั่วโลกได้ตระหนักถึงความสำคัญและการระมัดระวังร่วมกันดังที่

นาย Tedros Adhanom Ghebreyesus ผู้อำนวยการองค์การอนามัยโลก กล่าวในการประชุมความมั่นคงมิวนิกหรือปัญหาความมั่นคงระดับโลก (Munich Security Conference : MSC) เมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2563 ว่า “ขณะนี้องค์การอนามัยโลกไม่เพียงกำลังต่อสู้กับการแพร่ระบาดของโรคร้าย แต่ยังกำลังต่อสู้กับการแพร่ระบาดของข้อมูลข่าวสารอีกด้วย”¹

สถานการณ์ความรุนแรงของการแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับสถานการณ์แพร่ระบาดโควิด-19 ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงแค่ในประเทศไทยเท่านั้น แต่สถานการณ์ดังกล่าวได้ปรากฏขึ้นทั่วโลก เนื่องจากพบว่ามีข่าวปลอมที่ไหลเวียนในระบบอินเทอร์เน็ตแฝงมาพร้อม ๆ กับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์จำนวนมาก โดยในระยะเวลาเพียงแค่ 30 วันแรก พบว่ามีผู้นำคลิปวิดีโอที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับโควิด-19 เข้าสู่ระบบ YouTube กว่า 361,000,000 คลิป บทความมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับโควิด-19 ใน Google Scholar กว่า 19,200 บทความ และเดือนมีนาคม ปี 2563 พบข้อความมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับโควิด-19 ใน Twitter กว่า 550 ล้านทวีตข้อความ² ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้นักวิชาการหลายแขนงและองค์การอนามัยโลกออกมากล่าวว่า “ข่าวปลอมถือเป็นอันตรายต่อสุขภาพอย่างหนึ่ง” พร้อมย้ำเตือนว่าให้ระมัดระวังปรากฏการณ์การแพร่ระบาดที่ชื่อว่า การแพร่ระบาดของข้อมูลข่าวสาร (Infodemic) เนื่องจากข่าวปลอมมีการแพร่กระจายในวงกว้างอย่างรวดเร็ว สะดวก และอันตรายเช่นเดียวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส

ปี 2563 ถือเป็นปีสำคัญแห่งหน้าประวัติศาสตร์โลก เนื่องจาก 216 ประเทศต่างประสบกับความรุนแรงของสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 ที่มาพร้อมกับความรุนแรงของสถานการณ์การแพร่กระจายข่าวปลอมที่สร้างความท้าทายอย่างยิ่งแก่ภาครัฐ โดยเฉพาะด้านสาธารณสุขที่ต้องรักษาผู้ป่วยควบคู่ไปกับการเผยแพร่ข้อมูลด้านสุขภาพที่ถูกต้อง เพื่อป้องกันไม่ให้ประชาชนเกิดความสับสนตื่นตระหนก และมีพฤติกรรมเสี่ยง โดยปัจจุบันยังไม่มีประเทศใดหรือหน่วยงานใดที่สามารถประเมินได้ว่าสถานการณ์แพร่ระบาดโควิด-19 จะสิ้นสุดเมื่อไร สถานการณ์จะเพิ่มระดับอีกหรือไม่ และหากสถานการณ์ยังไม่คลี่คลาย โควิด-19 จะถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือแสวงโอกาสอย่างไรต่อไป

¹ WHO, "Munich Security Conference " (15 February 2020), <https://www.who.int/dg/speeches/detail/munich-security-conference>.

² PAHO, "Understanding the Infodemic and Misinformation in the Fight against Covid-19," (30 April 2020), <https://iris.paho.org/handle/10665.2/52052>.

สถานการณ์แพร่ระบาดโควิด-19 สร้างความหวาดกลัวแก่ประชาชน โดยเฉพาะในช่วงแรกที่ประชาชนส่วนใหญ่กักตัวที่บ้าน เนื่องจากเริ่มรับรู้รายงานข่าวประจำวันเกี่ยวกับจำนวนผู้ติดเชื้อที่เพิ่มขึ้น ความหวาดกลัวของประชาชนสามารถแบ่งพฤติกรรมการรับรู้ข่าวสารของประชาชนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

- 1) กลุ่มผู้เปิดรับข่าวสารทุกช่องทาง เนื่องจากกลัวความตาย จึงยินดีเชื่อและเปิดรับสื่อทุกช่องทางเพื่อรับฟังข่าวสารและคำแนะนำที่คิดว่าหากปฏิบัติตามจะสามารถทำให้ตนปลอดภัยจากโควิด-19 ได้ ซึ่งปัญหาของกลุ่มนี้ คือ เสพข่าวสารจำนวนมากจนไม่สามารถคัดกรองได้ว่าข่าวที่เสพเป็นข่าวจริงหรือข่าวปลอม ในขณะที่เดียวกันก็ส่งต่อหรือแชร์อย่างรวดเร็ว เพื่อแสดงให้เห็นว่าตนเป็นผู้ที่ทันสมัยเท่าทันต่อเหตุการณ์ก่อนผู้อื่น และ 2) กลุ่มผู้ปฏิเสธรับข่าวสารทุกช่องทาง เนื่องจากเคยรับรู้ข่าวสารจำนวนมากก่อนจนเกิดความกลัว จึงแสวงหาทางออกด้วยการไม่รับรู้ใด ๆ ซึ่งปัญหาของกลุ่มนี้คือ ไม่เท่าทันสถานการณ์และอาจมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดเชื้อโควิด-19 โดยไม่รู้ตัว

การเผยแพร่ข้อมูลที่ถูกต้องและการจัดการกับข่าวปลอมที่มีประสิทธิภาพอย่างรวดเร็วถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้จำนวนผู้ติดเชื้อในบางประเทศมีระดับน้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับบางประเทศที่มีจำนวนผู้ติดเชื้อระดับสูง อันเนื่องมาจากการไม่เผยแพร่ข้อมูลที่ถูกต้องให้แก่ประชาชนปฏิบัติตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมของตะวันตกที่ว่า “คนป่วยเท่านั้นที่ต้องสวมหน้ากาก” สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นอย่างยิ่งจากสถิติผู้ติดเชื้อโควิด-19 สูงสุด 5 อันดับแรกของโลก เมื่อ 12 ธันวาคม 2563 ได้แก่

- 1) สหรัฐอเมริกา 2) อินเดีย 3) บราซิล 4) รัสเซีย และ 5) ฝรั่งเศส³

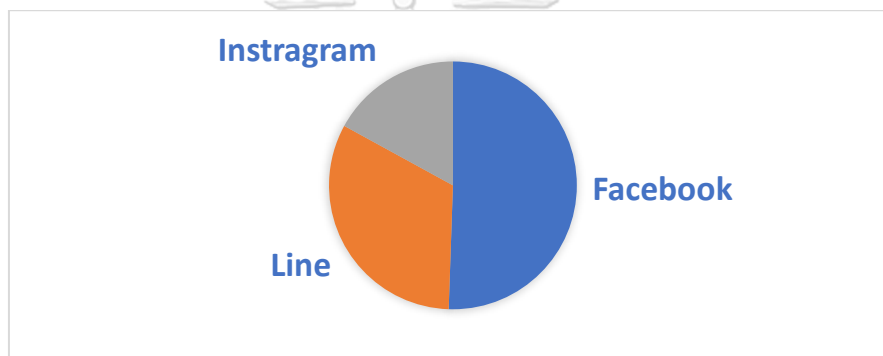
สถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 ได้สร้างจุดเปลี่ยนให้แก่สถานการณ์ข่าวปลอมของประเทศไทย ซึ่งทำให้ข่าวปลอมด้านสุขภาพถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือแพร่กระจายข่าวปลอมในระดับสูงมาก จากการตรวจสอบข่าวปลอมของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม (Anti-Fake News Center) พบว่าในช่วงสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 มีสัดส่วนข่าวปลอมด้านสุขภาพสูงถึงร้อยละ 80 จากจำนวนข่าวปลอมทั้งหมด รวมทั้งพบวาระหว่าง 19-30 มีนาคม 2563 ข่าวสารที่ถูกตรวจสอบทั้งหมดเป็นข่าวปลอมถึงร้อยละ 81.4 ในขณะที่เป็นเรื่องจริงเพียงร้อยละ 18.6⁴

³ WHO, "Who Coronavirus Disease (Covid-19) Dashboard " (2563), <https://covid19.who.int/>.

⁴ วรทัย ราวิณีจ, "Infodemic การแพร่ระบาดของข่าวสารในสถานการณ์ Covid-19," (6 เมษายน 2563), <https://www2.rsu.ac.th/sarnrangsit-online-detail/CommArts-Article04>.

ทั้งนี้ ภายหลังจากที่นายแพทย์ ทวี ตัน ดาราชายของไทย ประกาศว่าติดเชื้อโควิด-19 พบข้อความที่แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับโควิด-19 สูงถึง 200,000 ข้อความ ทั้งในช่องทาง Facebook และ Twitter ซึ่งข่าวปลอมที่สร้างผลกระทบแก่สังคมไทยสูงสุด คือ ข่าวปลอมเกี่ยวกับการป้องกันการติดเชื้อ และการรักษา รองลงมา คือ จุดกำเนิดของเชื้อและมาตรการต่าง ๆ ของภาครัฐ⁵ ตลอดจนเมื่อพิจารณาจากรายงานผลการสำรวจในโครงการประเมินพฤติกรรมของประชาชนที่กระทรวงสาธารณสุขจัดทำร่วมกับ สสส. ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม และกระทรวงดิจิทัลเพื่อสังคมและเศรษฐกิจ พบว่า ผู้แชร์ข่าวปลอมในช่วงโควิด-19 มักแชร์ทางสื่อสังคมออนไลน์ที่คนไทยนิยม ได้แก่ Facebook Line และ Instagram (55.8% 35.8% และ 18.8% ตามลำดับ) และกลุ่มผู้สูงอายุ (มากกว่า 60 ปี) มีแนวโน้มจะพฤติกรรมแชร์ข้อความเท็จมากกว่ากลุ่มอายุอื่น ๆ⁶ (ตามภาพ 1)

ภาพ 1 สัดส่วนการแชร์ข่าวปลอมของคนไทยในช่วงโควิด-19 ผ่านสื่อสังคมออนไลน์

<http://www.trueorfalse.ihppthaigov.net/>.

แพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 ที่สร้างผลกระทบต่อความสับสน และความหวาดกลัวในประเทศไทยประกอบด้วยข้อมูลหลายประเภท ตัวอย่างเช่น “รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขไทยกล่าวว่าโควิด-19 เป็นเหมือนไข้หวัดชนิดหนึ่ง” “คลิปข่าวหญิงชาวจีนเอาน้ำลายป้ายเบาะโดยสารบนรถบัส เพราะต้องการแพร่เชื้อโควิด-19” “กรมราชทัณฑ์มีนโยบายจะปล่อยผู้ต้องขัง 38,000 คน เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระราชินี 1 เมษายน” “นายกรัฐมนตรีจะประกาศลาออกเพราะทนแรงกดดันไม่ไหว” “เงินเยียวยา 5,000 บาทหมดคลัง” และ “เว็บไทยชนะปลอม” เป็นต้น

⁵ ข่าวสด, "สังคมแห่งความสุข: หยุดข่าวปลอมด้านสุขภาพ เสพอย่างมีสติ เช็กก่อนแชร์," หนังสือพิมพ์ข่าวสด 25 พฤษภาคม 2563.

⁶ สสส., "รายงานผลการสำรวจในโครงการประเมินพฤติกรรมของประชาชนต่อข่าวปลอมช่วงสถานการณ์แพร่ระบาดโรคโควิด-19" <http://www.trueorfalse.ihppthaigov.net/>. <http://www.trueorfalse.ihppthaigov.net/>.

จะเห็นได้ว่า การแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ในไทยมีในหลากหลายมิติ ซึ่งล้วนแต่สร้างความสับสน ความตื่นตระหนก ความหวาดกลัว และก่อให้เกิดความเข้าใจผิดต่อการปฏิบัติตามของประชาชน ซึ่งระดับความเชื่อต่อข่าวปลอมมีผลกระทบอย่างสอดคล้องกับระดับการป้องกันตัวให้ห่างไกลจากโควิด-19

ดังนั้น หากประเทศไทยมีมาตรการป้องกันข่าวปลอมอย่างมีประสิทธิภาพจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการควบคุมไม่ให้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ทวีความรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสภาวะวิกฤตที่มีปัจจัยด้านความอันตรายต่อชีวิตเข้ามาเกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม มาตรการเกี่ยวกับข่าวปลอมของไทยยังคงมีลักษณะใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือเป็นหลัก และยังไม่มีกฎหมายข่าวปลอมเป็นการเฉพาะเช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ ซึ่งภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ไทยจึงนำมาตราการลงโทษทางอาญามาบังคับใช้ต่อผู้กระทำผิดภายใต้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน ฉบับที่ 1 ลงวันที่ 25 มีนาคม ปี 2563 ข้อที่ 6 เรื่องการเสนอข่าวที่ระบุว่าห้ามการเสนอข่าว หรือทำให้แพร่หลายทางสื่อต่าง ๆ ซึ่งมีข้อความหรือข่าวสารเกี่ยวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 อันไม่เป็นความจริงและอาจทำให้ประชาชนเกิดความหวาดกลัว หรือเจตนาบิดเบือนข้อมูลข่าวสารดังกล่าว อันทำให้เกิดความเข้าใจผิดในสถานการณ์ฉุกเฉินจนกระทบต่อการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และพระราชบัญญัติ ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ฯ 2550 มาตรา 14 ที่ว่าด้วยการนำเข้า เผยแพร่ และส่งต่อข้อมูลคอมพิวเตอร์โดยรู้อยู่แล้วว่าเป็นข้อมูลเท็จ โดยมีโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี หรือปรับไม่เกิน 100,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ⁷

ภายใต้การดำเนินมาตรการด้วยวิธีทางตามกฎหมายไทยเพื่อควบคุมการสื่อสารในสถานการณ์ปัจจุบันได้เกิดข้อวิพากษ์วิจารณ์เช่นกันว่าเป็นการใช้อำนาจเกินควรหรือไม่ และมาตรการป้องกันข่าวปลอมจะต้องดำเนินด้วยมาตรการทางอาญาเท่านั้นหรือ รวมทั้งเกิดกระแสไม่เห็นด้วยของภาคประชาชนต่อการตรวจสอบข่าวสารว่าไม่ควรถูกจำกัดเพียงแค่ภาครัฐ เนื่องจากอาจทำให้เกิดอคติ (bias) ในการตรวจสอบ เลือกตรวจสอบข่าวสารไม่ครอบคลุม และเลือกตรวจสอบเป็นการเฉพาะข่าวที่เกี่ยวข้องกับภาครัฐโดยตรง จึงทำให้มีการพิจารณาว่าช่องทางการตรวจสอบของรัฐเพียงช่องทางเดียวอาจจะไม่เพียงพอเมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลข่าวสารที่มีจำนวนมากในแต่ละวัน และแพร่กระจายข่าวปลอมอย่างรวดเร็วบนโลกออนไลน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ที่จำเป็นต้องได้รับการตรวจสอบโดยด่วน

⁷ ราชกิจจานุเบกษา, "พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ.2550," (10 มิถุนายน 2550). เล่มที่ 124 ตอนพิเศษ 27 ก

ปัจจุบันภาคประชาชน ภาคเอกชน และภาควิชาการได้พยายามเสนอตนเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการตรวจสอบข่าวสาร อาทิ โครงการโคแฟค (Collaborative Fact Checking : Cofact) ที่เริ่มต้นก่อตั้งโครงการในช่วงโควิด-19 เพื่อเปิดพื้นที่ให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบข่าวปลอมด้านสุขภาพ ภายใต้แนวคิด “ทุกคนควรเป็น Fact Checker” หรือคนที่ทำหน้าที่ตรวจสอบข่าวสารด้วยตัวเอง ไม่ใช่เพียงภาระของคนใดคนหนึ่ง แต่ทุกคนต้องแก้ปัญหาร่วมกัน⁸

จะเห็นได้ว่า การสร้างข่าวปลอมและการแพร่กระจายข่าวปลอม สามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคนทุกระดับ ยิ่งผู้สร้างข่าวปลอมหรือผู้แพร่กระจายข่าวปลอมเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงและมีฐานะทางสังคมที่ดี ยิ่งส่งผลให้ระดับความน่าเชื่อถือต่อข่าวปลอมนั้นมีสูงขึ้น ตลอดจนหากผู้ที่แพร่กระจายข่าวปลอมคือบุคคลใกล้ชิดหรือเพื่อนก็จะยิ่งเพิ่มระดับความน่าเชื่อถือของข่าวปลอมทำให้ยากยิ่งขึ้นต่อการสร้างมาตรการป้องกันเช่นเดียวกันหากการตรวจสอบข่าวสารดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ถูกต้องและรวดเร็วก็จะส่งผลอย่างยิ่งต่อความน่าเชื่อถือแก่แหล่งตรวจสอบ ให้ประชาชนสามารถมั่นใจได้เมื่อเกิดความสับสนจากข่าวสารบนโลกออนไลน์ ดังนั้น ข่าวปลอมถือเป็นประเด็นสำคัญอย่างยิ่งที่ควรค่าแก่การศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเผยแพร่ข่าวปลอมในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่เกิดขึ้น ณ สภาวะที่จิตใจผู้คนไม่ได้อยู่ในสภาวะปกติ และพร้อมยินดีที่จะเชื่อก่อนคิดอยู่เสมอ

ฉะนั้น สิ่งที่เหมือนกันของการแพร่กระจายข่าวปลอมกับการแพร่ระบาดของโควิด-19 คือ ความรวดเร็ว และเจตนา ซึ่งมีทั้งกระทำโดยเจตนาและไม่เจตนา แต่ผลลัพธ์ที่ตามมา คือ ผลร้ายมากกว่าผลดี ขณะที่สิ่งที่แตกต่างกัน คือ เชื้อไวรัสสามารถป้องกันได้ด้วยการสวมหน้ากากอนามัย และปฏิบัติตามให้ถูกต้องตามหลักสาธารณสุข ขณะที่การป้องกันข่าวปลอมทำได้ยากกว่า เนื่องจากยังไม่มีมาตรการป้องกันข่าวปลอมที่ชัดเจน เมื่อมีการแพร่กระจายแล้วยากอย่างยิ่งที่จะตรวจสอบข้อเท็จจริงสืบค้นที่มาของข้อมูล และเผยแพร่ข้อมูลที่ถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่ข่าวปลอมมีความเกี่ยวข้องกับสุขภาพ จึงทำให้ข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องแสวงหามาตรการป้องกันที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากเมื่อข่าวสามารถสร้างความเข้าใจผิดด้านการป้องกันการควบคุมเชื้อ และความปลอดภัยของประชาชน ซึ่งปัญหาอาจจะบานปลายจนเป็นอันตรายถึงชีวิตได้

⁸ CoFact, "Fake News อีกหนึ่ง Super Spreader ที่ กำลังแพร่ระบาดในสังคมไทย," (27 เมษายน 2563), <https://blog.cofact.org/fake-news-super-spreader>.

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญว่า ชาวพลอมในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 เป็นประเด็นที่น่าสนใจ ทันทสมัย ควรค่าแก่การศึกษา และยังไม่มีผู้วิจัยเป็นคุณุณินพนธ์มาก่อน อีกทั้งปัจจุบันยังไม่มีประเทศใดหรือหน่วยงานใดที่สามารถประเมินได้ว่าสถานการณ์โควิด-19 จะสิ้นสุดเมื่อไร สถานการณ์จะเพิ่มระดับอีกหรือไม่ และหากสถานการณ์ยังไม่คลี่คลายโควิด-19 จะถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือแสวงโอกาสอย่างไรต่อไป ตลอดจนพบว่าประเด็นชาวพลอมในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 เป็นประเด็นที่หลาย ๆ ประเทศทั่วโลกต่างประสบกับสถานการณ์เช่นนี้เหมือนกัน แต่มีวิธีการในการป้องกันชาวพลอมที่แตกต่างกัน สิ่งนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษา โดยการนำมาตรการป้องกันชาวพลอมของต่างประเทศมาใช้เป็นตัวแบบต่อการประยุกต์ใช้ในการแสวงหามาตรการป้องกันในไทยต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาสถานการณ์การแพร่กระจายชาวพลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 ในไทย

1.2.2 เพื่อศึกษาผลกระทบจากการแพร่กระจายชาวพลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 ในไทย

1.2.3 เพื่อศึกษามาตรการป้องกันการแพร่กระจายชาวพลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 ในไทย

1.3 คำถามการวิจัย

1.3.1 สถานการณ์การแพร่กระจายชาวพลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 ในไทยมีลักษณะเช่นไร

1.3.2 การแพร่กระจายชาวพลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 ในไทยส่งผลกระทบต่อมิติใดบ้างอย่างไร

1.3.3 ประเทศไทยมีมาตรการป้องกันการแพร่กระจายชาวพลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 ในไทย อย่างไร

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

คุณุณินพนธ์ชิ้นนี้มุ่งศึกษาสถานการณ์การแพร่กระจายชาวพลอมเกี่ยวกับสถานการณ์โควิด-19 และการดำเนินมาตรการป้องกันชาวพลอมของประเทศไทยในปี ปี 2563 ใน 2 ช่วงเวลา ได้แก่ 1) การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 รอบที่ 1 ช่วงเดือนมกราคม – เดือนพฤศจิกายน 2563 ที่มีต้นกำเนิดของเชื้อจากชาวจีนที่เดินทางเข้าไทย และ 2) การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 รอบที่ 2 ช่วงเดือนธันวาคม 2563-เดือนมีนาคม 2564 ที่มีต้นกำเนิดจากแรงงานชาวมียนมา ในตลาดกลางกุ้ง อำเภอมหาชัย จ.สมุทรสาคร

ทั้งนี้ ขอบเขตด้านประชากรที่ใช้ในการศึกษา รวมจำนวน 14 ท่าน สามารถจำแนกได้ ดังนี้ (รายละเอียดตามภาคผนวก ก)

1) มุมมองเชิงนโยบาย จากบุคลากรในหน่วยงานภาครัฐที่มีประสบการณ์ทำงานที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันข่าวปลอม การตรวจสอบข่าวปลอม และมาตรการป้องกันข่าวปลอม อย่างน้อย 1 ขึ้นปี ได้แก่ กระทรวงกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม สำนักข่าวกรองแห่งชาติ และกองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (ปอท.)

2) มุมมองเชิงข้อเสนอแนะ จากนักวิชาการที่มีประสบการณ์การทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิทยานิพนธ์ โดยต้องมีงานวิชาการรองรับว่าเป็นผู้ที่มีความสนใจทางมีความเชื่อมโยงกับประเด็นที่สัมภาษณ์ คือ อาจารย์ประจำภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาฯ

3) มุมมองเชิงสาธารณะ จากภาคประชาชน ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน สื่อ และผู้มีอิทธิพลทางความคิดบนโลกออนไลน์โดยต้องมีประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการรวบรวมข่าวปลอม ตรวจสอบข่าวปลอม และการแชร์ข่าวปลอมอย่างน้อย 1 ขึ้นปี ได้แก่ ศูนย์ข่าวก่อนแชร์ สำนักข่าวไทย อสมท. ผู้ประกาศข่าวช่องไทยรัฐทีวี สำนักงานกองทุนส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) โครงการ Collaborative Fact Checking (CoFact) เจ้าของเพจอ้อมันเป็นอย่างไรนี้เอง by อาจารย์เจษฎ์ ประชาชนทั่วไปที่ชอบแชร์ข่าวปลอมบนสื่อออนไลน์ และประชาชนทั่วไปที่ชอบแชร์ข่าวที่ผ่านการตรวจสอบของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม

4) มุมมองเชิงการสื่อสาร จากศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) โดยพิจารณาจากบุคคลที่มีประสบการณ์ทำงานที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงหรือทางอ้อมใน ศบค. ได้แก่ สภาความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.) และเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศ (กต.)

1.5 นิยามศัพท์

“**ข่าวปลอม**” หมายถึง ข่าวสาร/สาร ที่เผยแพร่ผ่านสื่อโทรทัศน์ สื่อโซเชียลมีเดีย และบุคคลที่ได้รับการพิสูจน์ตรวจสอบจากศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแล้วว่า เป็นข่าวปลอม ซึ่งสร้างความตื่นตระหนกให้แก่สังคมในวงกว้าง

“**โควิด-19**” ตามนิยามความหมายขององค์การอนามัยโลกได้ให้นิยามโดยมีใจความว่าโควิด-19 คือ โรคติดต่อซึ่งเกิดจากไวรัสโคโรนาชนิดที่มีการค้นพบล่าสุด ไวรัสและโรคอุบัติใหม่นี้ไม่เป็นที่รู้จักเลยก่อนที่จะมีการระบาดในเมืองอู่ฮั่น ประเทศจีน ในเดือนธันวาคมปี ปี 2562 ขณะนี้โรคโควิด- 19

มีการระบาดใหญ่ส่งผลกระทบต่อหลายประเทศทั่วโลก โดยสามารถแพร่เชื้อจากคนสู่คนผ่านทางฝอยละอองจากจามหรือปาก ซึ่งขับออกมาเมื่อผู้ป่วย ไอหรือจาม⁹

“การแพร่ระบาดของข้อมูลข่าวสาร (Infodemic)” ตามนิยามความหมายขององค์การอนามัยโลก ได้ให้นิยามโดยมีใจความว่า Infodemic เป็นการสนธิคำระหว่าง Information (ข้อมูลข่าวสาร) และ Pandemic (การระบาดครั้งใหญ่) กล่าวคือ การแพร่ระบาดของข้อมูลข่าวสารจำนวนมากทั่วโลกอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกับการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 ทั้งรูปแบบออฟไลน์และออนไลน์ โดยมีเจตนาเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ไม่ถูกต้อง คลาดเคลื่อน และบิดเบือน อันส่งผลให้การปฏิบัติตนตามมาตรการสาธารณสุขมีประสิทธิภาพลดลง¹⁰

“การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 รอบที่ 1 ” หมายถึง การแพร่กระจายข่าวปลอมในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 ระหว่างเดือนมกราคม-พฤศจิกายน 2563

“การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 รอบที่ 2 ” หมายถึง การแพร่กระจายข่าวปลอมในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 เดือนธันวาคม 2563- มีนาคม 2564

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทำให้ทราบถึงสถานการณ์การแพร่กระจายข่าวปลอม พฤติกรรมของประชาชน และประเภทของข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19ของไทยในปี 2563

1.6.2 ทำให้ทราบผลกระทบจากการแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19ในไทย

1.6.3 ทำให้ทราบถึงมาตรการป้องกันการแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของโควิด-19 ในปี 2563 ของไทยและต่างประเทศ

1.6.4 ทำให้สามารถเสนอแนะแนวทางมาตรการป้องกันการแพร่กระจายข่าวปลอมได้

⁹ WHO, "Coronavirus Disease (Covid-19) Questions and Answers," (17 April 2020), <https://www.who.int/thailand/emergencies/novel-coronavirus-2019/qa-on-covid-19>.

¹⁰ WHO. "Managing the Covid-19 Infodemic: Promoting Healthy Behaviours and Mitigating the Harm from Misinformation and Disinformation," (23 September 2020), <https://www.who.int/news-room/detail/23-09-2020-managing-the-covid-19-infodemic-promoting-healthy-behaviours-and-mitigating-the-harm-from-misinformation-and-disinformation>.

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง สถานการณ์และผลกระทบของการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) และมาตรการป้องกันในประเทศไทย อาศัยการทบทวนวรรณกรรมซึ่งประกอบด้วยแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. แนวคิด/ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวารสารและสื่อสารมวลชน
 - แนวคิดว่าด้วยข่าวปลอม (Fake news)
 - แนวคิดการแพร่ระบาดของข้อมูลข่าวสาร (Infodemic)
 - ทฤษฎีกระบวนการการสื่อสาร (Communication Process Theory)
 - ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (Diffusion of Innovation Theory)
 - แนวคิดสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media)
 - ทฤษฎีการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์ (Computer-Mediated Communication)
 - ทฤษฎีการหลอมรวมสื่อ (Media Convergence)
2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับอาชญาวิทยา
 - ทฤษฎีสสามเหลี่ยมอาชญากรรม (Crime Triangle Theory)
 - ทฤษฎีทางเลือกในการใช้เหตุผล (Rational Choice)
 - ทฤษฎีการป้องกัน (Deterrence Theory)
3. งานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดว่าด้วยข่าวปลอม (Fake news)

ข่าวปลอม/ข่าวลวง (Fake News/Hoax News) ปรากฏขึ้นตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยการสร้างเรื่องใส่ร้ายป้ายสีชาวอียิปต์ว่า ชาวอียิปต์คือศัตรูของประชาชน จนผู้คนเชื่อว่าเป็นข่าวจริง อันนำไปสู่เหตุการณ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ของชาวอียิปต์ตามมา ทั้งนี้ ข่าวปลอมในอดีตเรียกว่า การโฆษณาชวนเชื่อ ซึ่งหมายถึงข้อมูลข่าวสารที่ไม่เป็นจริงทั้งหมด มีเจตนาเพื่อเบี่ยงเบนความสนใจของประชาชน กลั่นแกล้ง หรือทำลายชื่อเสียงของผู้อื่น สร้างรายได้จากการเข้าชมเว็บไซต์สร้างความวุ่นวายในสังคม สร้างหลักฐานข้อมูลเท็จในระบบ และชี้้นำประเด็นไปในทิศทางที่ตนเองต้องการ จะเห็นได้ว่า การเผยแพร่ข่าวปลอมไม่ใช่เป็นปรากฏการณ์ใหม่ แต่ข่าวปลอมได้ถูกนำมาสร้างบทบาทในบริบทใหม่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ด้วยวิถีทางเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตที่มุ่งก่อให้เกิดการบันทึก

ต่อเสถียรภาพรัฐและสังคม เช่น การนิทาว่าร้าย การใส่สีตีไข่ การพูดเท็จ การทำใบปลิวแจกจ่าย สร้างเว็บปลอม เป็นต้น ซึ่งดำเนินการโดยวิธีที่ง่าย ในขณะที่เดียวกันกลับมีอิทธิพลสูง

การเผยแพร่ข่าวปลอมไม่ใช่เป็นปรากฏการณ์ใหม่ แต่ข่าวปลอมได้ถูกนำมาสร้างบทบาทในบริบทใหม่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ด้วยวิธีทางเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตที่มุ่งก่อให้เกิดการบั่นทอนต่อเสถียรภาพรัฐและสังคม ที่ทุกคนสามารถเป็นสื่อ เป็นนักข่าว และเป็นนักเขียนได้ด้วยตัวเอง ซึ่งข่าวที่เขียนขึ้นไม่จำเป็นต้องได้รับการตรวจสอบความถูกต้องก่อนการนำเสนอจากกองบรรณาธิการเมื่อต้องการเขียนนำเสนอสิ่งใดก็สามารถเขียนสื่อได้โดยอิสระ เช่น การนิทาว่าร้าย การใส่สีตีไข่ การพูดเท็จ การทำใบปลิวแจกจ่าย สร้างเว็บปลอม เป็นต้น ซึ่งดำเนินการโดยวิธีที่ง่าย ในขณะที่เดียวกันกลับมีอิทธิพลสูง ขณะที่ในอดีตเรามากจะได้รับข่าวสารจากสื่อช่องทางหลักเท่านั้น อาทิ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ และวิทยุ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ในศตวรรษที่ 21 ใครที่สามารถครอบครองสื่อได้ และเป็นบุคคลน่าเชื่อถือ ผู้นั้นคือผู้มีอำนาจ

2.1.1 ความหมายของข่าวปลอม

ข่าวปลอม คือ รูปแบบหนึ่งของโฆษณาชวนเชื่อที่ประกอบด้วยข้อมูลที่ผิดและข้อมูลหลอกลวงโดยเจตนา ซึ่งเผยแพร่ทั้งสื่อโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโซเชียลมีเดีย และปากต่อปาก โดยมีจุดประสงค์มุ่งก่อให้เกิดความเสียหายต่อสาธารณะ องค์กร และบุคคล

ทั้งนี้ Cambridge Dictionary ให้นิยามว่า ข่าวปลอมส่วนใหญ่มักเผยแพร่บนอินเทอร์เน็ต หรือโซเชียลมีเดีย โดยข่าวปลอมส่วนมากมักจะเกี่ยวข้องกับประเด็นทางการเมืองที่ถูกสร้างขึ้นให้เป็นเรื่องขำขัน¹¹

Manuel Au-Yong-Oliveira et al. กล่าวว่า ข่าวปลอม ข่าวบิดเบือน การสร้างข่าวทำให้เกิดความเข้าใจผิด ไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่ความรวดเร็วและความแพร่หลายอย่างกว้างขวางบนเว็บไซต์และโซเชียลมีเดียทำให้ข่าวปลอมสามารถเข้าถึงผู้อ่านได้กว่าล้านรายในคราวเดียว ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ข่าวปลอมในอดีตมีความแตกต่างจากข่าวปลอมในปัจจุบัน¹²

คณะกรรมการยุโรป (European Commission) ให้นิยามว่า ข่าวปลอมหมายถึงข้อมูลชุดหนึ่งที่ทำขึ้นมา โดยมีเจตนาจะบิดเบือนและโจมตีบุคคล กลุ่มคน หรือองค์กร และบางครั้งข่าวปลอมหมายรวมถึงการเขียน ข่าวเชิงลบ การโฆษณาชวนเชื่อทางการเมือง และรูปแบบ

¹¹ CambridgeDictionary, "Fake News," <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/fake-news>.

¹² Manuel Au-Yong-Oliveira et al., "Fake News and Social Networks: How Users Interact with Fake Content" (paper presented at the World Conference on Information Systems and Technologies, 2019).

โฆษณาที่ชวนให้เข้าใจผิดจากทัศนคติของผู้รับสาร รวมถึงการรายงานข่าวในรูปแบบเสียดสีและมีการให้ข้อมูลที่ผิดโดยเจตนาโจมตีทางไซเบอร์ เมื่อนิยามอย่างแคบ ข่าวปลอมเป็นข่าวที่ถูกสร้างขึ้นในการรายงานข่าว ซึ่งรวมถึงสำนักข่าว นักการเมือง รวมถึงบริษัทผู้ผลิตแพลตฟอร์ม

Leonhardt and Thompson ให้นิยามว่า ข่าวปลอมคือรูปแบบหนึ่งของโฆษณาชวนเชื่อที่ประกอบด้วยข้อมูลที่ผิดและข้อมูลหลอกลวงโดยเจตนา เผยแพร่ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และโซเชียลมีเดีย โดยมีจุดประสงค์มุ่งก่อให้เกิดความเสียหายต่อสาธารณะ องค์กร และบุคคล เพื่อผลประโยชน์ทางการเงินและการเมือง¹³

เช่นเดียวกับ สสส. ได้นิยามข่าวปลอมว่า คือ “ข่าวที่ไม่จริง” โดยเนื้อหาของข่าวปลอมอาจมีข้อเท็จจริงเพียงเล็กน้อยหรือเพียงบางส่วนแต่ขาดบริบทของรายละเอียด หรืออาจเป็นข่าวที่ไม่มีมูลความจริงเลย เนื้อหาของข่าวเป็นเรื่องที่ก่อกวนหรือไม่มีข้อเท็จจริง ไม่มีแหล่งข่าวหรือคำพูดที่ตรวจสอบได้ ข่าวปลอมบางประเภทก็อาจมีเนื้อหาที่ตรวจสอบได้จริง แต่มีลักษณะการเขียนด้วยอคติ ใจให้ร้าย หรือไม่ใส่รายละเอียดที่สำคัญต่อเหตุการณ์ลงในเนื้อหาหรือนำเสนอจากมุมมองด้านเดียว บางครั้งข่าวปลอมก็เป็นโฆษณาชวนเชื่อที่จูงใจเขียนขึ้นมาเพื่อชักนำคนอ่าน โดยมีแรงจูงใจทางการเมือง หรืออาจเป็นเพียงแค่ “พาดหัว ยั่วให้คลิก” (Clickbait) ที่เขียนโน้มน้าวให้คนเข้ามาอ่านเพื่อเพิ่มจำนวนผู้เข้าชมโดยมีแรงจูงใจทางการเงินอยู่เบื้องหลัง¹⁴

เฉลิมชัย ก๊กเกียรติกุล กล่าวในวารสารวิชาการ กสทช. ประจำปี 2561 เรื่อง ข่าวลวง: ปัญหาและความท้าทายว่า ในอดีตข่าวปลอมส่วนใหญ่มักพบในเนื้อหาด้านสุขภาพ แต่ปัจจุบันวงการสื่อเปลี่ยนแปลงไปทำให้ข่าวปลอมเริ่มพัฒนามาสู่ข่าวการเมืองหรือข่าวต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศไทยที่มีปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองมาหลายปี การสร้างข่าวปลอมเพื่อใส่ร้ายป้ายสีฝ่ายตรงข้ามเกิดขึ้นมาช้านาน และการตรวจสอบแหล่งที่มาของข่าวก็สามารถทำได้ยากขึ้น เนื่องจากลักษณะการส่งข่าวเป็นการคัดลอกข่าวและส่งต่อผ่านไลน์กลุ่ม แทนการส่งลิงก์เพื่ออ่านยังเว็บไซต์ต้นฉบับ โดยเมื่อผู้บริโภคหันไปเสพข่าวจากสื่อสังคมออนไลน์ส่งผลกระทบต่ออย่างยิ่งจากการที่ข่าวปลอมได้กลายมาเป็นเครื่องมือสร้างความปลุกปั่น ความแตกแยก และปัญหาทางสังคม¹⁵

Lion Gu, Vladimir Kropotov, and Fyodor Yarochkin กล่าวว่า ข่าวปลอมจะสามารถเกิดขึ้นได้จะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ ภายใต้แนวคิด “สามเหลี่ยมข่าวปลอม” ถ้าขาด

¹³ David Leonhardt and Stuart A Thompson, "Trump's Lies," *The New York Times* 14 (2017).

¹⁴ สสส., "รู้เท่าทันข่าว : สื่อและเทคโนโลยีการเปลี่ยนแปลง", [https://resourcecenter.thaihealth.or.th/files/90/รู้เท่าทันข่าว%20\(News%20Literacy\).pdf](https://resourcecenter.thaihealth.or.th/files/90/รู้เท่าทันข่าว%20(News%20Literacy).pdf)

¹⁵ เฉลิมชัย ก๊กเกียรติกุล และ ธัญชนกนันทน์ ด่านไพบูลย์, "ข่าว ลวง: ปัญหา ความ ท้าทาย และ แนวทาง จัดการ," *NBTC Journal* 3 (2562).

ข้อใดข้อหนึ่งไป ข่าวปลอมจะเกิดขึ้นได้ยาก หรืออาจจะไม่สามารถไม่เกิดขึ้น ซึ่งแนวคิดนี้มีรูปแบบคล้าย ทฤษฎีสามเหลี่ยมอาชญากรรม ดังนี้¹⁶

ภาพ 2 สามเหลี่ยมข่าวปลอม

ที่มา: https://documents.trendmicro.com/assets/white_papers/wp-fake-news-machine-how-propagandists-abuse-the-internet.pdf?fbclid=IwAR2hND2HxLhPW_xTFbFJQzek_nxMe3oAqvOXV-6nUUyauSaNDwAj15z4ydc

- เครื่องมือและการบริการ (tool and service) การเติบโตอย่างรวดเร็วของเครือข่ายสังคมออนไลน์ทำให้เครือข่ายเหล่านั้นกลายเป็นช่องทางที่เหมาะสมต่อการแพร่กระจายข่าวปลอม ซึ่งปัจจุบันพบว่ามีหน่วยงานหลายแห่งให้บริการสร้างข่าวปลอม แพร่กระจายข่าวปลอม ตลอดจนให้บริการแสดงความคิดเห็นเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ข่าวปลอมนั้น ๆ

- เครือข่ายสังคม (social network) ถือเป็นเครื่องมือหลักที่ทำหน้าที่แพร่กระจายข่าวปลอมให้แพร่หลายในวงกว้างอย่างรวดเร็ว มีค่าใช้จ่ายต่ำ และสามารถสร้างความน่าเชื่อถือของข่าวปลอมให้เสมือนจากการสร้างยอดไลค์ด้วยวิธีการแลกไลค์ สิ่งนี้เองทำให้ผู้เสพข่าวไม่สามารถประเมินหรือแยกแยะได้ว่ายอดไลค์ใดคือยอดไลค์จริง และยอดไลค์ใดคือยอดไลค์เสมือนจริง

- แรงจูงใจ (motivation) ข่าวปลอมแต่ละข่าวล้วนมีเป้าหมายว่าสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ใด ซึ่งแรงจูงใจของการสร้างข่าวปลอมสามารถสร้างผลกระทบได้ต่อทั้งในระดับบุคคลจนกระทั่งสร้างความเสียหายต่อระดับรัฐ

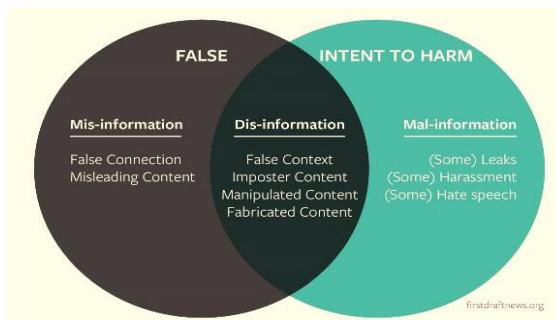
ทั้งนี้ เมื่อองค์ประกอบทั้ง 3 ประการเกิดขึ้น จึงเอื้อให้การสร้างข่าวปลอมและการเผยแพร่ข่าวปลอมสามารถดำเนินไปได้อย่างสมบูรณ์ แต่หากขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่ง ข่าวปลอมก็จะไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างสมบูรณ์

พิจิตรา สีคาโมไต กล่าวว่า ข่าวปลอมสามารถจำแนกความหมายตามเจตนาได้ 3 ประการ ได้แก่ 1) Mis-information การแชร์ข่าวปลอมโดยไม่ได้ตั้งใจ ผู้ส่งสารไม่มีเจตนาปั่นป่วน หรือทำร้ายใคร แต่แชร์เพราะความไม่รู้ 2) Dis-information เป็นข่าวปลอมที่ตั้งใจปั่นป่วนให้ร้าย โจมตีผู้อื่นมีเจตนาที่จะชักนำความคิดของสังคม และปิดบังความจริง และ 3) Mal-information ข่าวปลอมที่สร้าง

¹⁶ Lion Gu, Vladimir Kropotov, and Fyodor Yarochkin, "The Fake News Machine: How Propagandists Abuse the Internet and Manipulate the Public," *Trend Micro* 5 (2017).

ความเกลียดชัง เป็นข่าวที่มีข้อเท็จจริงอยู่บ้าง แต่เจตนาสร้างขึ้นเพื่อถูกเหยียดหยาม สร้างความเกลียดชังให้ผู้ตกเป็นข่าว ข่าวประเภทนี้ส่งผลกระทบต่อร้ายแรงที่สุด เช่น การล่าแม่มดในโลกออนไลน์ การสื่อสารที่สร้างความเกลียดชังที่มีการแบ่งเขาแบ่งเรา¹⁷

ภาพ 3 ลักษณะความผิดปกติของข่าวสาร

ที่มา: www.firstdraftnews.org

2.1.2 ประเภทของข่าวปลอม

รูปแบบของข่าวปลอมยังไม่มีการระบุหรือจำแนกอย่างเป็นทางการ แต่นักวิชาการและองค์กรที่เกี่ยวข้องได้พยายามจำแนกรูปแบบของข่าวปลอมตามคำนิยาม ดังนี้

The European Association for Viewers Interests (EAVI) ซึ่งเป็นองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรที่สนับสนุนการรู้เท่าทันสื่อ ได้แบ่งประเภทข่าวปลอมและข่าวที่สร้างความเข้าใจที่ผิดไว้ 10 ประเภท ได้แก่¹⁸

1) ข่าวพาดหัว ยั่วให้คลิก หรือ คลิคบิท (Clickbait) ข่าวที่ใช้คำหรือรูปภาพพาดหัวทำให้ดูชวนสงสัยใคร่รู้ หรือดึงดูดใจให้ผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตทั่วไปคลิกเข้าไปอ่าน ผู้สร้างข่าวอาศัยประโยชน์จากความสงสัย โดยให้ข้อมูลเล็ก ๆ น้อย ๆ พอชวนให้ผู้อ่านสงสัย แต่ไม่พอจะขจัดความสงสัยนั้น จนต้องคลิกเข้าไปดูเนื้อหาอื่น ๆ ทั้งที่เนื้อหาอาจไม่คำนึงถึงคุณภาพหรือความถูกต้องของข้อมูล แต่การพาดหัวทำให้คนหลงกลคลิกเข้าไปเพื่อเพิ่มยอดวิวในเว็บไซต์

2) โฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) เป็นการนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่มุ่งชักจูงทัศนคติของผู้รับสารต่ออุดมการณ์หรือมุมมองบางอย่าง โดยการนำเสนอการให้เหตุผลเพียงข้างเดียว การโฆษณาชวนเชื่อมักทำซ้ำและกระจายในสื่อหลายชนิดเพื่อหวังผลให้ผู้รับสารเชื่อ และคล้อยตามอุดมการณ์ที่ผู้ส่งสารต้องการสื่อ

¹⁷ พิ จิตรา สี่ คาโมโต้, "รู้จักข่าวปลอมในสื่อออนไลน์," (25 กุมภาพันธ์ 2562), https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=1528136010664438&id=191774957633890.

¹⁸ สสส, "รู้เท่าทันข่าว : สื่อและเทคโนโลยีการเปลี่ยนแปลง".

3) ข่าวแฝงการโฆษณา (Sponsored content, Native Advertising) รูปแบบโฆษณาที่ใช้รูปแบบเนื้อหาแบบเนียนกับเนื้อหาปกติในเว็บไซต์ของแพลตฟอร์มของสื่ออื่น ๆ พร้อมทำหน้าที่ให้เนื้อหาที่คนต้องการรับรู้ หรือรับชมโดยไม่ทราบว่าเป็นโฆษณาจนกว่าจะได้อ่าน/ดูจบข่าวแฝงโดยเนื้อหาคอนเทนต์นั้นอาจจะเป็นทั้งการผลิตโดยผู้ลงโฆษณา หรือเป็นการร่วมกันผลิตระหว่างผู้โฆษณาและเจ้าของช่องทาง

4) ข่าวล้อเลียนและเสียดสี (Satire and Hoax) ข่าวที่ดัดแปลงข้อมูลเพื่อมุ่งสร้างอารมณ์ขันให้กับผู้อ่าน ใช้เนื้อหาที่ตลกขบขันเพื่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ข่าวในโลกแห่งความเป็นจริงผ่านการล้อเลียนหรือเสียดสี

5) ข่าวที่ผิดพลาด (Error) บางครั้งแม้แต่ข่าวที่เผยแพร่จากสำนักข่าวออนไลน์ที่เชื่อถือได้ก็อาจมีความผิดพลาดได้เช่นกัน เช่น การเขียนข้อความที่ผิด ชื่อบุคคลหรือรูปภาพผิดจากเนื้อข่าวจริง ซึ่งทำให้ผู้รับสารเข้าใจไปในทิศทางอื่น หรือไม่เข้าใจในข่าวนั้น

6) ข่าวเอนเอียงเลือกข้าง (Partisan) เป็นข่าวบิดเบือนข่าวสาร มักจะเลือกข้างโดยนำเสนอข่าววิพากษ์วิจารณ์ในทางลบต่อฝ่ายที่ตนเองไม่ชอบ ในขณะที่ฝ่ายที่ตนเองสนับสนุนจะเสนอข่าวชื่นชมเกินจริง โดยเฉพาะด้านการเมือง

7) ทฤษฎีสมคบคิด (Conspiracy theory) เป็นเรื่องเล่าหรือบทความที่สร้างขึ้นจากความคิดของคนหรือกลุ่มคนที่นำเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาปะติดปะต่อเข้าด้วยกันทฤษฎีสมคบคิดอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยอาศัยข้อมูลที่ไม่มีความเชื่อมโยงกัน เช่น เครื่องบินพาณิชย์ที่หายไปจากจอเรดาร์อย่างไร้ร่องรอยเกิดจากมนุษย์ต่างดาวลักพาตัวไป ทฤษฎีสมคบคิดยังอาจมีวัตถุประสงค์ซ่อนเร้น อื่น ๆ เพื่อให้ประโยชน์ ให้โทษต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหนึ่งใด

8) ข่าวที่ให้ข้อมูลผิด ๆ (Misinformation) คือ ข่าวที่ไม่ได้ตรวจสอบให้แน่ชัดเสียก่อน ข้อมูลอาจมีทั้งจริงและเท็จผสมกัน ผู้ส่งสารตั้งใจจะส่งข่าวออกไป แต่อาจจะไม่ได้ตระหนักว่าข่าวนั้นมีข้อมูลที่ผิดพลาดอยู่

9) วิทยาศาสตร์ลวงโลก (Pseudoscience) คือ ข้อเขียนที่อ้างว่าเป็นทั้งวิทยาศาสตร์และข้อเท็จจริง แต่แท้จริงแล้วขัดแย้งหรือเข้ากันไม่ได้กับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ หรือไม่มีหลักฐานหรือความเป็นไปได้ใด ๆ มาสนับสนุน ไม่สามารถทำการตรวจสอบหรือขาดฐานความเป็นวิทยาศาสตร์ ในแวดวงข่าววิทยาศาสตร์ลวงโลกจะมาในรูปแบบของบทความทางการแพทย์หรือบทความสุขภาพที่แฝงโฆษณารักษาหรืออุปกรณ์เพื่อสุขภาพ โดยแอบอ้างว่าได้ผ่านการวิจัยทางวิทยาศาสตร์แล้วมีการสร้างภาพผู้เชี่ยวชาญขึ้นมา เพื่อให้ดูน่าเชื่อถือ

10) ข่าวหลอกลวง (Bogus) คือ ข่าวปลอมที่เจตนาในการสร้างขึ้น และจงใจแพร่กระจายเพื่อหลอกลวง อาจมีเนื้อเรื่อง ภาพ หรือข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นเท็จมาประกอบกัน

อาจรวมถึงการแอบอ้างเป็นแหล่งข่าวหรือบุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์ทุกวิธีการที่จะทำให้ข่าวนั้นดูเป็นข่าวปลอมที่สมบูรณ์มากขึ้น

JENNIFER YANG HUI กล่าวว่า การแพร่ระบาดของข่าวปลอมและข้อมูลบิดเบือนในปัจจุบัน มักพบในรูปแบบของภาพและวิดีโอมากกว่าข้อความ ตั้งแต่แอปพลิเคชันทั่วไปที่สามารถเข้าร่วมได้ง่าย อาทิ TikTok Instagram Whatapp และ Facebook จนกระทั่งเทคโนโลยี AI ด้วยการเปลี่ยนแปลงแก้ไขเสียงเพื่อบิดเบือนข้อมูลกระทั่งภาพที่แสดงออกมาเป็นในรูปแบบ deep fake ซึ่งการใช้ภาพเสมือน (Visual images) สามารถดึงดูดอารมณ์ร่วมจากผู้อ่านได้ง่าย¹⁹

เช่นเดียวกับ กองบัญชาการตำรวจสันติบาลไทย²⁰ ที่กล่าวว่า ข่าวปลอมไม่ได้มีแค่รูปแบบของตัวหนังสือเล่าออกมาเป็นเรื่องราวข่าวสารเท่านั้น แต่ก็ยังมาในรูปแบบวิดีโอโดยระยะหลัง เริ่มมีขบวนการปลอมแปลงคลิปวิดีโอที่ใช้ AI สร้างตัวตนคนมีชื่อเสียงที่มีใบหน้าคล้ายตัวจริงจนแยกแทบไม่ออก รวมถึงให้สามารถขยับร่างกายและพูดได้เหมือนตัวจริงมากขึ้นที่คนดูเหล่านั้นไม่เคยพบประโยชน์เลย

ในขณะที่ด้านเนื้อหา First Draft News ซึ่งเป็นองค์กรที่ตั้งขึ้นมาเพื่อต่อสู้กับข่าวปลอม ร่วมกับโซเซียลมีเดีย และ Publisher อีกกว่า 30 ราย รวมถึง Facebook, Twitter, New York Times หรือ BuzzFeed ได้จัดรูปแบบเนื้อหาของข่าวปลอมไว้ 7 รูปแบบ โดยเรียงตามระดับความรุนแรงจากน้อยไปหามาก ดังนี้²¹

- 1) ข่าวล้อเลียน เสียตสี ประชดประชัน
- 2) ข่าวที่ไม่เชื่อมโยงกันระหว่างพาดหัวข่าวกับเนื้อข่าวด้านใน
- 3) ข่าวที่ใช้ข้อมูลจริงแต่นำไปใช้ในทางที่ผิด การพาดหัวข่าวชวนหลงเข้าใจผิด
- 4) ข่าวที่ไม่จริง เพราะหาแหล่งที่มาไม่ได้
- 5) ข่าวที่มีข้อมูลจริงแต่บริบทนำเสนอไม่จริง ผิดฝาผิดตัว หรือใช้ข้อมูลไม่ถูกต้อง
- 6) ข่าวที่ไม่จริง มีการบิดเบือนตัดต่อเนื้อข่าว อย่างจงใจ
- 7) ข่าวที่ผิดทั้งหมด ไม่ใช่แค่การบิดเบือนแต่มีไว้หลอกเท่านั้น

¹⁹ JENNIFER YANG HUI, "The Danger Meme: Countering Visual Disinformation in Asia's Politics " (3 April 2020), <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/danger-meme-countering-visual-disinformation-asia-s-elections>

²⁰ กองบัญชาการตำรวจสันติบาลไทย, "เปิดวิธีป้องกัน 'ข่าวปลอม' ลวงลึกหลอกแฉร์ " (22 กุมภาพันธ์ 2563), https://www.sbpolice.go.th/news news/เปิดวิธีป้องกัน%20ข่าวปลอม%20%20ลวงลึกหลอกแฉร์%20%20_166.html

²¹ Claire Wardle, "Fake News. It's Complicated " (16 February 2017), <https://firstdraftnews.org/fake-news-complicated/>.

ขณะที่ Ethan Zuckerman กล่าวว่า ข่าวปลอมแม้จะเป็นคำที่คลุมเครือยากต่อการนิยามและการจัดรูปแบบ อย่างไรก็ตาม Zuckerman ได้จำแนกรูปแบบเนื้อหาข่าวปลอมออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้²²

- 1) แหล่งรวมความเท็จ (ไม่สนใจข่าวจริงแม้แต่น้อย สนใจเพียงข่าวปลอม)
- 2) โฆษณาชวนเชื่อ (ใช้คำพูดเป็นอาวุธเพื่อกล่าวสนับสนุนฝ่ายหนึ่งมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง)
- 3) ข้อมูลบิดเบือน (ข้อมูลสร้างขึ้นเพื่อสร้างความสงสัยแก่สังคม และเพิ่มความไม่ไว้วางใจให้เกิดขึ้นแก่สถาบันต่าง ๆ)

Facebook ได้จำแนกรูปแบบเนื้อหาข่าวปลอมออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้²³

- 1) การปฏิบัติการข้อมูลข่าวสาร (Information Operations) การบิดเบือนข้อมูลข่าวสารที่ดำเนินการโดยรัฐบาลด้วยการสร้างบัญชีปลอมที่มุ่งผลประโยชน์ทางภูมิรัฐศาสตร์และจัดการกับการแสดงความคิดเห็นของประชาชน
- 2) ข่าวเท็จ (False News) ข่าวที่อ้างว่าเป็นความจริง แต่มีเจตนาการแสดงผลข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงเพื่อกระตุ้นความสนใจและดึงดูดผู้อ่าน
- 3) ขยายความเท็จ (False Amplifiers) การดำเนินการร่วมมือของหลายฝ่ายเพื่อจัดกิจกรรมเสวนาทางการเมือง

โดยสรุป จะเห็นได้ว่า แม้ข่าวปลอมจะถูกจำแนกออกเป็นหลายประเภทหลายหมวดหมู่ตามหน่วยงานต่าง ๆ กำหนด แต่ใจความหลักที่สะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจร่วมกันคือ ข่าวปลอมมักมีรูปแบบที่เป็นข้อความเท็จ ข้อความบิดเบือน และข้อความที่สร้างความสับสนแก่สังคม ตลอดจนเป็นข้อความที่กระตุ้นโน้มน้าวให้ผู้อ่านเชื่อ คล้อยตาม จนกระทั่งส่งต่อไปยังคนรู้จัก

2.1.3 แรงจูงใจของการสร้างข่าวปลอม

สสส. กล่าวว่า คำถามที่ว่า “อะไรคือแรงจูงใจของการสร้างข่าวปลอม” มีความสำคัญที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าคำถามที่ว่า “ใครคือผู้สร้างข่าวปลอม” เนื่องจากปัจจุบันข่าวปลอมสามารถสร้างโดยใครก็ได้ที่สามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ต ไม่จำเป็นต้องผ่านการกลั่นกรองแหล่งที่มาของข่าว และการตรวจสอบความถูกต้องจากกองบรรณาธิการ จึงทำให้การสร้างข่าวปลอมสามารถดำเนินการ

²² Ethan Zuckerman, "Stop Saying Fake News, It's Not Helping " (30 January 2017), <http://www.ethanzuckerman.com/blog/2017/01/30/stop-saying-fake-newsits-not-helping>.

²³ DANAH BOYD, "Google and Facebook Can't Just Make Fake News Disappear " (27 March 2017), <https://www.wired.com/2017/03/google-and-facebook-cant-just-makefake-news-disappear>

ได้สะดวก ในขณะที่เดียวกันก็สามารถแพร่กระจายได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งแรงจูงใจของการสร้างข่าวปลอม มี 3 ประการสำคัญ ดังนี้²⁴

1) เพื่อการล้อเลียนเสียดสี เนื่องจากผู้สร้างข่าวปลอมต้องการให้เกิดความขบขัน โดยการล้อเลียนหรือเสียดสีผู้มีอำนาจ คนที่มีชื่อเสียง หรือเหตุการณ์ปัจจุบัน เนื่องจากง่ายกว่า ทำให้ผู้อ่านสนใจที่ตัวบุคคล แทนที่จะเป็นการเสนอความเห็นหรืออภิปรายเรื่องนโยบายที่ซับซ้อน เช่น ข่าวล้อเลียนในหนังสือพิมพ์ผู้จัดกวน เป็นต้น

2) เพื่อการสร้างอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อ เนื่องจากผู้สร้างข่าวปลอมอาจมีอคติ หรือมีทัศนคติที่เอนเอียงเลือกข้าง จึงต้องการชี้นำผู้อ่านให้คล้อยตาม โดยการบิดเบือนข้อมูล ซึ่งเนื้อหาข่าวอาจจะเป็นการชื่นชมบุคคลหรือฝ่ายที่ตนเองชอบเกินจริง หรือใส่ร้ายฝ่ายตรงข้าม เช่น การพาดหัวข่าวที่ใส่ “ความเห็นส่วนตัว” ลงไปในลักษณะชี้นำผู้อ่าน ถึงแม้เนื้อหาของข่าวอาจจะมีความจริงอยู่บ้าง

3) เพื่อสร้างรายได้ เนื่องจาก ข่าวปลอมสามารถสร้างรายได้ให้แก่คนสร้างข่าวได้ ซึ่งการแข่งขันทางการเมืองหรือทางธุรกิจ อาจมีผู้ว่าจ้างให้คนทำข่าวปลอมเพื่อใส่ร้ายฝ่ายตรงข้าม ด้วยการบิดเบือนข้อมูลและเผยแพร่ในโลกออนไลน์ โดยข่าวที่มีคนเข้าไปอ่านมากจะยิ่งทำรายได้จากโฆษณา ยังมีผู้เข้าไปอ่านข่าวมากเท่าไร ก็ยิ่งเพิ่มโอกาสที่โฆษณาในหน้านั้นจะถูกเห็น และทำให้ผู้ดูแลเว็บไซต์นั้น ๆ มีรายได้ ผู้ดูแลจึงมักใช้พาดหัวข่าวในลักษณะคลิกเบท ซึ่งในบางกรณีผู้สร้างข่าวปลอมได้หลอกให้ผู้อ่านชมคลิปข่าวปลอมเป็นจำนวนหลักหมื่น แล้วเว็บไซต์เหล่านี้ได้ควบคุมบัญชีเฟซบุ๊กของผู้หลงเข้าไปเพื่อไปใช้ประโยชน์ทางการค้า เมื่อผู้อ่านกดดูคลิประบบจะให้ลงชื่อเข้าใช้Facebookจากนั้นคนสร้างเว็บปลอมก็จะใช้เฟซบุ๊กของเหยื่อเป็นบอท (หุ่นยนต์) และนำไปเป็นใช้เป็นส่วนหนึ่งของกองทัพโลก เพื่อขายยอดไลค์ต่ออีกทอดหนึ่ง

²⁴ สสส., "รู้เท่าทันข่าว : สื่อและเทคโนโลยีการเปลี่ยนแปลง".

2.1.4 ผลกระทบของข่าวปลอม

ข่าวปลอมสามารถสร้างผลกระทบได้ 7 มิติ ดังต่อไปนี้²⁵

1) ผลกระทบต่อความคิดและความเชื่อ เป็นผลกระทบที่ชัดเจนและสำคัญที่สุด เพราะข้อมูลข่าวสารมีอิทธิพลต่อโลกทัศน์ของผู้อ่านและผู้รับสาร ต่อการตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลที่ได้รับ ซึ่งทัศนคติของผู้คนและต่อเหตุการณ์ล้วนขึ้นกับว่าเขาได้รับข้อมูลแบบใด ถ้าข้อมูลที่พวกเขาได้รับเป็นข่าวปลอม ข่าวบิดเบือน หรือข่าวสร้างขึ้นมา พวกเขาก็ไม่สามารถใช้วิจารณญาณได้ถูกต้อง เนื่องจากขาดข้อเท็จจริง อันส่งผลต่อการตัดสินใจ ทั้งการตัดสินใจระดับชาติ และระดับส่วนตัว เช่น การเลือกตั้ง และการเลือกใช้อาสมุนไพรรักษาพระโรค เป็นต้น

2) ผลกระทบด้านการเงินและสุขภาพ ข่าวปลอมที่ถูกสร้างขึ้นโดยมีรายได้เป็นแรงจูงใจจะชักจูงให้ผู้รับสารจ่ายเงินเพื่อสินค้าและบริการ หากสินค้าและบริการนั้นไม่ได้คุณภาพ ก็อาจส่งผลเสียต่อร่างกายและสุขภาพของผู้หลงเชื่อด้วย เช่น ข่าวปลอมที่ชักชวนให้คนอ่านมาลงทุน เพื่อจะได้รับผลตอบแทนที่ฟังดูเกินจริง หรือโฆษณาผลิตภัณฑ์ลดความอ้วนที่นำเสนอในรูปแบบของวิทยาศาสตร์ลวงโลกให้คนคล้อยตาม ก็อาจทำให้ผู้หลงเชื่อไม่เพียงเสียเงิน แต่ยังส่งผลเสียต่อสุขภาพอีกด้วย

3) ผลกระทบด้านอารมณ์ความรู้สึก ข่าวคลิกเบตอาจสร้างความหงุดหงิดใจให้แก่ผู้อ่าน เมื่อพบว่า เนื้อหาไม่มีอะไรน่าสนใจอย่างที่รูปภาพหรือพาดหัวดึงดูดให้เข้ามาอ่าน ข่าวปลอมที่สร้างขึ้นมาด้วยความคึกคะนองก็อาจทำให้ผู้อ่านเกิดความกลัวและวิตกกังวล เช่น ข่าวพยากรณ์อากาศภัยพิบัติที่ไม่มีมูล ความจริงหรือข่าวกลับแก่งล้างมีชาติกรโรครจิตกำลังออกอาละวาดในละแวกบ้าน

4) ผลกระทบด้านทัศนคติ ข่าวปลอมที่เอนเอียงเลือกข้าง หรือข่าวขึ้นนำอาจสร้างอคติ และทัศนคติเชิงลบแก่บุคคลหรือกลุ่มคนที่ถูกใส่ร้ายอย่างไม่เป็นธรรม เช่น โฆษณาชวนเชื่อทางการเมือง ข่าวต่อต้านรัฐบาล หรือข่าวที่สร้างความเกลียดชังต่อคนที่มีอัตลักษณ์ทางสังคมที่แตกต่างจากคนส่วนใหญ่ เช่น กลุ่มเกย์ ชาวมุสลิม หรือคนต่างด้าว

5) ผลกระทบด้านความรุนแรง ข่าวลือที่เร้าอารมณ์และโจมตีใส่ร้ายบุคคลอาจก่อให้เกิดความรุนแรง ผู้ที่ถูกกล่าวหาอาจจะถูกกลั่นแกล้งทางออนไลน์เพราะความเข้าใจผิด หรืออาจถูกข่มขู่

²⁵ สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, "Etda เปิดพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตปี 61 คนไทยใช้เน็ตเพิ่ม 10 ชั่วโมง 5 นาทีต่อวัน," (25 กรกฎาคม 2561), <https://www.etda.or.th/content/etda-reveals-thailand-internet-user-profile-2018.html>

คุกคาม และทำร้ายในชีวิตจริงได้ เช่น ในอินเดียเมื่อปี 2561 มีรายงานผู้เสียชีวิตอย่างน้อย 29 คน จากการถูกฝูงชนรุมทำร้ายผู้เสียชีวิต ส่วนใหญ่มักถูกลือว่าเป็นพวกลักพาตัวเด็ก

6) ผลกระทบต่อสื่อวิชาชีพ ข่าวปลอมสร้างความเสียหายต่อชื่อเสียงเว็บไซต์ที่ถูกเลียนแบบ นับตั้งแต่ช่วงปี 2559 หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ข่าวสด และมติชน ต่างเข้าแจ้งความกับเว็บไซต์เลียนแบบ เพื่อหลอกลวงผู้อ่าน โดยปัญหาหนึ่งในการรับมือกับเว็บปลอมคือ องค์กรสื่อมักจะรู้ตัวก็ต่อเมื่อเว็บปลอมเหล่านี้ได้ถูกส่งต่อ และสร้างความสับสนกับผู้อ่านแล้ว

7) ผลกระทบด้านสังคม เมื่อข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญในสังคมแพร่กระจาย คนในสังคมจะขาด “ข้อเท็จจริง” ที่ต้องใช้ในการวิเคราะห์ อภิปรายและตัดสินใจในเรื่องนั้น ๆ ส่งผลทำให้เกิดความสับสน การแบ่งฝ่ายและสร้างความขัดแย้งในสังคม เพราะแต่ละฝ่ายรับรู้ชุดของข้อมูลที่ต่างกัน นอกจากนี้ ข่าวปลอมยังส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งด้วยเช่นกัน ดังเช่นในสหรัฐอเมริกาที่มีข่าวปลอมแพร่ระบาดว่า สมเด็จพระสันตะปาปาสนับสนุนผู้สมัครประธานาธิบดีคนหนึ่ง ข่าวปลอมอีกแหล่งก็เสนอว่าผู้ทำชิงอีกคนมีปัญหาด้านสุขภาพอย่างร้ายแรง ทำให้คนอเมริกันสับสนในข้อเท็จจริง ซึ่งข่าวปลอมที่ปล่อยออกมาเช่นนี้ อาจสามารถเปลี่ยนใจผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงในทิศทางต่าง ๆ ได้ นอกจากนี้ ข่าวโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาลเองก็มีผลกระทบต่อความคิดของสังคมเช่นกัน เช่น ข่าวชี้นำชักชวนให้ลงประชามติรับร่างรัฐธรรมนูญไปก่อนหากต้องการให้ประเทศมีการเลือกตั้งโดยเร็ว และทำให้ประชาชนลดความสนใจอ่านเนื้อหาของร่างรัฐธรรมนูญและสนใจการเลือกตั้งมากกว่า

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ข่าวปลอมมักมุ่งเน้นให้เกิดความเข้าใจผิด โดยการส่งต่อข่าวปลอมที่พบมากที่สุดคือ การส่งต่อข่าวปลอมเพียงแค่อ่านจากชื่อเรื่องเท่านั้น โดยไม่ตรวจสอบที่มาของแหล่งข่าวหรืออ่านเนื้อหาข่าวก่อนส่งต่อ ซึ่งการที่ผู้รับข่าวได้รับข่าวปลอมเต็มซ้ำ ๆ จากความบังเอิญหรือตั้งใจส่งผลทำให้ผู้อ่านเชื่อว่าข่าวปลอมคือข่าวจริง โดยไม่ผ่านการพิสูจน์ตรวจสอบแหล่งที่มาและความถูกต้องก่อนเผยแพร่ จะเห็นได้ว่า แพร่กระจายข่าวปลอมอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดความเข้าใจผิดต่อข่าวสารที่ได้รับ ด้วยเหตุนี้เอง ผู้ไม่หวังดีจึงใช้โอกาสนี้ในการเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นข่าวปลอม เพื่อเป็นเครื่องมือในการบิดเบือนข้อมูลให้ผู้รับสารเข้าใจผิดและเชื่อเรื่องผิดนั้นว่าคือเรื่องจริง โดยมีผลประโยชน์ทางการเงินเป็นสิ่งแอบแฝง ความศรัทธาของส่วนตัว และการต้องการลดทอนความน่าเชื่อถือของรัฐบาล

นอกจากนี้ ธีร์วัช เจนวัชรรักษ์ กล่าวว่า สถานการณ์ข่าวปลอมเกิดขึ้นในการสื่อสารของมนุษย์มากกว่า 100 ปี เพียงแต่แตกต่างกันที่ลักษณะของภูมิทัศน์สื่อในแต่ละยุค ซึ่งข่าวปลอมในแต่ละช่วงเวลามีปัจจัยพื้นฐานในลักษณะเดียวกัน 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก ข่าวปลอมจะปรากฏขึ้นด้วยการพาดหัวข่าวที่ชวนสงสัย ดึงดูดความสนใจ ประการที่สอง ปัจจัยอันเกิดจากการรับรู้อันอ่อนไหวของมนุษย์ (Naïve perception) และประการสุดท้ายคือ ลักษณะการปรากฏขึ้นบ่อยครั้ง

ของข่าวปลอมทำให้ข่าวปลอมนั้นมีการแพร่กระจายออกไปได้ในวงกว้างมากขึ้น โดยทั้ง 3 ปัจจัยนี้ส่งผลกระทบต่อกันเป็นลำดับ กล่าวคือ เมื่อมนุษย์มีการรับรู้ข่าวปลอมจากความน่าเชื่อถือของพาดหัวข่าว มนุษย์จะมีปฏิสัมพันธ์ อย่างไม่อย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดการแพร่กระจายข่าวปลอมนั้นออกไป และบุคคลอื่นที่เห็นข่าวปลอมนั้นปรากฏขึ้นบ่อยครั้ง ก็จะเข้าใจว่าข่าวนั้นเป็นข่าวที่มีความสำคัญ จึงมีปฏิสัมพันธ์ต่อข่าวปลอมนั้นซ้ำ ๆ จนทำให้เกิดการแพร่กระจายข่าวปลอมออกไปในวงกว้าง²⁶

จะเห็นได้ว่า แพร่กระจายข่าวปลอมอย่างรวดเร็วก่อให้เกิดความเข้าใจผิดต่อข่าวสารที่ได้รับ ผู้ไม่หวังดีจึงใช้โอกาสนี้ในการเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นข่าวปลอม เพื่อเป็นเครื่องมือในการบิดเบือนข้อมูลให้ผู้รับสารเข้าใจผิดและเชื่อเรื่องผิดนั้นว่าเป็นเรื่องจริง โดยมีผลประโยชน์ทางการเงินเป็นสิ่งแอบแฝง ความคึกคะนองส่วนตัว และการต้องการลดทอนความน่าเชื่อถือของรัฐบาล

ด้วยเหตุนี้ ข่าวปลอมในบริบทปัจจุบันจึงมีความสำคัญ น่าสนใจ และแตกต่างจากข่าวปลอมในบริบทอดีตที่ว่า การสร้างข่าวปลอมและเผยแพร่ข่าวปลอมภายใต้การพัฒนาของเทคโนโลยีและสารสนเทศปัจจุบันได้ทำให้ข่าวปลอมกลายเป็นหนึ่งในอาชญากรรมรูปแบบใหม่ เนื่องจากการกระทำผิดที่ส่งผลกระทบต่อชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน และความมั่นคง อันมีบทลงโทษทางอาญารองรับผลจากการกระทำผิดนั้น ๆ

2.2 แนวคิดว่าด้วยการแพร่ระบาดของข้อมูลข่าวสาร (Infodemic)

2.2.1 ความหมายและความสำคัญของ Infodemic

WHO กล่าวว่า Infodemic มีลักษณะการแพร่กระจายเช่นเดียวกับไวรัส ซึ่งข้อมูลที่ถูกต้องจะเป็นกุญแจสำคัญที่สามารถยับยั้งการแพร่ระบาดของสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ได้²⁷

Pan American Health Organization (PAHO) ให้นิยามว่า Infodemic หมายถึงข้อมูลข่าวสารที่มีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างมากโดยเกี่ยวข้องกับหัวข้อใดหัวข้อหนึ่งเป็นการเฉพาะ และเกิดขึ้นเพียงช่วงเวลาสั้น ๆ ทั้งนี้ พบว่าในระยะเวลาแค่ 30 วัน มีผู้นำคลิปวิดีโอที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับโควิด-19 เข้าสู่ระบบ YouTube กว่า 361,000,000 คลิป บทความมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับโควิด-19

²⁶ อีร์ธวัช เจนวัชรวิทย์, "สถานการณ์ข่าวลวง: การเปรียบเทียบ ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และแบบจำลอง," วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 45, no. 1 (ม.ค. - มิ.ย. 2562).

²⁷ Jinling Hua and Rajib Shaw, "Corona Virus (Covid-19) Infodemic and Emerging Issues through a Data Lens: The Case of China," *Public Health* 17, no. 2309 (2020).pp.10

เผยแพร่ลงใน Google Scholar กว่า 19,200 บทความ และเดือนมีนาคม 2563 พบข้อความมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับโควิด-19 ใน Twitter กว่า 550 ล้านทวีตข้อความ²⁸

จุมพล พูลภัทรชีวิน กล่าวว่า Infodemic คือ ข้อมูลข่าวสารในทางลบ หรือข้อมูลพิษ ซึ่งมุ่งสื่อความหมายไปในทิศทางลบมากกว่าทิศทางบวก โดยเป็นคำที่ประกอบขึ้นจาก Misinformation และ Epidemic ทั้งนี้ โควิด-19 ตามสภาพที่ปรากฏในปัจจุบันมีการแพร่ระบาดไปทั่วโลกอย่างรวดเร็ว องค์การอนามัยโลกจึงได้ยกระดับจากโรคระบาดทั่วไป (Epidemic) เป็นโรคระบาดระดับโลก (Pandemic) ส่วน Infodemic ก็มีการแพร่กระจายไปทั่วโลกเช่นกัน จะแตกต่างกันคือโควิด-19 เป็นโรคที่มีเชื้อโรคอยู่จริง แต่ Infodemic ไม่มีตัวเชื้อโรคจริง มีเพียงเชื้อโรคเทียมหรือเชื้อโรคแฝง²⁹

เช่นเดียวกับ วรทัย ราวินิจ อาจารย์สาขาวิชาสื่อสารการตลาดดิจิทัล วิทยาลัยนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิตที่กล่าวว่า “Infodemic” เป็นคำที่องค์การอนามัยโลกใช้สื่อถึงการระบาดของข้อมูลข่าวสารที่ไม่ถูกต้อง คลาดเคลื่อนหรือบิดเบือนเกี่ยวกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา หรือโควิด-19 โดยเกิดจากการรวมคำสองคำเข้าด้วยกันคือ Information และ Epidemic ข้อมูลในลักษณะนี้ถือเป็นความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) ข้อมูลที่ผิดซึ่งบุคคลที่นำมาเผยแพร่เชื่อว่าเป็นความจริง 2) ข้อมูลบิดเบือน ซึ่งบุคคลที่เผยแพร่ก็รู้อยู่แต่ใจว่าไม่เป็นความจริง และ 3) ข้อมูลที่แฝงเจตนาร้าย เป็นข้อมูลที่มีพื้นฐานของความจริง แต่ถูกนำมาใช้เพื่อทำร้ายบุคคล องค์กร หรือประเทศ

ดังนั้น ข้อมูลจำพวก “เขาบอกว่า...” “ได้ข่าวมาว่า...” ที่ส่งต่อกันมาทางสื่อสังคมออนไลน์จึงอาจเป็นได้ทั้งข้อมูลที่ผิด ข้อมูลบิดเบือน หรือข้อมูลที่แฝงเจตนาร้าย เพราะเป็นข้อมูลที่ไม่ระบุตัวตน แต่เราได้รับมาจากคนใกล้ชิด³⁰

สสส.กล่าวว่า การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19ไม่ใช่สถานการณ์ที่ต้องจัดการด้านโรคระบาดเท่านั้น แต่ยังเป็นช่วงของการจัดการกับการแพร่กระจายส่งต่อข้อมูลข่าวสาร

²⁸ PAHO, "Covid-19 Factsheets: Understanding the Infodemic and Misinformation in the Fight against Covid-19," (5 June 2020), <https://iris.paho.org/handle/10665.2/52052>

²⁹ จุมพล พูลภัทรชีวิน, "การแพร่ระบาดของ 'โรคบิดข่าวสาร' กับ โรคจิตสำนักสาธารณสุขบกพร่อง" (29 มีนาคม 2563), <https://www.trendmicro.com/vinfo/pl/security/news/cybercrime-and-digital-threats/fake-news-cyber-propaganda-the-abuse-of-social-media>.

³⁰ UNESCO, "การเสนอข่าว “ข่าวลวง” และข้อมูลบิดเบือน: คู่มือเพื่อการศึกษาและอบรมด้านวารสารศาสตร์," (2563), <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000372137>.

ทั้งที่ถูกต้อง เป็นเท็จ หรือบิดเบือน ซึ่งภาวะข้อมูลข่าวสารที่มากมายเหล่านี้ องค์การอนามัยโลก ได้บัญญัติคำเชิงเทคนิคว่า “Infodemic” เกิดจากการรวมคำระหว่าง “Information” และ “Pandemic” ความสามารถในการจัดการข่าวสารเหล่านี้ไม่สามารถใช้การตอบสนองจากภาครัฐ หรือภาควิชาการอย่างเดียวยุติ เนื่องจากข่าวสารเกิดขึ้นรวดเร็วในปริมาณอันล้นหลาม ดังนั้น วิธีจัดการที่ยั่งยืนที่สุดคือประชาชนที่มีความสามารถต่อการประเมินข่าวสารหรือรู้เท่าทันสื่อ³¹

Sy Chonoto กล่าวว่า infodemic ความหมายว่า ภัยพิบัติจากข้อมูลข่าวสารผิดเพี้ยน อันเกิดขึ้นคู่กับภัยโรคระบาดที่กระจายไปทั่ว เป็นภัยที่สามารถส่งต่อได้ง่ายเพียงคลิกแชร์หรือเลาต่อ ให้สูคนรอบตัวเมื่อมีข้อมูลหรือข่าวโคมลอยออกมามากเกินไป ชาวจำนวนมากเป็นเพียงคลื่นรบกวน ข้อมูลจำนวนมากไม่ใช่ ‘ข้อเท็จจริง’ บางมีอคติปนผสมอยู่ เป็นเพียงความคิดเห็น บางเป็นการโจมตี สิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยขาดหลักฐาน³²

Daniele Orso กล่าวว่า สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ถือเป็นปรากฏการณ์ที่มีความแตกต่างกับไข้หวัดที่ผ่าน ๆ มา ซึ่งสถานการณ์นี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาหนึ่งตามมา คือ การแพร่ระบาดของข้อมูลข่าวสารที่บิดเบือนจำนวนมาก³³

Matteo Cinelli et al. กล่าวว่า การแพร่ระบาดของข้อมูลข่าวสารจำนวนมาก มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมของผู้เสพข่าว ตลอดจนมีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนนโยบายของรัฐ ในการรับมือต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ซึ่งมาตรการรับมือไวรัสด้านสาธารณสุขสุขกับเนื้อหาของข่าวสารบนโลกออนไลน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัตมีความเชื่อมโยงอย่างสอดคล้องกัน³⁴

Chloe Sellwood กล่าวว่า สื่อถือเป็นสิ่งที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในสภาวะฉุกเฉิน ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ เนื่องจากโซเชียลมีเดียถือเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่มีประโยชน์อย่างยิ่ง

³¹ สสส., "Infodemic (อินโฟเดมิก)?," <http://www.trueorfalse.ihp.pthaigov.net/infodemic.html>.

³² Sy Chonoto, "ภาวะ Infodemic : เมื่อโรคระบาดแพร่กระจายไปพร้อมข้อมูลปลอม " (6 มีนาคม 2563), <https://adaymagazine.com/infodemic>.

³³ Daniele Orso et al., "Infodemic and the Spread of Fake News in the Covid-19-Era," *European Journal of Emergency Medicine* (2020).

³⁴ Matteo Cinelli et al., "The Covid-19 Social Media Infodemic," *arXiv preprint arXiv:2003.05004* (2020). pp.2

ต่อการแบ่งปันข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน อภิปรายสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นร่วม ในขณะเดียวกัน ก็สามารถร่วมกันแก้ไขเนื้อหาที่ผิด³⁵

ทั้งนี้ โซเชียลมีเดียจะมีบทบาทที่สำคัญมากขึ้นในการสื่อสารระหว่างที่เกิดภาวะฉุกเฉินด้านสาธารณสุข ซึ่งหากประชาชนได้รับข้อมูลออนไลน์ที่ถูกต้องจะสามารถช่วยชะลอการแพร่กระจายของโรคได้เช่นเดียวกับในอดีตที่โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และวิทยุถือเป็นช่องทางสำคัญต่อการเผยแพร่ข่าวสาร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงช่องทางไปสู่โซเชียลมีเดียนี้เองถือเป็นการเป็นโอกาสให้เกิดการบิดเบือนข้อมูลข่าวสารได้ง่ายยิ่งขึ้น และทำให้ชาวเดียวกันสามารถมีรายละเอียดของเนื้อหาข่าวที่แตกต่างกันได้ด้วยการบิดเบือน

ทั้งนี้ Anthrologica for SSHAP กล่าวว่า รูปแบบของเนื้อหาที่เผยแพร่บนโซเชียลมีเดียเกี่ยวกับโควิด-19 สามารถแบ่งได้ออกเป็น 4 รูปแบบ ดังนี้³⁶

1) ข่าวจริง (Factual information) ข่าวที่เผยแพร่อย่างเป็นทางการจากรัฐบาลและสื่อกระแสหลัก โดยมีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับจำนวนผู้ติดเชื้อปัจจุบัน การกักตัว การพัฒนาวัคซีน วิธีการรักษาผู้ติดเชื้อ และคำแนะนำด้านสาธารณสุข

2) ข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์หรือข้อมูลอคติ (Incomplete or biased information) ข้อมูลประเภทนี้อาจทำให้ผู้อ่านเกิดเข้าใจผิดได้ เช่น วันที่และเนื้อหาข่าวไม่มีความสอดคล้องกัน เป็นต้น ซึ่งสามารถสร้างความสับสน สร้างความเครียด และสร้างข่าวลือให้เกิดขึ้นในสังคม เช่น งานวิจัยจากมหาวิทยาลัย Southampton โพสต์ข้อความพร้อมภาพแผนที่ลงใน Twitter ซึ่งแผนที่ดังกล่าวเป็นแผนที่ในอดีตซึ่งแสดงเส้นทางการเดินทางทางอากาศทั่วโลก พร้อมระบุว่า เป็นเส้นทางการเดินทางของชาวอุฮั่น ซึ่งไทยมีความเสี่ยงที่จะได้รับการติดเชื้อมากที่สุดในโลกโดยแผนที่นี้ได้ถูกหยิบขึ้นมานำเสนอในช่องข่าวรอบโลก และระบุว่าชาวอุฮั่นกว่าห้าล้านได้คนหลบหนีออกจากเมืองได้ ซึ่งงานวิจัยที่บิดเบือนดังกล่าวนอกจากจะสร้างความตื่นตระหนกแล้ว ยังถูกนำไปเชื่อมโยงกับวาระทางการเมืองและความเกลียดชังชาวจีนอีกด้วย

3) เนื้อหาสร้างความขบขัน (Humorous content) เนื้อหาข่าวอาจไม่ได้มีจุดประสงค์เพื่อนำเสนอข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง แต่ก็ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอความจริง ขณะเดียวกัน

³⁵ Chloe Sellwood and Andy Wapling, "Health Emergency Preparedness and Response," (2016).

³⁶ Anthrologica for SSHAP, "Key Considerations: Online Information, Mis- and Disinformation in the Context of Covid-19 " *Social Science in Humanitarian Action* (30 March 2020), <https://reliefweb.int/report/world/key-considerations-online-information-mis-and-disinformation-context-covid-19-march>.

กลับมีจุดประสงค์เพื่อสร้างบรรยากาศและลดความเครียดจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 ด้วยการสร้างวิดีโอที่ตลกหรือเสียดสีโดยมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับโควิด-19

4) ข้อมูลผิดหรือข้อมูลบิดเบือน (Misinformation/Disinformation) การบิดเบือนข้อมูลเกี่ยวกับโควิด-19 ยังคงมีแพร่กระจายอย่างกว้างขวาง และมักจะเกิดขึ้นอย่างมากในสื่อออนไลน์ ตัวอย่างเช่น การคาดการณ์ว่าเชื้อโควิด-19 อาจจะพัฒนาขึ้นจากไวรัสอหิวาต์หมูชนิดหนึ่ง นอกจากนี้ยังพบข้อมูลเท็จที่เกี่ยวข้องกับคำแนะนำต่าง ๆ การป้องกันการติดเชื้อ และลักษณะการแพร่กระจายของเชื้อ ซึ่งผู้บิดเบือนข่าวมีความพยายามที่จะเผยแพร่ข่าวบิดเบือนนั้นในหลายช่องทาง และหลายภาษา

2.2.2 ลักษณะการแพร่ระบาดของข่าวปลอมในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 ของต่างประเทศ

ด้วยสถานการณ์การระบาดของโรคอาจทำให้ผู้คนวิตกกังวลจนมองข้ามการพิจารณาความถูกต้องน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้รับมาและทำการส่งต่อข้อมูลผิด ๆ เหล่านั้นไปยังเพื่อนฝูงญาติพี่น้องด้วยเจตนาดี ไม่ว่าจะเป็สถานการณ์การระบาดของโรค ไปจนถึงวิธีการรักษาหรือป้องกันต่าง ๆ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความชัดเจน ผู้วิจัยได้จำแนกลักษณะข่าวปลอมในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 ของต่างประเทศไว้ดังต่อไปนี้

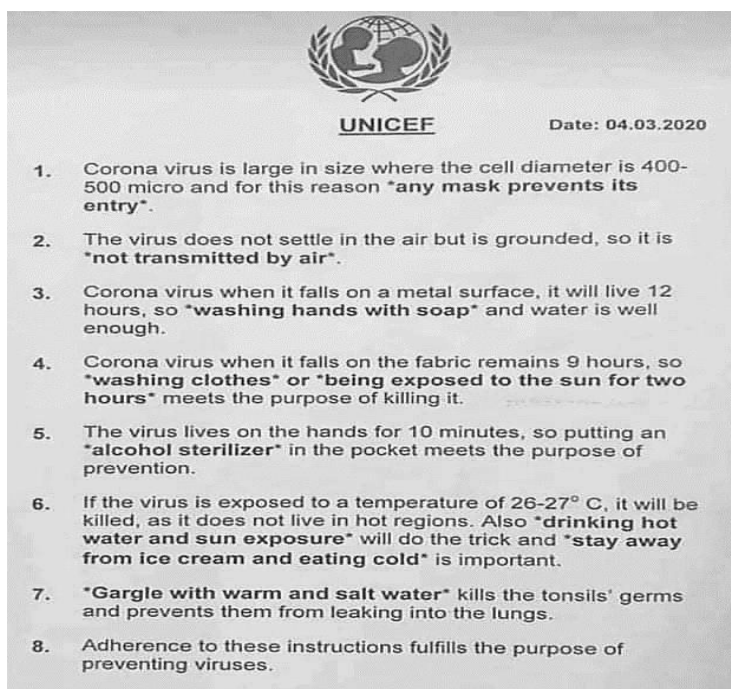
2.2.2.1 ข่าวปลอมเกี่ยวกับอาหารและเครื่องดื่มเพื่อป้องกันเชื้อโควิด-19

ดื่มน้ำร้อนสามารถป้องกันไวรัสโควิด-19

ข่าวปลอมโดยอ้างแหล่งข่าวจากยูนิเซฟ (UNICEF) กล่าวว่า "หากเชื้อโควิด-19 สัมผัสกับอุณหภูมิที่ 26-27 องศาเซลเซียส เชื้อโควิด-19 จะถูกทำลาย เนื่องจากไม่สามารถทนต่ออุณหภูมิความร้อนได้ แม้นายกรัฐมนตรีเรนเรนทะเล โมตีของอินเดียก็ยังบอกแก่สาธารณชนว่า การดื่มน้ำร้อนสามารถช่วยเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของร่างกาย ซึ่งต่อมายูนิเซฟได้ชี้แจงข้อเท็จจริงอย่างชัดเจนว่า ไม่ได้เป็นผู้ให้คำแนะนำดังกล่าว ข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์คือ การดื่มน้ำร้อนหรือการกินอาหารเย็นจะไม่ส่งผลต่ออุณหภูมิแกนกลางของร่างกาย ดังนั้น จะไม่มีผลต่อประสิทธิภาพของภูมิคุ้มกันของร่างกายในการต่อต้านไวรัสโควิด-19 ส่วนองค์การอนามัยโลกอธิบายว่าไม่มีหลักฐานบ่งชี้ว่าเกลือจะกำจัดโคโรนาไวรัสได้³⁷

³⁷ Reuters Fact Check, "False Claim: Unicef Recommends "Sun Exposure, Gargling with Salt Water and Stay Away from Ice Cream" to Prevent Coronavirus," (12 March 2020), <https://br.reuters.com/article/uk-factcheck-coronavirus-unicef/false-claim-unicef-recommends-sun-exposure-gargling-with-salt-water-and-stay-away-from-ice-cream-to-prevent-coronavirus-idUSKBN21F0SS>.

ภาพ 4 ขาวปลอมดื่มน้ำร้อนป้องกันโควิด-19

ที่มา : <https://www.Facebook.com/photo.php?fbid=10222049924825174>

น้ำมะนาวอุ่นสามารถป้องกันโควิด-19

ในช่วงการระบาดของโควิด-19 พบการอ้างว่า การดื่มมะนาวในน้ำอุ่นจะสามารถป้องกันทั้งโควิด-19 และมะเร็งด้วยการเพิ่มระดับวิตามินซีในร่างกาย โดยข้อมูลนี้เผยแพร่บน Facebook ทั้งในรูปแบบภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส สเปน และโปรตุเกส โดยช่วงกลางเดือนมีนาคม 2563 พบว่า ข้อมูลนี้ได้รับการแชร์มากกว่า 40,000 ครั้ง บน Facebook ในประเทศต่างๆ ทั่วโลก เช่น ออสเตรเลีย อินเดีย และแอฟริกาใต้ อย่างไรก็ตาม สำนักข่าวเอเอฟพีได้ติดต่อไปยัง Nicolas Boisel นักโลหิตวิทยาที่โรงพยาบาล Saint-Louis ในปารีส ซึ่งผู้เชี่ยวชาญกล่าวว่าไม่มีข้อพิสูจน์ว่าการดื่มน้ำร้อนกับมะนาวสามารถรักษามะเร็งได้ ในขณะที่ Henry Chenal ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยทางชีววิทยาแบบบูรณาการ (CIRBA) ในเมืองอาบีจาน ประเทศไอวอรีโคสต์ กล่าวว่า การบริโภควิตามินซีในปริมาณที่สูงไม่สามารถป้องกันโควิด-19 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะที่กลับพบว่า กีวีให้วิตามินซีมากกว่ามะนาว พร้อมกล่าวติดตลกว่า หากจะทำให้ทฤษฎีดังกล่าวถูกต้องมากกว่านี้ก็ไม่ควรบริโภคมะนาวแต่ควรเป็นกีวีมากกว่า³⁸

³⁸ Sadia Mandjo, "False Claims That Drinking Water with Lemon Can Prevent COVID-19 Circulate Online," (12 March 2020), <https://factcheck.afp.com/false-claims-drinking-water-lemon-can-prevent-covid-19-circulate-online>.

ภาพ 5 ชาวปลอมดื่มน้ำมะนาวป้องกันโควิด-19

ที่มา : <https://factcheck.afp.com/false-claims-drinking-water-lemon-can-prevent-covid-19-circulate-online>

กระเทียมสามารถป้องกันโควิด-19

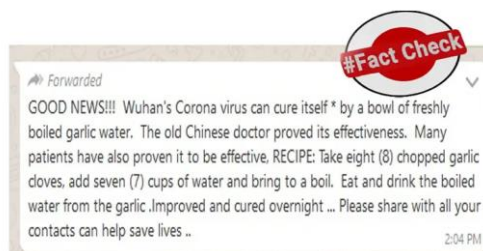
เช่นเดียวกับมะนาว กระเทียมกลายเป็นยาครอบจักรวาลที่ถูกแชร์ในโซเชียลมีเดียมาโดยตลอด และในช่วงที่เกิดการระบาดของโควิด-19 ก็มีการเผยแพร่ความเชื่อผิด ๆ ทาง Facebook ว่ากระเทียมและหัวหอม สามารถป้องกันโควิด-19 ได้ ซึ่งจากการสำรวจโดย NOIPolls ที่ได้รับการสนับสนุนจากบริษัทสำรวจความเห็น Gallup พบว่าร้อยละ 15 ของชาวไนจีเรียเชื่อว่า วิธีหนึ่งที่จะหลีกเลี่ยงโควิด-19 คือ การกินกระเทียมและขิง³⁹ นอกจากนี้ยังพบว่าในยุโรปและอเมริกาก็มีการส่งต่อข้อมูลนี้ต่อกันอย่างกว้างขวาง และ ร้านค้าในแอดดิส อาบาบา ประเทศเอธิโอเปีย กล่าวว่า ยอดขายกระเทียมและมะนาวเพิ่มขึ้นเป็น 3 เท่าทันทีที่เอธิโอเปียประกาศยืนยันผู้ป่วยโควิด-19 รายแรกในประเทศ⁴⁰ อย่างไรก็ตาม WHO กล่าวว่า แม้กระเทียมจะเป็นอาหารเพื่อสุขภาพ แต่ก็ยังไม่มีหลักฐานใด ๆ ยืนยันว่าการกินกระเทียมสามารถช่วยป้องกันเชื้อโควิด-19⁴¹

³⁹ จิกิตสา วิทยา., "เปิดโปงสารพัดข่าวปลอม สูตรวิเศษเหยี่ยวาโควิด-19," (23 มิถุนายน 2563), <https://www.hfocus.org/content/2020/06/19622>.

⁴⁰ Nattaya L., "รัฐบาลแอฟริกันจับมือ บ.เทคโนโลยียักษ์ใหญ่ สู้ข่าวปลอมในช่วงโควิด-19 " (3 เมษายน 2563), <https://www.sanook.com/news/8070858/>.

⁴¹ WHO, "Coronavirus Disease (Covid-19) Advice for the Public: Mythbusters," <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public/myth-busters>.

ภาพ 6 ข่าวปลอมกระเทียมป้องกันโควิด-19

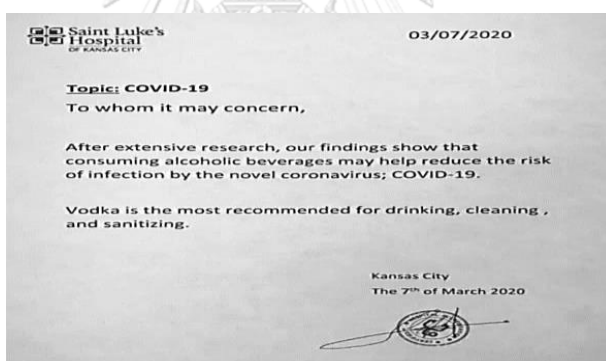

ที่มา : <https://newsmeter.in/fact-check-can-garlic-water-cure-coronavirus/>

การดื่มแอลกอฮอล์สามารถป้องกันการติดเชื้อโควิด-19

ข่าวปลอมเรื่องการดื่มแอลกอฮอล์สามารถฆ่าเชื้อโควิด-19 เป็นกระแสที่ได้รับการส่งต่ออย่างแพร่หลายในอิหร่าน ซึ่ง WHO ได้ชี้แจงเพื่อไม่ให้เกิดความเข้าใจผิดว่า การดื่มแอลกอฮอล์ไม่สามารถป้องกันการติดเชื้อโควิด-19 ได้ ในขณะเดียวกันยิ่งดื่มมากยิ่งอาจเป็นอันตรายได้ เนื่องจากแอลกอฮอล์สามารถเพิ่มความเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพได้

ภาพ 7 ข่าวปลอมดื่มแอลกอฮอล์ป้องกันโควิด-19

ที่มา : <https://www.indiatoday.in/fact-check/story/coronavirus-fact-check-claims-on-alcohol-and-covid-19-1654812-2020-03-12>

ซิลเวอร์คอลลอยด์สามารถฆ่าเชื้อโควิด-19 ได้

ก่อนหน้าการระบาดของโควิด-19 พบโฆษณาทางอินเทอร์เน็ตว่า ซิลเวอร์คอลลอยด์เป็นผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร แต่ยังไม่พบหลักฐานว่า ดีต่อสุขภาพหรือไม่ ทั้งนี้ ระหว่างการระบาดโควิด-19 พบข่าวว่า ซิลเวอร์คอลลอยด์สามารถทำลายไวรัสได้หากกินวันละ 1 ช้อนชา แต่ในเวลาต่อมาศาลแขวงสหรัฐประจำเขตตะวันออกของโอคลาโฮมามีคำสั่งห้ามชั่วคราวเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2563 มิให้บริษัท Xephyr

LLC จำหน่ายผลิตภัณฑ์ซิลเวอร์คอลลอยด์ โดยอ้างว่า จะรักษาบรรเทาหรือรักษาโควิด-19 รวมถึงโรคอื่น ๆ เช่น ปอดบวม เอ็ดส์ และมะเร็ง เพราะไม่ได้รับการรับรองโดยผู้เชี่ยวชาญว่ามีปลอดภัยและมีประสิทธิภาพ⁴²

ภาพ 8 ข้าวปลอมซิลเวอร์คอลลอยด์ฆ่าเชื้อโควิด-19

ที่มา : <https://www.boomlive.in/world/coronavirus/consuming-silver-particles-does-not-prevent-or-treat-covid-19-7244>

โควิด-19 สามารถแพร่เชื้อได้ผ่านปลาแชลมอน

มีการตรวจพบเชื้อโควิด-19 บนเตียงสำหรับหั่นเนื้อปลาแชลมอนนำเข้าในตลาดขายส่งอาหารขนาดใหญ่ทางตอนใต้ของกรุงปักกิ่ง และมีการเผยแพร่ข้อมูลต่อจนก่อให้เกิดความเข้าใจผิดว่า ผู้ที่ทานแชลมอนจากตลาดดังกล่าวอาจติดโควิด-19 ได้ อย่างไรก็ตาม นายเหวินอวี๋เหมย ศาสตราจารย์จากมหาวิทยาลัยฟู้ตันและนักวิชาการประจำสถาบันวิศวกรรมแห่งชาติจีน (CAE) ชี้แจงข้อเท็จจริงผ่านหนังสือพิมพ์เซี่ยงไฮ้เทคโนโลยีโพสต์ กล่าวว่า สัตว์เลือดเย็นที่อาศัยอยู่ในทะเลลึกอย่างปลาแชลมอนไม่สามารถติดเชื้อไวรัสโควิด-19 และ ไมก์ ไรอัน หัวหน้าโครงการฉุกเฉินของ WHO ได้ออกมายืนยันเช่นกันว่าโควิด-19 แพร่กระจายจากคนสู่คนเป็นหลัก ผ่านทางเดินหายใจและการปนเปื้อนจากมนุษย์ที่อยู่ในสภาพสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ เท่านั้น⁴³

น้ำนมแม่สามารถแพร่เชื้อโควิด-19

องค์การอนามัยโลก องค์การยูนิเซฟ และ องค์การด้านอาหารทารกนานาชาติ ได้ออกมากล่าวเตือนให้สตรีที่กำลังให้นมกับทารก อย่าเชื่อข้อมูลเท็จจากกลุ่มธุรกิจที่ต้องการขายอาหารทดแทนนมแม่ที่ออกมาระบุว่า การให้นมของแม่ที่ป่วยเป็นโควิด-19 จะส่งผลต่อสุขภาพของทารก

⁴² จิกิตสา วิทยา., "เปิดโปงสารพัดข้าวปลอม สูตรพิเศษเยียวยาโควิด-19".

⁴³ คมชัดลึก, "ไขข้อเท็จจริง เชียงปลาแชลมอนโควิด-19 แพร่ผ่านอาหารทะเลนำเข้าจริงหรือ " (17 มิถุนายน 2563), <https://www.komchadluek.net/news/foreign/434089>.

ซึ่งถือว่าเป็นข้อมูลที่ไม่เป็นความจริงแต่อย่างใด โดยองค์กรทั้งสามยืนยันว่านมแม่ยังคงมีประโยชน์อย่างมากต่อทารก เพราะจะช่วยเพิ่มแอนติบอดีที่ช่วยให้ทารกมีสุขภาพที่ดีและปกป้องอาการเจ็บป่วยในวัยเด็ก⁴⁴

2.2.2.2 ข่าวปลอมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเพื่อป้องกันเชื้อโควิด-19

ตรวจสอบโควิด-19 ด้วยการการกลั่นหายใจ

WHO แถลงว่า การกลั่นหายใจเป็นเวลา 10 วินาทีขึ้นไป โดยไม่มีอาการไอหรือรู้สึกไม่สบายไม่ได้หมายความว่าผู้นั้นจะปลอดภัยจากโควิด-19 หรือโรคปอดอื่น ๆ เนื่องจากวิธีที่ดีที่สุดในการยืนยันว่าติดโควิด-19 หรือไม่ ต้องทดสอบในห้องปฏิบัติการเท่านั้น ซึ่งการกลั่นหายใจไม่สามารถยืนยันได้ว่าจะไม่ติดเชื้อโควิด-19⁴⁵

กระดาศชำระสามารถใช้แทนหน้ากากอนามัยได้

ภายหลังมีผู้ใช้ Twitter รายหนึ่ง โพสต์ว่า กระดาศชำระนั้นทำจากวัสดุชนิดเดียวกับที่ใช้กับหน้ากากอนามัย ที่จะสามารถใช้ป้องกันเชื้อโควิด-19 และโรงงานหลายแห่งในจีนแผ่นดินใหญ่จะยุติการผลิต และจะทำให้ไม่มีกระดาศชำระ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้คนใช้ในชีวิตประจำวันออกมาขายอีกเป็นเวลานาน ทำให้หลายประเทศทั่วโลกเกิดความแตกตื่นกักตุนซื้อกระดาศชำระจนก่อให้เกิดภาวะขาดแคลน และกระดาศชำระเป็นสินค้าหายากในญี่ปุ่น ฮองกง ออสเตรเลีย ไต้หวัน และสหรัฐฯ ในช่วงเวลาต่อมาผู้ใช้บัญชี Twitter นั้นได้ลบข้อความพร้อมกับปิดบัญชี Twitter ไป เนื่องจากได้รับการตรวจสอบว่าเป็นข้อความเท็จ รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเชิงพาณิชย์และ กลุ่มธุรกิจเอกชนที่เกี่ยวข้องในแต่ละประเทศต้องออกมาชี้แจงว่า สินค้าจะยังไม่ขาดตลาด และยังคงผลิตออกมาอย่างต่อเนื่อง แต่เนื่องจากการกักตุนมากไปจึงทำให้ไม่มีสินค้าวางขายได้ทัน⁴⁶

การล้างจมูกป้องกันการติดเชื้อโควิด-19

WHO ได้ชี้แจงว่า การล้างจมูกด้วยน้ำเกลือเป็นประจำไม่สามารถช่วยป้องกันการติดเชื้อโควิด-19 เนื่องจากแม้จะมีหลักฐานยืนยันว่าการล้างจมูกเป็นประจำจะสามารถช่วยให้ฟื้นตัวจากไข้หวัดได้ และยังไม่มีความเห็นทางทางการแพทย์ใดยืนยันว่าช่วยป้องกันการติดเชื้อโควิด-19⁴⁷

⁴⁴ กิโนยูเบ็น, "Who จับมือ Unicef ชี้แจงเชื้อโควิด-19 ไม่ติดผ่านน้ำนมแม่," (28 พฤษภาคม 2563), <https://kinyupen.co/โควิด-19/10790/breastfeeding-covid/>

⁴⁵ WHO, "Coronavirus Disease (Covid-19) Advice for the Public: Mythbusters".

⁴⁶ กิโนยูเบ็น, "Coronavirus Disease (Covid-19) Advice for the Public: Mythbusters," (4 มีนาคม 2563), <https://kinyupen.co/โควิด-19/9248/covid-tissue/>

⁴⁷ WHO, "Coronavirus Disease (Covid-19) Advice for the Public: Mythbusters".

ภาพ 9 ชาวปลอมล้างจมูกป้องกันโควิด-19

ที่มา : <https://twitter.com/TrustTHEQplan1/status/1287298506672267265>

เชื้อโควิด-19 สามารถตายในอุณหภูมิสูงกว่า 25 องศาเซลเซียส

WHO ได้ออกมาชี้แจงข้อเท็จจริงว่า การสัมผัสกับแสงแดดหรืออุณหภูมิที่สูงกว่า 25 องศาเซลเซียส ไม่สามารถป้องกันโควิด-19 ได้ พร้อมยืนยันว่า มนุษย์สามารถติดเชื้อโควิด-19 ได้ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะอากาศจะร้อนหรือแดดจัดเพียงใด ดังจะเห็นได้จากประเทศที่มีสภาพอากาศร้อนก็มีรายงานผู้ป่วยติดเชื้อโควิด-19 เช่นกัน เพื่อเป็นการป้องกันตัวเองต้องแน่ใจว่าคุณล้างมือบ่อยๆและทั่วถึง และหลีกเลี่ยงการสัมผัสดวงตาปากและจมูก”⁴⁸

โควิด-19 สามารถติดเชื้อผ่านทางขุม

ปัจจุบันยังไม่ปรากฏหลักฐานที่แสดงว่าเชื้อโควิด-19 สามารถติดต่อผ่านทางขุมได้ ซึ่งเชื้อโควิด-19 เป็นไวรัสที่เกี่ยวข้องกับระบบทางเดินหายใจที่จะติดเชื้อจากการไอ จาม ละออง น้ำลาย และน้ำมูก

สวมหน้ากากอนามัยขณะออกกำลังกาย

WHO ได้ชี้แจงว่า ไม่ควรสวมหน้ากากอนามัยขณะออกกำลังกาย เนื่องจากหน้ากากอนามัยจะทำให้หายใจไม่สะดวก รวมทั้งหยังยังสามารถทำให้หน้ากากเปียกชื้นเร็วขึ้น ซึ่งทำให้หายใจลำบากและส่งเสริมการเจริญเติบโตของจุลินทรีย์ ฉะนั้น มาตรการป้องกันที่สำคัญในระหว่างการออกกำลังกาย คือการรักษาระยะทางกายภาพอย่างน้อยหนึ่งเมตรจากผู้อื่น⁴⁹

เชื้อโควิด-19 เป็นเพียง “ไข้หวัดอ่อนๆ”

นายฌาอีร์ โบลโซนาโร ประธานาธิบดีของบราซิล ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นผู้ปล่อยข่าวปลอมแก่สาธารณชนว่า โควิด-19 เป็นเพียง “ไข้หวัดอ่อนๆ” รวมทั้งกล่าวระหว่างการ

⁴⁸ Manager Online, "อ่านชัดๆ! ตากแดดอุณหภูมิที่สูงกว่า 25 องศาเซลเซียส ก็ไม่สามารถป้องกันโควิด-19 ได้," (17 เมษายน 2563), <https://mgronline.com/onlinection/detail/9630000040241>.

⁴⁹ WHO, "Coronavirus Disease (Covid-19) Advice for the Public: Mythbusters".

สัมภาษณ์กับนักข่าวว่า ยารักษามาลาเรียใช้รักษาผู้ติดเชื้อได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งต่อมาพบว่าไม่เป็นความจริง จนกระทั่งเฟซบุ๊ก Twitter และ YouTube ต้องลบวิดีโอของโบลโซนาโรออกจากระบบ เพื่อป้องกันการแพร่กระจายข่าวปลอม⁵⁰

2.2.2.3 ข่าวปลอมเกี่ยวกับอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ที่เสี่ยงติดเชื้อโควิด-19

เครื่องตรวจจับความร้อนของอุณหภูมิร่างกายสามารถตรวจจับเชื้อโควิด-19 ได้
WHO ได้ให้คำแนะนำว่าเครื่องตรวจจับอุณหภูมิร่างกาย ไม่สามารถตรวจจับเชื้อโควิด-19 ได้ เนื่องจากเครื่องตรวจจับความร้อนมีประสิทธิภาพเพียงตรวจจับอุณหภูมิของร่างกาย⁵¹

โควิด-19 สามารถแพร่ระบาดผ่านสัญญาณ 5G

โควิด-19 ไม่สามารถแพร่ระบาดผ่านสัญญาณ 5G เนื่องจากเชื้อไวรัสไม่สามารถเผยแพร่ได้ผ่านทางคลื่นสัญญาณ ซึ่งสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่มีการติดเชื้อในหลายประเทศไม่ได้เกี่ยวข้องกับสัญญาณ 5G แต่อย่างใด

ความร้อนจากเครื่องเป่าลมมือในห้องน้ำสามารถฆ่าเชื้อไวรัสโควิด-19

ความร้อนเครื่องเป่าลมมือในห้องน้ำไม่สามารถฆ่าเชื้อไวรัสโควิด-19 ได้ เนื่องจากเครื่องเป่ามือไม่มีประสิทธิภาพในการฆ่าเชื้อไวรัสโควิด-19 ฉะนั้นเพื่อป้องกันตนเองจากโควิด-19 ควรทำความสะอาดมือด้วยการล้างมือสบู่หรือใช้เจลแอลกอฮอล์

2.2.2.4 ข่าวปลอมเกี่ยวกับการผลิตวัคซีนป้องกันไวรัสโควิด-19

อิรักผลิตยารักษาโควิด-19 สำเร็จ

สื่อโทรทัศน์หลาย ๆ สื่อ รายงานข่าวปลอมว่า บริษัทยาของอิรักในประเทศสามารถผลิตยาที่ใช้รักษาโควิด-19 ได้สำเร็จ และจะแจกฟรีให้แก่ประชาชนชาวอิรัก⁵²

สหรัฐฯ สามารถผลิตวัคซีนต้านโควิด-19 ได้สำเร็จ

ประธานาธิบดีสหรัฐฯ ประกาศว่า บริษัท Roche จะออกวัคซีนต้านโรคโควิด-19 ที่สามารถรักษาโรคได้ภายใน 3 ชั่วโมง จำนวนหนึ่งล้านชุด ต่อมาองค์การอาหารและยาสหรัฐฯ ได้

⁵⁰ ปรีตดา หวังเกียรติ, "Infodemic: การแพร่ระบาดของข้อมูลเท็จในวิกฤติ 'โควิด-19'," (22 เมษายน 2563), <https://www.hfocus.org/content/2020/04/19075>.

⁵¹ WHO, "Coronavirus Disease (Covid-19) Advice for the Public: Mythbusters".

⁵² Kunal Purohit, "Misinformation, Fake News Spark India Coronavirus Fears," (10 March 2020), <https://www.aljazeera.com/news/2020/03/misinformation-fake-news-spark-india-coronavirus-fears-200309051731540.html>.

ชี้แจงว่าประธานาธิบดีสหรัฐฯ ไม่เคยกล่าวเช่นนั้น ซึ่งข่าวที่ถูกตั้งคือชุดตรวจสอบโรคแบบรวดเร็ว ไม่ใช่วัคซีนต้านโรคโควิด-19⁵³

ภาพ 10 ข่าวปลอมสหรัฐฯ ผลิตวัคซีนต้านโควิด-19 สำเร็จ

ที่มา : <https://timesofindia.indiatimes.com/times-fact-check/news/fake-alert-photo-of-covid-19-test-kits-shared-as-its-vaccine/articleshow/74774434.cms>

2.2.2.5 ข่าวปลอมเกี่ยวกับการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐในสถานการณ์โควิด-19

รัฐบาลจีนสั่งยิงผู้ป่วยติดเชื้อโควิด-19 ที่หนีออกจากโรงพยาบาล

พบการแชร์คลิปวิดีโออย่างแพร่หลาย พร้อมระบุข้อความว่า รัฐบาลจีนสั่งยิงผู้ป่วยติดเชื้อโควิด-19 ที่หนีออกจากโรงพยาบาล โดยอ้างความจำเป็นต้องจำกัดพื้นที่เขตกักกันผู้ป่วยเพื่อควบคุมโรค อย่างไรก็ตาม สำนักข่าว Xinhua Thai ได้ชี้แจงว่า คลิปวิดีโอซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจผิดดังกล่าวเป็นการตัดต่อมาจากคลิปวิดีโอ 3 คลิป

2.2.2.6 ข่าวปลอมเกี่ยวกับการกลั่นแกล้งและความสนุกสนาน

1 เมษายน วัน April Fool Day

กรณีนายแจจุง (Jaejoong) นักร้องเกาหลีใต้ของค่าย JYJ โพสต์ข้อความลงบน Instagram ระบุข้อความว่า ตนติดเชื้อโควิด-19 ในวันที่ 1 เมษายน 2563 ซึ่งตรงกับวัน April Fools⁵⁴

2.2.2.7 ข่าวปลอมเกี่ยวกับบุคคลสำคัญของประเทศติดเชื้อโควิด-19

สมเด็จพระสันตะปาปาฟรานซิสติดเชื้อโควิด-19

⁵³ Chayan Kundu, "Fact Check: Donald Trump Never Said Coronavirus Vaccine Is Ready for Use," (18 March 2020), <https://www.indiatoday.in/fact-check/story/donald-trump-coronavirus-vaccine-ready-use-roche-1656674-2020-03-18>.

⁵⁴ ปรีตดา หวังเกียรติ, "Infodemic: การแพร่ระบาดของข้อมูลเท็จในวิกฤติ โควิด-19".

พระสันตะปาปาฟรานซิสทรงประจวบหลังจากพบปะคริสตศาสนิกชนจำนวนมาก ระหว่างทำพิธีมิสซาในวัน Ash Wednesday เมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2563 โดยระหว่างพิธีมิสซาทรงไอ และสั่งน้ำมูกต่อหน้าประชาชนจำนวนมาก ทรงสัมผัสมือประชาชนในแถวหน้าของพิธี ทรงจุมพิตเด็กทารก ผู้หนึ่งที่บริเวณจัตุรัสเซนต์ปีเตอร์ส และพบว่า พระนักบวชที่ถวายงานใกล้ชิดติดโควิด-19 ชาวดังกล่าว สร้างความแตกตื่นว่า พระสันตะปาปาฟรานซิสอาจติดเชื้อโควิด-19 ด้วยเช่นกัน⁵⁵ ต่อมา สำนักวาติกัน รายงานผลการตรวจเชื้อโควิด-19 มีผลเป็นลบ และทรงประจวบเพียงไขหวัดธรรมดา⁵⁶

สมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบธที่ 2 แห่งสหราชอาณาจักรติดเชื้อโควิด-19

พบการเผยแพร่ข่าวปลอมว่า สมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบธที่ 2 มีโอกาสสูงที่จะติดเชื้อโควิด-19 เนื่องจากนายบอริส จอห์นสัน นายกรัฐมนตรีอังกฤษ เข้าเฝ้าสมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบธที่ 2 เป็นประจำทุกสัปดาห์ ซึ่งต่อมาพบว่า นายกรัฐมนตรีอังกฤษ และเจ้าฟ้าชายชาร์ลส์ติดเชื้อโควิด-19 อย่างไรก็ตาม ภายหลังการแพร่ระบาดของข่าวปลอมดังกล่าว สำนักพระราชวังบักกิงแฮม ได้แถลงว่า สมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบธที่ 2 มีพระพลานามัยที่แข็งแรง ไม่ได้ติดเชื้อไวรัสโควิด-19⁵⁷

ภาพ 11 ข่าวปลอมสมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบธที่ 2 แห่งสหราชอาณาจักรติดเชื้อโควิด-19

ที่มา : <https://globalnews.ca/news/3145651/fake-news-queen-elizabeth-death-trump-war-mexico/>

คิม จอง อึน ผู้นำเกาหลีเหนือติดเชื้อโควิด-19

⁵⁵ Voathai, "โป๊ปฟรานซิส' ทรงประจวบหลังพบปะใกล้ชิดประชาชนในกรุงโรม," (28 กุมภาพันธ์ 2563), <https://www.voathai.com/a/pope-francis-illness/5307384.html>.

⁵⁶ ผู้จัดการออนไลน์, "โล่งอก! สื่ออิตาลีเผย "โป๊ปฟรังซิส" ไม่มีเชื้อโควิด-19 หลังป่วยกะทันหัน," (3 มีนาคม 2563), <https://mgronline.com/around/detail/9630000021548>.

⁵⁷ สำนักข่าวอินโฟเควสท์, "ควีนเอลิซาเบธ' ยังไม่ติดเชื้อโควิด-19 สำนักพระราชวังอังกฤษยืนยัน," (28 มีนาคม 2563), <https://www.infoquest.co.th/2020/10482>.

เมื่อ 24 เมษายน 2563 นิตยสารของญี่ปุ่นฉบับหนึ่งรายงานที่ คิม จอง อึน อยู่ใน “ภาวะฝัก” เป็นเจ้าชายนิทรา และเจ้าหน้าที่ระดับสูงของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ยืนยันว่า นายคิมเสียชีวิตแล้ว เนื่องจากศัลยแพทย์ผ่าตัดผิดพลาด รวมทั้งนายเดวิด แม็กซ์เวลล์ ผู้เชี่ยวชาญด้านเกาหลีเหนือที่มูลนิธิเพื่อปกป้องประชาธิปไตย ตั้งทฤษฎีว่า ไวรัสโควิด-19 เป็นปัจจัยสนับสนุนให้คิมเสียชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เขามีโรคประจำตัวอยู่แล้ว เช่น โรคอ้วน, ความดันโลหิตสูง และเบาหวาน⁵⁸ อย่างไรก็ตาม ในภายหลังการแพร่ระบาดของข่าว เพื่อเป็นการสยบข่าวปลอม KCNA สื่อของรัฐบาลเกาหลีเหนือ ได้รายงานว่า ผู้นำสูงสุดของเกาหลีเหนือ เดินทางไปร่วมพิธีเปิดโรงงานผลิตปุ๋ยในชั้นซอน ใกล้กับกรุงเปียงยาง ของเกาหลีเหนือ ซึ่งถือเป็นการปรากฏตัวต่อสาธารณชนเป็นครั้งแรกในรอบ 20 วัน⁵⁹

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าการแพร่ระบาดของข่าวปลอมในช่วงโควิด-19 มีลักษณะข่าวปลอมที่มีหลากหลายประเภท ซึ่งความไม่มั่นใจ ความหวาดกลัว และความรู้สึกละอายใจในช่วงการกักตัวมีแนวโน้มอย่างยิ่งที่จะทำให้ผู้เสพข่าวปลอมเกิดความเชื่อจากการอ่านข่าวปลอมนั้นที่ได้รับจากเพื่อนหรือครอบครัว โดยไม่รู้ตัว ซึ่งความเชื่อข่าวปลอมโดยไม่ตรวจสอบก่อนนั้นก็สามารถนำมาสู่ผลกระทบที่ตามมาหลากหลายเช่นกัน

2.2.3 มาตรการป้องกันข่าวปลอมในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19

ของต่างประเทศ

ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่มีการแพร่ระบาดของข้อมูลข่าวสารจำนวนมาก นอกจากแต่ละประเทศจะมีมาตรการเฉพาะตามลักษณะของตนเองแล้ว WHO ยังถือเป็นองค์การระหว่างประเทศในฐานะตัวกลางสำคัญต่อการให้ความช่วยเหลือและจัดการกับข้อมูลข่าวสารปลอมด้วยเช่นกัน

ทั้งนี้ WHO ได้ก่อตั้ง The WHO Information Network for Epidemics (EPI-WIN) ขึ้นมาเป็นการพิเศษ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลด้านสาธารณสุขเกี่ยวกับการแพร่ระบาดโควิด-19 ให้ประชาชนสามารถเข้าถึงคำแนะนำที่ถูกต้องและง่ายต่อการเข้าใจง่าย ซึ่งเมื่อต้นเดือนเมษายน 2563

⁵⁸ NEW18, "ทฤษฎีใหม่ คิม จอง อึน อาจตายเพราะโควิด-19," (พฤษภาคม 2563), <https://www.newtv.co.th/news/54648>.

⁵⁹ กรุงเทพธุรกิจ, "คิม จอง อึน 'ปรากฏตัวครั้งแรกสยบข่าวเสียชีวิต'" (2 พฤษภาคม 2563), <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/878781>.

EPI-WIN ได้จัดกิจกรรมการให้คำปรึกษาออนไลน์เกี่ยวกับโควิด-19 จากผู้เชี่ยวชาญหลายสาขา โดยพบว่า มีเข้าร่วมกิจกรรมออนไลน์กว่า 1,375 คน และร่วมแสดงความคิดเห็นมากกว่า 500 ข้อความ

อย่างไรก็ดี องค์การอนามัยโลกยังได้เสนอแนวทางสำคัญต่อการจัดการข่าวปลอม ในช่วงสถานการณ์โรคระบาด ดังนี้⁶⁰

- 1) Identify evidence ตรวจสอบข้อเท็จจริงว่าแต่ละข้อความมีความจริงหรือเท็จประการใด
- 2) Simplify knowledge แปลงข้อความให้ง่ายต่อความเข้าใจ
- 3) Amplify action สื่อสารข้อมูลที่ถูกต้องซ้ำ ๆ
- 4) Quantify impact ประเมินผลกระทบต่อข้อมูลข่าวสารอยู่เสมอ

นอกจากนี้ WHO ยังได้ผนึกกำลังร่วมมือกับพันธมิตรหลายฝ่ายเพื่อสนับสนุน การต่อต้านข่าวปลอมด้วยการพัฒนาระบบสำหรับการตรวจสอบข้อเท็จจริงและจัดการกับข้อมูลเท็จ รวมทั้งประเมินและวิเคราะห์การแพร่ระบาดของข่าวปลอม ตลอดจนการจัดการจัดการกิจกรรมตาม-ตอบออนไลน์ ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญผ่านช่องทางโซเชียลมีเดีย ซึ่ง WHO ได้มีความร่วมมือกับแพลตฟอร์มต่าง ๆ อาทิ Facebook Google Tencent Baidu Twitter TikTok Weibo Pinterest เป็นต้น เพื่อทำงานร่วมกัน ในการกรองข้อความที่เป็นเท็จในขณะเดียวกันก็เผยแพร่ข้อมูลที่ถูกต้องจากแหล่งที่มาที่น่าเชื่อถือ อย่างไรก็ตาม WHO ยังมีการติดต่อกับผู้มีอิทธิพลโซเชียลมีเดีย (Influencer) บน Twitter และ YouTube ให้ร่วมเป็นกระบอกเสียงสำคัญกระจายข้อมูลที่ถูกต้องไปยังผู้ติดตาม (Follower) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก⁶¹

ทั้งนี้ Twitter ยินดีร่วมมือกับ WHO เพื่อลบเนื้อหาที่มีความขัดแย้งกับข้อแนะนำ ของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ขณะที่ Facebook ยินดีร่วมมือกับ WHO ประกาศห้ามโฆษณาหลอกลวงเกี่ยวกับ ชุดตรวจโควิด-19 และหน้ากานอนามัย พร้อมทั้งร่วมบริจาคเงินกว่า 100 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เพื่อสนับสนุนสื่อ และองค์กรตรวจสอบข้อเท็จจริงของ WHO ⁶² เช่นเดียวกับ Google ที่จะมีโควิด-19 alert เป็นแถบสีแดง

⁶⁰ สสส., "Infodemic (อินโฟเดมิก)?".

⁶¹ PAHO, "Covid-19 Factsheets: Understanding the Infodemic and Misinformation in the Fight against Covid-19".

⁶² Paul Reilly, "Faced with an 'Infodemic' of Fake News About Covid-19, Most People Are Checking Their Facts – but We Mustn't Be Complacent," (20 April 2020), <https://www.democraticaudit.com/2020/04/20/faced-with-an-infodemic-of-fake-news-about-covid-19-most-people-are-checking-their-facts-but-we-mustnt-be-complacent/>.

แสดงขึ้นเมื่อผู้ใช้เข้าไปค้นหาข้อมูล และ YouTube ที่เมื่อผู้ใช้เข้าไปยังหน้าแรกจะปรากฏกล่องข้อความเกี่ยวกับโควิด-19 ของ WHO ขึ้นมา⁶³

ทั้งนี้ รัฐบาลทั่วโลกได้ดำเนินการหลากหลายประการเพื่อจัดการกับข่าวปลอมที่แพร่ระบาดโดยเฉพาะข่าวปลอมบนอินเทอร์เน็ตและโซเชียลมีเดีย ซึ่งข่าวปลอมในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ล้วนมีจุดประสงค์ที่หลากหลาย ทั้งเพื่อมุ่งก่อให้เกิดความเข้าใจผิด มุ่งบั่นทอนเสถียรภาพรัฐ และเพื่อความสนุกสนาน เป็นต้น ซึ่งแต่ละประเทศล้วนมีแนวทางและมาตรการในการป้องกันข่าวปลอมภายในประเทศที่นำเสนอแตกต่างกันไป โดยสามารถจำแนกมาตรการป้องกันข่าวปลอมได้ ดังนี้

2.2.3.1 มาตรการทางกฎหมาย

อินเดีย เมื่อ 12 มีนาคม 2563 สองสัปดาห์ก่อนที่รัฐบาลอินเดียจะประกาศ lockdown รัฐบาลอินเดียได้แจ้งเตือนเป็นครั้งแรกว่า หน่วยงานนิติบุคคลใดก็ตามหากต้องการเผยแพร่ข่าวหรือข้อมูลเกี่ยวกับ coronavirus จะต้องได้รับอนุญาตจากกระทรวงสาธารณสุขก่อนจึงจะสามารถเผยแพร่ข่าวหรือข้อมูลดังกล่าวได้ ต่อมา รัฐบาลอินเดียได้เริ่มหารือขอคำแนะนำจากศาลฎีกาเมื่อ 31 มีนาคม 2563 โดยระบุว่าสื่อมวลชนไม่ควรเผยแพร่ตีพิมพ์หรือออกอากาศข่าวใด ๆ เกี่ยวกับ Coronavirus ก่อนที่ข้อเท็จจริงนั้น จะได้ดำเนินการตรวจสอบจากรัฐบาล พร้อมทั้งกล่าวว่าแม้ว่าความผิดทางอาญาตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการจัดการภัยพิบัติ ปี 2548 อาจก่อให้เกิดความความตื่นตระหนก แต่ก็ยังเป็นแนวทางที่จำเป็นต่อศาล เนื่องจากจะสามารถช่วยปกป้องประเทศจากผลลัพธ์ที่อาจเกิดขึ้นตามมาจากการเผยแพร่ข้อมูลที่ผิดพลาด ซึ่งอาจสร้างความโกลาหลในหมู่ประชาชนที่เป็นผลร้ายมากกว่าผลดี⁶⁴

นอกจากนี้อินเดียยังมีกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแพร่ระบาดของข้อมูลที่ผิดในอินเดีย เช่น พระราชบัญญัติทางไซเบอร์ ปี 2543 และพระราชบัญญัติการจัดการภัยพิบัติในปี 2548 อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกฎหมายปัจจุบันที่บังคับใช้ในอินเดียยังไม่มีเฉพาะพอต่อการจัดการกับ

⁶³ วรทัย วรทัย ราวินิจ, "Infodemic การแพร่ระบาดของข่าวสารในสถานการณ์ Covid-19".(6 เมษายน 2563), <https://www2.rsu.ac.th/samrangsit-online-detail/CommArts-Article04>.

⁶⁴ S.S. Rana & Co., "Misinformation and Covid-19: An Analysis " (10 June 2020), <https://iclg.com/briefing/13285-misinformation-and-covid-19-an-analysis>

ปัญหาข่าวปลอมในช่วงโควิด-19 จึงทำให้เมื่อเดือนมีนาคม 2563 รัฐบาลอินเดียได้ประกาศมาตรการชั่วคราวพิเศษขึ้นว่าด้วยการกระทำเกี่ยวกับการเผยแพร่ข้อมูลเท็จที่เกี่ยวกับโควิด-19 (Karnataka Epidemic Diseases, Covid-19 Regulations, 2020) โดยมีผลบังคับใช้เป็นระยะเวลา 1 ปี ทั้งนี้ นาย Jawaid Akhtar เลขาธิการเอก (ด้านการแพทย์และสวัสดิการ) กล่าวว่า ห้ามมิให้บุคคล สถาบันหรือองค์กรใด ใช้สื่อสิ่งพิมพ์หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในการบิดเบือนข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโควิด-19 โดยไม่ได้รับอนุญาตจากกรมอนามัยและสวัสดิการครอบครัว เพื่อหลีกเลี่ยงการแพร่กระจายข่าวปลอม ข่าวลือ หรือข้อมูลที่ไม่ได้รับการรับรองเกี่ยวกับโควิด-19 ซึ่งหากผู้ใดมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำดังกล่าวถือว่ามีความผิด⁶⁵

ไต้หวัน รัฐบาลไต้หวันจัดการกับการเผยแพร่ข่าวปลอม (Fake News) ด้วยโทษปรับมูลค่าสูงมาก โดยศูนย์ควบคุมโรคของไต้หวัน (CDC) ออกมาตรการป้องกันข่าวปลอมเกี่ยวกับโควิด-19 โดยมีบทลงโทษปรับสูงถึง 3,000,000 ดอลลาร์ไต้หวัน หรือ ราว 3,066,267.69 บาท รวมถึงจะถูกควบคุมตัวนานสูงสุด 3 วัน ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ทางการต้องออกมาตรการเตือนประชาชนควรใช้ความระมัดระวังและตรวจสอบความจริงของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโรคโดยเฉพาะช่องทางออนไลน์ ซึ่งอาจจะเป็นการแพร่กระจายข้อมูลที่ผิด⁶⁶

รัสเซีย เมื่อเดือนมีนาคม 2563 ประธานสภาผู้แทนราษฎรรัสเซียและสมาชิกสภาอาวุโสจากพรรคสหรัสเซียซึ่งเป็นพรรครัฐบาลร่วมกันเสนอร่างแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาให้ลงโทษด้วยการปรับสูงสุด 2 ล้านรูเบิล (ประมาณ 835,410 บาท) หรือจำคุกสูงสุด 5 ปีกับผู้ถูกตัดสินว่ามีความผิดฐานทำให้ผู้อื่นเสียชีวิตหรือได้รับผลร้ายแรงโดยเลินเล่อจากการเจตนาเผยแพร่ข้อมูลเท็จที่เป็นอันตรายต่อชีวิต และปรับสูงสุด 1.5 ล้านรูเบิล (ประมาณ 626,245 ล้านบาท) หรือจำคุกสูงสุด 3 ปีกับผู้ทำให้สุขภาพผู้อื่นเป็นอันตรายจากการเผยแพร่ข้อมูลเท็จ⁶⁷

เวียดนาม เมื่อเดือนเมษายน 2563 รัฐบาลเวียดนามเริ่มบังคับใช้กฎหมายใหม่โดยกำหนดโทษปรับสำหรับบุคคลที่เผยแพร่ข่าวปลอม และข่าวลือบนโซเชียลมีเดียที่ต่อต้าน

⁶⁵ The Hindu, "Rumor-Mongering About Covid-19 Is a Punishable Offence Now," (11 March 2020), <https://www.thehindu.com/news/national/karnataka/rumour-mongering-about-covid-19-is-a-punishable-offence-now/article31042702.ece>.

⁶⁶ PPTV Online, "ทางการไต้หวันสั่งปรับคนแพร่ข่าวปลอมไวรัสโคโรนา กว่า 3 ล้านบาท," (27 มกราคม 2563), <https://www.pptvhd36.com/news/ประเด็นร้อน/118447>.

⁶⁷ แนวหน้า, "รัสเซียจ่อลงโทษหนัก ฝ่าฝืนกฎหมายกักตัว-ข่าวปลอมโควิด-19" (2 เมษายน 2563), <https://www.naewna.com/inter/483427>.

การเผยแพร่ข้อมูลที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่เพิ่มสูงขึ้นท่ามกลางการแพร่ระบาดที่รุนแรงขึ้นทั่วโลก โดยกำหนดให้ผู้ใช้โซเชียลมีเดียที่เผยแพร่หรือแบ่งปันข้อมูลที่ผิดพลาดไม่เป็นความจริง บิดเบือน หรือใส่ร้าย มีโทษปรับ 10-20 ล้านดอลลาร์ (ราว 13,000 - 26,000 บาท) ซึ่งถือว่าสูงมากโดยคิดเป็น 3 เท่าของค่าแรงขั้นต่ำในเวียดนาม⁶⁸

เคนยา รัฐบาลเคนยาได้กำหนดให้ผู้ที่เผยแพร่ข่าวปลอมหรือแชร์ข่าวปลอมเกี่ยวกับการระบาดของโรคต้องชำระค่าปรับเป็นจำนวน 50,000 เหยียญสหรัฐ หรือจำคุกเป็นเวลาสองปี⁶⁹ ซึ่งในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 พบชายชาวเคนยาอย่างน้อย 2 คน รวมทั้งบล็อกเกอร์ชื่อดังถูกจับกุมตัวในข้อหาเผยแพร่ข้อมูลเท็จเกี่ยวกับโควิด-19 ลงใน Twitter ซึ่งมีโทษจำคุกสูงถึง 10 ปี หรือปรับราว 48,000 เหยียญสหรัฐ ทว่าในกรณีดังกล่าวไม่มีผู้ใดได้รับโทษ

ประเทศแอฟริกาใต้ เป็นประเทศที่มีผู้ติดเชื้อมากที่สุดในทวีปแอฟริกา ความรุนแรงของสถานการณ์ทำให้ประธานาธิบดีซีริล รามาโฟซา แห่งแอฟริกาใต้ ออกกฎหมายบังคับโทษจำคุก 6 เดือนแก่ผู้ที่ส่งต่อข่าวปลอมเกี่ยวกับไวรัสฯ พร้อมคำแถลงว่า “อันตรายที่ใหญ่หลวงที่สุดต่อประเทศของเรา ณ ขณะนี้ คือความกลัวและความไม่รู้ เราควรหยุดเผยแพร่ข่าวปลอมและข่าวที่ไม่ได้รับการตรวจสอบ และสร้างความเข้าใจและความตระหนัก” ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขต่างเป็นกังวลว่า การแพร่ระบาดของข่าวปลอมจะยิ่งทำให้ตัวเลขผู้ติดเชื้อเพิ่มมากขึ้น และสร้างภาระหนักให้แก่ระบบสุขภาพ เนื่องจากพบว่าในอดีตจากการระบาดของโรคเอดส์ช่วงทศวรรษ 2000s มีหลายคนเชื่อในข่าวปลอมว่ากระเทียม บิตรูท และมะนาว เป็นทางเลือกที่มีประสิทธิภาพที่สามารถทดแทนยาต้านไวรัส⁷⁰

อียิปต์ ทางการอียิปต์มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเด็ดขาด โดยได้จับกุมผู้ปล่อยข่าวปลอมเกี่ยวกับแพร่ระบาดโควิด-19 เช่น การกล่าวอ้างจำนวนผู้ติดเชื้อโควิด-19 ที่เกินจริง รวมทั้งจับกุมนักสิทธิมนุษยชนและนักเขียนในข้อหาปล่อยข่าวปลอมจากกรณีเรียกร้องให้รัฐบาลปล่อยตัวนักโทษทางการเมืองและนักวิพากษ์วิจารณ์ที่ถูกจองจำเพื่อป้องกันความเสี่ยงที่จะติดเชื้อในคุกแออัด⁷¹

⁶⁸ ประชาชาติธุรกิจ, "เวียดนามเริ่มใช้โทษปรับสูงผู้แพร่ข่าวปลอม นักสิทธิฯ หวั่นกระทบเสรีภาพประชาชน," (15 เมษายน 2563), <https://www.prachachat.net/world-news/news-449797>.

⁶⁹ Reality Check team, "Coronavirus: What Misinformation Has Spread in Africa?," (24 April 2020), <https://www.bbc.com/news/world-africa-51710617>.

⁷⁰ Nattaya L., "รัฐบาลแอฟริกันจับมือ บ.เทคโนโลยีักษ์ใหญ่ สู้ข่าวปลอมในช่วงโควิด-19 " (3 เมษายน 2563).

⁷¹ ปรีติตา หวังเกียรติ, "Infodemic: การแพร่ระบาดของข้อมูลเท็จในวิกฤติ โควิด-19".

จีน รัฐบาลจีนได้ประกาศแสดงจุดยืนว่า รัฐบาลมีความมุ่งมั่นที่จะปราบปรามผู้ผลิตและเผยแพร่ข่าวปลอมในช่วงสถานการณ์แพร่ระบาดโควิด-19 พร้อมทั้งจะดำเนินมาตรการทางกฎหมายกับผู้กระทำผิดดังกล่าว

สิงคโปร์ รัฐบาลสิงคโปร์ให้ความสำคัญกับการดำเนินการตามกฎหมายเป็นอย่างยิ่ง โดยดำเนินมาตรการภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองการหลอกลวงทางอินเทอร์เน็ต (Protection from Online Falsehoods and Manipulation Act: POFMA) ซึ่งถือเป็นกฎหมายฉบับใหม่ที่มีผลบังคับใช้เมื่อเดือนตุลาคม ปี 2562 กฎหมายฉบับนี้ให้อำนาจรัฐบาลทำหน้าที่เป็นตำรวจออนไลน์ มีสิทธิสั่งให้แพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ รวมถึงเว็บไซต์สื่อสังคม เช่น Facebook และ Twitter ลบเนื้อหาได้ เมื่อรัฐพิจารณาว่าเนื้อหาดังกล่าวขัดต่อผลประโยชน์สาธารณะของประเทศ⁷² โดยบทลงโทษบุคคลที่เผยแพร่ข้อมูลเท็จ “โดยเจตนา” เป็นค่าปรับมากถึงหนึ่งล้านดอลลาร์สิงคโปร์ (ประมาณ 23 ล้านบาท) และจำคุกสูงสุด 10 ปี นอกจากนี้ หากมีการโพสต์ข่าวปลอม โดยใช้บัญชีออนไลน์ที่ไม่น่าเชื่อถือ จะถูกปรับเงินเพิ่มเป็น 100,000 ดอลลาร์สิงคโปร์ หรือราว 3.4 ล้านบาท ซึ่งมาตรการดังกล่าวรัฐบาลยังดำเนินคดีกับบุคคลที่ให้ข้อมูลการรักษาและการสัมผัสโรคที่เป็นเท็จด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ รัฐบาลสิงคโปร์ยังดำเนินคดีกับบุคคลที่ให้ข้อมูลการรักษาและการสัมผัสโรคที่เป็นเท็จเช่นกัน เช่น ในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2563 คู่สามีภรรยาชาวจีนและสิงคโปร์ หนึ่งในนั้นติดเชื้อ ถูกเจ้าหน้าที่รัฐตั้งข้อหาละเมิดพระราชบัญญัติโรคติดต่อจากการให้ข้อมูลเท็จกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขว่าตนกักตัวอยู่ในห้องพัก ทั้งๆ ที่ออกมาใช้ชีวิตข้างนอกตามปกติ⁷³

กัมพูชา รัฐบาลกัมพูชาดำเนินมาตรการเข้มงวดและลงโทษอย่างรุนแรงด้วยการจับกุมผู้ต้องสงสัยที่แชร์ข้อมูลเกี่ยวกับโควิด-19 ในกัมพูชา พร้อมทั้งตั้งข้อหาทำผิดกฎหมายอาญา เช่น การยุยง, คบคิด และแพร่ข้อมูลเท็จ ทั้งนี้พบว่า คนหนึ่งที่โดนจับเป็นเด็กหญิงอายุ 14 ปีที่โพสต์ทางโซเชียลมีเดียแสดงความหวาดกลัวเกี่ยวกับข่าวลือการแพร่เชื้อไวรัสในโรงเรียนและในจังหวัด

⁷² CNA, "Pofma Temporary Exemptions to Be Lifted, Move 'Critical' Given Evolving Coronavirus Situation: Mci," (18 March 2020), <https://www.channelnewsasia.com/news/singapore/wuhan-virus-pofma-temporary-exemptions-lifted-mci-12371666>.

⁷³ ปรีตตา หวังเกียรติ, "Infodemic: การแพร่ระบาดของข้อมูลเท็จในวิกฤติ โควิด-19".

ของเธอ และผู้ที่ถูกจับ 12 รายได้รับการปล่อยตัวหลังจากลงนามคำรับประกันว่าจะไม่เผยแพร่ "ชาวปลอม" และกล่าวขอโทษ⁷⁴

2.2.3.2 มาตรการสื่อสารภาครัฐและตรวจสอบข้อเท็จจริง

เกาหลีใต้ รัฐบาลเกาหลีใต้เลือกใช้แนวทางประชาธิปไตยในการแก้ไขปัญหาโดยเน้นการเปิดเผยข้อมูลจากภาครัฐให้มากที่สุด สร้างความโปร่งใสในข้อมูล เพื่อให้ความเชื่อมั่นต่อสาธารณะ ทั้งยังรณรงค์ให้ประชาชนรับฟังข่าวสารจากรัฐบาล⁷⁵ โดยหน่วยงานควบคุมโรคของเกาหลีใต้บอกความจริงกับประชาชนทราบทั้งหมดว่า สถานการณ์ปัจจุบันเป็นอย่างไร และรัฐบาลกำลังทำอะไร ขณะเดียวกัน รัฐบาลกลางก็ใช้เครื่องมือทั้งโฮมเพจ โซเชียลมีเดีย และรัฐบาลท้องถิ่นก็ใช้ SMS สื่อสารกับประชาชนตลอดเวลา⁷⁶

ไต้หวัน รัฐบาลไต้หวันมุ่งเปิดเผยข้อมูลที่ครบถ้วนและโปร่งใส และดำเนินการจัดการกับชาวปลอมอย่างจริงจัง โดยรัฐบาลไต้หวันมอบหมายให้ เฉินเจี้ยนเหริน รองประธานาธิบดี ซึ่งผ่านการอบรมผู้เชี่ยวชาญระบาดวิทยาและเคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุขช่วงที่ไวรัสซาร์สระบาดในไต้หวัน เมื่อปี 2546 รับหน้าที่บัญชาการการรับมือและเป็นผู้แถลงข่าวสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ประจำวันด้วยตัวเองอย่างน้อยวันละ 1 ครั้ง เพื่อให้สังคมรับรู้ข้อมูลและสถานการณ์ล่าสุด ตลอดจนให้คำแนะนำการเดินทางการรักษาสุขอนามัยส่วนบุคคล ซึ่งชาวไต้หวันสามารถเข้าถึงข้อมูลแนะนำเหล่านี้ได้ทางช่องทางออนไลน์⁷⁷ นอกจากนี้ยังให้รายการโทรทัศน์และวิทยุเผยแพร่ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับโควิด-19 ทุกชั่วโมง เพื่อให้ประชาชนทราบว่าไวรัสแพร่ระบาดทางใด และจะป้องกันตนเองได้อย่างไร นอกจากนี้ ยังมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการบริหารจัดการสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในประเทศ เช่น

⁷⁴ ไทยโพสต์, "โหนดไวรัสระบาด เขมรจับฝ่ายค้าน อินเดียสลายม็อบ," (24 มีนาคม 2563), <https://www.thaipost.net/main/detail/60792>.

⁷⁵ ปรีตดา หวังเกียรติ, "Infodemic: การแพร่ระบาดของข้อมูลเท็จในวิกฤติ โควิด-19".

⁷⁶ สุภชาติ เล็บนาค, "สื่ออาเซียนเผย "Fake News" เกี่ยวกับ "โควิด-19" หลายครั้ง "รัฐ" เผยแพร่เอง," (20 เมษายน 2563), <https://www.hfocus.org/content/2020/04/19057>.

⁷⁷ โพสต์ทูเดย์, "ถอดบทเรียนรัฐบาลไต้หวัน สู้โคโรนาอย่างไรให้คะแนนนิยมเพิ่ม," (13 มีนาคม 2563), <https://www.posttoday.com/world/617620>.

การใช้แอปพลิเคชันต่าง ๆ ติดตามความเคลื่อนไหวของกลุ่มเสี่ยงด้วยการสแกนรหัสบาร์โค้ด เป็นต้น เสมือนสร้าง “รั้วอิเล็กทรอนิกส์” เพื่อใช้เป็นกรอบเฝ้าระวังการติดเชื้อภายในประเทศ⁷⁸

สิงคโปร์ เป็นประเทศผู้นำการวางมาตรการแจ้งข้อเท็จจริงจากภาครัฐ เพื่อแก้ไขปัญหาวาฬปลอมบนโลกออนไลน์ โดยดำเนินการในรูปแบบของการตอบคำถามที่มักถูกตั้งข้อสงสัย การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเจ้าหน้าที่รัฐ และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข นอกจากนี้ รัฐบาลสิงคโปร์ยังตรวจสอบข้อมูลเท็จตามโซเชียลมีเดีย และแก้ไขข้อมูลผ่านเว็บไซต์ของรัฐบาลเป็นระยะๆ รวมทั้งเผยแพร่สารจากนาย ลี เซียนลุง นายกรัฐมนตรี ซึ่งมักกล่าวถึงสถานการณ์และแนวทางนโยบายของรัฐบาลอย่างชัดเจนและตรงไปตรงมา

อังกฤษ รัฐบาลอังกฤษ จัดตั้งหน่วย Rapid Response Unit ภายใต้การสั่งการของสำนักงานคณะรัฐมนตรี นำโดยกระทรวงดิจิทัล วัฒนธรรม สื่อและกีฬา ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญจากภาครัฐและบริษัทเทคโนโลยี เพื่อทำหน้าที่มอนิเตอร์ข่าวสารบนสื่อออนไลน์ เมื่อพบข้อมูลปลอมจะขอความร่วมมือไปยังผู้ดูแลแพลตฟอร์มนำข้อมูลออก⁷⁹ โดยพบว่าหน่วยดังกล่าวกำลังเผชิญกับข่าวปลอมประมาณ 70 ชิ้นต่อสัปดาห์⁸⁰

2.2.3.3 มาตรการภาครัฐร่วมมือกับประชาชน

เกาหลีใต้ รัฐบาลเกาหลีใต้ร่วมมือกับภาคประชาชนเพื่อตรวจสอบข่าวสาร โดยขอให้หน่วยงานกำกับกิจการสื่อสาร ผู้จัดทำบล็อก และเว็บไซต์ ลบหรือบล็อกข้อความที่เป็นเท็จ ขณะที่สำนักงานตำรวจแห่งชาติแห่งเกาหลีใต้ปฏิบัติการตรวจตราโซเชียลมีเดียอย่างเข้มข้น ซึ่งแนวทางการนี้ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐไม่เน้นที่การเอาผิดบุคคลรายเล็กรายน้อย แต่เน้นที่การปิดช่องทางส่งผ่านข้อมูลเท็จเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ และจัดการกับผู้กระทำผิดรายใหญ่ โดยเฉพาะ ผู้ที่ปล่อยข้อมูลเท็จจนก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้บริโภคและสาธารณะเป็นวงกว้าง เช่น ในกรณีที่มีกลุ่มบุคคลฉวยโอกาสในช่วงระบาด ส่งข้อความผ่านมือถือถึงชาวเกาหลี และเสนอช่องทางการเข้าถึงข้อมูลผู้ติดเชื้อโควิด-19 โดยหลอกให้ผู้รับข้อความลงทะเบียนด้วยข้อมูลส่วนบุคคล หรือในกรณีที่มีคนโพสต์ว่าโรงเรียนแห่งหนึ่งเป็นแหล่งระบาดเชื้อ

⁷⁸ ฐานเศรษฐกิจ, "เกียรติ ยกได้วันกรณีศึกษาสกัดโควิด" (9 เมษายน 2563), <https://www.thansettakij.com/content/politics/429057>.

⁷⁹ ปรีตดา หวังเกียรติ, "Infodemic: การแพร่ระบาดของข้อมูลเท็จในวิกฤติ โควิด-19".

⁸⁰ Phil Muncaster, "Government Launches Response Unit to Fight #Covid19 Fake News " (13 March 2020), <https://www.infosecurity-magazine.com/news/government-response-unit-covid19>.

อังกฤษ รัฐบาลอังกฤษรณรงค์ให้คนรู้เท่าทันสื่อด้วยแคมเปญ Don't Feed the Beast โดยเปิดเว็บไซต์ SHAREchecklist เพื่อแนะวิธีการแยกแยะข้อมูลเท็จให้กับประชาชน รวมทั้งเปิดช่องทางให้ประชาชนส่งข้อมูลที่สงสัยว่าอาจเป็นเท็จมายังเจ้าหน้าที่รัฐ⁸¹

เวียดนาม สำนักข่าวเวียดนามนำโครงการ “Rap News” ที่มีมาตั้งแต่ปี 2556 กลับมาอีกครั้ง เพื่อวิจารณ์ข่าวปลอมผ่านเพลงแร็ปให้คนรุ่นใหม่เข้าใจสถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นและนำไปถ่ายทอดให้คนรุ่นเก่า ซึ่งเผยแพร่หลายช่องทางทั้ง โทรทัศน์ เว็บไซต์ YouTube และ TikTok พร้อมคำบรรยายถึง 15 ภาษา (รวมภาษาไทย) นอกจากนี้ ยังเปิดโครงการฝึกอบรมเยาวชนตั้งแต่ระดับประถมถึงมัธยมให้รู้เท่าทันข่าวปลอม ปัจจุบันพบเยาวชนเข้าร่วมโครงการนี้แล้วกว่าพันราย รวมทั้งก่อตั้งเว็บไซต์ Vietnam Company ขึ้นเพื่อเป็นเว็บไซต์ให้บริษัทต่าง ๆ สามารถส่งข่าวประชาสัมพันธ์ได้อัตโนมัติ⁸²

2.2.3.4 มาตรการภาครัฐร่วมมือกับแพลตฟอร์มออนไลน์

ประเทศในทวีปแอฟริกา มีการประสานความร่วมมือกับบริษัทที่มีชื่อเสียงด้านเทคโนโลยี อาทิ Facebook และ WhatsApp เพื่อต่อสู้กับข่าวปลอมและการแพร่ระบาดของข้อมูลผิดๆ เกี่ยวกับไวรัสโคโรนาบนโซเชียลมีเดียที่คาดว่าข่าวนี้ อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อทั้งทวีป โดยประเทศแอฟริกาใต้ได้เปิดตัวบริการด้านข้อมูลเกี่ยวกับไวรัสโคโรนาบน WhatsApp ในขณะที่ไนจีเรีย เจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ให้ความร่วมมือกับบริการส่งข้อความของ Facebook ในการส่งการแจ้งเตือนให้กับผู้ใช้งาน พร้อมคำแนะนำเกี่ยวกับอาการและการหลีกเลี่ยงการติดเชื้อ ซึ่งศูนย์ควบคุมโรคไนจีเรีย (NCDC) ได้รับพื้นที่โฆษณาฟรีจาก Facebook เพื่อเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการระบาดใหญ่ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานสาธารณสุขใน 11 ประเทศทั่วทวีปแอฟริกาและทั่วโลก ในขณะที่ Twitter ได้ปรับรูปแบบการแสดงผลเพื่อให้ความสำคัญกับข้อมูลทางการแพทย์จากแหล่งข่าวที่เป็นทางการ โดยเริ่มจากใน 70 ประเทศทั่วโลก ซึ่งรวมถึง 5 ประเทศในแอฟริกาด้วย⁸³

สหภาพยุโรป ภายหลังที่มีการทำ code of conduct เมื่อปี 2561 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การต่อต้านข่าวปลอมเป็นไปด้วยความสมัครใจ ปัจจุบันพบว่า Facebook, Google, Twitter และบริษัท

⁸¹ ปรีตดา หวังเกียรติ, "Infodemic: การแพร่ระบาดของข้อมูลเท็จในวิกฤติ โควิด-19".

⁸² สำนักข่าวอินโฟเควสท์, "Media Talk: สำนักข่าวเวียดนามร่วมแชร์ประสบการณ์รับมือข่าวปลอมยุคโควิด-19 ซึ่งเป็นยุคทองของสื่อในการครองใจประชาชน," (9 เมษายน 2563), <https://www.ryt9.com/s/iq43/3113626>.

⁸³ Nattaya L., "รัฐบาลแอฟริกันจับมือ บ.เทคโนโลยียักษ์ใหญ่ สู้ข่าวปลอมในช่วงโควิด-19".

โซเซียลมีเดียอื่น ๆ ได้ลงนามโดยสมัครใจแล้ว⁸⁴ นอกจากนี้ ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 สหภาพยุโรปยังได้ประกาศนโยบายการทำงานร่วมกับบริษัทโซเซียลมีเดียต่าง ๆ เพื่อลบข่าวปลอม⁸⁵

จีน การแสดงความคิดเห็น/การแสดงออกของประชาชนหรือการเผยแพร่ข่าวของสื่อต่าง ๆ ในจีนล้วนถูกควบคุมและตรวจสอบจากรัฐบาลจีนทั้งสิ้น ซึ่งแพลตฟอร์มโซเซียลมีเดียที่เป็นที่นิยมในจีน อาทิ Weibo WeChat และ YY ก็ถูกควบคุมโดยรัฐบาลเช่นกัน นอกจากนี้ รัฐบาลจีนยังได้กำหนดให้บริษัทโซเซียลมีเดียของจีนจะต้องมีหน้าที่รับผิดชอบร่วมต่อการลบข้อความที่ผิดกฎหมายและข้อความที่เกี่ยวข้องกับความอ่อนไหวทางการเมือง⁸⁶

สิงคโปร์ รัฐบาลสิงคโปร์ได้กำหนดให้ Google, Facebook, Baidu และ Twitter แก่ไขข้อความกรณีที่มีการเผยแพร่ข้อมูลเท็จบนแพลตฟอร์มทันที โดยอาศัยระเบียบตามพระราชบัญญัติคุ้มครองการหลอกลวงทางอินเทอร์เน็ต (POFMA) นอกจากนี้ รัฐบาลสิงคโปร์ยังบูรณาการทำงานร่วมกับ 5 กระทรวงที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างคำแนะนำให้แก่ประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ บนแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น การเพิ่มกล่องข้อความของรัฐลงไปใน WhatsApp เพื่อให้ประชาชนสามารถทราบถึงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ปัจจุบันในแต่ละพื้นที่ของตนตามสัญญาณโทรศัพท์⁸⁷

อินเดีย ประธานาธิบดี นเรนทระ โมที (Narendra Modi) ประกาศใช้แชทบอทในแอปพลิเคชัน WhatsApp ซึ่งเป็นแอปฯที่ชาวอินเดียนิยมมากที่สุด และพบข้อมูลเท็จสะสมมากที่สุด ให้ผู้ใช้แอปฯสามารถถามข้อมูลและอัปเดตข่าวสารจากบอทได้⁸⁸ นอกจากนี้ รัฐบาลอินเดียได้ร่วมมือ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁸⁴ European Commission, "Code of Practice on Disinformation. Shaping Europe's Digital Future - European Commission," (26 September 2018), <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/codepractice-disinformation>.

⁸⁵ Jinling Hua and R. Shaw, "Corona Virus (Covid-19)@ Infodemi@ and Emerging Issues through a Data Lens: The Case of China," *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17 (2020).pp.10

⁸⁶ Harrison Mantas, "Chinese Social Media Sites Blocked Medical Information About the Coronavirus, Research Indicates," (4 March 2020), <https://www.poynter.org/fact-checking/2020/chinese-social-media-sites-blocked-medical-information-about-the-coronavirus-research-indicates/>.

⁸⁷ Elmie Nekmat and Audrey Yue, "How to Fight the Covid-19 Infodemic: Lessons from 3 Asian Countries " (1 May 2020), <https://www.weforum.org/agenda/2020/05/how-to-fight-the-covid-19-infodemic-lessons-from-3-asian-countries/>.

⁸⁸ ปรีติตา หวังเกียรติ, "Infodemic: การแพร่ระบาดของข้อมูลเท็จในวิกฤติ โควิด-19".

กับ Facebook คิดค้นและสร้างแพลตฟอร์มที่ชื่อว่า Corona Helpdesk Chatbot ที่จะเป็รรูปแบบของ Facebook Messenger Chatbot ที่สามารถให้ประชากรในอินเดียทำการติดต่อสอบถามไปยังกระทรวงสาธารณสุขของอินเดีย เพื่อให้รับทราบข่าวสารที่แท้จริงและข้อมูลที่อัปเดตอย่างเป็นทางการ ภายใต้ในชื่อ “MyGov Corona Hub” ซึ่งผู้ใช้งานสามารถปรึกษาหรือสอบถามอาการกับแพทย์ผู้เชี่ยวชาญได้โดยตรงอีกด้วย ซึ่งช่วยให้ประชากรอินเดียส่วนใหญ่ รับทราบข้อมูลที่ถูกต้อง น่าเชื่อถือจากกระทรวงสาธารณสุขและยังสามารถลดปัญหาการแพร่กระจายของ Fake News⁸⁹

อินโดนีเซีย รัฐบาลอินโดนีเซียระบุว่าตรวจสอบพบข่าวปลอมทั้งหมด 1,096 ชิ้น โดยได้ดำเนินการขอให้ Facebook นำข่าวปลอมทั้งหมด 759 โพสต์ออกจากระบบ แต่ในที่สุด Facebook ได้นำข่าวปลอมออกเพียง 303 ข่าวเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ความท้าทายของอินโดนีเซียมิได้อยู่ที่ Facebook แต่อยู่ที่แอปพลิเคชันที่เป็นการส่งข้อความแบบ Instant Messaging ระหว่างบุคคลอย่าง WhatsApp มากกว่าที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของรัฐบาล และมักจะเป็นตัวกลางชั้นดีในการแพร่กระจายข่าวปลอม⁹⁰

2.2.3.5 มาตรการความร่วมมือระหว่างประเทศ

กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) ร่วมมือกับ สถาบันอเมริกาในไต้หวัน สำนักงานไทเป (AIT/T) และสมาคมแลกเปลี่ยนระหว่างญี่ปุ่น – ไต้หวัน จัด “การประชุมเชิงปฏิบัติการว่าด้วยการปราบปรามข่าวปลอม ในประเด็นที่เกี่ยวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19” ภายใต้กรอบความร่วมมือ GCTF (Global Cooperation and Training Framework) ผ่านช่องทางออนไลน์ขึ้น เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2563 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรับมือกับการแพร่ระบาดของข่าวปลอมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับโรคติดเชื้อโควิด-19 บนอินเทอร์เน็ตและสื่อโซเชียลต่าง ๆ พร้อมเสริมสร้างศักยภาพในการกลั่นกรองข้อมูลข่าวสารตามสื่อที่ถูกต้องตามความเป็นจริงให้กับประเทศต่างๆ ในภูมิภาคอินโด – แปซิฟิก⁹¹

⁸⁹ PEA TANACHOTE S., "Facebook ภูเก็ตสร้าง Chatbot เพื่อจัดการ Fake News ในช่วงไวรัสโควิด-19 ระบาดในอินเดีย," (31 มีนาคม 2563), <https://thegrowthmaster.com/trends/chatbot-for-covid19>.

⁹⁰ สุภชาติ สุภชาติ เล็บนาค, "สื่ออาเซียนเผย “Fake News” เกี่ยวกับ “โควิด-19” หลายครั้ง “รัฐ” เผยแพร่เอง".

⁹¹ ศูนย์ข้อมูลนโยบายมุ่งใต้ใหม่ กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน), "ไต้หวัน สหรัฐา และญี่ปุ่น

2.2.3.6 มาตรการให้อิสระแก่สื่อและภาคประชาชน

เกาหลีใต้ นอกจากรัฐบาลเกาหลีจะเปิดเผยข้อมูลทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องดี เรื่องร้าย หรือเรื่องที่เป็นผลลบกับรัฐบาล อย่างไรก็ตามในช่วงโควิด-19 รัฐบาลเกาหลีใต้ยังให้เสรีภาพกับสื่อมวลชนในการรายงานข่าวอย่างเต็มที่โดยไม่สนว่าจะกระทบกับรัฐหรือไม่⁹²

สหรัฐอเมริกา รัฐบาลสหรัฐฯ ไม่ใช้มาตรการควบคุมสื่อ แต่ปล่อยให้สื่อและประชาชนตรวจสอบกันเอง โดยสื่อสำนักต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น The New York Times, Washington Post, The Atlantic หรือ CNN ต่างตั้งทีมข่าวตรวจสอบข้อเท็จจริง รวมทั้งมีภาคประชาสังคมหลายกลุ่มได้ตั้งเว็บ Fact-checking เพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงที่ปล่อยในโซเชียลมีเดีย ซึ่งพบว่า มีน้อยมากที่รัฐดำเนินคดีกับผู้ปล่อยข่าวลวงและข่าวลือ อย่างไรก็ตามกลับพบว่าประธานาธิบดี โดนัลด์ ทรัมป์ เป็นผู้ปล่อยข้อมูลเท็จเสียงเองมากถึง 33 ครั้ง ในระหว่างวันที่ 2-15 มี.ค.63 จนทำให้เกิดความสับสนในข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการระบาด และส่งผลต่อมาตรการยับยั้งการระบาดที่ไร้ประสิทธิภาพ ซึ่งทำให้มีจำนวนผู้ติดเชื้อสูงสุดเป็นอันดับ 1 ของโลก

บราซิล ประธานาธิบดี ฌาอีร์ โบลโซนาโร ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นผู้ปล่อยข้อมูลเท็จเสียงเอง โดยให้ข้อมูลแก่สาธารณชนว่าเชื้อโควิด-19 เป็นเพียง “ไข้หวัดอ่อนๆ” รวมทั้งกล่าวในระหว่างการสัมภาษณ์กับนักข่าวว่า ยารักษามาลาเรียใช้รักษาผู้ติดเชื้อได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งไม่เป็นความจริง จนกระทั่งเพชบุรีค Twitter และยูทูป ต้องลบวิดีโอของโบลโซนาโรออกจากระบบเพื่อป้องกันการแพร่กระจายของข้อมูลเท็จ⁹³

ฟิลิปปินส์ ในฟิลิปปินส์เน้นมาตรการผ่านกลไกภาคประชาสังคมและองค์กรสื่ออิสระในการตรวจสอบข่าวปลอม ทั้งนี้ ฟิลิปปินส์มีแพลตฟอร์มในการตรวจสอบข่าวปลอมหลายแพลตฟอร์ม โดย Facebook เอง ก็ร่วมมือกับกลุ่ม Vera Files ในการจัดการกับข่าวปลอม แต่ปัญหาก็คือ หลายครั้งที่ผ่านมาเจ้าหน้าที่รัฐ สส. หรือแม้แต่ตัวประธานาธิบดีกลับเป็นผู้แชร์ข่าวปลอม เช่น ประธานาธิบดี โรดริโก ดูเตอร์เต ได้กล่าวว่า เชื้อโควิด-19 ไม่สามารถตกค้างลงบนสิ่งของ เป็นต้น ซึ่งการที่บุคคลระดับประธานาธิบดีเชื่อข่าวปลอม และแชร์ข่าวปลอม ก็ยิ่งทำให้หน่วยงานตรวจสอบต้องทำงานหนักขึ้น⁹⁴

ร่วมจัด “การประชุมเชิงปฏิบัติการว่าด้วยการปราบปรามข่าวปลอมในประเด็นที่เกี่ยวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด - 19” ภายใต้กรอบความร่วมมือ Gctf " (1 พฤษภาคม 2563), <https://nssp.mofa.gov.tw/nspth/news.php?post=176585&unit=481&unitname=ชาวส%20%20าาของร%20%20ัฐบาล&postname=>.

⁹² สุภชาติ สุภชาติ เล็บนาค, "สื่ออาเซียนเผย "Fake News" เกี่ยวกับ "โควิด-19" หลายครั้ง "รัฐ" เผยแพร่เอง".

⁹³ ปรีติตา หวังเกียรติ, "Infodemic: การแพร่ระบาดของข้อมูลเท็จในวิกฤติ โควิด-19".

⁹⁴ สุภชาติ สุภชาติ เล็บนาค, "สื่ออาเซียนเผย "Fake News" เกี่ยวกับ "โควิด-19" หลายครั้ง "รัฐ" เผยแพร่เอง".

2.2.3.7 มาตรการให้ความรู้และความรับผิดชอบต่อสังคม

สิงคโปร์ รัฐบาลสิงคโปร์ได้รณรงค์ให้ประชาชนในประเทศตระหนักถึงจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคม และไม่เผยแพร่ข่าวปลอมหรือข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 พร้อมทั้งยังเรียกร้องให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการหยุดความหวาดกลัวจากข้อมูลข่าวโคมลอยที่ไม่ได้รับการยืนยันความถูกต้องจากรัฐบาล นอกจากนี้ในระดับสถาบันการศึกษา รัฐบาลสิงคโปร์ยังให้โรงเรียนปลูกฝังความรับผิดชอบต่อสังคมแก่นักเรียนโดยนำเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการศึกษา เพื่อสอนให้ตระหนักถึงความสำคัญของการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ coronavirus

จีน คุณครูชาวจีนได้เขียนจดหมายถึงนักเรียนเพื่อแจ้งให้ทราบถึงสถานการณ์ของเพื่อนร่วมชั้นคนอื่น ๆ ที่พ่อแม่เสียชีวิตหรือถูกกักกัน ซึ่งจดหมายดังกล่าวไม่ได้ทำให้นักเรียนมีความรู้สึกหวาดกลัวหรือรังเกียจเพื่อน ในขณะที่เดียวกันนักเรียนต่างมีท่าทีแสดงความห่วงใยเพื่อนไม่ตื่นตระหนก และเข้าใจสถานการณ์มากขึ้น⁹⁵

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า การดำเนินมาตรการป้องกันของแต่ละประเทศมีความแตกต่างกัน และแต่ละประเทศก็ได้เลือกดำเนินแนวทางสุดโต่งด้านใดด้านหนึ่ง ในขณะเดียวกันพบว่า ประเทศที่สามารถจัดการกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ได้เป็นอย่างดีและสามารถควบคุมระดับการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 ภายในประเทศได้มีมักจะดำเนินมาตรการป้องกันข่าวปลอมในรูปแบบผสมผสานใช้เทคโนโลยีในการแก้ไขปัญหาและความร่วมมือจากภาคประชาชนมากขึ้น โดยไม่ได้มุ่งที่การจัดการจากภาครัฐเพียงฝ่ายเดียวหรือมุ่งดำเนินการด้วยวิธีการทางกฎหมายเพียงปัจจัยเดียว

2.2.4 Infodemic: ผลกระทบและความท้าทายต่อบริบทโลกในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19

Infodemic ก่อให้เกิดความกลัว ความสับสน และความไม่ไว้วางใจขึ้นในสังคม ซึ่งนำมาสู่ความเสี่ยงที่ผู้คนจะเชื่อตามข่าวที่เสพและปฏิบัติตนตาม โดยความสำคัญและความน่าสนใจของข่าวปลอมคือ ข่าวปลอมยากต่อการพิสูจน์ทราบด้วยหลักฐานวิทยาศาสตร์เช่นเดียวกับไวรัส ดังนั้นประเด็น Infodemic จึงมีความสำคัญและสร้างความท้าทายอย่างยิ่งให้แก่รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ⁹⁶

⁹⁵ Elmie Nekmat and Audrey Yue, "How to Fight the Covid-19 Infodemic: Lessons from 3 Asian Countries ". (1 May 2020), <https://www.weforum.org/agenda/2020/05/how-to-fight-the-covid-19-infodemic-lessons-from-3-asian-countries/>.

⁹⁶ Praveen Kulkarni, Sudhir Prabhu, and Balaji Ramraj, "Covid-19-Infodemic Overtaking Pandemic? Time to Disseminate Facts over Fear," *Indian Journal of Community Health* 32, no. 2 (2020).

การแพร่กระจายของ Infodemic ส่งผลกระทบต่อให้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรค แฉ่ง เนื่องจากประชาชนจะลดมาตรการการป้องกันตนเองอย่างถูกต้อง เช่น การใส่หน้ากากอนามัย การเว้นระยะห่างทางสังคม หรือการล้างมือ กินร้อน ช้อนตัวเอง หันไปใช้วิธีการป้องกันตามแบบที่ ได้รับข้อมูลผิด ๆ มาทำให้การยับยั้งการระบาดของโรคเป็นไปได้ยากขึ้น⁹⁷

สถานการณ์ปัจจุบันของโลกเป็นช่วงเวลาที่ไม่น่าแน่นอนที่มีการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 อย่างรุนแรง ทุกสิ่งอย่างสามารถเป็นปัจจัยเพิ่มเชื้อเพลิงหรือความรุนแรงให้แก่สถานการณ์ได้ ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลปลอมและบิดเบือนในช่วงเวลา lockdown ยิ่งสามารถยกระดับให้ผู้คนเกิดความกลัวได้และเชื่อในการแพร่ระบาดของข่าวปลอมนั้น ๆ ได้ง่ายขึ้น ทั้งนี้ พบว่ามีความพยายามใช้โอกาสจากโควิด-19 ในการเผยแพร่ข่าวปลอม โดยมีแรงจูงใจจากประโยชน์ส่วนตัว การเมือง และเศรษฐกิจเป็นสิ่งกระตุ้น อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่ากลัวที่สุดคือ ผู้ที่เผยแพร่ข่าวปลอม ไม่ทราบว่าการกระทำเหล่านี้สามารถแพร่ระบาดได้รวดเร็วและรุนแรงมากกว่าเชื้อไวรัสซึ่งข่าวปลอม ในช่วงโควิด-19 สามารถสร้างผลกระทบเชิงลบได้ 2 ประการ คือ

- 1) สร้างความตื่นตระหนก เช่น ข่าวปลอมว่าประชากรในพื้นที่หนึ่งที่ไม่มีการ lockdown เตรียมอพยพหนีโควิด-19 เข้ามาในอีกพื้นที่ ซึ่งอาจทำให้พื้นที่นั้นมีโอกาสติดเชื้อโควิด-19 เพิ่มขึ้น
- 2) สร้างความสับสนที่ทำให้ผู้คนอาจหันไปปฏิบัติพฤติกรรมที่นำมาสู่ความสูญเสียเพิ่มมากขึ้น⁹⁸

Infodemic เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 มีทิศทางที่แย่ง ดังนี้⁹⁹

- 1) สร้างความยากลำบากต่อประชาชน ผู้มีอำนาจตัดสินใจ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ในการค้นหาแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ และคำแนะนำที่เชื่อถือได้ต่อการวางทิศทางการแก้ไขปัญหาโควิด-19
- 2) ประชาชนอาจรู้สึกวิตกกังวล มีภาวะซึมเศร้า และความเครียด จนกระทั่งไม่ยอมรับข้อมูลใดๆ แม้ว่าจะเป็นข้อมูลที่ถูกต้องก็ตาม

⁹⁷ วรทัย วรทัย ราวิณี, "Infodemic การแพร่ระบาดของข่าวสารในสถานการณ์ Covid-19".(6 เมษายน 2563), <https://www2.rsu.ac.th/samrangsit-online-detail/CommArts-Article04>.

⁹⁸ S.S. Rana & Co., "Misinformation and Covid-19 : An Analysis ".(10 June 2020), <https://iclg.com/briefing/13285-misinformation-and-covid-19-an-analysis>.

⁹⁹ PAHO, "Covid-19 Factsheets: Understanding the Infodemic and Misinformation in the Fight against Covid-19".

3) ทุกคนสามารถเขียนหรือเผยแพร่ข้อความใด ๆ ก็ได้บนอินเทอร์เน็ต ซึ่งยากต่อการควบคุมหรือตรวจสอบก่อนเผยแพร่

4) สามารถส่งผลกระทบต่อกระบวนการตัดสินใจของผู้กำหนดนโยบาย

ทั้งนี้ เมื่อมีการหลั่งไหลของข้อมูลมากมาย จึงทำให้เกิดปัญหาเกิดขึ้นตามมามากมาย ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการแพร่ระบาดของข่าวปลอมในช่วงโควิด-19 มีดังนี้¹⁰⁰

1) การไม่ปฏิบัติตามคำแนะนำด้านสาธารณสุข ข่าวปลอมก่อให้เกิดความสับสนของข้อมูลเกี่ยวกับมาตรการทางสุขภาพ ที่ส่งผลกระทบต่อระดับความเชื่อมั่นในสถาบันทางสาธารณสุข

2) ความขัดแย้งทางการเมืองและการเลือกปฏิบัติต่อเชื้อชาติ การแพร่ระบาดของโควิด-19 ได้นำไปสู่การเพิ่มขึ้นของความเกลียดชังชาวจีนทั่วโลกทั้งในออนไลน์และออฟไลน์ ซึ่งโซเชียลมีเดียถือเป็นแพลตฟอร์มพื้นฐานในการแสดงออกพฤติกรรมเหล่านี้¹⁰¹

3) ผลกระทบต่อจิตสังคม โซเชียลมีเดียแสดงให้เห็นบทบาทเชิงบวกและเชิงลบต่อสุขภาพจิตและความปกติสุขของจิตสังคม ในช่วงโควิด-19 ซึ่งข้อมูลข่าวสารที่ไหลเวียนในระบบมากเกินไปก่อให้เกิดความวิตกกังวลที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อความที่มุ่งสร้างความตื่นตระหนกหรือข้อความเท็จ ซึ่งความตื่นตระหนกดังกล่าวจะมีอัตราเพิ่มขึ้นเมื่อถูกสื่อสารและถ่ายทอดซ้ำ ๆ นอกจากนี้การตีตราผู้ติดเชื้อโควิด-19 และครอบครัว (ทั้งที่รักษาหายแล้ว) ยังเป็นการบาดแผลทางอ้อมและผลกระทบโดยตรงต่อจิตใจ¹⁰²

4) ผลกระทบต่อสังคมโดยกว้าง แพร่กระจายของข่าวปลอมบนโซเชียลมีเดียอาจเดินทางได้เร็วกว่าเชื้อไวรัส เช่น ในยูเรนมีข่าวลือว่า ผู้คนที่เดินทางด้วยสายการบินจากอุซันคือผู้ติดเชื้อโควิด-19 ซึ่งภายหลังจากที่ชาวยูเครนเสพข่าวดังกล่าวจาก Facebook Instagram และ Viber ทำให้ชาวยูเครนปิดเมืองรวมตัวประท้วงต่อต้านการนำตัวผู้อพยพที่กลับจากเมืองอุซันมาอีกกันโรคใน

¹⁰⁰ Anthrologica, "Key Considerations: Online Information, Mis- and Disinformation in the Context of Covid-19 " (2020), <https://www.socialscienceinaction.org/resources/key-considerations-online-information-mis-disinformation-context-covid-19/>.

¹⁰¹ Anneliese Depoux et al., "The Pandemic of Social Media Panic Travels Faster Than the Covid-19 Outbreak," (Oxford University Press, 2020).

¹⁰² WHO, "Ask Who on Mental Health During #Covid19 " (10 March 2020), <https://www.pscp.tv/WHO/1OwxWQboPqDQG>.

พื้นที่ ซึ่งสุดท้ายได้ก่อให้เกิดการจลาจลขึ้นในเมืองและเจ้าหน้าที่ตำรวจกว่า 65 นาย ได้รับบาดเจ็บจากสถานการณ์ดังกล่าว

ด้วยเหตุนี้ การแพร่ระบาดของข้อมูลข่าวสาร (Infodemic) จึงถือเป็นศัพท์ใหม่ในปี 2563 ที่ทำให้ประเด็นข่าวปลอมมีลักษณะพิเศษและควรรค่าแก่การศึกษาเมื่อเปรียบเทียบกับประเด็นเรื่องข่าวปลอมที่ผ่านมา เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ข่าวปลอมได้ถูกกำหนดให้เป็นวาระพิเศษซึ่งทุกประเทศทั่วโลกต่างเผชิญกับสภาวะที่ไม่ปกติ เพื่อให้ทั่วโลกได้ตระหนักถึงความสำคัญและการระมัดระวังร่วมกัน

2.3 ทฤษฎีกระบวนการการสื่อสาร (Communication Process Theory)

การสื่อสารเป็นกิจกรรมของมนุษย์ที่ใช้เพื่อถ่ายทอดความคิด แลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้ ประสบการณ์ ค่านิยม ทศนคติ และอื่น ๆ ร่วมกัน เพื่อทำให้มีความเข้าใจและมีอิทธิพลต่อมนุษย์ด้วยกัน ดังนั้น การสื่อสารจึงจัดเป็นกระบวนการที่จะถ่ายทอดความคิดและข้อมูลต่าง ๆ จากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กัน ได้แก่ การให้ความรู้ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติการให้ความมั่นใจในการบอกเล่าเหตุการณ์ เป็นต้น ซึ่งการสื่อสารจะเกิดขึ้นเป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง ต้องอาศัยกระบวนการสื่อสารมาเป็นองค์ประกอบ¹⁰³

2.3.1 ความหมายของกระบวนการสื่อสาร

2.3.1.1 กระบวนการสื่อสารเชิงนิเทศศาสตร์ของ David K. Berlo

David K. Berlo ได้ได้พิมพ์ตำราชื่อ The Process of Communication เมื่อปี 2503 เพื่อเป็นตำราพื้นฐานทางการศึกษาทางการสื่อสาร พร้อมทั้งอธิบายว่า กระบวนการสื่อสารไม่ใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามลำดับก่อนหลัง แต่เป็นกระบวนการต่อเนื่อง และการโต้ตอบกันไปมาของตัวแปรจำนวนมาก ซึ่งผู้ส่งสารและผู้รับสารอาจไม่จำเป็นต้องมีบทสนทาระหว่างกัน ดังนั้นเมื่อพิจารณาว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นกระบวนการก็เท่ากับมีจุดเริ่มต้น และจุดสิ้นสุด และจุดระหว่างกลาง

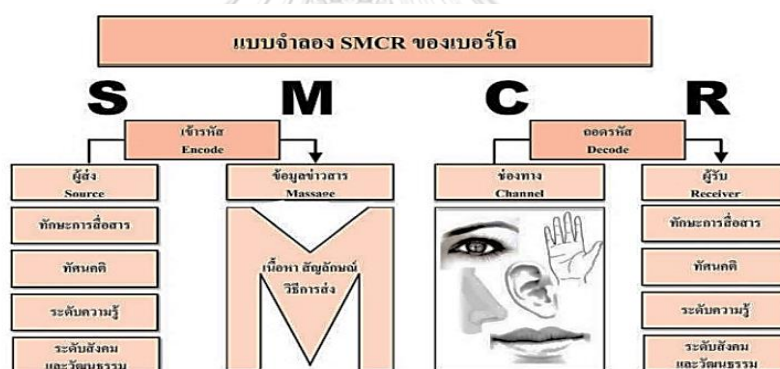
¹⁰³ วจนะ ภูพานี, "Communication Process (กระบวนการการสื่อสาร)," (8 ธันวาคม 2554), <https://www.slideshare.net/kingkongzaa/communication-process-ch5>.

ของการเริ่มต้นและการสิ้นสุดนั้น มีลำดับเหตุการณ์อันต่อเนื่องที่แนบชิดไม่หยุดนิ่ง ซึ่งการกระทำหรือการเปลี่ยนแปลงส่วนใดส่วนหนึ่งย่อมจะส่งผลกระทบต่อส่วนอื่น ๆ ด้วย¹⁰⁴

ทั้งนี้ Berlo ได้อธิบายกระบวนการสื่อสารของมนุษย์ว่า เป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยปัจจัยหรือองค์ประกอบที่สำคัญ 6 ประการ คือ 1) แหล่งสาร 2) ผู้เข้ารหัสสาร 3) เนื้อหาข่าวสาร 4) ช่องสาร 5) ผู้ถอดรหัสสาร และ 6) ผู้รับสาร

Berlo ได้ให้ความหมายของช่องสาร (channel) ไว้ 2 ความหมาย คือ 1) ช่องสารคือ ตัวกลางหรือสื่อ (medium) และ 2) ช่องสาร คือ ผู้นำสาร (a carrier of message) ซึ่งเนื้อหาข่าวสารจะต้องอยู่ในช่องสารใดช่องสารหนึ่งเสมอ การเลือกช่องสารจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ เนื่องจากช่องสารคือผู้นำสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร¹⁰⁵

ภาพ 12 กระบวนการสื่อสารของ David K. Berlo หรือ SMCR Model

ที่มา : <https://grad.dpu.ac.th/upload/content/files/ปีที่%207%20ฉบับที่%201/7-70.pdf>

จากภาพข้างต้น สามารถอธิบายรายละเอียด ได้ดังนี้¹⁰⁶

1) ผู้ส่งสาร (Source) หมายถึง บุคคลที่ส่งหรือถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ความรู้สึกต่างๆ โดยการเข้ารหัส (encoding) ออกไปเป็นสัญญาณ สัญลักษณ์กิริยาท่าทาง ซึ่ง Berlo กล่าวว่า การสื่อสารจะประสบความสำเร็จได้ผู้ส่งสารจำเป็นต้องมีคุณลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อความสำเร็จและประสิทธิผลของการสื่อสาร ดังนี้

¹⁰⁴ สร้อยตระกูล อรรถมานะ, *ตัวแบบกระบวนการสื่อสาร* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529).

¹⁰⁵ David K. Berlo, *The Process of Communication; an Introduction to Theory and Practice* (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1960).

¹⁰⁶ กิติมา สุรสุนธิ, *ความรู้ทางการสื่อสาร* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542).

- ทักษะในการสื่อสาร (communication skills) อันได้แก่ ความสามารถ ความชำนาญในการเข้ารหัสสาร (encoding) เช่น ความสามารถความชำนาญในการพูดและการเขียน รวมทั้งการตีความหมายข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ด้วย

- ความรู้ (knowledges) หมายถึง ความรู้ในเรื่องข่าวสารที่ผู้ส่งจะถ่ายทอดหรือส่งไปยังผู้รับสาร ซึ่งจะมีผลต่อความน่าเชื่อถือ น่าเลื่อมใสของผู้ส่งสารในสายตาของผู้รับสาร (source credibility) รวมทั้งผู้ส่งสารยังต้องมีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการสื่อสาร ซึ่งจะช่วยให้ผู้ส่งสารสามารถปรับปรุงองค์ประกอบต่างๆของกระบวนการสื่อสารให้เกิดประสิทธิภาพได้

- ทศนคติ (Attitude) หมายถึง ความรู้ความคิดเห็นและความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อบุคคลหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ที่จะมีผลต่อพฤติกรรมและการแสดงออกของบุคคล ซึ่งในกระบวนการสื่อสารนั้น ผู้ส่งสารจำเป็นต้องมีทัศนคติที่ดีต่อ 3 สิ่งด้วยกัน การสื่อสารจึงจะประสบความสำเร็จ คือ ทัศนคติที่ดีต่อผู้รับสาร ได้แก่ ความรู้สึกในทางที่ดีต่อผู้รับสารของตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้การสื่อสารประสบความสำเร็จได้ เนื่องจากผู้รับสารคือเป้าหมายสำคัญที่ผู้ส่งสารต้องการสื่อสารด้วย หากผู้ส่งสารมีความรู้สึกที่ดีต่อผู้รับสาร ผู้ส่งสารจะมีความใส่ใจหรือกระตือรือร้นในการจัดสารและมีความพยายามในการสื่อสารมากกว่าผู้ส่งสารที่มีทัศนคติไม่ดีต่อผู้รับสาร ทัศนคติที่ดีต่อสาร (Attitude toward Matters) ได้แก่ความรู้สึกที่ดีต่อข่าวสารที่จะส่งออกไป ซึ่งมีผลต่อความสนใจติดตามค้นคว้าเรื่องต่าง ๆ ที่จะส่งผลให้ผู้ส่งสารมีความรู้ดีในเรื่องนั้น และส่งผลให้ผู้ส่งสารเป็นผู้เชี่ยวชาญ น่าเชื่อถือ หรือน่าเลื่อมใสในสายตาของผู้รับสาร ทำให้โอกาสที่การสื่อสารจะประสบความสำเร็จมีสูง (ตามแนวคิดของ Aristotle ที่ผู้ส่งสารต้องมีความน่าเชื่อถือ หรือมีบุคลิกภาพดีในสายตาของผู้รับสาร) และทัศนคติที่ดีต่อตนเอง (Attitude toward Self) หมายถึง ความรู้สึกที่ดีต่อตนเองของผู้ส่งสาร ซึ่งจะช่วยสร้างความมั่นใจในตนเอง ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพได้มากขึ้น

- ระบบสังคมและวัฒนธรรม (Social and Culture System) ผู้ส่งสารเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในสังคม ซึ่งมีกรอบ กฎเกณฑ์ระเบียบ ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณีหรือวิถีชีวิต ฯลฯ ตามในสังคมนั้น ซึ่งมีผลต่อการรับรู้ประสบการณ์ความเชื่อ ค่านิยม หรือพฤติกรรมของผู้ส่งสาร ทำให้ผู้ส่งสารมีรูปแบบของการสื่อสารเป็นไปตามสังคมและวัฒนธรรมที่อาศัยอยู่

2) สาร (Message) ได้แก่ผลผลิตของความรู้สึคนึกคิด ความต้องการทางอารมณ์ ความรู้สึกต่าง ๆ หรือเนื้อหาสาระที่ผู้ส่งสารต้องการจะสื่อสารออกไป ซึ่งอาจอยู่ในรูปของภาษาพูด

หรือภาษาเขียน หรือกิริยาท่าทาง ซึ่ง Berlo กล่าวว่า องค์ประกอบของสารที่จะทำให้สาร มีความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพมี 5 ประการ คือ

- รหัสสาร (Message Code) หมายถึงสัญลักษณ์ที่ผู้ส่งสารกำหนดไว้ว่าจะใช้เป็น รูปแบบในการติดต่อสื่อสารกับผู้รับสาร ได้แก่ภาษาพูด ภาษาเขียน การแสดงกิริยาท่าทาง เพื่อให้ ผู้รับสารสามารถเข้าใจในสารได้

- เนื้อหาของสาร (Message Content) หมายถึง สารที่ผู้ส่งสารตั้งใจและต้องการ ส่งให้กับผู้รับสาร

- การจัดเรียงลำดับสาร (Message Treatment) หมายถึงการเรียบเรียงเนื้อหาของสาร ตามรูปแบบ (style) ของแต่ละบุคคลหรือตามบุคลิกภาพของบุคคล

- องค์ประกอบย่อยของสาร (Message Elements) หมายถึง องค์ประกอบย่อยของ สารในแต่ละครั้งที่ส่งออกมา เช่น คำแต่ละคำในคำพูด ตัวอักษร พยัญชนะ ประโยค หรือย่อหน้าหนึ่ง ๆ ในการเขียน เป็นต้น

- โครงสร้างของสาร (Message Structure) เป็นการจัดเรียงลำดับองค์ประกอบของ สารตามโครงสร้างภาษาของแต่ละภาษา เช่น ภาษาไทยจะเรียงลำดับคำพูดตามประธาน กิริยา กรรม หรือโครงสร้างของข่าวจะประกอบด้วย พาดหัวเรื่อง พาดหัวรอง เนื้อหาข่าว สรุป เป็นต้น

3) ช่องสาร (Channel) ได้แก่ ช่องทางหรือตัวกลางที่ใช้ในการส่งหรือถ่ายทอดสาร โดย Berlo เน้นการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ของมนุษย์ คือ การได้ยิน การเห็น การสัมผัสทางกาย การชิมรส และการได้กลิ่น ทั้งนี้ การรับ-ส่งข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ยิ่งมนุษย์ใช้ประสาทสัมผัสมากเท่าใด โอกาสในความสำเร็จทางการสื่อสารจะสูงมากขึ้น

4) ผู้รับสาร (Receiver) ได้แก่ บุคคลที่เป็นผู้รับข้อมูลข่าวสารจากผู้ส่งสาร ซึ่งการสื่อสารจะประสบความสำเร็จมาก-น้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ

- ทักษะในการสื่อสาร (communication skills) ได้แก่ ความสามารถความชำนาญ ในการถอดรหัสสาร (decoding) เช่น ความสามารถความชำนาญในการอ่านและการฟัง รวมทั้ง การตีความหมายข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ด้วย ซึ่งทำให้ผู้รับสารเกิดความเข้าใจในสารมากขึ้น

- ความรู้ (knowledges) หมายถึง สิ่งที่ผู้รับสารสั่งสมมาจากประสบการณ์หรือ การเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ทำให้ผู้รับสารเกิดความเข้าใจในข่าวสารได้ดีขึ้น ซึ่งความรู้นั้นอาจเป็นความรู้ ในเชิงวิชาการหรือความรู้ในเรื่องอื่นๆ ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการสื่อสาร ซึ่งจะช่วยให้ผู้รับสาร สามารถทราบบทบาทของตนเองและปรับปรุงองค์ประกอบต่างๆของกระบวนการสื่อสารให้เกิด ประสิทธิภาพได้

- ทักษะคติ (Attitude) หมายถึง ความรู้ความคิดเห็นและความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อบุคคลหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ที่จะมีผลต่อพฤติกรรมการสื่อสารและการแสดงออกของบุคคล ซึ่งในกระบวนการสื่อสารนั้น ผู้รับสารจำเป็นต้องมีทัศนคติที่ดีต่อ 3 สิ่งด้วยกัน การสื่อสารจึงจะประสบความสำเร็จ คือ ทัศนคติที่ดีต่อผู้ส่งสาร (Attitude toward Sender) ได้แก่ ความรู้สึกในทางที่ดีหรือไม่ดีต่อผู้ส่งสารของตนเอง ทำให้ผู้รับสารมีความเชื่อถือเลื่อมใสและอยากติดต่อสื่อสารด้วย หากผู้รับสารมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อผู้ส่งสาร ทำให้ผู้รับสารอาจหลีกเลี่ยงการสื่อสารได้ ทัศนคติที่ดีต่อสาร (Attitude toward Matters) ได้แก่ ความรู้สึกที่ดีต่อข่าวสารที่จะรับในกระบวนการสื่อสาร ทำให้ผู้รับสารเลือกที่จะรับและจดจำสารนั้นไว้ใช้ต่อไป หากผู้รับสารมีทัศนคติไม่ดีหรือไม่ชอบในสารที่กำลังรับก็อาจจะปฏิเสธสารนั้น ทำให้ไม่รับรู้และไม่จดจำสาร การสื่อสารอาจล้มเหลวได้ และทัศนคติที่ดีต่อตนเอง (Attitude toward Self) หมายถึง ความรู้สึกที่ดีต่อตนเองของผู้รับสาร ซึ่งจะช่วยสร้างความมั่นใจในตนเอง (self-confidence) ในการรับสารทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพได้มากขึ้น

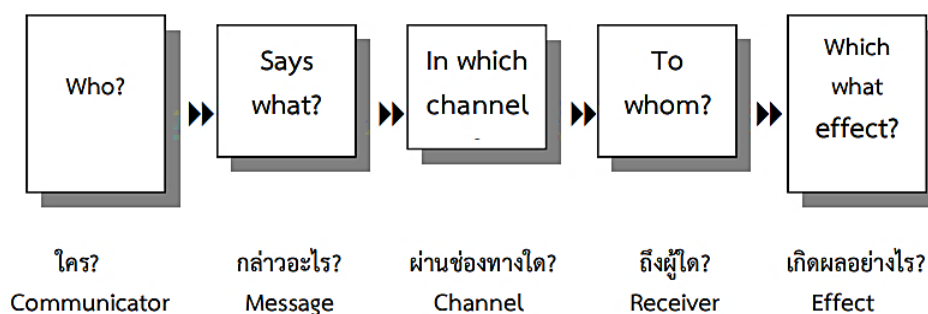
- ระบบสังคมและวัฒนธรรม (Social and Culture System) ผู้รับสารเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในสังคมเดียวกันกับผู้ส่งสาร ซึ่งมีกรอบ กฎเกณฑ์ระเบียบ ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี หรือวิถีชีวิต ฯลฯ คล้ายกันกับผู้ส่งสาร ทำให้การรับรู้ประสบการณ์ความเชื่อ ค่านิยม หรือพฤติกรรมของผู้ส่งสารและผู้รับสารคล้ายกัน การสื่อสารระหว่างกันจะง่ายขึ้นเนื่องจากมีประสบการณ์ร่วมกัน (field of experience) แต่ถ้าหากผู้ส่งสารและผู้รับสารมีระบบสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างกันมาก จะทำให้เกิดอุปสรรคต่อการสื่อสารได้

2.3.1.2 กระบวนการสื่อสารเชิงพฤติกรรมของ Harold D. Lasswell

ฮาร์โรลด์ดีลาสเวลล์ (Harold D. Lasswell) ศาสตราจารย์ทางด้านเศรษฐศาสตร์ แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ได้เสนอแบบจำลองการสื่อสารที่อธิบายกระบวนการสื่อสารเชิงพฤติกรรม (the behavioral school of thought) เป็นการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร เนื้อหาข่าวสารชนิดของสื่อที่ใช้และผลอันเกิดจากการกระทำการสื่อสาร¹⁰⁷ Lasswell อธิบายกระบวนการสื่อสาร โดยตั้งเป็นคำถามเกี่ยวกับผู้ส่งสาร ผู้รับสาร และผลของการสื่อสาร ซึ่งอาจเขียนเป็นแผนภาพได้ดังนี้

¹⁰⁷ ธนวัต บัญลือ, *ทฤษฎีและแบบจำลองพื้นฐานทางการสื่อสาร เอกสารการสอนชุดหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ 9* (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2535).

ภาพ 13 กระบวนการสื่อสารของ Lasswell

ที่มา : http://www.neu.ac.th/site/files_download/ca/2017-02-22_143735.pdf

จากภาพแม้จะเป็นตัวแบบที่เก่า เนื่องจาก Lasswell ได้สร้างแบบจำลองนี้ขึ้นในสมัยเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อดูประสิทธิผลของการใช้สื่อเพื่อการโฆษณาชวนเชื่อ (propaganda) ของรัฐบาลอเมริกัน ในการจูงใจให้ประชาชนสนับสนุนนโยบายการทำสงครามของรัฐบาล¹⁰⁸ แต่ตัวแบบนี้ก็สามารถนำมาใช้ประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจกระบวนการสื่อสารระหว่างมนุษย์ผ่านคำถามสั้น ๆ 5 ข้อ ดังนี้

1) ใคร?

เมื่อพิจารณาคำถามแรกนี้ ก็จะเป็นการตั้งคำถามว่า “ใครเป็นบุคคลที่เริ่มติดต่อสื่อสาร” “ผู้ฟังรู้จักผู้พูดหรือไม่” ในกรณีที่ผู้ฟังรู้จักผู้พูดแล้ว ผู้ฟังมีความคิดที่มีอยู่ก่อนอาจทำให้เกิดความโน้มเอียงบางอย่างเกี่ยวกับผู้พูดได้ เช่น อาจจะรู้สึกฉันทมิตร หรือเป็นศัตรู? ผู้สื่อสารเป็นที่รู้จักหรือคิดว่าเขามีความรอบรู้หรือมีคุณสมบัติ โดยเฉพาะที่จะสื่อสารกับเรื่องนั้น ๆ หรือไม่? ผู้ติดต่อสื่อสารใช้สัญลักษณ์ที่มีคุณภาพหรือไม่? สิ่งเหล่านี้ ผู้เชี่ยวชาญในการติดต่อสื่อสาร เรียกว่า “ความน่าเชื่อถือของผู้สื่อสาร” อย่างไรก็ตาม “ใคร” ในที่นี้อาจหมายถึงตัวเราเอง โดยจะต้องเริ่มด้วยการวิเคราะห์ตนเอง เพราะแต่ละบุคคลย่อมมีหลายบทบาท หน้าที่ นิสัย และบุคลิกภาพ ที่จะต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ทางสังคมที่มีมากมาย ซึ่งบุคคลหนึ่งสามารถมีส่วนผสมผสานของ id ego และ super ego ได้ตามแนวคิดของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ นอกจากนี้ “ใคร” ในที่นี้ก็สามารถหมายถึงกลุ่มบุคคล องค์กร บริษัท และพรรคการเมือง ซึ่งความสำคัญของชื่อ และกิตติศัพท์ขององค์กรต่าง ๆ สามารถส่งผลต่อการสื่อสาร และความน่าเชื่อถือของชื่อนั้น ๆ ด้วย

2) กล่าวอะไร?

คำถามที่สองนี้มีความสัมพันธ์กับเนื้อหาของ การติดต่อสื่อสาร และเป็นจุดเริ่มต้นที่ผู้ถามต้องตอบว่า “ฉันกำลังพยายามพูดอะไร” หรือ “บุคคลจะให้ข้อมูลข่าวสารว่าอะไร” ทั้งนี้ หลายฝ่าย

¹⁰⁸ ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ, การวิเคราะห์ผู้รับสาร (กรุงเทพฯ: ทีพีพีริ้น จำกัด, 2542).

อาจคิดว่าเนื้อหาการสื่อสารเป็นเพียงประเด็นเดียวที่สำคัญในกระบวนการสื่อสาร ซึ่งไม่ถูกต้อง เนื่องจากจะต้องพิจารณาและให้ความสำคัญกับตัวแปรอื่น ๆ ของกระบวนการสื่อสารด้วย

3) ผ่านช่องทางใด?

ในที่นี้หมายถึงวิธีของการติดต่อสื่อสาร เช่น ภาพวาด ภาพถ่าย โปสเตอร์ โทรทัศน์ สื่อสังคมออนไลน์ เป็นต้น

4) พูดกับใคร?

หลักการติดต่อสื่อสารที่สำคัญเกี่ยวกับผู้ฟังคือ บุคคลจะเข้าใจการสื่อสารตามประสบการณ์ที่เขามี เช่น เมื่อต้องการพูดกับเด็ก ก็ต้องพูดในแบบที่ต่างไปจากผู้ใหญ่ ฉะนั้น ผู้ฟังทุกคนมีระดับที่แตกต่างกัน เช่น อายุ เพศ การศึกษา ชีพ บุคลิกภาพ เชื้อชาติ และศาสนา เป็นต้น ผู้สื่อสารจึงต้องทำความเข้าใจและปฏิบัติตัวต่อผู้ฟังต่างกันเป็นกรณีไป

5) เกิดผลอะไร?

ผู้สื่อสารมักต้องการทราบว่าสิ่งที่ตนสื่อสารไปนั้น ไม่ว่าจะด้วยคำพูด แนะนำ ชักชวนโน้มน้าว ห้ามปราม หรือด้วยการกระทำ ซึ่งผู้สื่อสารมักคิดล่วงหน้าแล้วว่าต้องการให้ผลเป็นเช่นไร วิธีการเดียวที่จะทำได้ คือ การเฝ้าคอยดูผลของพฤติกรรมนั้นจริง ๆ ว่า บุคคลนั้นปฏิบัติอย่างไร อาจกล่าวได้ว่า การพิสูจน์หาสัมพันธภาพระหว่างเหตุไปสู่อผลเป็นปัญหาที่ยากที่สุด¹⁰⁹

2.3.2 วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร

การสื่อสารเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล 2 ฝ่ายคือ ผู้ส่งสาร และผู้รับสาร ซึ่งในกิจกรรมดังกล่าวมีองค์ประกอบที่เชื่อมกลางระหว่าง 2 ฝ่าย คือ สาร และช่องทางการสื่อสารหรือสื่อ ทำให้กิจกรรมดังกล่าวมีลักษณะเป็นกระบวนการที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง โดยมีวัตถุประสงค์ของการสื่อสารแทรกอยู่ภายในเนื้อหา โดยวัตถุประสงค์ที่สำคัญของการสื่อสารคือ การมีอิทธิพลเหนือจิตใจคู่สื่อสารนั่นเอง ทำให้คู่สื่อสารมีความรู้สึกนึกคิด การรับรู้ หรือมีพฤติกรรมในแบบที่ผู้ส่งสารต้องการ¹¹⁰

การพิจารณาวัตถุประสงค์ของการสื่อสารในแต่ละสถานการณ์นั้นอาจพิจารณาได้จากความต้องการหรือความตั้งใจของคู่สื่อสารว่าเป็นแบบใด รวมทั้งลักษณะของการนำเสนอสาระของสารไปใช้ และการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมที่เกิดขึ้นภายหลังการสื่อสาร วัตถุประสงค์ทั่วไปของการสื่อสารของผู้ส่งสารและผู้รับสาร มีดังนี้¹¹¹

¹⁰⁹ สร้อยตระกูล อรรถมานะ, ตัวแบบกระบวนการสื่อสาร.

¹¹⁰ มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, **ทฤษฎี สื่อสารมวลชน**, (22 กุมภาพันธ์ 2560), http://www.neu.ac.th/site/files_download/ca/2017-02-22_143735.pdf.

¹¹¹ กิติมา สุรสุนธิ, **ความรู้ทางการสื่อสาร** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542).

ตาราง 1 วัตถุประสงค์ทั่วไปของการสื่อสาร

ผู้ส่งสาร	ผู้รับสาร
เพื่อแจ้งให้ทราบ	เพื่อทราบ
เพื่อให้เกิดการเรียนรู้	เพื่อเรียนรู้
เพื่อชักจูง	เพื่อการตัดสินใจ
เพื่อความบันเทิง	เพื่อหาความพอใจ

ด้านผู้ส่งสาร

1) เพื่อแจ้งให้ทราบ (To Inform) หรือการบอกให้รู้ เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารต้องการจะบอกหรือแจ้งเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นหรือข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้วได้รับรู้มาเพื่อมาถ่ายทอดให้ผู้รับสารได้ทราบ เช่น การแจ้งข่าวหรือการเล่าเรื่องต่างๆ การถ่ายทอดสดรายการทางวิทยุ โทรทัศน์ หรือวิทยุกระจายเสียง เป็นต้น

2) เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ (To Teach or To Educate) เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารต้องการจะให้ผู้รับสารได้รับความรู้ความเข้าใจในเรื่องบางเรื่องหรือบางสิ่งบางอย่างตามที่ตนต้องการ ซึ่งวัตถุประสงค์นี้ผู้ส่งสารจะต้องใช้ความพยายามในการสื่อสารมากกว่าวัตถุประสงค์แรก เพื่อให้ผู้รับสารสามารถเข้าใจ และทำตามได้ เช่น การสอนหนังสือ การฝึกให้ทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้น

3) เพื่อชักจูง (To Propose or To Persuade) เป็นวัตถุประสงค์ที่เน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในความรู้สึก นึกคิด ทักษะคติ หรือพฤติกรรม ซึ่งการสื่อสารโดยส่วนใหญ่จะใช้วัตถุประสงค์นี้ผู้ส่งสารจะต้องใช้ความพยายามในการสื่อสารค่อนข้างสูงเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่น ผู้ส่งสารจึงต้องใช้ความตั้งใจอย่างสูงในการสื่อสารเพื่อให้บรรลุผลตามที่ตั้งใจไว้ เช่น การหาเสียงเลือกตั้ง การณรงค์ให้ประหยัดพลังงาน เป็นต้น

4) เพื่อเพื่อความบันเทิง (To Please or To Entertain) เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับสารเกิดความพอใจหรือสนุกสนานเมื่อได้รับสารที่ผู้ส่งสารส่งไปให้เพื่อลดความตึงเครียดหรือผ่อนคลายความรู้สึก หรือเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เช่น การแสดงตลก การร้องเพลง การพ่อนรำ รายการละคร ภาพยนตร์ต่าง ๆ เป็นต้น

ด้านผู้รับสาร

1) เพื่อทราบ (To Understand) เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้รับสารต้องการรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ หรือการติดตามข้อมูลข่าวสาร เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น การฟังผู้ส่งสารเล่าเรื่องต่าง ๆ การเปิดรับสื่อเพื่อรับทราบข่าวสาร เป็นต้น

2) เพื่อเรียนรู้ (To Learn) เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้รับสารต้องการที่จะเรียนรู้และเข้าใจในประเด็นหรือเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งทางด้านวิชาการและด้านอื่น ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ เช่น การเรียนหนังสือ หรือการอ่านหนังสือเพื่อทำความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นต้น

3) เพื่อการตัดสินใจ (To Decide) เป็นการที่ผู้รับสารแสวงหาข้อมูลหรือรับข้อมูลข่าวสาร เพื่อนำมาช่วยในการแก้ไขปัญหาหรือตัดสินใจในประเด็นปัญหาใดปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้น ซึ่งจะต้องเป็นข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้งที่ผ่านการคัดเลือกหรือการวิเคราะห์มาแล้วอย่างดี ทำให้ผู้รับสารสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ เช่น การหาข้อมูลเกี่ยวกับค่าไฟฟ้าก่อนการตัดสินใจซื้อเครื่องปรับอากาศ หรือการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งก่อนลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น

4) เพื่อหาความพอใจ (To Enjoy) เป็นการแสวงหาข่าวสารที่สร้างความสบายใจหรือผ่อนคลายของผู้รับสาร โดยการเปิดชมรายการละคร รายการเพลง รายการบันเทิงต่าง ๆ หรือการพบปะพูดคุยกับบุคคลที่ชื่นชอบศรัทธาก็ทำให้เกิดความพอใจในการสื่อสารได้

2.4.2.1 วัตถุประสงค์เพื่อนำไปใช้

เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo) ได้แบ่งประเภทของวัตถุประสงค์ในการสื่อสารโดย พิจารณาถึงผลที่ผู้ส่งสารต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้รับสาร โดยดูลักษณะของผลที่เกิดขึ้นจากการสื่อสาร ดังนี้

1) แบบให้เกิดผลในทันทีทันใด (Consummatory purpose : Immediate Reward) คือความต้องการของผู้ส่งสารที่ต้องการจะให้ผลของการสื่อสารเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วหรือทันทีภายหลังจากที่มีการสื่อสาร (Immediate Reward) เช่น ท ทำให้เกิดความพึงพอใจ สนุกสนาน ผ่อนคลาย ฯลฯ โดยข่าวสารที่นำเสนอจะเป็นข่าวสารที่เข้าใจง่าย ไม่สลับซับซ้อน หรือกระทบต่อความรู้สึกของผู้รับสารได้ง่าย เช่น ข่าวเบาๆ (soft news) อย่างข่าวอาชญากรรม ข่าวบันเทิง ข่าวกีฬา เป็นต้น

2) แบบที่นำไปใช้เป็นเครื่องมือ (Instrumental Purpose : Delayed Reward) เป็นวัตถุประสงค์การสื่อสารที่ผู้รับสารไม่ได้มุ่งหวังให้เกิดผลทันทีทันใด แต่เป็นการนำข่าวสารไปใช้ในอนาคต ถือเป็นารได้รับความพึงพอใจภายหลัง (Delay Reward) โดยมีการนำข่าวสารไปใช้ในการตัดสินใจ หรือ การวิเคราะห์ประเด็นปัญหาต่างๆ ข่าวสารที่นำเสนอจึงต้องมีความละเอียดหรือลึกซึ้งพอที่จะนำไปใช้ได้ เช่น ข่าวหนัก (hard news) อย่างเช่น ข่าวสังคม ข่าวการเมือง ข่าวเศรษฐกิจ เป็นต้น

2.4.2.2 เพื่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านการพัฒนา

การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งเดิมที่เคยเป็นอยู่ให้ดีขึ้น (change for better) โดยการสื่อสารสามารถช่วยเปลี่ยนแปลงสมาชิกของสังคมให้มีความทันสมัยมากขึ้น ทันทสังคมและการเปลี่ยนแปลงของโลกที่ตนอาศัยอยู่ ดังนั้น การสื่อสารเพื่อการพัฒนาประชาชนและการพัฒนาสังคมจึงต้องมีการตั้งวัตถุประสงค์ ดังนี้

1) วัตถุประสงค์ที่ต้องการจะเปลี่ยนแปลงเรื่องความรู้ (Knowledge Change) เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการรับรู้ความจำของผู้รับสารเมื่อได้รับข่าวสาร ทำให้ผู้รับสารมีความเข้าใจ สามารถวิเคราะห์ที่สักระยะและประเมินผลสถานการณ์ รวมทั้งนำข่าวสารเหล่านั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและต่อสังคมได้ เช่น ความรู้เกี่ยวกับการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์และระบบอินเทอร์เน็ตในการค้นหาข้อมูลความรู้ต่างๆ ที่ต้องการ เป็นต้น

2) วัตถุประสงค์ที่จะเปลี่ยนแปลงในเรื่องทัศนคติ (Attitude Change) เป็นความพยายามหรือความต้องการของผู้ส่งสารที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติในเรื่องใดเรื่องหนึ่งของผู้รับสาร หรือกล่าวได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงภายใน (Internal Personalities) ของบุคคล ได้แก่ ลักษณะนิสัย ค่านิยม ความเชื่อ ทัศนคติ ฯลฯ เช่น การเปลี่ยนแปลงความเชื่อเกี่ยวกับโซคลางให้มาเป็นความตั้งใจในการทำงาน เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงภายในนี้บางอย่างกระทำได้ค่อนข้างยากเนื่องจากเป็นความเชื่อของบุคคลที่ฝังรากลึกมานาน ตั้งแต่เกิด แต่บางอย่างก็เปลี่ยนแปลงได้ง่าย เช่น การแต่งตัว การใช้เครื่องมือต่างๆ เป็นต้น

3) วัตถุประสงค์ที่จะเปลี่ยนแปลงในเรื่องพฤติกรรม (Behavior or Performance Change) เป็นความต้องการในการเปลี่ยนแปลงการกระทำของบุคคล เป็นการเปลี่ยนแปลงที่บุคคลอื่นสามารถมองเห็นได้ชัดเจน โดยการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอาจเกิดมาจากการเลียนแบบบุคคลที่ตนชื่นชอบ (imitation) การลงมือทำตามแบบอย่าง (manipulation) การกระทำได้อย่างถูกต้อง (precision) การกระทำอย่างต่อเนื่อง (articulation) หรือการกระทำตามธรรมชาติ (naturalization) เช่น การแต่งตัวเปลี่ยนแปลงไปตามวัย และ วุฒิภาวะ การใช้เครื่องสำอางตามแบบดารา เป็นต้น

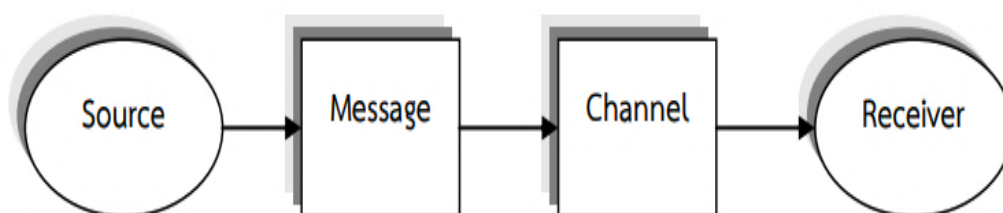
2.3.3 ลักษณะของกระบวนการสื่อสาร

กระบวนการสื่อสารสามารถจำแนกได้ 2 ลักษณะสำคัญ ดังนี้

2.4.3.1 กระบวนการสื่อสารแบบทางเดียว

กระบวนการสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication Process) อธิบายกระบวนการสื่อสารที่กล่าวถึงการส่งสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร โดยไม่กล่าวถึงการสื่อสารกลับ ทำให้ผู้ส่งสารไม่สามารถทราบปฏิกิริยาของผู้รับสารว่าเป็นอย่างไร ดังรูป

ภาพ 14 กระบวนการสื่อสารแบบทางเดียว

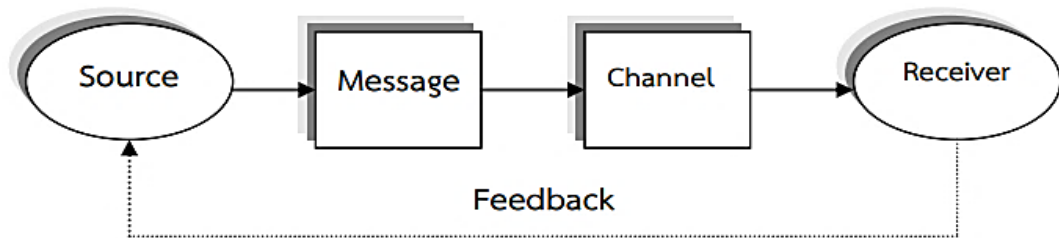
ที่มา : http://www.neu.ac.th/site/files_download/ca/2017-02-22_143735.pdf

กระบวนการสื่อสารนี้มีบุคคลที่เกี่ยวข้องอยู่ 2 ฝ่ายคือ ผู้ส่งสารและผู้รับสารเท่านั้น ซึ่งอาจเป็นบุคคล หรือกลุ่มบุคคลได้ ส่วนช่องทางการสื่อสาร หมายถึง คลื่นเสียงและอากาศเมื่อเราพูด จะเป็นคลื่นแสงหรือกระดาศ เมื่อเราใช้สื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อในการสื่อสาร หรือเป็นคลื่นแสงคลื่นเสียงและจอทีวีเมื่อเราใช้ทีวีเป็นสื่อสารในแบบจำลองนี้ จะหมายถึง ความรู้สึกนึกคิดหรือสาระที่ผู้ส่งสารต้องการส่งไปให้ผู้รับสารได้รับทราบ ซึ่งอาจประกอบด้วยวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร เนื้อหาสาระสารที่เป็นทั้งวัจนะภาษาสาร (verbal language) และอวัจนะภาษาสาร (non-verbal language) โดยสารที่ปรากฏอาจอยู่ในรูปของภาษาเขียน ภาษาพูด ภาษาท่าทาง หรือภาษาอื่นใดที่ผู้รับสารสามารถเข้าใจได้ แบบจำลองการสื่อสารแบบทางเดี่ยวนี้อาจใช้อธิบายรูปแบบการสื่อสารได้ทั้งการสื่อสารภายในบุคคล (Intrapersonal Communication) การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) การสื่อสารในกลุ่ม (Group Communication) การสื่อสารมวลชน (Mass Communication) ได้เนื่องจากมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ S-M-C-R เหมือนกัน แตกต่างกันเพียงจำนวนบุคคลที่เข้าร่วมในกระบวนการสื่อสารเท่านั้น การสื่อสารในรูปแบบนี้ที่เห็นได้ชัดเจน เช่น การออกคำสั่ง การส่งบันทึกข้อความหรือจดหมาย การสื่อสารมวลชน เป็นต้น

2.4.3.2 กระบวนการสื่อสารแบบสองทาง

กระบวนการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication Process) อธิบายกระบวนการสื่อสารที่กล่าวถึงการส่งสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร โดยมีการสื่อสารกลับ (Feedback) หรือการแสดงปฏิกิริยาตอบกลับจากผู้รับสารไปยังผู้ส่งสาร ทำให้ผู้ส่งสารสามารถทราบปฏิกิริยาของผู้รับสารว่าเมื่อได้รับสารแล้วผู้รับมีความรู้สึกนึกคิดหรือมีปฏิกิริยาต่อสารนั้นเป็นอย่างไร ดังรูป

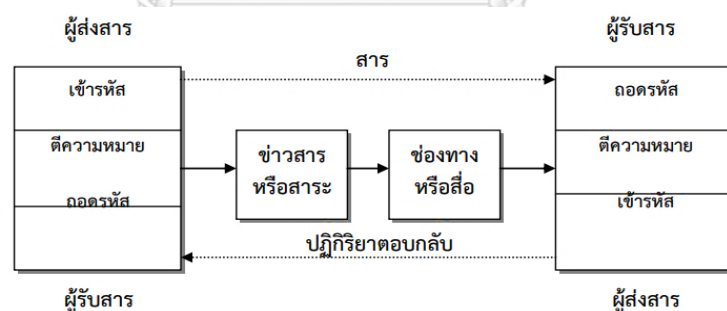
ภาพ 15 กระบวนการสื่อสารแบบสองทาง

ที่มา : http://www.neu.ac.th/site/files_download/ca/2017-02-22_143735.pdf

สถานการณ์การสื่อสารนั้น ผู้รับสารมิใช่ฝ่ายที่ถูกกระทำจากผู้ส่งสารฝ่ายเดียว (passive action) แต่ผู้รับสารสามารถมีปฏิกิริยาโต้ตอบกลับหรือเป็นผู้กระทำกลับไปยังผู้ส่งสารได้ (active action) ซึ่งผู้ส่งสารอาจส่งความรู้สึกนึกคิด ปฏิกิริยาหรือความต้องการไปให้ผู้ส่งสารให้ได้รับทราบว่าภายหลังจากที่ได้รับสารแล้วผู้รับสารเป็นอย่างไรบ้าง และหากมีการโต้ตอบกันกลับไปกลับมา ระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร คู่สื่อสารทั้ง 2 ฝ่ายจะผลัดเปลี่ยนบทบาทกันในการสื่อสารจากผู้ส่งสารเป็นผู้รับสารเมื่อได้รับการตอบโต้กลับจากผู้รับสาร และผู้รับสารจะเป็นผู้ส่งสารเมื่อส่งสาร (ตอบโต้) กลับไปยังผู้ส่งสาร และจะมีการเข้ารหัสและถอดรหัสก่อนการรับ-ส่งข่าวสารทุกครั้ง ดังภาพ¹¹²

ภาพ 16 กระบวนการสื่อสารแบบสองทางระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร

ที่มา : http://www.neu.ac.th/site/files_download/ca/2017-02-22_143735.pdf

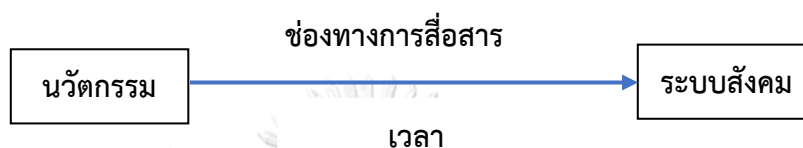
อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะผู้รับสารจะแสดงปฏิกิริยาตอบกลับอย่างไร ผู้ส่งสารก็สามารถนำผลที่เกิดขึ้นไปปรับปรุงและพัฒนาการสื่อสารของตน ทั้งรูปแบบการสื่อสาร เนื้อหาสาร สื่อที่เลือกใช้ รวมทั้งการปรับปรุงบุคลิกภาพของตัวผู้ส่งสารเอง เพื่อให้การสื่อสารในครั้งนั้น ๆ ประสบความสำเร็จได้ต่อไป

¹¹² มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ทฤษฎีสื่อสารมวลชน.

2.4 ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (Diffusion of Innovation Theory)

การแพร่กระจายหรือการเผยแพร่ นวัตกรรม เป็นกระบวนการในการถ่ายทอดทางความคิด การปฏิบัติ ข่าวสาร หรือพฤติกรรมไปสู่ที่ต่างๆ จากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลไปสู่กลุ่มบุคคลอื่นอย่างกว้างขวางจนเป็นผลให้เกิดการยอมรับความคิดและการปฏิบัติตาม อันมีผลต่อโครงสร้างและวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในที่สุด ทั้งนี้ ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรมมีองค์ประกอบการแพร่กระจาย นวัตกรรมพื้นฐาน 4 ประการ ดังนี้

ภาพ 17 องค์ประกอบการแพร่กระจายนวัตกรรม

ที่มา : Rogers, E. M. Diffusion of innovations. New York Press, 2003

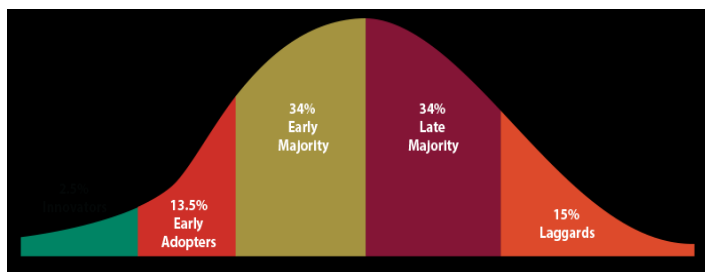
- 1) นวัตกรรม หรือสิ่งใหม่ที่จะแพร่กระจายไปสู่สังคมจะต้องเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมนั้น โดยทั่วไป ซึ่งประกอบด้วย 2 สำคัญ คือ ความคิดและวัตถุ โดยนวัตกรรมใดจะถูกยอมรับหรือไม่นั้นต้องขึ้นอยู่กับผู้รับ ระบบสังคม และรับการสื่อสารด้วย ทั้งนี้ นวัตกรรมที่ยอมรับได้จะต้องมีลักษณะ 5 ประการ ดังนี้ ได้ประโยชน์มากกว่าเดิม (Relative Advantage) สอดคล้องกับวัฒนธรรมในสังคม (Compatibility) ไม่สลับซับซ้อน (Complexity) ทดลองครั้งละน้อยได้ (Triability) และเข้าใจง่าย (Observability)
- 2) ช่องทางการสื่อสาร ผ่านสื่อหรือตัวกลางใดตัวกลางหนึ่งที่นวัตกรรมนั้นแพร่กระจายจากแหล่งกำเนิดไปสู่ผู้ใช้หรือผู้รับนวัตกรรม ซึ่งเป็นกระบวนการกระทำระหว่างกันของมนุษย์
- 3) ช่วงระยะเวลา กระบวนการแพร่กระจายนวัตกรรมต้องอาศัยระยะเวลา และมีลำดับขั้นตอนเพื่อให้บุคคลปรับตัวและยอมรับนวัตกรรมหรือแนวความคิดใหม่ (a given time period)
- 4) ระบบสังคม ระบบสังคมจะมีอิทธิพลต่อการแพร่กระจายและการรับนวัตกรรม โดยสังคมสมัยใหม่จะเอื้อต่อการรับนวัตกรรม ทั้งความรวดเร็วและปริมาณที่จะรับ (Rate of Adoption) เพราะมีบรรทัดฐานและรับค่านิยมของสังคมที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้น เมื่อมีการแพร่กระจายสิ่งใหม่เข้ามา สังคมก็จะยอมรับได้ง่าย ขณะที่สังคมโบราณหรือสังคมที่ติดยึดกับความเชื่อต่างๆ ซึ่งเป็นสังคมล้าหลังจะมีลักษณะตรงกันข้ามกับสังคมสมัยใหม่ ความรวดเร็วของการแพร่กระจายและปริมาณที่จะรับนวัตกรรมจึงเกิดได้ช้ากว่าและน้อยกว่าหรืออาจจะไม่ยอมรับเลยก็ได้¹¹³

¹¹³ วิภาณี ชีลัน, การแพร่กระจายนวัตกรรมของศูนย์นวัตกรรมการเรียนรู้ ในการเรียนการสอนของวิทยาลัยนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต, (2559), http://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2016/TU_2016_5307030386_3094_5209.pdf.

2.4.1 ประเภทของผู้รับนวัตกรรม

ลักษณะของบุคคลที่ยอมรับนวัตกรรม สามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้¹¹⁴

ภาพ 18 ลักษณะของบุคคลที่ยอมรับนวัตกรรม

ที่มา : <https://sbccimplementationkits.org/quality-malaria-medicines/wpcontent/uploads/sites/15/2016/09/diffusionofinnovations-1.png>

2.4.1.1 กลุ่มผู้แนะนำนวัตกรรม (Innovator)

ผู้ที่ชื่นชอบเทคโนโลยี หรือนักประดิษฐ์หรือผู้สร้างกระบวนการสังคมให้เกิดการยอมรับนวัตกรรม โดยกลุ่มผู้ริเริ่มมีลักษณะกล้าเสี่ยง มีการเดินทางไปมาหาสู่กับสังคมภายนอก บ่อยกว่าสมาชิกกลุ่มอื่น ๆ มีการศึกษามีสถานภาพทางสังคมสูง นอกจากนี้ กลุ่มนี้นิยมการเปลี่ยนแปลง เมื่อกลุ่มริเริ่มยอมรับนวัตกรรมใดแล้ว จะเกิดกระบวนการสื่อสารให้บุคคลกลุ่มถัดมาได้รับรู้ข้อมูลและเกิดการยอมรับ

2.4.1.2 กลุ่มผู้ยอมรับนวัตกรรมง่าย (Early Adopters)

กลุ่มคนที่ชอบลองสิ่งใหม่ๆ เป็นกลุ่มนำสมัยชอบความเป็นผู้นำ กลุ่มนี้มีคุณลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มแรกในด้านการศึกษาและสถานภาพทางสังคมสูง แต่ไม่นำสมัยเท่ากลุ่ม Innovators เพราะมีความรอบคอบมากกว่าเป็นกลุ่มที่ได้รับความนิยมจากสังคม เป็นผู้มีการศึกษา มีความสามารถในการให้คำแนะนำและให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมใหม่ๆ ได้ดีในสังคม

2.4.1.3 กลุ่มผู้ยอมรับเร็ว (Early Majority)

กลุ่มคนที่มีความเป็นอิสระในการตัดสินใจสูง และมักให้ความสนใจกับสมาชิกกลุ่มอื่น ๆ โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำและกลุ่มผู้ยอมรับนวัตกรรมง่าย เป็นกลุ่มที่กว่าจะตัดสินใจยอมรับความรู้ใหม่ ๆ หรือนวัตกรรมใหม่ ๆ จะคิดอย่างรอบคอบ และการยอมรับความรู้หรือนวัตกรรมใหม่ๆ จะเป็นผลมาจากการตัดสินใจของกลุ่ม Innovator และกลุ่ม Early Adopters อีกทั้ง Early Majority จะใช้เวลาในการตัดสินใจ

¹¹⁴ Ibid.

2.4.1.4 กลุ่มผู้ยอมรับช้า (Late Majority)

กลุ่มคนที่กว่าจะยอมรับสิ่งใหม่ ๆ หรือนวัตกรรมใหม่ ๆ การยอมรับนวัตกรรมเป็นผลมาจากความจำเป็นด้านเศรษฐกิจและจากแรงกดดันของเครือข่ายที่เป็นเพื่อนสมาชิกในกลุ่ม

2.4.1.5 กลุ่มล่าหลัง (Laggard)

เป็นกลุ่มผู้คล้อยตามยอมรับนวัตกรรมช้าที่สุด หรือ ก้าวไม่ทันกลุ่มอื่น เพราะผู้นำความคิดเห็น หรือกลุ่มทางสังคมแทบไม่มีอำนาจในการผลักดันให้บุคคล กลุ่มนี้ยอมรับนวัตกรรมได้เลย ทำให้เกิดความไม่เข้าใจและอาจไม่ยอมรับนวัตกรรมได้ จึงต้องใช้ความพยายามและเวลาในการโน้มน้าวเพื่อให้กลุ่มบุคคลกลุ่มนี้เกิดการยอมรับนวัตกรรม แต่ในขณะเดียวกัน เมื่อบุคคลกลุ่มนี้ยอมรับนวัตกรรมที่เกิดขึ้นแล้ว นวัตกรรมดังกล่าวอาจเป็นเรื่องปกติที่ยอมรับ และปฏิบัติกันจนเคยชินสำหรับคนทั่วไป

2.4.2 กระบวนการยอมรับนวัตกรรม

กระบวนการยอมรับนวัตกรรม คือ ขั้นตอนที่บุคคลมีปฏิกริยากับนวัตกรรม โดยแบ่งกระบวนการตัดสินใจรับนวัตกรรมออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นความรู้ (Knowledge) ขั้นการโน้มน้าวใจ (Persuasion) ขั้นการตัดสินใจ (Decision) ขั้นการดำเนินการ (Implementation) และขั้นการยืนยัน (Confirmation) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.4.2.1 ขั้นความรู้ (Knowledge)

เป็นขั้นตอนที่บุคคลได้รับการกระตุ้นให้เกิดความตระหนักต่อนวัตกรรม โดยเมื่อบุคคลมีโอกาสดูพบเห็นนวัตกรรมและคุณลักษณะต่าง ๆ ของนวัตกรรม บุคคลอาจกระตือรือร้นแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหากจากแหล่งสารต่าง ๆ อาทิ สื่อมวลชน ผู้นำทางความคิด ในขณะที่บุคคลบางกลุ่มอาจไม่กระตือรือร้น โดยได้รับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ด้วยความบังเอิญ หรือเนื่องจากเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของผู้เผยแพร่ข่าวสาร อย่างไรก็ตาม การกระตุ้นให้บุคคลได้รับความรู้เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ มักนิยมเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชน เนื่องจากสามารถเข้าถึงผู้รับสารจำนวนมากในช่วงเวลานั้น ๆ เป็นอย่างดี โดยข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่มักเผยแพร่ มีดังนี้

1) ข้อมูลพื้นฐาน (Software Information) ได้แก่ ข้อมูลที่ให้ความรู้พื้นฐาน หรือทำให้เกิดความตระหนักเกี่ยวกับนวัตกรรม โดยมากมักเป็นข้อมูลที่ช่วยตอบคำถามว่า นวัตกรรมดังกล่าวได้แก่อะไร และมีประโยชน์อย่างไร

2) ความรู้ด้านการใช้ (How-to Knowledge) ได้แก่ ข้อมูลที่อธิบายสถานที่ซึ่งบุคคลสามารถแสวงหานวัตกรรมต่าง ๆ ได้ สรรพคุณต่าง ๆ ของนวัตกรรม และแนวทางการนำนวัตกรรมดังกล่าวมาใช้ประโยชน์

3) ความรู้เชิงหลักการ (Principles Knowledge) ได้แก่ แนวคิดสำคัญต่าง ๆ เกี่ยวกับนวัตกรรม เช่น นวัตกรรมดังกล่าว “ใหม่” จริงหรือไม่ นวัตกรรมดังกล่าวแตกต่างจากนวัตกรรมอื่น ๆ ที่ผ่านมาหรือไม่อย่างไร นวัตกรรม สมาชิกในสังคม

2.4.2.2 ขั้นการโน้มน้าวใจ (Persuasion)

สิ่งที่เกิดขึ้นกับบุคคลในช่วงเวลานี้ ได้แก่ การที่บุคคลเริ่มมีความคิดเห็นหรือมีการเปรียบเทียบนวัตกรรมทั้งในด้านบวกและด้านลบ โดยใช้ช่วงเวลานี้ ผู้ที่ทำหน้าที่เผยแพร่ นวัตกรรมจะต้องพยายามให้ข้อมูลเพื่อให้บุคคลให้ความสนใจนวัตกรรม และมีทัศนคติที่ดีต่อนวัตกรรม ทั้งนี้ ในช่วงเวลานี้ สื่อบุคคลจะมีบทบาทสำคัญกว่าสื่อมวลชน โดยสื่อบุคคลเจ้าหน้าที่ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารได้อย่างชัดเจน ในแง่มุมต่างๆ เพื่อให้ผู้รับนวัตกรรมเกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน ในขณะเดียวกันกลุ่มเพื่อน หรือคนใกล้ชิดที่รับนวัตกรรมไปก่อนหน้านั้นอาจมีบทบาทในการทำให้บุคคลคิดที่จะเลียนแบบหรือเผยแพร่พฤติกรรมดังกล่าวด้วยเช่นกัน

2.4.2.3 ขั้นการตัดสินใจ (Decision)

ขั้นตอนนี้ถือเป็นขั้นตอนที่บุคคลประเมินองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรม เช่น ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรม ความคิดเห็นของตนและคนใกล้ชิดนวัตกรรมทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้หากมีการยอมรับนวัตกรรม เป็นต้น ในขั้นตอนนี้ผู้เผยแพร่ นวัตกรรมมักจะพยายามกระตุ้นด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลตัดสินใจยอมรับนวัตกรรม อาทิ การให้ความช่วยเหลือ การให้คำแนะนำเกี่ยวกับวิธีการใช้นวัตกรรม การให้ทดลอง การสาธิต การใช้บุคคลต้นแบบ ฯลฯ

2.4.2.4 ขั้นการดำเนินการ (Implementation)

ขั้นตอนนี้ถือเป็นขั้นตอนที่บุคคลจะเริ่มนำนวัตกรรมที่ตนตัดสินใจ รับมาใช้หรือทดลองใช้ โดยในขั้นนี้ข้อมูลข่าวสารมีบทบาทสำคัญมาก ๆ ต่อการรับนวัตกรรม โดยเฉพาะข้อมูลที่มิเนื้อหาสะท้อนให้เห็นความสำคัญของนวัตกรรมต่อบุคคล ข้อมูลเกี่ยวข้องกับสถานที่ ซึ่งสามารถเข้าถึงนวัตกรรม ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการใช้นวัตกรรม เป็นต้น โดยข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้จะมีผลต่อการยืนยันการใช้นวัตกรรมต่อไป

2.4.2.5 ขั้นการยืนยัน (Confirmation)

ขั้นตอนนี้ถือเป็นขั้นตอนที่บุคคลจะแสวงหาข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เพื่อยืนยันความคิดที่ว่า “ตนสมควรรับนวัตกรรมนั้นอย่างต่อเนื่อง” หรือ “ตนสมควรปฏิเสธนวัตกรรมนั้นอย่างต่อเนื่อง” โดยในขั้นตอนนี้บุคคลที่เคยปฏิเสธนวัตกรรมอาจเปลี่ยนใจกลับมารับนวัตกรรมก็ได้ เนื่องจากได้รับข้อมูลข่าวสารในด้านที่ดีเกี่ยวกับนวัตกรรมนั้น ขณะเดียวกัน บุคคลที่รับนวัตกรรมไปแล้ว อาจเกิดการลังเล สับสน หรือตัดสินใจยุติการรับนวัตกรรมนั้นก็ได้เช่นกัน หากได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับนวัตกรรมในด้านไม่ดี ดังนั้น ในขั้นตอนนี้ผู้ที่เผยแพร่ข่าวสารจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการให้ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะนำไปสู่การยืนยันว่าจะยอมรับนวัตกรรมนั้นต่อไป นอกจากนี้ บทบาทและลักษณะของผู้รับนวัตกรรมมีความสำคัญต่อการยอมรับหรือปฏิเสธอีกด้วย¹¹⁵

2.5 แนวคิดสังคมออนไลน์ (Social Media)

สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ที่ได้เข้ามามีบทบาทต่อการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชน รวมถึงเข้ามาเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการเปิดรับข่าวสารของผู้คนในยุคปัจจุบันให้เป็นยุคของผู้รับสาร (User Generated Content : UGC) ที่สามารถมีปฏิสัมพันธ์และเปลี่ยนความคิดเห็น ข้อมูลข่าวสารต่างๆ โดยผู้รับสารทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับข้อมูลข่าวสาร สามารถผลิตและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารบนสื่อสังคมออนไลน์ อีกทั้งยังมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อได้ด้วยความเร็วตามความต้องการของตนเอง หากจะเปรียบเทียบว่าสื่อมวลชน คือ ฐานันดรที่ 4 ของสังคมแล้ว สื่อสังคมออนไลน์ก็เปรียบได้ตั้งฐานันดรที่ 5 เนื่องจากสื่อสังคมออนไลน์เป็นการเกิดขึ้นของเสียงที่มีอำนาจและเป็นเครือข่ายที่สามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ร่วมกันได้¹¹⁶

สื่อสังคมออนไลน์เป็นสื่อรูปแบบหนึ่งบนระบบอินเทอร์เน็ตที่จัดทำขึ้น ซึ่งผู้ใช้งานแต่ละคนสามารถสร้างข้อมูลส่วนตัวเผยแพร่บนระบบอินเทอร์เน็ต โดยสามารถเลือกระดับการเปิดเผยข้อมูลได้ทั้งแบบเป็นสาธารณะหรือแบบมีข้อจำกัด ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ใช้งานและระบบการใช้งานของสื่อสังคมออนไลน์แต่ละประเภท รวมทั้งสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นที่ใช้งาน

¹¹⁵ Everett M Rogers, "Diffusion of Innovations. Free Press," New York 551 (2003).

¹¹⁶ พิชราภา เอื้ออมรวณิช, "การรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์," สักทอง : วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (สทสมส.) 24, no. มกราคม - เมษายน 2561. p.23

สื่อสังคมออนไลน์ และสื่อสารได้กับบุคคลในเครือข่ายของตนและบุคคลอื่นที่เป็นผู้ใช้งานในสื่อสังคมออนไลน์ประเภทเดียวกัน¹¹⁷

2.5.1 คุณสมบัติของสื่อสังคมออนไลน์¹¹⁸

1) การมีส่วนร่วมกัน สมาชิกบนสื่อสังคมออนไลน์สามารถเผยแพร่เนื้อหาจากมุมมองความคิดและประสบการณ์ของตนเองไปยังบุคคลในเครือข่าย และบุคคลในเครือข่ายก็สามารถโต้ตอบกลับมายังผู้ส่งสารได้

2) การเปิดกว้าง เปิดโอกาสให้ผู้ใช้งานสามารถสร้างเนื้อหาและเผยแพร่เนื้อหาได้อย่างเปิดเผย และอิสระ

3) การติดต่อพูดคุย สื่อสังคมออนไลน์ช่วยการติดต่อสื่อสารพูดคุยระหว่างผู้ใช้งานสามารถทำได้อย่างสะดวก

4) การรวมตัวกัน สื่อสังคมออนไลน์มีคุณสมบัติเป็นพื้นที่กลางทำให้ผู้ใช้งานที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกันสามารถมารวมกลุ่มรวมตัวกันได้

5) ความเชื่อมโยงกัน ผู้ใช้งานสื่อสังคมออนไลน์สามารถเชื่อมโยงเนื้อหาและเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นเข้าด้วยกันได้

ผลการวิจัยของ Anita Whiting และ David Williams พบว่า ผู้ใช้งานสื่อสังคมออนไลน์สามารถใช้งานเพื่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันถึงร้อยละ 88 รองลงมาใช้เพื่อค้นหาข้อมูลข่าวสารร้อยละ 80 และเพื่อแบ่งปันข้อมูลให้กับบุคคลอื่นร้อยละ 40¹¹⁹ ซึ่งจะเห็นได้ว่าจากคุณสมบัติของสื่อสังคมออนไลน์ช่วยผู้ใช้งานให้สามารถสร้างปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นและสามารถสร้างเป็นเครือข่ายเป็นกลุ่มชุมชนบนสื่อสังคมออนไลน์ได้ จึงทำให้สื่อสังคมออนไลน์ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก และทำให้ข้อมูลข่าวสารสามารถแพร่กระจายในวงกว้างได้อย่างรวดเร็ว

¹¹⁷ ปรีดีเปรม ชัยกิจ และ ธาตรี ไต้ฟ้าพล, "การจัดการภาวะวิกฤตบนสื่อสังคมออนไลน์ของบริษัทผู้ให้บริการเครือข่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่," *Journal of Public Relations and Advertising* 11, no. 1 (2561).

¹¹⁸ W Timothy Coombs, *Ongoing Crisis Communication: Planning, Managing, and Responding* (Sage Publications, 2014).

¹¹⁹ Anita Whiting and David Williams, "Why People Use Social Media: A Uses and Gratifications Approach," *Qualitative Market Research: An International Journal* (2013).

W. Timothy Coombs ได้จำแนกประเภทของสื่อสังคมออนไลน์ตามลักษณะการใช้งานที่แตกต่างกัน ดังนี้¹²⁰

1) เครือข่ายสังคม (Social Networks) เป็นประเภทของสื่อสังคมออนไลน์ที่ผู้ใช้งานสามารถนำข้อมูลรายละเอียดส่วนตัวมาแบ่งบอกความเป็นตัวเองและสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นขึ้นบนระบบอินเทอร์เน็ต นอกจากนี้ ผู้ใช้งานยังสามารถสื่อสารกับบุคคลในเครือข่ายสังคมของตนด้วยการสร้างเนื้อหาจากสิ่งที่มีความสนใจหรือจากประสบการณ์ของตนเองเผยแพร่ออกไปได้

2) บล็อก (Blogs) สื่อสังคมออนไลน์ประเภทนี้ผู้ใช้งานสามารถสร้างพื้นที่ส่วนตัวในการถ่ายทอดความรู้หรือเรื่องราวของสิ่งที่ตนเองสนใจรวบรวมไว้ในพื้นที่ของตน

3) วิกี (Wikis) เป็นพื้นที่ส่วนกลางที่ผู้ใช้งานทุกคนสามารถเข้ามาร่วมกันสร้างเนื้อหา และแก้ไขเนื้อหาได้

4) พอดคาสต์ (Podcasts) ผู้ใช้งานสามารถนำรูปภาพ หรือเสียงของตนมาเก็บรวบรวมไว้ และยังสามารถเผยแพร่ให้บุคคลอื่นสามารถเข้ามาเสพข้อมูลได้

5) กระดานสนทนา (Forums) เป็นสื่อสังคมออนไลน์ที่เปิดให้ผู้ใช้งานสามารถตั้งกระทู้หรือหัวข้อสนทนาขึ้นแล้วผู้ใช้งานทุกคนสามารถเข้ามาทำการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นให้กระทู้ได้

6) ศูนย์รวมเนื้อหา (Content Communities) สื่อสังคมออนไลน์ประเภทนี้เป็นแหล่งเก็บรวบรวมข้อมูลของเนื้อหา ผู้ใช้งานสามารถนำเนื้อหาของตนเองขึ้นมาเก็บไว้เพื่อเผยแพร่ให้บุคคลอื่นหรือแสดงความคิดเห็นที่มีต่อเนื้อหาได้ เช่น ยูทูบ

7) ไมโครบล็อก (Microblogs) เป็นสื่อสังคมออนไลน์ที่มีพื้นที่ให้ผู้ใช้งานนำเสนอเรื่องราวหรือแบ่งปันข้อมูลที่ตนเองสนใจได้อย่างสั้น ๆ เช่น Twitter

2.5.2 สื่อสังคมออนไลน์: ช่องทางสำคัญในการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับโควิด-19

Pan American Health Organization (PAHO) กล่าวว่า Infodemic มีความเกี่ยวข้องกับ Misinformation เนื่องจากปัจจุบันโทรศัพท์มือถือสามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและโซเชียลมีเดียได้เพิ่มขึ้น ซึ่งถือเป็นเครื่องมือสำคัญนำไปสู่การสร้างข้อมูลที่เพิ่มขึ้นอย่างเท่าตัว โดยการแพร่ระบาดของข้อมูลเท็จจะยิ่งเป็นการต่ออายุข่าวปลอมให้ยังอยู่ในระบบต่อไป¹²¹

¹²⁰ Coombs, *Ongoing Crisis Communication: Planning, Managing, and Responding*.

¹²¹ PAHO, "Covid-19 Factsheets: Understanding the Infodemic and Misinformation in the Fight against Covid-19".

Jennifer Cole กล่าวว่า แพลตฟอร์มของโซเชียลมีเดียมีความแตกต่างกันไปตามภูมิศาสตร์ ประชากร และพฤติกรรมของบุคคลที่แตกต่างตามช่วงการแพร่ระบาดโควิด-19 ซึ่งผู้คนเริ่มนิยมใช้แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียเป็นช่องทางติดต่อสื่อสารกัน ตลอดจนใช้เป็นวงเสวนาอภิปรายเกี่ยวกับด้านสุขภาพ¹²²

Amrita Khalid กล่าวว่า สำหรับประเทศจีนที่มีการบล็อกการเข้าใช้งาน Facebook YouTube และ Twitter ที่เป็นแพลตฟอร์มยอดนิยมของหลายประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก จีนได้กำหนดให้ใช้แอปพลิเคชันของจีนเป็นช่องทางการสื่อสารทางเลือกภายในประเทศ ได้แก่ WeChat (คล้าย Line) Weibo (คล้าย Twitter) Qzone (คล้าย Facebook) Douyin (คล้าย YouTube) และ TikTok ซึ่งแพลตฟอร์มต่าง ๆ เหล่านี้ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นตั้งแต่การระบาดของโควิด-19 เพราะนอกจากจะสามารถใช้เป็นช่องทางการสื่อสารที่สำคัญแล้ว ยังสามารถเป็นช่องทางสร้างความบันเทิงในช่วงที่ต้องกักตัวอยู่บ้านด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ พบว่าช่วงโควิด-19 ในเทศกาลตรุษจีนมีชาวจีนใช้งาน Weibo เพิ่มขึ้นกว่าร้อยละ 31 และมีการแชร์วิดีโอจาก Douyin กว่าร้อยละ 102 นอกจากนี้ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 รัฐบาลยังเลือกใช้ Weibo เป็นช่องทางหลักในการสื่อสารกับประชาชน และให้ข้อมูลรายละเอียดด้านสาธารณสุขเกี่ยวกับโควิด-19¹²³

สอดคล้องกับ Kristine De Valck เช่นกัน โดย Kristine กล่าวว่า ผู้คนได้เปลี่ยนแปลงบทบาทของโซเชียลมีเดีย ซึ่งทำให้โซเชียลมีเดียเป็นทั้งเครื่องมือสร้างความบันเทิงและแหล่งข้อมูล ทั้งความจริงและเท็จไปพร้อม ๆ กัน ทั้งนี้ ด้านมืดของโซเชียลมีเดียถือเป็นประเด็นที่ต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากมีบทบาทอย่างมากต่อการเผยแพร่ข่าวปลอม ซึ่งแพลตฟอร์มต่าง ๆ ยังเข้ามามีส่วนแสดงความรักผิดชอบในระดับต่ำ เช่น Instagram ประกาศว่าจะให้ความร่วมมือตรวจสอบเกี่ยวกับโพสต์ที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 เท่านั้น อย่างไรก็ตาม โซเชียลมีเดียถือเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างยิ่งในช่วงสถานการณ์ที่ยากลำบาก ซึ่งบทบาทของโซเชียลมีเดียในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ไม่แตกต่างจากช่วงวิกฤตต่าง ๆ ในอดีตนัก เช่น เหตุการณ์แผ่นดินไหวและคลื่นสึนามิในประเทศญี่ปุ่นปี 2554 และ สถานการณ์ก่อการร้ายในปารีสและที่อื่น ๆ ในยุโรป

¹²² Jennifer Cole, "The Role of Online Discussion Forums During a Public Health Emergency" (Royal Holloway, University of London, 2017).

¹²³ Amrita Khalid, "Coronavirus Spells Trouble for Online Platforms Like Weibo, Despite User Spike " (29 February 2020), <https://qz.com/1810453/apps-in-china-see-a-spike-in-usage-amidst-coronavirus/>.

เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้คนทั่วโลกไม่ว่าจะอยู่ใกล้หรือไกลกันก็สามารถเชื่อมโยงถึงกันและทราบความเป็นไปของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจากสังคมออนไลน์หรือโซเชียลมีเดียพร้อมกัน¹²⁴

2.6 ทฤษฎีการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์ (Computer- Mediated Communication)

การสื่อสารด้วยระบบคอมพิวเตอร์ที่ได้รับความนิยมอย่างสูงในปัจจุบันคือ การสื่อสารในรูปแบบอินเทอร์เน็ต (Internet)

ยุคแรกของการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตนั้นเป็นยุคของตัวอักษร (Text Mode) ซึ่งเป็นการสื่อสารกันผ่านตัวหนังสือล้วน ๆ เป็นรูปแบบการสื่อสารที่ค่อนข้างจริงจัง เนื้อหาของการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตในยุคนี้เป็นแหล่งรวมของข้อมูลทางวิชาการและวิจัย แม้จะมีการครอบคลุมประเด็น แต่ขาดสีสัน ลวดลายที่ดึงดูดใจ เนื่องจากการสื่อสารในอินเทอร์เน็ตยุคแรกนี้เป็นการสื่อสารที่จำกัดอยู่ในวงเฉพาะกลุ่มคนที่มีการศึกษาดี

ยุคปัจจุบันการสื่อสารในอินเทอร์เน็ตเปลี่ยนสู่ยุคไฮเปอร์เท็กซ์ (Hypertext Mode) หรือที่รู้จักกันในนามของเวิลด์ไวด์เว็บ (World Wide Web) เป็นการสื่อสารผ่านรูปแบบของสื่อประสม (Multimedia) ผ่านรูปภาพ เสียง สีสัน ภาพเคลื่อนไหว และกราฟฟิกที่สวยงามดึงดูดตา และยังเอื้ออำนวยต่อการเชื่อมโยง (link) ข้อมูลจากเว็บไซต์หนึ่งไปยังเว็บไซต์หนึ่งได้ด้วย ทำให้การสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตในปัจจุบันนอกจากจะเป็นการรวบรวมแหล่งข้อมูลทางวิชาการและวิจัยที่สำคัญแล้ว ยังแผ่ขยายไปถึงแทบทุกหัวข้อของความสนใจ หรือรูปแบบการสื่อสารกระดานข่าวให้ผู้สนใจส่งข้อความหรือสารใด ๆ มาไว้บนกระดานให้ผู้สนใจอ่านได้ และแสดงความคิดเห็น ซึ่งการสื่อสารผ่านกระดานข่าวนี้มีความหลากหลายของประเด็นสนทนา อาทิ ปัญหาสังคม หรือข่าวที่กำลังเป็นประเด็นที่น่าสนใจ เรื่องวงการบันเทิง ละครต่าง ๆ หรือแม้แต่เรื่องของศาสนาเองก็ตาม¹²⁵

Sheizaf Rafaeli ที่ให้นิยามของการสื่อสารผ่านคอมพิวเตอร์ว่า เป็นรูปแบบการสื่อสารที่มีต้องสร้างปฏิสัมพันธ์ โต้ตอบระหว่างกัน และเชื่อมโยงระหว่างกัน โดยอาศัยเครื่องมือเป็นตัวกลางได้แก่ เครื่องคอมพิวเตอร์ ซึ่งการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์มีความแตกต่างจากการสื่อสาร

¹²⁴ Kristine De Valck, "What Is the Role of Social Media During the Covid-19 Crisis? ," (7 April 2020), <https://www.hec.edu/en/knowledge/instant/what-role-social-media-during-covid-19-crisis-0>.

¹²⁵ วสิษฐชร์ วาฤทธิ et al., รูปแบบการสื่อสารด้านพระพุทธศาสนาสู่คนรุ่นใหม่ยุคปัจจุบันในประเทศไทย (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2557), http://library.senate.go.th/document/Ext9302/9302569_0004.PDF.

ผ่านสื่อประเภทอื่น เนื่องจากเป็นรูปแบบการสื่อสารที่ผู้ใช้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และสามารถเชื่อมโยงระหว่างกันจากการสื่อสารในรูปแบบหลายจำนวนกระจายไปสู่อีกหลาย ๆ จำนวนได้ (Many-to-Many Mass Medium) จึงทำให้การสื่อสารในรูปแบบนี้มีความพิเศษ¹²⁶

ในปี 1993 Hiltz และ Turoff ได้อธิบายการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์ว่าเป็นรูปแบบการสื่อสารที่ไม่ได้ถูกจำกัดด้วยเวลาและสถานที่ (Unlimited time and space) เป็นรูปแบบการสื่อสารที่ผู้ส่งสารกับผู้รับสารไม่ได้ทำการสื่อสารพร้อมกัน (Asynchronous Communication) ผู้สื่อสารสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างไม่มีข้อจำกัด โดยผู้ส่งสารสามารถสื่อสารด้วยการส่งข้อความถึงผู้รับสารได้ทุกที่ทุกเวลา ขณะที่ผู้รับสารเองก็สามารถเปิดอ่านข้อความได้ตามความสะดวก และยังมีเวลาในการพิจารณาข้อความก่อนทำการตอบกลับ ซึ่งเป็นการสื่อสารผ่านตัวกลางเครื่องคอมพิวเตอร์แบบไม่ทันทีทันใดระหว่างบุคคลจำนวนตั้งแต่สองคนขึ้นไปหรือมากกว่าจนเป็นระดับเครือข่ายได้¹²⁷

Denis McQuail ได้อธิบายความหมายการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์ว่า เป็นรูปแบบการสื่อสารที่จำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือการสื่อสาร ได้แก่ คอมพิวเตอร์ เพื่อเชื่อมโยงติดต่อระหว่างกัน ซึ่งการสื่อสารด้วยการส่งข้อความผ่านเครื่องโทรศัพท์เคลื่อนที่นับเป็นการสื่อสารในรูปแบบเดียวกันนี้ด้วยเช่นกัน¹²⁸

2.6.1 รูปแบบการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์

Evan Morris กล่าวว่า การสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์สามารถแบ่งรูปแบบการสื่อสารได้ 3 รูปแบบ ดังนี้¹²⁹

¹²⁶ Sheizaf Rafaeli, "The Electronic Bulletin Board: A Computer-Driven Mass Medium," *Social Science Micro Review* 2, no. 3 (1984).

¹²⁷ Starr Roxanne Hiltz and Murray Turoff, *The Network Nation: Human Communication Via Computer* (MIT Press, 1993).

¹²⁸ Denis McQuail, *Mcquail's Mass Communication Theory* (London; Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, 2005).

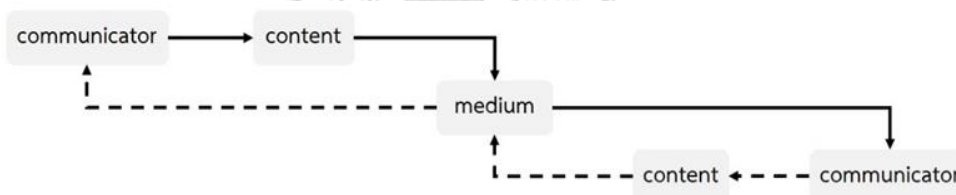
¹²⁹ Evan Morris, *The Book Lover's Guide to the Internet* (Fawcett Book Group, 1998).

1) รูปแบบการสื่อสารที่ไม่พร้อมกันประเภทหนึ่งต่อหนึ่ง (One-to-One Asynchronous Communication) เป็นรูปแบบการสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารแบบหนึ่งบุคคลกับหนึ่งบุคคล ไม่สื่อสารในเวลาเดียวกันและไม่ได้ต่อบรรหว่างกันทันที เช่น การส่งอีเมล

2) รูปแบบการสื่อสารที่ไม่พร้อมกันแบบหลายจำนวนต่อหลายจำนวน (Many-to-Many Asynchronous Communication) เป็นรูปแบบการสื่อสารที่มีจำนวนผู้ส่งสารหลายบุคคลส่งสารไปบนพื้นที่สื่อกลางเพื่อสื่อสารกับผู้รับสารอีกจำนวนหลาย ๆ บุคคล โดยผู้ส่งสารและผู้รับสารไม่ได้สื่อสารในเวลาเดียวกัน เช่น การตั้งกระดานกระดานสนทนา (Electronic Bulletin Boards)

3) รูปแบบการสื่อสารที่พร้อมกัน (Synchronous Communication) เป็นรูปแบบการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์ที่ผู้สื่อสารสามารถโต้ตอบไปมาระหว่างกันได้ทันที ทั้งแบบหนึ่งต่อหนึ่ง (One-to-One) และแบบหนึ่งต่อหลายจำนวน (One-to-Many) เช่น การพูดคุยบนระบบอินเทอร์เน็ต (Chat)

ภาพ 19 แบบจำลองของการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์

ที่มา: Donna L. Hoffman and Thomas P. Novak. (1996). Marketing in hypermedia computer-mediated environment: Conceptual Foundation

จากภาพข้างต้นจะเห็นได้ว่า กระบวนการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์เริ่มต้นจากผู้ส่งสาร (communicator) ส่งข้อมูลข่าวสาร (content) ผ่านเครื่องมือการสื่อสารตัวกลางคอมพิวเตอร์ (medium) จากนั้นเครื่องคอมพิวเตอร์จึงส่งข้อมูลข่าวสารไปยังผู้รับสาร โดยเมื่อรับสารสามารถโต้ตอบหรือสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันด้วยการสลับบทบาทเป็นผู้ส่งสาร ในกระบวนการสื่อสารรูปแบบเดียวกันที่ต้องส่งข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์ จึงทำให้การสื่อสารผ่านตัวกลางคอมพิวเตอร์เป็นรูปแบบการสื่อสารที่ช่วยสร้างปฏิสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นระหว่างผู้ทำการสื่อสารทั้งสองฝ่าย ต่างจากการสื่อสารผ่านสื่อแบบดั้งเดิมที่ผู้รับสารทำหน้าที่เป็นเพียงผู้รับสารเท่านั้น¹³⁰

¹³⁰ ปรีดีเปรม ชัยกิจ, "การจัดการภาวะวิกฤตบนสื่อสังคมออนไลน์ของบริษัทผู้ให้บริการเครือข่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่" (นิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559).

2.6.2 ผลกระทบต่อสังคมจากการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์

แม้การสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์มีประโยชน์ช่วยพัฒนาการสื่อสารของเราให้สามารถสื่อสารโต้ตอบกันได้แบบไม่ต้องเจอหน้ากัน แต่การสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์ยังส่งผลกระทบต่อสังคมอีกด้วย โดย Chesebro และ Bonsall ได้รวบรวมประเด็นของการสื่อสารผ่านตัวกลางคอมพิวเตอร์ที่ส่งผลกระทบต่อสังคมไว้ ดังนี้¹³¹

1) การคัดเลือกข้อมูลข่าวสาร การสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์เป็นการสื่อสารเพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันผ่านการพิมพ์ตัวอักษรส่งข้อความด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ถึงกัน ผู้สื่อสารทั้งสองฝ่ายสามารถรับรู้ และตีความหมายผ่านตัวอักษรจากข้อความที่ส่งหากันเท่านั้น ไม่สามารถเห็นหรือถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกแสดงออกผ่านทางบุคลิกท่าทาง น้ำเสียง และหน้าตาได้ จึงทำให้ผู้ทำการสื่อสารเกิดการคัดเลือกข้อมูลข่าวสารที่ตนเองรู้สึกดีและรู้สึกไม่ดี ซึ่งอาจสร้างความเข้าใจผิดขึ้นได้ระหว่างผู้ทำการสื่อสาร

2) สร้างปัญหาสังคม หากขาดความรอบคอบในกระบวนการจัดการกับการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์ และหากผู้สื่อสารมีความรู้ที่ไม่เพียงพออาจก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมขึ้นได้ เช่น สร้างข่าวปลอมเพื่อหลอกลวงบุคคลอื่น ซึ่งไทยแม้จะมีกฎหมายบังคับใช้ แต่ยังไม่มีการลงโทษที่ชัดเจน

3) ความสัมพันธ์ทางสังคมลดลง การพัฒนาของการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์ทำให้การแลกเปลี่ยนข้อมูลสารสนเทศระหว่างบุคคลสามารถทำได้อย่างคล่องตัว คนในสังคมทำงานผ่านคอมพิวเตอร์เป็นหลัก จึงทำให้เกิดการแยกตัวออกจากสังคมกลุ่มใหญ่ไปสู่สังคมกลุ่มย่อย (Isolated Clique)

4) ไม่สามารถแก้ไขความขัดแย้งได้ การประชุมผ่านระบบ teleconference ทำให้การประชุมหารือเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพน้อยลงกว่าการประชุมแบบพบเห็นหน้า เนื่องจากการประชุมผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์ทำให้จังหวะของการพูดคุย (Vocal cues) มักถูกขัดขวางด้วยระบบเทคโนโลยีที่ไม่เสถียร จึงทำให้การแก้ไขปัญหาหรือความขัดแย้งสามารถทำได้ยาก

5) แลกเปลี่ยนข้อมูลได้รวดเร็วขึ้น การสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์ผ่านการพิมพ์ตัวอักษรส่งข้อความ ผู้สื่อสารมักใช้ข้อความหรือคำพูดของเนื้อหาเพื่อสื่อถึงใจความสำคัญให้กระชับ และมักลดการใช้คำพูดฟุ่มเฟือยลง จึงทำให้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์

¹³¹ James W Chesebro and Donald G Bonsall, *Computer-Mediated Communication: Human Relationships in a Computerized World* (University of Alabama Press, 1989).

สามารถทำได้รวดเร็วขึ้น แต่ในทางกลับกันหากข้อความสั้นเกินไปอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดต่อข่าวสารที่ต้องการสื่อ

6) เกิดวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ ผู้ใช้งานการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์สามารถสื่อสารได้ทุกที่ทุกเวลาโดยไม่มีข้อจำกัด ซึ่งการสื่อสารรูปแบบนี้ทำให้ผู้ใช้งานสร้างปฏิสัมพันธ์และขยายเครือข่ายเป็นกลุ่มสังคมย่อยได้

7) สื่อประเภทอื่นบทบาทลดลง การสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์ถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลายในสังคมจึงอาจทำให้กระบวนการทำงานหรือการใช้งานสื่อบางประเภทมีบทบาทลดลง

2.7 ทฤษฎีการหลอมรวมสื่อ (Media Convergence)

ทฤษฎีการหลอมรวมสื่อถือเป็นทฤษฎีที่มุ่งอธิบายถึงปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อมโยงของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เครือข่ายคอมพิวเตอร์ และเนื้อหาสื่อ ซึ่งเป็นการบูรณาการของ “3C” ได้แก่ คอมพิวเตอร์ (Computer) การสื่อสาร (Communication) และเนื้อหา (Content) อันเป็นผลสืบเนื่องโดยตรงมาจากการเปลี่ยนแปลงของการนำเสนอเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ตที่เป็นนิยามมากขึ้น การบรรจบกันของสื่อเปลี่ยนโฉมอุตสาหกรรม บริการ และแนวทางปฏิบัติในการทำงานที่เป็นที่ยอมรับ และทำให้เนื้อหารูปแบบใหม่ทั้งหมดปรากฏขึ้น¹³²

การหลอมรวมของสื่อต่าง ๆ นั้นเกิดจากแรงขับเคลื่อนที่สำคัญของเทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งทำให้สามารถรับ-ส่งสัญญาณเสียง ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และข้อมูลไปพร้อมๆ กันบนโครงข่ายเดียวกัน ได้อย่างมีประสิทธิภาพอันจะนำมาซึ่งการให้บริการในหลากหลายรูปแบบ อาทิ บริการเลือกชมรายการโทรทัศน์หรือภาพยนตร์ผ่านอินเทอร์เน็ตหรือโทรศัพท์เคลื่อนที่ฟังเพลงหรือรายการวิทยุผ่านอินเทอร์เน็ตหรือโทรศัพท์เคลื่อนที่ บริการประชุมหรือศึกษาทางไกลซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมหรือผู้สอนและผู้เรียนสามารถพูดคุยและแลกเปลี่ยนข้อมูลตลอดจนภาพเคลื่อนไหวได้อย่างฉับพลัน (Real-time and interactive)¹³³

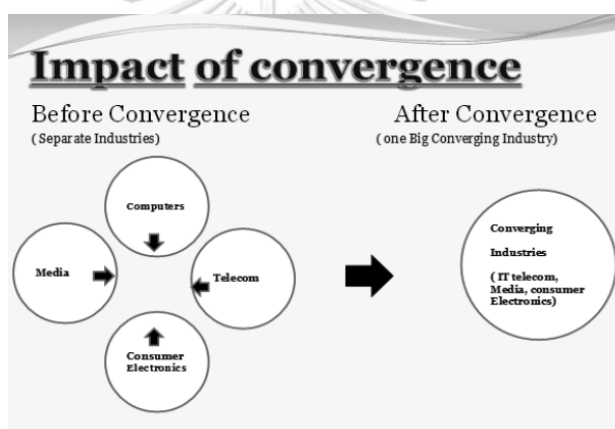
การหลอมรวมสื่อ (Media Convergence) เกิดขึ้นจากความก้าวหน้าของเครือข่ายคอมพิวเตอร์ และการสื่อสารโทรคมนาคม ทำให้เกิดสังคมสารสนเทศ (Information Society) เกิดการผสมผสานกลมกลืนหรือการหลอมรวมกันของสื่อต่างๆ โดยหลอมรวมเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต เทคโนโลยีสื่อสารมวลชนทั้งโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ สื่อบันเทิง เพลง เข้าด้วยกันกลายเป็น

¹³² T. Flew, "Media Convergence," (17 August 2017), <https://www.britannica.com/topic/media-convergence>.

¹³³ พนิดา สายประดิษฐ์, “ความคิดเห็นของผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยต่อการบริการหลอมรวมสื่อ”. (2549). <https://tampoo.files.wordpress.com/2010/11/e0b881e0b8b2e0b8a3e0b8abe0b8a5e0b8ade0b8a1e0b8a3e0b8a7e0b8a1e0b8aae0b8b7e0b988e0b8ad.pdf>

สื่อใหม่ (New Media) โดยไม่มีข้อจำกัดของเวลา และระยะทาง และผู้ใช้สามารถมีปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหาสามารถกำหนดเนื้อหา รูปแบบการใช้ประโยชน์ด้วยตนเองทำให้สื่ออินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์ได้รับความนิยมใช้เป็นช่องทางในการบริโภคข่าวสารของคนในสังคมมากขึ้น จึงทำให้สื่อมวลชนต้องมีการปรับตัวเองเข้าสู่ยุคของการหลอมรวมของสื่อไปด้วย จากเดิมสื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญเป็นผู้ทำหน้าที่กำหนดวาระข่าวสาร (Agenda Setting) เป็นตัวกลางในการคัดเลือกเสนอข้อมูลข่าวสารในสังคม (Gatekeeper) แต่ปัจจุบันนี้ สื่อมวลชน กำลังถูกสื่อใหม่ (New Media) เข้ามาแทนที่ ปัจจุบันความก้าวหน้าทางอินเทอร์เน็ตทำให้ผู้คนมีทางเลือกในการแสวงหาข่าวสารหลากหลายช่องทางมากขึ้น โดยเฉพาะข้อมูลที่สื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตทำให้พฤติกรรมการใช้ชีวิตของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นผู้ควบคุมการสื่อสารแทน¹³⁴

ภาพ 20 ผลกระทบจากการหลอมรวมสื่อ

ที่มา : <http://evirtualguru.com/convergence-computing-technology/>

จากภาพได้แสดงให้เห็นว่า ก่อนการหลอมรวมสื่ออุตสาหกรรมทางด้านเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีโทรคมนาคม อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ และธุรกิจสื่อ ได้แยกกัน แต่หลังเกิดปรากฏการณ์การหลอมรวมสื่อขึ้นส่งผลให้ธุรกิจเหล่านี้มาหลอมรวมกันกลายเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ทำให้เปลี่ยนกระบวนการทัศน์ทางการสื่อสารไปด้วย เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ต่างนำเอาเทคโนโลยีสื่อใหม่ เช่น อินเทอร์เน็ต เข้ามาพัฒนากระบวนการผลิต การเผยแพร่ และการตลาด กลายเป็น “หนังสือพิมพ์ออนไลน์” และ “นิตยสารออนไลน์” ซึ่งผู้สื่อข่าวในยุคนี้ก็ต้องมีการใช้หน้าจอใดหน้าจอหนึ่งของ 4 screen ในการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตสำหรับค้นหาข้อมูลหรือหาประเด็นต่าง ๆ ที่กำลังเป็นที่นิยมในโลกออนไลน์สำหรับเขียน

¹³⁴ สุภารักษ์ จูตระกูล, "4 Screen กับการแสวงหาข่าวสารในยุคหลอมรวมสื่อ," วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2557).

บทความเพื่อรายงานข่าว และส่งข่าวกลับไปยังสำนักข่าว หรือสำนักพิมพ์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการผลิตข่าวของผู้สื่อข่าวในยุคหลอมรวมสื่อ

ในศตวรรษที่ 21 ผู้ใช้สื่อสามารถเข้าถึงเนื้อหาข่าวสารได้ในหลากหลายช่องทาง ขณะเดียวกัน ผู้รับสารไม่ได้เป็นเพียงแค่ผู้บริโภคเนื้อหาข่าวสารอีกต่อไป แต่ยังสามารถเป็นผู้สร้างเนื้อหาและส่งต่อไปยังผู้รับสารคนอื่น ๆ ได้พร้อมกัน กล่าวคือ ผู้รับสารเองยังต้องเปลี่ยนบทบาทจากผู้ที่ยอมรับข่าวสาร (passive audience) มาเป็นผู้แสวงหาข่าวสาร (active audience)¹³⁵ โดยผู้ที่มีความคุ้นเคยกับการหลอมรวมสื่อมากที่สุดคือวัยรุ่นอายุ 18-24 ปี หรือกลุ่ม Digital Natives ที่ไม่ต้องปรับตัวมากนัก เนื่องจากเป็นวัยที่เติบโตมาพร้อมกับวิวัฒนาการของสื่อจึงทำให้มีความคุ้นเคย ไม่รู้สึกถึงการเปลี่ยนแปลงและการใช้งานของสื่อใหม่นัก ต่างจากวัยผู้สูงอายุที่เพิ่งจะทำความรู้จักกับการใช้งานอินเทอร์เน็ตเพียงไม่นาน

การใช้ประโยชน์จากสื่ออินเทอร์เน็ตสามารถอำนวยความสะดวกได้ แต่ในขณะเดียวกันก็สร้างปัญหาให้ด้วยเพราะการใช้ชีวิตอยู่บนหน้าจอคอมพิวเตอร์มากกว่าการพบปะแบบเห็นหน้าค่าตากัน ทำให้ความสัมพันธ์แบบเดิมเปลี่ยนไปเป็นการสร้างความสัมพันธ์ผ่านโลกออนไลน์เป็นสิ่งที่เสมือนไม่ใช่ตัวตน ที่แท้จริงไม่คำนึงถึงการใช้ภาษาและความหมายที่สละสลวยทำให้ภาษาและความหมายถูกทำลายไป สังคมในโลกออนไลน์ทำให้ความรู้สึก ความคิด จิตใจของผู้คนไม่มั่นคง เพราะบางเป็นการรวมกลุ่มที่ไม่ยั่งยืน นอกนั้นยังอาจเกิดปัญหาด้านกฎหมาย อาชญากรรม และความรุนแรงได้ง่ายมาก ซึ่งข่าวปลอมถือเป็นหนึ่งในปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในยุคการหลอมรวมสื่อด้วยเช่นกัน

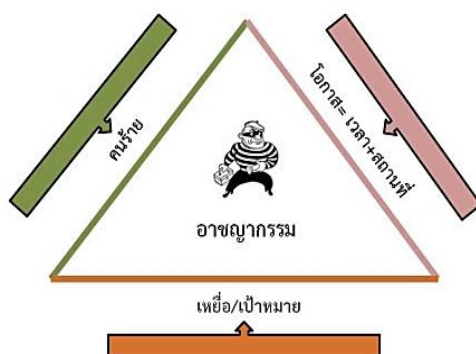
2.8 ทฤษฎีสามเหลี่ยมอาชญากรรม (Crime Triangle Theory)

ทฤษฎีสามเหลี่ยมอาชญากรรมเป็นทฤษฎีที่ใช้อธิบายสาเหตุหรือองค์ประกอบของการเกิดอาชญากรรม เพื่อนำมาใช้เป็นประโยชน์ต่อการแก้ปัญหา ป้องกัน และปราบปรามอาชญากรรมภายใต้องค์ประกอบ 3 ประการ ดังนี้

- 1) ผู้กระทำผิด/ผู้ก่อเหตุ (offender) หมายถึง ผู้ที่มีต้องการจะก่อเหตุ หรือกระทำความผิด
- 2) เหยื่อ (victim)/เป้าหมาย (target) หมายถึง บุคคล/สถานที่/สิ่งของ ที่ผู้กระทำผิดมุ่งร้ายที่จะกระทำต่อเป้าหมาย
- 3) โอกาส (opportunity) หมายถึง ช่วงเวลาและสถานที่ที่เหมาะสมเอื้ออำนวยให้เกิดการกระทำผิด ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการลงมือกระทำผิดของคนร้าย

¹³⁵ Ibid.

ภาพ 21 สามเหลี่ยมอาชญากรรม

ที่มา : http://www.dsdw2016.dsdw.go.th/doc_pr/ndc_2560-2561/PDF/8575s/5.บทที่%201.pdf

ทั้งนี้ อาชญากรรมจะเกิดขึ้นเมื่อองค์ประกอบทั้ง 3 เกิดขึ้นครบถ้วน ขณะเดียวกันหากขาดองค์ประกอบข้อหนึ่งข้อใดไปอาชญากรรมก็จะไม่เกิดขึ้น ฉะนั้น หากต้องการป้องกันไม่ให้อาชญากรรมเกิดขึ้น จะต้องทำให้องค์ประกอบข้อหนึ่งข้อใดหายไปจากสามเหลี่ยมอาชญากรรม

วิธีการในการดำเนินการป้องกัน มีดังนี้

1) ด้านผู้ก่อเหตุ ภาครัฐจะต้องพยายามลดหรือควบคุมจำนวนคนร้ายในพื้นที่ โดยมุ่งเน้นการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ เช่น การเฝ้าระวังคนนอกที่เข้ามาในพื้นที่ การจับกุมคนร้ายได้ตามหมายจับ การระงับการก่อเหตุได้อย่างรวดเร็ว เป็นต้น

2) ด้านเหยื่อ ผู้เสียหายหรือเหยื่อจะต้องรู้จักระมัดระวังป้องกันตัวเอง เพื่อไม่ให้เกิดเป็นเหยื่อ โดยการพาตัวเองออกจากจุดเสี่ยง

3) ด้านโอกาส คนร้ายจะสามารถลงมือได้สำเร็จต้องอาศัยเวลาและสถานที่ที่เหมาะสม ฉะนั้น จึงจะต้องตัดช่องทางโอกาสของคนร้าย ดังนี้

- เวลา พยายามมีการปรากฏตัวของเจ้าหน้าที่ในห้วงเวลาเสี่ยง
- สถานที่ พยายามควบคุมและปรับสภาพแวดล้อมให้มีความปลอดภัย

เพราะฉะนั้น เมื่อนำทฤษฎีนี้มาประยุกต์ใช้ต่อการป้องกันสถานการณ์การแพร่ระบาดของข่าวปลอมในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 จะสามารถอธิบายได้ว่า หากจะต้องการป้องกันไม่ให้เกิดการแพร่ระบาดของข้อมูลข่าวสารในช่วงโควิด-19 หรือในสถานการณ์วิกฤตจะต้องสามารถป้องกันได้ โดยทำให้องค์ประกอบทั้ง 3 ประการนั้น ไม่ครบถ้วน ซึ่งปัจจัยสำคัญที่สามารถควบคุมได้คือด้านโอกาสหากสามารถตัดช่องทางโอกาสได้โอกาสที่จะเกิดการแพร่ระบาดของข่าวปลอมก็จะมีโอกาสเกิดลดลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการควบคุมปัจจัยทางด้านเทคโนโลยีด้วยการปรากฏ

ตัวของตำรวจบนโซเซียลให้เห็นว่า ตำรวจให้ความสำคัญกับการตรวจตราบนโลกออนไลน์อย่างเข้มงวดไม่ยิ่งหย่อนไม่กว่าการตรวจตราของตำรวจบนท้องถนน

2.9 ทฤษฎีทางเลือกในการใช้เหตุผล (Rational Choice)

ทฤษฎีคิดก่อนกระทำผิดหรือทฤษฎีทางเลือกในการใช้เหตุผลของแกรี เบคเกอร์ (Gary Becker) ได้แตกแขนงมาจากทฤษฎีเจตจำนงอิสระ โดยเบคเกอร์กล่าวถึงทฤษฎีนี้ว่า บุคคลปกติจะเป็นผู้มีอิสระในการเลือกที่จะกระทำการหรืองดเว้นกระทำการใดอันเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายได้ ด้วยการตัดสินใจของตนเองอย่างมีเหตุมีผลและแนวทางในการที่จะเลือกที่จะมีพฤติกรรมที่ผิดกฎหมายของบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับความคุ้มค่าจากการกระทำนั้นของแต่ละบุคคล อันหมายถึงความพึงพอใจหรือประโยชน์อันสูงสุดจากการกระทำนั้น ซึ่งความพึงพอใจหรือผลประโยชน์มิได้จำกัดเฉพาะในรูปของทรัพย์สินเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงผลประโยชน์หรือความพึงพอใจด้านจิตใจด้วย

สมมติฐานตามหลักทฤษฎีคิดก่อนกระทำผิดของ เบคเกอร์ นั้นมีความคล้ายคลึงและสอดคล้องกับแนวคิดของนักอาชญาวิทยาในกลุ่มดั้งเดิมในเรื่องเจตจำนงอิสระที่มีความเชื่อว่า เจตจำนงอิสระเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ โดยแนวคิดตามแนวทฤษฎีของสำนักอาชญาวิทยาดั้งเดิมนั้น จะวิเคราะห์ถึงการที่มนุษย์คนหนึ่งเลือกที่จะก่ออาชญากรรมนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยของตัวบุคคลนั่นเอง โดยเชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้มีเหตุผล สามารถเลือกที่จะกระทำ หรือไม่กระทำได้ด้วยตัวเอง ซึ่งจากแนวคิดดังกล่าวก็นำมาสู่การกำหนดกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมเพื่อที่จะหยุดยั้งพฤติกรรมอาชญากรรมของมนุษย์ แต่ในทฤษฎีคิดก่อนกระทำผิดของเบคเกอร์ นอกจากจะกล่าวถึงความพึงพอใจและความทุกข์ทรมานแล้ว ยังกล่าวถึงการที่บุคคลได้คิดคำนวณถึงผลที่จะตามมาหลังล่วงหน้าก่อนที่จะตัดสินใจประกอบอาชญากรรมอีกด้วย โดยในด้านการประกอบอาชญากรรมนั้นนอกเหนือจากผลประโยชน์ที่จะได้รับที่มนุษย์จะคิดคำนวณแล้วมนุษย์จะไตร่ตรองถึงความเป็นไปได้ที่ผู้อื่นจะรับทราบพฤติกรรมของตน รวมถึงความเป็นไปได้ที่จะถูกจับกุมอีกด้วย ซึ่งแนวคิดในด้านการคำนึงถึงความเป็นไปได้ที่จะถูกจับกุมที่ถูกนำมาพิจารณาไตร่ตรองก่อนที่จะตัดสินใจกระทำความผิดของมนุษย์นั้น นำมาซึ่งการเพิ่มการรักษาความปลอดภัย การตรวจตรา หรือ การเพิ่มกำลังการเฝ้าระวังให้มากยิ่งขึ้นเพื่อหยุดยั้งพฤติกรรมอาชญากรรมของมนุษย์ในปัจจุบัน¹³⁶

¹³⁶ Gary S Becker, *The Economic Approach to Human Behavior* (University of Chicago press, 2013).

นอกจากนี้ โรแนล คาร์ก และดีเร็ค คอร์นิส ยังมีสมมติฐานต่อทฤษฎีนี้ว่า บุคคลเป็นผู้มีอิสระในการเลือกที่จะกระทำผิดกฎหมาย และแนวทางเลือกพฤติกรรมผิดกฎหมายขึ้นอยู่กับการณ์ที่บุคคลจะได้รับความพึงพอใจหรือผลประโยชน์สูงสุด ซึ่งความพึงพอใจหรือผลประโยชน์ที่ต้องการนั้นไม่จำกัดเฉพาะในรูปของทรัพย์สินเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงผลประโยชน์หรือความพึงพอใจด้านจิตใจด้วย โดยสมมติฐานนี้มีความคล้ายคลึงกับสมมติฐานของสำนักอาชญาวิทยาดั้งเดิม ในประเด็นที่เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ที่จะเลือกพฤติกรรมโดยคำนวณจากสิ่งที่ยั่งยืนต่อความพึงพอใจของบุคคล

ทฤษฎีการเลือกอย่างมีเหตุผลถือเป็นทฤษฎีหนึ่ง que พัฒนาเพิ่มเติมขึ้นจากแนวความคิดสำนักอาชญาวิทยาดั้งเดิม กล่าวคือ หลักเจตจำนงเสรี (Freewill) ที่ตระหนักว่าการตัดสินใจในกระทำการหรืองดเว้นไม่กระทำการใด ๆ ของนั้น มนุษย์จะพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลว่า จะได้รับประโยชน์หรือผลเสียจากการตัดสินใจ ซึ่ง โรแนล คาร์ก และดีเร็ค คอร์นิส ผู้นำทฤษฎี Rational Choice เชื่อว่าผู้กระทำจะคำนวณถึงต้นทุนในการกระทำผิดว่ามีน้อยกว่าผลเสียที่ได้รับ จึงเลือกลงมือกระทำ โดยได้เสนอว่า การพิจารณาการก่ออาชญากรรมจะต้องพิจารณาจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการ กล่าวคือ

1) คุณสมบัติของการประกอบอาชญากรรม (Offense Specific) ที่ขึ้นอยู่กับทักษะ ความชำนาญและผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการกระทำ

2) คุณสมบัติของตัวอาชญากร (Offender Specific) ที่ขึ้นอยู่กับโอกาสในการกระทำ ผลดี ผลเสีย รวมทั้งแรงกระตุ้นหรือมูลเหตุจูงใจในการตัดสินใจกระทำ ซึ่งผลประโยชน์ที่จะได้รับ ภายหลังจากเลือกกระทำการใด ๆ นั้น มิใช่เพียงเพื่อทรัพย์สินเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับความพึงพอใจและความสุขทางจิตใจด้วย ซึ่งก่อนที่จะกระทำผิดกฎหมายอาญาต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมโดยทั่วไป อันได้แก่ โอกาสในการกระทำผิด ผลเสีย ผลประโยชน์ ตลอดจนความเสี่ยง รวมทั้งแรงกระตุ้นหรือมูลเหตุจูงใจในการกระทำผิดของอาชญากรผู้นั้นด้วย ซึ่งหลังจากที่บุคคลได้คำนวณถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การประกอบอาชญากรรมแล้ว จึงจะตัดสินใจว่าจะประกอบอาชญากรรมหรือไม่¹³⁷

¹³⁷ Derek B. Cornish and Ronald V. Clarke, *The Reasoning Criminal Rational Choice Perspectives on Offending* (New Brunswick (U.S.A) and London (U.K.: Transaction Publishers, 2014).

จะเห็นได้ว่า ผลประโยชน์จากการกระทำผิดนอกจากจะเป็นทรัพย์สินแล้ว ยังรวมถึง ความพึงพอใจหรือสุขภาพด้านจิตใจด้วย และกระบวนการตัดสินใจในการประกอบอาชญากรรมนี้ จะมีลักษณะเฉพาะตัวเท่านั้น¹³⁸

ตาราง 2 ทางเลือกในการประกอบอาชญากรรม

ทางเลือก	เหตุผลที่เลือก
1. สถานที่ก่ออาชญากรรม	อาชญากรจะเลือกสถานที่ที่เข้ารู้ว่าหากประกอบอาชญากรรมแล้ว จะสามารถรอดพ้นจากการถูกจับกุม
2. เป้าหมาย	การเลือกเป้าหมายที่ถูกต้องจะสามารถทำให้มีโอกาสประกอบอาชญากรรมได้สำเร็จ
3. เทคนิควิธีการ	เรียนรู้เทคนิควิธีการจากผู้ที่เคยประกอบอาชญากรรมเดียวกัน เพื่อใช้เป็นแนวทางให้รอดพ้นจากการจับกุม

ฉะนั้น ทฤษฎีนี้จะมุ่งอธิบายถึงการตัดสินใจของบุคคลโดยผู้กระทำย่อมมีเหตุผลที่จะพิจารณาตัดสินใจในแง่ของความคุ้มค่าของการลงทุน และกำไรตอบแทนที่จะได้รับ เมื่อเปรียบเทียบกับผลเสียที่จะได้รับจากความเสียหายในการถูกดำเนินคดี ไม่ว่าจะเป็โทษที่ได้รับตามกฎหมายโทษที่ได้รับจริง เงินที่จะต้องเสีย ซึ่งเมื่อนำเหตุและผลมาไตร่ตรองพิจารณาแล้ว บุคคลนั้นถึงจะเลือกกระทำผิด เนื่องจากเห็นความคุ้มค่ามากกว่าผลเสียที่จะได้รับ

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า ผู้กระทำผิดในคดีการเผยแพร่ข่าวปลอมส่วนใหญ่มักคิดว่าสิ่งที่ตนทำลงไป ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมอย่างกว้างขวาง บ้างก็ทำไปเพื่อความสนุกสนาน บ้างก็ทำไปเพื่อความท้าทาย บ้างก็ทำไปเพราะคิดว่าคงไม่ถูกจับดำเนินคดีเนื่องจากการกระทำผิดบนโลกออนไลน์ตรวจสอบยาก และ บ้างก็คิดว่าถึงถูกดำเนินคดีก็ไม่กลัวเนื่องจากมีโทษทางกฎหมายที่ไม่รุนแรงนัก เป็นต้น ขณะเดียวกัน เมื่อมีการประกาศ พรก.ฉุกเฉินในไทย พบว่า จำนวนข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 มีจำนวนน้อยลง หรือแทบจะไม่มีเลย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นว่า การแพร่ระบาดของข่าวปลอมในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ผู้กระทำผิดล้วนมีการไตร่ตรอง และชั่งน้ำหนักถึงผลดีและผลเสียที่จะได้รับภายหลังการกระทำ

¹³⁸ พรชัย ชันดี จอมเดช ตรีเมฆ และกฤษณพงศ์ พุตระกูล, **ทฤษฎีอาชญาวิทยา : หลักการ งานวิจัย และนโยบายประยุกต์** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต, 2558).น.72

2.10 ทฤษฎีการป้องกัน (Deterrence Theory)

อาชญากรรมเป็นปรากฏการณ์ที่มีอยู่ในทุกสังคมอันทำลายความสงบเรียบร้อยของสังคมและทำให้สมาชิกของสังคมไม่ปกติสุข ฉะนั้น หากต้องการป้องกันอาชญากรรมก็ต้องป้องกันสังคมด้วย เหตุที่ปัญหาอาชญากรรมมีผลกระทบต่อสังคมส่วนรวม ดังนั้น การป้องกันอาชญากรรมจึงถือเป็นภาระหน้าที่ของสมาชิกในสังคม ซึ่งการป้องกันจะทำให้ได้ผลก็ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน มิใช่เพียงหน้าที่เฉพาะของกระบวนการยุติธรรมเท่านั้น ซึ่งนักอาชญาวิทยาได้สรุปขอบข่ายไว้เป็น 4 ขั้นตอนสำคัญ ดังนี้

ขั้นแรก

การป้องกันอาชญากรรมต้องเริ่มต้นตั้งแต่การป้องกันมิให้มีการประกอบอาชญากรรมขึ้น ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 แนวทาง คือ

- 1) ป้องกันมิให้คนดีประกอบอาชญากรรม การป้องกันแนวทางนี้สามารถทำได้โดยใช้ขบวนการขัดเกลาทางสังคม ได้แก่ การศึกษา การอบรม โดยให้สมาชิกในสังคมมีระดับจิตใจที่มีความสำนึกในผิดชอบชั่วดี ยึดมั่นในศีลธรรมและจริยธรรม รวมทั้งให้มีความเกรงกลัวต่อการถูกลงโทษ ไม่กล้าละเมิดกฎหมาย
- 2) ป้องกันมิให้บุคคลที่เคยกระทำผิดกลับมากระทำผิดซ้ำ การป้องกันแนวทางนี้สามารถทำได้โดยใช้วิธีการแก้ไขอบรมฟื้นฟูจิตใจให้กลับตัวเป็นคนดี อาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายในสังคมในการสนับสนุนและให้โอกาสแก่บุคคลที่เคยกระทำผิดได้มีโอกาสกลับตัวเป็นคนดี
- 3) ป้องกันมิให้ผู้คิดกระทำผิดได้มีโอกาสประกอบอาชญากรรม การป้องกันแนวทางนี้สามารถทำได้โดยให้ทุกคนทุกฝ่ายมีความระมัดระวังไม่เปิดช่องทางให้ผู้ร้ายสามารถลงมือกระทำความผิดได้ ในปัจจุบันความเจริญรุดหน้าไปมาก เพราะความเจริญทางเทคโนโลยีมีระบบรักษาความปลอดภัยที่มีประสิทธิภาพในด้านการป้องกันเกี่ยวกับทรัพย์ แต่ในทางตรงกันข้ามด้วยเหตุที่ความเจริญทางเทคโนโลยีแพร่ขยายอย่างรวดเร็ว ทำให้ฝ่ายผู้ร้ายมีอุปกรณ์ในการประกอบอาชญากรรมอย่างทันสมัยที่ยากแก่การป้องกันเช่นกัน¹³⁹

¹³⁹ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2556).

ทั้งนี้ Lipman นักอาชญาวิทยาชาวอเมริกัน กล่าวไว้ว่า “ถ้าเราเปิดช่องให้อาชญากรมีโอกาสรประกอบอาชญากรรมได้ง่ายแล้ว เราไม่เพียงจะตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมเท่านั้น แต่ยังกลายเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดอาชญากรรมอีกด้วย”¹⁴⁰

ขั้นที่สอง

การป้องกันปราบปรามด้วยกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ ตำรวจ อัยการ และศาล กล่าวคือเจ้าหน้าที่ตำรวจต้องตรวจตรา เมื่อมีอาชญากรรมเกิดขึ้นจะต้องดำเนินการปราบปรามจับกุมผู้กระทำผิดโดยเร็วอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย ขณะที่ฝ่ายอัยการและศาลจะต้องดำเนินการพิจารณาพิพากษาคดีให้รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ เพื่อให้สมาชิกของสังคมเห็นเป็นเยี่ยงอย่างว่า หากกระทำผิดก็ไม่อาจรอดพ้นเงื้อมมือกฎหมายและจะต้องถูกลงโทษอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้การจับกุมผู้กระทำอย่างรวดเร็วจึงเป็นการตัดโอกาสไม่ให้ผู้กระทำผิดไปประกอบอาชญากรรมได้อีก

ขั้นที่ 3

การป้องกันอาชญากรรมโดยการลงโทษภายหลังศาลพิพากษาลงโทษผู้กระทำผิด ฝ่ายราชทัณฑ์จะรับตัวผู้กระทำไปควบคุมจำคุกตามกำหนดโทษ ซึ่งขบวนการลงโทษจะเป็นการป้องกันอาชญากรรมแก่สังคมโดยตรง เนื่องจาก การควบคุมตัวผู้กระทำผิดไว้จะทำให้สังคมปลอดภัยชั่วระยะหนึ่ง

ขั้นที่ 4

การป้องกันอาชญากรรมโดยชุมชนถือเป็นวิธีที่ประชาชนกับหน่วยงานของรัฐร่วมมือระหว่างกันเพื่อป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม พร้อมทั้งให้ประชาชนร่วมกันช่วยเหลือ/แก้ไขผู้กระทำผิดให้กลับตัวเป็นคนดี ซึ่งเป็นแนวความคิดในการให้ชุมชนร่วมมือกันป้องกันตนเองให้พ้นจากการตกเป็นเหยื่อและช่วยกันป้องกันอาชญากรรมให้แก่สังคมส่วนรวม¹⁴¹

หลักการของทฤษฎีการป้องกัน คืออาชญากรเป็นบุคคลที่มีความเกรงกลัวต่อกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมาย หรือเกรงกลัวต่อการจับกุมหากกระทำผิด ดังนั้น อาชญากรจะไม่กระทำผิดหากมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด กฎหมายที่มีบทลงโทษรุนแรง หรือเห็นว่าโอกาในการกระทำผิด

¹⁴⁰ I.A. Lipman, *How to Protect Yourself from Crime* (Contemporary Books, 1989).

¹⁴¹ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา

สำเร็จมีน้อย ทฤษฎีได้เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของ “โอกาส” ในการกระทำผิด ซึ่งการป้องกันอาชญากรรมประกอบด้วย 4 วิธี ดังนี้

2.10.1 การบังคับใช้กฎหมาย

แนวความคิดของสำนักอาชญาวิทยาดั้งเดิมให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพการลงโทษตามกฎหมายที่ว่า “ความรุนแรง ความรวดเร็ว และความแน่นอนในการลงโทษ เป็นหัวใจสำคัญในการป้องกันอาชญากรรม”¹⁴² ทั้งนี้ มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐที่มักจะคำนึงถึงผลลัพธ์ของการกระทำก่อนที่จะมีพฤติกรรมใด ๆ ดังนั้น เราสามารถป้องกันไม่ให้บุคคลกระทำผิดได้ หากกฎหมายมีประสิทธิภาพและเหมาะสม ซึ่งหมายถึงมีอัตราโทษรุนแรงอย่างเหมาะสมกับความผิด มีการลงโทษที่รวดเร็วเพื่อยับยั้งคนในสังคมที่คิดจะกระทำผิดแบบเดียวกัน ผู้กระทำผิดมีโอกาสถูกจับสูง และกฎหมายต้องมีความเสมอภาคในการบังคับใช้กับทุกคนในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน

นักอาชญาวิทยามักจะนำเสนอหลักคิดนี้ด้วยการจำแนกออกเป็น 2 รูปแบบ คือ 1) การป้องกันโดยทั่วไป (General Deterrence) หมายถึง อิทธิพลของกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมที่ทำให้บุคคลทั่วไปเกรงกลัวไม่กล้าประกอบอาชญากรรม เนื่องจากเกรงกลัวต่อการจับกุมและบทลงโทษ ซึ่งหากไม่มีกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม บุคคลก็จะเลือกประกอบอาชญากรรม และ 2) การป้องกันเฉพาะ (Specific Deterrence) หมายถึง อิทธิพลของกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมที่ทำให้บุคคลที่เคยถูกลงโทษมาแล้วไม่ประกอบอาชญากรรม เนื่องจากเกรงกลัวว่าจะได้รับการลงโทษอีก¹⁴³

2.10.2 การปรับสภาพแวดล้อมและจิตใจ

แนวความคิดของสำนักปฏิฐานนิยม (Positive School) ให้ความสำคัญกับพฤติกรรมของผู้ที่ประกอบอาชญากรรมว่า มนุษย์ทุกคนเกิดมาเปรียบเสมือนผ้าขาวที่บริสุทธิ์ แต่สภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้บุคคลในสังคมต้องกระทำผิด ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าผู้ที่กระทำผิดหรือ

¹⁴² Franklin E. Zimring, *Deterrence : The Legal Threat in Crime Control* / Franklin E. Zimring, Gordon J. Hawkins ; with a Foreword by James Vorenberg, ed. Gordon J. Hawkins, Studies in Crime and Justice. (Chicago: University of Chicago Press, 1973).

¹⁴³ ROBERT D. PURSLEY, *Introduction to Criminal Justice* (MacMillan Pub Co, 1991).

อาชญากรเปรียบเสมือนเป็นผู้ป่วยหรือผู้ที่มีความบกพร่องที่ทำให้ไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองจนกระทั่งต้องกระทำผิด¹⁴⁴

แนวทางการป้องกันอาชญากรรมด้วยการปรับสภาพแวดล้อมและจิตใจจึงมีวิธีในการป้องกันอาชญากรรม 2 รูปแบบ คือ 1) การป้องกันไม่ให้ผู้ที่อยู่ในสังคมต้องกลายเป็นอาชญากรด้วยการปรับสภาพแวดล้อมทั้งในระดับมหภาคและระดับจุลภาคให้มีความเหมาะสม และ 2) การป้องกันผู้ที่มีบุคลิกภาพที่เสียไปหรือเป็นอาชญากรไม่ให้เกิดการถลำลึก หรือประกอบอาชญากรรมซ้ำด้วยการใช้มาตรการการปรับสภาพแวดล้อมในสถานที่ควบคุมแก้ไขให้มีความเหมาะสม

สำหรับแนวทางการป้องกันอาชญากรรมด้วยการปรับสภาพแวดล้อมและจิตใจสามารถทำได้ด้วยการปรับสภาพแวดล้อมในระดับมหภาคและระดับจุลภาคให้มีความเหมาะสมต่อคนในสังคม ไม่ให้สิ่งแวดล้อมเหล่านั้นกลายเป็นสิ่งที่บีบบังคับหรือกระตุ้นให้คนในสังคมต้องประกอบอาชญากรรม ได้แก่

สิ่งแวดล้อมในระดับมหภาค

1) **เศรษฐกิจ** การทำให้ประเทศมีสภาวะเศรษฐกิจที่ดี คนในสังคมก็จะมั่งคั่งและมีรายได้ ปัญหาการประกอบอาชญากรรมก็จะลดลงตาม

2) **สังคม** การปรับสภาพสังคมให้มีความน่าอยู่ ดังเช่นสังคมไทยในอดีตที่มีความโอบอ้อมอารี มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้ความเคารพนับถือผู้อาวุโสและคนดีมากกว่าคน รวย เพื่อสร้างความรักความผูกพันต่อชุมชนหรือสังคมที่อยู่ ปัญหาอาชญากรรมก็จะลดน้อยลง

3) **การเมือง** การทำให้การเมืองเป็นตัวแทนของประชาชนในสังคมอย่างแท้จริง ในการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสตลอดจนการทำให้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมสามารถอำนวยความยุติธรรมอย่างแท้จริง ไม่เลือกปฏิบัติและเป็นเครื่องมือของกลุ่มผู้แสวงหาผลประโยชน์ โดยการเล่นการเมืองเพื่อเป็นการบังหน้า จะทำให้การเมืองมีประสิทธิภาพและสามารถป้องกันแก้ไขปัญหาอาชญากรรม

สิ่งแวดล้อมในระดับจุลภาค

1) **ครอบครัว** การสร้างครอบครัวจากความรัก เพื่อเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันและล้อมรั้วสมาชิกในสังคมให้ห่างไกลจากการประกอบอาชญากรรม โดยครอบครัวจะต้องทำหน้าที่ในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมการถ่ายทอดค่านิยม แบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีความถูกต้องให้แก่สมาชิกในครอบครัว

¹⁴⁴ คณะอนุกรรมการปฏิบัติการยุทธศาสตร์ด้านสิทธิในกระบวนการยุติธรรม สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, "รายงานการศึกษาเรื่องโทษประหารชีวิตในประเทศไทย," (กรุงเทพฯ: คณะอนุกรรมการ, 2557).

2) **สถาบันการศึกษา** การทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้คุณธรรมให้แก่สมาชิกในสังคม ให้มีความรู้ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง มีความยับยั้งชั่งใจในการประกอบอาชญากรรม จะทำให้ป้องกันปัญหาอาชญากรรมได้

3) **การคบเพื่อน** ครอบครัวและโรงเรียนจะต้องปลูกจิตสำนึกในเรื่องการคบเพื่อนที่ดีให้แก่สมาชิกในสังคมเพื่อให้สมาชิกในสังคมมีการประพฤติตนที่ถูกต้องตามแบบอย่างของกลุ่มที่เลือกคบหาสมาคม

4) **สื่อ** การสร้างจิตสำนึกในการรับผิดชอบการนำเสนอของสื่อ ไม่มุ่งผลประโยชน์ในทางพาณิชย์ โดยการนำเสนอสิ่งที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตต่อคนในสังคม การนำเสนอแนวคิดค่านิยมที่ตีงามที่ถูกต้องของสังคมจากสื่อ จะเป็นแนวทางที่สำคัญในการป้องกันปัญหาอาชญากรรม

5) **จิตใจ** หากคนในสังคมได้รับการขัดเกลาสภาพจิตใจให้สามารถทนทานต่อสิ่งยั่วยุได้ ไม่ให้กิเลสตัณหาและสัญชาตญาณดิบมีอำนาจเหนือการกระทำทุกอย่าง โดยการใช้กระบวนการขัดเกลาทางสังคมให้มีสภาพจิตใจที่ดี มีความแข็งแกร่งต่อการเอาชนะกิเลสทั้งหลาย จะทำให้ปัญหาอาชญากรรมลดจำนวนลง¹⁴⁵

2.10.3 การลดช่องโอกาสการกระทำความผิด

สำหรับแนวทางการป้องกันอาชญากรรมแนวทางนี้ คือการป้องกันสมาชิกในสังคมไม่ให้ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมโดยการใช้เทคโนโลยี เนื่องจากอาชญากรรมนอกจากจะป้องกันที่ตัวอาชญากรโดยการตัดมูลเหตุจูงใจแล้ว มีความจำเป็นในการป้องกันไม่ให้ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมซึ่งสามารถกระทำได้ง่ายกว่าการแก้ไขที่ตัวอาชญากร

การลดช่องโอกาสหรือการตัดโอกาสการกระทำผิดมีหลักการว่า อาชญากรรมย่อมไม่เกิดขึ้นถ้าไม่มีอาชญากรหรืออาชญากรไม่มีโอกาสที่จะทำผิด โดยมุ่งป้องกันการกระทำผิดซ้ำซึ่งทำได้โดยการทำให้ผู้กระทำผิดหมดโอกาสที่จะกระทำผิดได้ ซึ่งทฤษฎีหนึ่งที่เกี่ยวข้องที่สำคัญคือ ทฤษฎีหน้าต่างแตก (Broken windows theory)

หลักการของทฤษฎีหน้าต่างแตกอาจอธิบายได้จากสถานการณ์ตัวอย่างดังต่อไปนี้ กล่าวคือ เมื่อตำรวจพบเห็นอาคารที่กระจกหน้าต่าง ประตู ฝาบ้าน รั้ว ฯลฯ แตกหรือเสียหายจากการขว้าง/ปา หุบตี ฟันสีสเปรย์ใส่ ฯลฯ อย่างไม่อย่างหนึ่ง หากอาคารนั้นมีผู้อาศัยอยู่ตำรวจควรสอบถามถึงสาเหตุความเป็นมา ถ้ารู้ตัวผู้กระทำผิด ก็ต้องจัดการตามขั้นตอนของกฎหมาย หากไม่รู้ตัวผู้กระทำผิด ก็ควรแนะนำให้ทำการซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพปกติ แต่หากกรณีอาคารที่เสียหาย

¹⁴⁵ สุมนทิพย์ จิตสว่าง, "เอกสารประกอบการบรรยายวิชาอาชญาวิทยา," (2561), https://drive.google.com/file/d/1V9A2a5ulbJlXn103qD_vgzMR9pDEW3yh/view.

เป็นอาคารไร้ผู้อยู่อาศัย ก็ควรติดต่อเจ้าของหรือผู้เกี่ยวข้องให้มาจัดการแก้ไข ทั้งนี้ ด้วยเจตนาที่ไม่ต้องการปล่อยให้สิ่งเสียหายเบื้องต้นนั้นเป็นเหตุเชิญชวนให้มีการกระทำผิดซ้ำ (เช่น บุกรุกเข้าไปก่ออาชญากรรมในอาคาร) การปฏิบัติลักษณะนี้อยู่บนพื้นฐานความเป็นจริงที่ว่าถ้าปล่อยให้มีการละเมิดกฎหมายโดยไม่จัดการ ก็ต้องละเมิดเพิ่มครั้งขึ้นเรื่อย ๆ (เพราะเห็นว่าเป็นไร) แม้คนที่ไม่เคยคิดจะละเมิดมาก่อน ก็เกิดความรู้สึกล้อลอยตามพลอยทำการละเมิดบ้าง โดยมักคิดให้เหตุผลผิด ๆ แก่ตนเองว่า การกระทำผิดอย่างนั้นเป็นความทำทายเป็นไปกว่านั้นเมื่อทำการละเมิดเรื่องเล็ก ๆ แล้วกลับคิดว่า ไม่เป็นไร เพราะไม่ถูกลงโทษ ทำให้ครั้งต่อไปก็จะหันไปทำการละเมิดเรื่องใหญ่ ๆ ที่มีความเสียหายมากกว่า

นอกจากนี้ ความเสียหายและความเสื่อมโทรมที่เกิดจากฝีมือของนักทำลายที่ไร้เหตุผลยังมีส่วนทำให้ความศักดิ์สิทธิ์ของกฎระเบียบ และกฎหมายในสังคมเสื่อมถอยลงอีกด้วย เหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งคือ เมื่อปล่อยให้ความเสียหายเพิ่มมากขึ้นกระทั่งมีสภาพเป็นแหล่งเสื่อมโทรม สุจริตชนคนดีก็มักหลีกเลี่ยงที่จะเข้าไปใกล้/เกี่ยวข้องกับพื้นที่นั้น ๆ จนในที่สุดพื้นที่ดังกล่าวก็ถูกยึดครองโดยกลุ่มมิจฉาชีพหรือกลุ่มคนผู้ชอบทำตัวว่างสังคม เหตุนี้หลักปฏิบัติสำคัญอีกประการหนึ่งของทฤษฎีจึงกำหนดการดำเนินการของตำรวจด้วยการพยายามเปิดโอกาสให้ประชาชนคนดีเข้าครอบครองพื้นที่ให้ได้มากที่สุด ทั้งนี้ เพื่อป้องกันการยึดครองของคนทุจริตไปในตัวด้วย¹⁴⁶

2.10.4 การจัดสภาพแวดล้อมทางสังคม

เป็นการสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือที่ดีของสมาชิกในชุมชน ให้สมาชิกแต่ละคนมีส่วนในการรับผิดชอบสังคมและการป้องกันอาชญากรรมอย่างแท้จริง เช่น โครงการเพื่อนบ้านเตือนภัย โครงการสายตรวจประชาชน โครงการตำรวจชุมชนสัมพันธ์ และโครงการเตือนภัยเว็บไซต์ลามก เป็นต้น

ฉะนั้น การป้องกันอาชญากรรมที่ดีต้องมีมาตรการหรือแนวทางที่ลดโอกาสของคนร้ายในการกระทำผิด เนื่องจากคนร้ายโดยทั่วไปจะลงมือกระทำผิดโดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการกระทำผิด ในบางครั้งคนร้ายจะปล้นทรัพย์หรือชิงทรัพย์ และได้ทรัพย์สินมูลค่าเพียงเล็กน้อย แต่คนร้ายจะไม่กล้ากระทำผิดหากพิจารณาแล้วเห็นว่า โอกาสจะถูกจับกุมมีสูง หรือไม่มีโอกาสลงมือกระทำผิด ดังนั้น มาตรการป้องกันอาชญากรรมที่ดี ต้องลดโอกาสการกระทำผิดให้เหลือน้อยที่สุด และเพิ่มโอกาสในการจับกุมคนร้ายให้ได้มากที่สุด

¹⁴⁶ Ibid.

2.11 งานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.11.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องของต่างประเทศ

WHO ได้จัดทำรายงานผลการประชุมเรื่อง “7-8 April Global Consultation on Managing the COVID-19 infodemic” ไว้ในหนังสือชื่อ การจัดการต่อการแพร่ระบาดของข้อมูลข่าวปลอมเกี่ยวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ขององค์การอนามัยโลก พร้อมกล่าวว่า การแพร่กระจายข่าวปลอมมีโอกาสสูงที่จะเกิดขึ้นกับข้อมูลที่ดูน่าเชื่อถือ และเข้าใจเนื้อหาง่าย ซึ่ง WHO ได้ถือโอกาสนี้ยกระดับ infodemic ให้เป็นศาสตร์ในชื่อ infodemiology เพื่อแสดงให้เห็นว่าประเด็นการแพร่กระจายข่าวปลอมเป็นประเด็นสำคัญที่พัฒนาขึ้นจากปัญหาด้านสุขภาพสู่ปัญหาทางสังคม ทั้งนี้ Pier Luigi Sacco หนึ่งในผู้บรรยายในการประชุมได้อธิบายว่า พฤติกรรมเป็นต้นแบบสำคัญของการแพร่กระจายข่าวปลอม ความเข้าใจผิดอันเกิดขึ้นจากการเสพข้อมูลที่ไม่ถูกต้องอาจก่อให้เกิดผลกระทบที่ร้ายแรงตามมา ฉะนั้น แนวทางที่ดีที่สุดของการป้องกันการแพร่กระจายข่าวปลอมคือการบูรณาการทางการแพทย์และพฤติกรรมทางสังคมให้มากขึ้น เพื่อติดตามและป้องกันอย่างรอบด้าน ทั้งความรู้ความเข้าใจ และอารมณ์

นอกจากนี้ Pier Luigi Sacco ยังกล่าวว่า อารมณ์ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด และควบคุมยากที่สุด เนื่องจากเป็นองค์ประกอบที่ชี้ให้เห็นถึงระดับความชื่นชอบของแต่ละบุคคลว่าชื่นชอบหรือไม่ชื่นชอบอะไรเพียงใด และแสดงให้เห็นถึงระดับการเปิดกว้างทางความคิด และความตระหนักต่อการรับผิดชอบต่อสังคมอีกด้วย นอกจากนี้ ข้อมูลออนไลน์ยังเป็นสะพานเชื่อมโยงที่สำคัญระหว่างความคิดกับอารมณ์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับมิติด้านจิตวิทยามวลชน สิ่งนี้ถือเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ประสานอย่างซับซ้อนระหว่างระดับการรับรู้ ความคิด และอารมณ์ร่วม ซึ่งระดับการแพร่กระจายข่าวปลอมจะเพิ่มขึ้นตามระดับการรับรู้ เนื่องจากยังเปิดรับข้อมูลที่ขาดความน่าเชื่อถือ และความเข้าใจผิด ก็จะยังเป็นปัจจัยนำที่สำคัญของการแพร่กระจายข่าวปลอมให้มีระดับที่เพิ่มขึ้นเช่นกัน¹⁴⁷

Md Saiful Islam และคณะ ได้กล่าวถึงวิธีการป้องกันข่าวปลอมในบทความเรื่อง สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19: ความเกี่ยวข้องกับข่าวปลอมและผลกระทบต่อสุขภาพสาธารณะ ว่า การตรวจสอบข้อมูลโซเชียลมีเดียแบบเรียลไทม์ถือเป็นวิธีการป้องกันการแพร่กระจายข่าวปลอมที่ดีที่สุด เนื่องจากสามารถลบ หรือแจ้งแก่สาธารณชนให้ทราบอย่างทันท่วงทีว่า ข่าวนี้คือข่าวปลอม ขณะที่

¹⁴⁷ World Health Organization, "An Ad Hoc Who Technical Consultation Managing the Covid-19 Infodemic: Call for Action, 7-8 April 2020," (2020).

การติดตามข้อมูลและการตอบโต้แบบเรียลไทม์ก็เป็นความท้าทายเช่นกัน นอกจากนี้ Md Saiful Islam และคณะ ได้เสนอว่า หน่วยงานด้านสุขภาพควรบูรณาการความร่วมมือกับภาครัฐ ภาคชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ ให้มาร่วมตรวจสอบข่าวปลอม เพื่อให้การแก้ไขปัญหาสามารถดำเนินได้แบบเรียลไทม์¹⁴⁸

Cristina M Pulido และคณะ ได้กล่าวในบทความเรื่อง การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา -19: การแชร์ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับโคโรนาไวรัสเปรียบเทียบกับข่าวปลอม ว่า การแพร่ระบาดของเชื้อโคโรนา-19 ไม่เพียงสร้างผลกระทบต่อสุขภาพ แต่ยังก่อให้เกิดการแพร่กระจายของข่าวปลอมจำนวนมากบนโซเชียลมีเดียอีกด้วย ทั้งนี้ Cristina M Pulido และคณะ พบจำนวนข่าวปลอมมากกว่าจำนวนข่าวจริงที่มีการยืนยันหลักฐานทางวิทยาศาสตร์บนโซเชียลมีเดีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบนแพลตฟอร์ม Twitter ซึ่งประเด็นนี้ถือเป็นสิ่งสำคัญต่อการวางนโยบายด้านสาธารณสุขของประเทศต่อไป¹⁴⁹

Azzam Mourad และคณะ กล่าวในงานวิจัยเรื่อง ผลกระทบที่สำคัญของเครือข่ายสังคมออนไลน์ต่อการเอาชนะต่อการแพร่ระบาดของข่าวปลอมในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 : กรณีศึกษาการใช้งาน Twitter ว่า ข่าวปลอมมักจะไม่อ้างอิงบุคลากรทางการแพทย์เพื่ออ้างอิงในข้อมูล แต่มักจะเลี่ยงด้วยการสร้างความน่าเชื่อถือของข่าวผ่านการระบุชื่อบุคคลที่มีชื่อเสียงเพื่อยืนยันข้อเท็จจริงของข้อมูล¹⁵⁰

Rohit Akiwatkar งานวิจัยเรื่อง ปัญญาประดิษฐ์สามารถต่อสู้กับข่าวปลอมได้อย่างไร ที่กล่าวว่า ในอนาคตปัญหาข่าวปลอมจะยิ่งซับซ้อนมากขึ้น เมื่อข่าวปลอมในปัจจุบันใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือแสวงประโยชน์ ฉะนั้น วิธีการแก้ปัญหาก็ควรใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ ซึ่งเครื่องมือที่ Rohit เสนอคือ AI โดยโปรแกรม AI ที่สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ มีดังนี้

- 1) Spike เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการทำนายสถานการณ์ และเป็นเครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูลรวมถึงคาดการณ์สิ่งที่คาดว่าจะเกิดขึ้นต่อไป
- 2) Hoaxy เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้ใช้งานทราบว่าคือเว็บข่าวปลอม

¹⁴⁸ Md Saiful Islam et al., "Covid-19-Related Infodemic and Its Impact on Public Health: A Global Social Media Analysis," *The American Journal of Tropical Medicine and Hygiene* 103, no. 4 (2020).

¹⁴⁹ Cristina M Pulido et al., "Covid-19 Infodemic: More Retweets for Science-Based Information on Coronavirus Than for False Information," *International Sociology* (2020).

¹⁵⁰ Azzam Mourad et al., "Critical Impact of Social Networks Infodemic on Defeating Coronavirus Covid-19 Pandemic: Twitter-Based Study and Research Directions," *arXiv preprint arXiv:2005.08820* (2020).

- 3) Snopes เป็นเว็บไซต์ที่ช่วยระบุว่าเรื่องใดคือเรื่องปลอม
- 4) CrowdTangle เป็นเครื่องมือที่ช่วยค้นหาและตรวจสอบเนื้อหาในโซเชียลมีเดีย
- 5) Check เป็นเครื่องมือจาก Meedan ที่ช่วยตรวจสอบข่าวต่วนออนไลน์
- 6) Google Trends เป็นเครื่องมือสำหรับการตรวจสอบคำค้นหายอดนิยม
- 7) Le Decodex from Le Monde ซึ่งเป็นฐานข้อมูลของเว็บไซต์ข่าวกว่า 600 แห่ง ที่ได้รับการระบุและติดแท็กว่าเป็นข่าวปลอม
- 8) Pheme เป็นเทคโนโลยีระดับสูงที่สามารถอ่านข้อเท็จจริงของเนื้อหาออนไลน์¹⁵¹

Anneliese Depoux et al. ในงานวิจัยเรื่อง ความตื่นตระหนกในโซเชียลมีเดีย สามารถเดินทางเร็วกว่าการแพร่ระบาดของ COVID-19 ที่ได้กล่าวว่า ข้อเสนอสำหรับมาตรการป้องกันข่าวปลอมต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในปัจจุบัน ควรมีการพัฒนาการรูปแบบการแบ่งปันข้อมูลในแบบ real time และพัฒนาการวิเคราะห์ข้อมูลจากแพลตฟอร์มต่าง ๆ ให้สามารถเข้าถึงได้ทั่วโลก และทุก ๆ ภาษา เพราะนอกจากจะช่วยเพิ่มความสามารถในการให้ข้อมูลด้านสาธารณสุขในวงกว้างยังสามารถทำให้ประชาชนและบุคคลเกี่ยวข้องสามารถปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสมภายใต้สถานการณ์ที่ข้อมูลมีความเป็นพลวัต และมีการแพร่กระจายทางข้อมูลที่ผิดเกี่ยวกับโควิด-19 อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ มาตรการนี้จะสามารถลดความตื่นตระหนกของสังคม และแนวทางการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ได้¹⁵²

Surg Cdr Sikandar Hayat Khan ได้เสนอวิธีการป้องกัน Infodemic ไว้ในบทความวิชาการ เรื่อง การแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับสถานการณ์โควิด-19: ผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และความกดดันต่อการดูแลสุขภาพ ดังนี้

1) การจัดตั้งทีมภัยพิบัติ โดยหัวหน้าทีมและผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ถือเป็นตัวแสดงสำคัญที่จะต้องตัดสินใจและให้ข้อมูลแก่ฝ่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้อย่างรวดเร็ว เพื่อที่แต่ละฝ่ายจะได้ดำเนินการจัดการในส่วนที่เกี่ยวข้องต่อไป

¹⁵¹ Rohit Akiwatkar, "How Can Artificial Intelligence Combat Fake News? Ai, Big Data, and Machine Learning Can Work Together to Help Combat Fake News (or Alternative Facts, Depending on How You Look at It)" (15 May 2020), <https://channels.theinnovationenterprise.com/articles/how-can-artificial-intelligence-combat-fake-news>.

¹⁵² Anneliese Depoux et al., "The Pandemic of Social Media Panic Travels Faster Than the Covid-19 Outbreak," (Oxford University Press, 4 March 2020).

2) การจัดการกับข้อมูลข่าวสาร โดยข้อมูลข่าวสารจากทุก ๆ ช่องทางควรส่งไปยังศูนย์กลางของข้อมูลที่เดียว เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ตรวจสอบ ตลอดจนนำข้อสรุปที่ได้แจ้งประกาศได้อย่างรวดเร็วต่อผู้กำหนดนโยบาย และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อประชาชน

3) การบริหารจัดการทางการแพทย์ ภายหลังจากที่มีการรวบรวมข้อมูลจากทุกแหล่ง สิ่งที่จะต้องดำเนินต่อไปคือ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอย่างเหมาะสมของความพร้อมในสถานการณ์นั้น เช่น จำนวนบุคลากรทางการแพทย์ และสิ่งของที่จำเป็น เป็นต้น อย่างไรก็ตาม นโยบายนี้อาจไม่เหมาะกับประเทศที่มีข้อจำกัดด้านทรัพยากร

4) ความต้องการที่ไม่ใช่ทางการแพทย์ เนื่องจากเป็นสถานการณ์ที่มีความแตกต่างจากสถานการณ์อื่น ๆ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาถึงด้านเทคนิคเป็นการเฉพาะเพื่อวางแผนและดำเนินการในส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องกับทางการแพทย์

5) ผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจ และจิตใจของมนุษย์ เป็นมิติที่เกี่ยวข้องกับภาวะป่วยทางจิตใจ ผู้ป่วยควรได้รับการเยียวยารักษา ไม่ต่างจากอาการป่วยภายนอกที่จะต้องได้รับการรักษาจากแพทย์ ดังนั้น จึงควรมีการจัดทีมที่มีผู้เชี่ยวชาญด้านสวัสดิการสังคมและนักจิตวิทยาเข้ามามีส่วนร่วมในทีมด้วย เพื่อให้ความช่วยเหลือและลดสภาวะกังวลของผู้ประสบภัยให้มีระดับลดลง อันเนื่องมาจากเหตุผลทางครอบครัว เศรษฐกิจ และการจ้างงาน เป็นต้น

6) การฝึกอบรมและการจำลองสถานการณ์เสมือนจริง โดยมาตรการที่ดีที่สุด ในสถานการณ์โควิด-19 คือควรมีการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับสถานการณ์จริงอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาและวิเคราะห์จุดอ่อนที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบ (pattern) การแพร่กระจายข่าวปลอม¹⁵³

7) การวิจัยและการพัฒนา

ทั้งนี้ Anthrologica for SSHAP ในบทความเรื่อง ข้อควรพิจารณาที่สำคัญ : ข้อมูลออนไลน์ ข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง และข้อมูลบิดเบือนในสถานการณ์ COVID-19 ที่กล่าวว่า วิธีการจัดการกับข้อมูลที่มีความผิดพลาดควรดำเนินการ ดังนี้

¹⁵³ Surg Cdr Sikandar Hayat Khan, "Covid-19, an Infodemic Associated with Pandemic: The Socioeconomic Implications and Pressure on Healthcare," *Pakistan Armed Forces Medical Journal* 70, no. 2 (2020).

- การส่งเสริมการให้ข้อมูลที่ถูกต้อง (Promoting correct information)
 ในปัจจุบัน WHO ได้ร่วมมือกับ Google, Twitter, Facebook, Tencent (ผู้ถือหุ้นใหญ่ใน reddit) และ TikTok สำหรับความพยายามในการตรวจสอบให้มั่นใจว่าเนื้อหาที่ถูกต้อง และเมื่อผู้คนที่ค้นข้อมูลเกี่ยวกับโควิด-19 บน Google, YouTube หรือ Facebook จะต้องสามารถเข้าไปยังเว็บไซต์ที่เชื่อถือได้ หรือไปยังเว็บไซต์ WHO โดยตรง

- การใช้เทคโนโลยีเพื่อสกัดกั้นการไหลบ่าของข้อมูล (Using technology to disrupt information flows) แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย อาทิ Facebook และ WhatsApp ได้กำหนดมาตรการจำกัดการไหลบ่าของข้อมูลที่ผิด โดย Facebook ได้จำกัดจำนวนการแชร์ไม่เกิน 5 กลุ่ม ห้องแชท และห้ามโพสต์ภาพ ข้อความ และวิดีโอที่มีเนื้อหาผิดเกี่ยวกับโควิด-19 โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการรักษา ในขณะที่ WhatsApp ได้จำกัดจำนวนการส่งต่อ (forward) ข้อความไม่เกินคราวละ 45 ข้อความ

- การใช้กฎหมายเพื่อสกัดกั้นการไหลบ่าของข้อมูล (Using the law to disrupt information flows) หลายประเทศได้มีการตรากฎหมายขึ้นเพื่อสกัดกั้นข่าวปลอม และการเผยแพร่ข้อมูลเท็จโดยเจตนา แม้ว่าในบางกรณีกฎหมายนั้นจะไม่ได้บังคับใช้ครอบคลุมกับแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย¹⁵⁴

- การระบุว่าเป็นข่าวเท็จโดยไม่ลบข่าวนั้น (Flagging but not removing misinformation) เพื่อเป็นการระบุให้เห็นว่าข่าวที่ปรากฏอยู่คือข่าวเท็จ ในขณะที่เดียวกันก็ให้ข้อมูลที่ถูกต้องเพื่อหักล้างข่าวปลอม¹⁵⁵ เช่น WhatsApp จำกัดการ Forward ข้อความ เพื่อช่วยลดการแพร่ระบาดของข่าวปลอมลง และ Facebook ทำเครื่องหมายว่าบนโพสต์ระบุว่าเป็นข่าวปลอม เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การติดสัญลักษณ์เพื่อระบุว่าข่าวนั้นเป็นข่าวปลอมจะเป็นประโยชน์ให้ผู้อ่านได้ทราบถึงข้อเท็จจริงและไม่กดส่งต่อข่าวปลอม แต่ในขณะเดียวกัน ได้ทำให้ข่าวปลอมที่ยังไม่ได้รับการตรวจสอบหรือยังไม่ได้ติดแท็กใด ๆ กลายเป็นข่าวจริงโดยปริยาย¹⁵⁶

¹⁵⁴ Anthrologica, "Key Considerations: Online Information, Mis- and Disinformation in the Context of Covid-19".

¹⁵⁵ Pinar Ozturk, Huaye Li, and Yasuaki Sakamoto, "Combating Rumor Spread on Social Media: The Effectiveness of Refutation and Warning" (paper presented at the 2015 48th Hawaii International Conference on System Sciences, 2015).

¹⁵⁶ Ibid.

Mohan P Patel ¹⁵⁷ กล่าวว่าวิธีการต่อสู้กับ Infodemic ไม่ควรดำเนินมาตรการที่มีการแบ่งเส้นเขตแดน แบ่งแยกเชื้อชาติ และแบ่งภูมิภาคเช่นเดียวกับการต่อสู้กับไวรัสโคโรนา-19 แต่ควรใช้ช่วงเวลานี้เป็นโอกาสในการสร้างมาตรการความร่วมมือระดับโลกต่อการแบ่งปันข้อมูลข่าวสารร่วมกัน

Mauricio Cuartas-Arias ได้กล่าวไว้ใน การเผชิญหน้ากับสถานการณ์การแพร่ระบาด: กรณีศึกษาการแพร่กระจายข่าวปลอมในสถานการณ์ COVID-19 ว่า ข่าวปลอมเป็นเรื่องใกล้ตัวทุกคน การป้องกันข่าวปลอมที่ดีที่สุดคือ เริ่มต้นจากตัวเอง ซึ่งการป้องกันการแพร่กระจายข่าวปลอมจะง่ายยิ่งขึ้นหากทุกคนเสพข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ พร้อมย้ำว่า การแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเป็นความรับผิดชอบของทุกคน¹⁵⁸

2.11.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องของประเทศไทย

พระราชสิริ กุหลาบ ในโครงการวิจัยสำรวจองค์ความรู้ด้านข่าวลวง ข้อมูลบิดเบือน และข้อมูลผิดพลาด และกรณีศึกษาด้านสุขภาพของไทย องค์ความรู้จากต่างประเทศ กล่าวถึงข้อเสนอเชิงนโยบายต่อการจัดการกับการแพร่กระจายข้อมูลบิดเบือนว่าควรดำเนินการจัดการ 5 แนวทาง ดังนี้

1) ใช้กฎหมายและการกำกับดูแลรูปแบบอื่นๆ (Legislative & regulatory approach) อาทิ การกำกับดูแลด้านเนื้อหา และการกำกับดูแลความโปร่งใสในการซื้อขายโฆษณา โดยควรคำนึงถึงเสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และความเป็นส่วนตัวของประชาชน รวมทั้งให้ความสำคัญกับการเปิดเผยข้อมูล ความโปร่งใส และส่งเสริมการกำกับดูแลตนเองของภาคธุรกิจ

2) ผู้ให้บริการแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์สถาบันสื่อมวลชน และอุตสาหกรรมโฆษณา ควรสร้างวัฒนธรรมการกำกับดูแลตนเองที่เข้มแข็งและการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อลดการแพร่กระจายของข้อมูล

3) การตรวจสอบข้อเท็จจริง (Fact-checking approach) แนวทางการตรวจสอบข้อเท็จจริงเป็นเสมือนยาแก้พิษ (antidote) ขณะที่การให้การศึกษาด้านการรู้เท่าทันสื่อเป็นเสมือนการสร้างภูมิคุ้มกันในระยะยาว ต้องส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงและใช้อย่างสม่ำเสมอ

¹⁵⁷ Mohan P Patel et al., "Infodemic Covid 19: More Pandemic Than the Virus," *Indian Journal of Nephrology* 30, no. 3 (10 June 2020).

¹⁵⁸ Mauricio Cuartas-Arias, "In the Face of a Pandemic: The Covid-19 Infodemic," *International Journal of Psychological Research* 13, no. 2 (2020).

4) การจัดการกับการแพร่กระจายข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือนอย่างมีประสิทธิภาพ
ควรบูรณาการแนวทางต่าง ๆ และประสานงานทุกภาคส่วน

5) บริบททางสังคมการเมืองเป็นปัจจัยหนึ่งที่กำหนดว่าสังคมนั้นให้ความสำคัญกับ
แนวทางจัดการแบบใด และด้วยวิธีใดมากกว่ากัน¹⁵⁹

นอกจากนี้ นันทิกา หนูสม ได้กล่าวในบทความวิจัยเรื่อง ลักษณะของข่าวปลอมใน
ประเทศไทยและระดับความรู้เท่าทันข่าวปลอมบนเฟซบุ๊กของผู้รับสารในเขตกรุงเทพมหานคร
จากการสำรวจผ่านแบบสอบถามออนไลน์จำนวน 400 ชุด ผลการวิจัยพบว่า

1) ประเภทของข่าวปลอมที่พบมากที่สุดในช่วงการเก็บข้อมูลคือข่าวปลอมที่ถูก
สร้างขึ้นอย่างสมบูรณ์ (Bogus) และรูปแบบเนื้อหาของข่าวปลอมที่พบมากที่สุดคือ เนื้อหาที่ประดิษฐ์
ขึ้น (Fabricated Content) โดยมีเจตนาในการสร้างขึ้นมาเพื่อให้เป็นข่าวปลอมที่สมบูรณ์ แนบเนียน
ที่สุด มีเนื้อหาที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ทั้งหมด ทั้งภาพ พาดหัวข่าว เนื้อหา และข้อมูลที่ปรากฏในข่าว
สร้างขึ้นมาเป็นข่าวปลอมทั้งสิ้น

2) ระดับความรู้เท่าทันข่าวปลอมของผู้รับสารในเขตกรุงเทพมหานครมีค่าเฉลี่ยอยู่
ในระดับปานกลาง โดยกลุ่มตัวอย่างมีความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อในระดับการเข้าถึง
การวิเคราะห์ และการประเมินในระดับมาก ส่วนในระดับการสร้างสรรค่นั้นกลุ่มตัวอย่างมี
ความสามารถในระดับน้อยที่สุด

3) ส่วนประกอบของข่าวที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างที่เชื่อถือในระดับมาก คือ ข่าวที่มี
แหล่งข่าวเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง ส่วนองค์ประกอบอื่นๆ บนสื่อสังคมออนไลน์ที่ทำให้เชื่อถือข่าวนั้นใน
ระดับมาก เพราะเป็นข่าวที่ถูกลำเสนอบนหน้านิวส์ฟีดของเฟซบุ๊กบ่อย ๆ และผู้รับสารเชื่อข่าวที่สามารถ
หาเหตุผลมาสนับสนุนความเชื่อของตนเองได้เสมอ¹⁶⁰

ศูนย์สำรวจความคิดเห็นบ้านสมเด็จโพลล์ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัย
ราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ได้ดำเนินโครงการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาข่าวปลอม
โดยเก็บจากกลุ่มตัวอย่างจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งสิ้น 1,113

¹⁵⁹ พรรษาสิริ กุหลาบ และ นายวรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง, รายงานโครงการสำรวจองค์ความรู้ด้านข่าวลวง ข้อมูล
บิดเบือน และข้อมูลผิดพลาด และกรณีศึกษาด้านสุขภาพของไทย, (25 พฤษภาคม 2563),
https://www.researchgate.net/publication/341793854_rayngankhomgkarsarwxcngkhkhwamrudankhawlwn_g_khxmubidbeuxn_laekhxmuphidphlad_laekmisuksadansukhphaphkhxngthiy/citations.

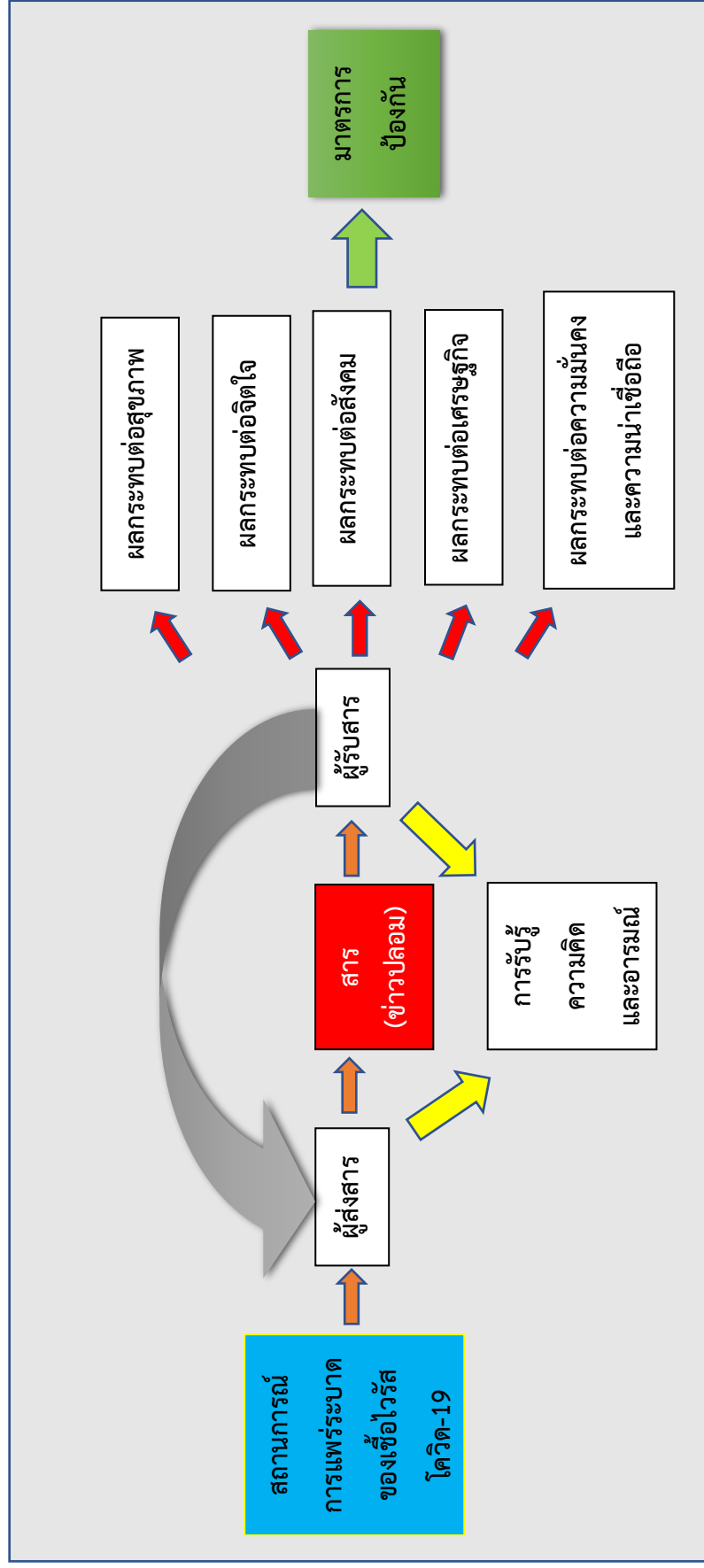
¹⁶⁰ นันทิกา หนูสม, ลักษณะของข่าวปลอมในประเทศไทย และระดับความรู้เท่าทันข่าวปลอมบนเฟซบุ๊กของผู้รับสารใน
เขตกรุงเทพมหานคร, (3 ตุลาคม 2561), http://dspace.bu.ac.th/bitstream/123456789/3177/1/nuntika_noos.pdf/.

กลุ่มตัวอย่างเก็บข้อมูลในวันที่ 3 - 5 มีนาคม 2563 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เคยพบเห็นข่าวปลอม ร้อยละ 75.7 และเคยตรวจสอบ ข้อมูลข่าวสารที่ท่านคิดว่าเป็นข่าวปลอมที่ได้รับผ่านทางสื่อต่าง ๆ ร้อยละ 54.2 โดยมีการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารที่คิดว่าเป็นข่าวปลอมด้วยวิธีค้นหาจากแหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือ เป็นอันดับหนึ่ง ร้อยละ 59.2 อันดับสองคือ ไม่คิดจะตรวจสอบ ร้อยละ 23.9 อันดับที่สามคือ สอบถามผู้เชี่ยวชาญ ร้อยละ 16.9 นอกจากนี้พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่พบเห็นข่าวปลอมผ่านเฟซบุ๊กเป็นอันดับหนึ่ง ร้อยละ 50.1 อันดับสองคือ เว็บไซต์ (Website) ร้อยละ 12.5 อันดับที่สามคือ ไลน์ (Line) ร้อยละ 10 อันดับสี่คือ มีคนเล่าให้ฟัง ร้อยละ 8.6 อันดับห้าคือ Twitter ร้อยละ 7.7 และพบเห็นข่าวปลอม มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นการเมือง เป็นอันดับหนึ่ง ร้อยละ 32.7 อันดับสองคือ หลอกขายสินค้า ร้อยละ 21.5 และ อันดับที่สามคือ สุขภาพ ร้อยละ 19.9 รวมทั้งพบว่า กลุ่มตัวอย่างต้องการให้ภาครัฐมีมาตรการในการป้องกันและปราบปราม ข่าวปลอมถึง ร้อยละ 82.1¹⁶¹

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า การแพร่ระบาดของข่าวปลอมในช่วงสถานการณ์โควิด-19 เป็นปัญหาสำคัญระดับโลกที่หลายประเทศทั่วต้องต้องประสบกับปัญหาดังกล่าว อย่างไรก็ตาม แต่ละประเทศก็เลือกดำเนินวิธีการที่แตกต่างกันในการจัดการกับปัญหา ซึ่งในบางประเทศก็เลือกที่จะให้ความสำคัญกับมาตรการทางกฎหมายเพื่อสร้างความเกรงกลัวไม่ให้ผู้กระทำ บางประเทศก็เลือกที่จะดำเนินการโดยเน้นความร่วมมือส่วนร่วมกับภาคประชาชน บางประเทศก็เลือกที่จะใช้เทคโนโลยีในการจัดการกับข่าวปลอมออนไลน์ และบางประเทศก็เลือกที่จะดำเนินการที่มีความบูรณาการกับทุกภาคส่วนเพื่อความรอบด้านในการจัดการกับปัญหา ซึ่งสิ่งสำคัญที่จะต้องพิจารณาคือ มุมมองการให้น้ำหนักต่อมิติด้านข่าวปลอม และการนิยามความหมาย โดยงานชิ้นนี้จะให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งกับข่าวปลอมในฐานะอาชญากรรมรูปแบบหนึ่งด้านความมั่นคงที่สร้างผลกระทบต่อเสถียรภาพของประเทศ สู่การแสวงหามาตรการการป้องกันและจัดการที่เหมาะสมกับไทยต่อไป

¹⁶¹ ศูนย์สำรวจความคิดเห็นบ้านสมเด็จโพลล์สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. , โครงการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาข่าวปลอม, (15 มีนาคม 2563), <http://research.bsru.ac.th/คน-กม-คิดว่าข่าวปลอมจะท/>.

2.12 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

ดุชนิพนธ์เรื่อง “สถานการณ์และผลกระทบของการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) และมาตรการป้องกันในประเทศไทย” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งแสวงหาคำตอบว่า ประเทศไทยควรดำเนินมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของข่าวปลอมในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 อย่างไรให้มีประสิทธิภาพอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำมาใช้เป็นตัวแบบสำหรับสภาวะวิกฤติในอนาคตของไทย ซึ่งยังไม่มีมาตรการป้องกันข่าวปลอมใด ๆ อยากรอบด้าน ดังนั้น เพื่อตอบคำถามข้างต้น ดุชนิพนธ์ชิ้นนี้ จึงมีระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

3.1 วิธีดำเนินการวิจัย

3.1.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร

ค้นคว้าจากเอกสารทางวิชาการ หนังสือ บทความวารสาร ข่าว และรายงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เพื่อทำความเข้าใจต่อสถานการณ์และบริบทของสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย

3.1.2 การสัมภาษณ์

ดำเนินในลักษณะเชิงพูดคุย และสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อขอรับทราบทัศนคติเห็นต่อประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย และมุมมองที่สามารถเติมเต็มข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ซึ่งยังขาดจากข้อมูลเชิงเอกสาร

3.1.3 สรุปผลการวิเคราะห์

นำข้อมูลที่รวบรวมจากเอกสารและการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ และสรุปผลการวิเคราะห์ เพื่อตอบคำถามการวิจัยตามที่ได้กำหนดไว้ รวมทั้งข้อเสนอแนะและความคิดเห็นอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ที่ได้จากการสัมภาษณ์ นำเสนอประกอบการวิเคราะห์

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวิธีการดำเนินการวิจัย 3 วิธีการ ดังนี้

3.2.1 งานวิจัยเอกสาร

ศึกษาจากหนังสือ วารสาร เอกสาร เว็บไซต์ต่าง ๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ รวมทั้งศึกษาจากงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ ตัวบทกฎหมาย คำถ้อยแถลงของรัฐบาลเชิงนโยบาย และคดีที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ข่าวปลอม เป็นต้น ตลอดจนเอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ รายงานการวิจัย บทความวิเคราะห์ในเอกสารวิชาการ หนังสือพิมพ์ และวารสารต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการนำมาใช้วิเคราะห์อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม และตีความปรากฏการณ์ โดยรวมไปถึงการรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ทางการข่าว ตลอดจนศึกษารณีศึกษาที่ผ่านมาจากต่างประเทศสำหรับการวางมาตรการป้องกันและจัดการกับข่าวปลอมทั้งในรูปแบบที่สามารถป้องกันได้ และไม่สามารถป้องกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีศึกษาที่ส่งผลกระทบต่อการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง มาใช้เป็นตัวแบบกำหนดมาตรการป้องกันและการจัดการข่าวปลอมอย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพต่อประเทศไทยต่อไป

3.2.2 งานเสวนาวิชาการ

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลเอกสาร และข้อมูลเสวนาจากการรับฟังเสวนาวิชาการ ทั้งในรูปแบบออฟไลน์ และออนไลน์ มาประกอบการรวบรวมข้อมูล เนื่องจากประเด็นที่เกี่ยวข้องกับข่าวปลอมและโควิด-19 เป็นประเด็นยอดนิยม (Hot Issues) ในปี 2563 ทำให้แวดวงวิชาการต่างนำประเด็นนี้ขึ้นถกเถียงและหารืออย่างต่อเนื่อง ซึ่งวงเสวนาดังกล่าวจะมีผู้เชี่ยวชาญ และผู้ทำงานเกี่ยวข้องกับแวดวงนั้นโดยตรง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ อาทิ เจ้าหน้าที่รัฐ บุคคลที่ทำงานในบริษัทโซเชียลมีเดีย บุคคลที่ทำงานเกี่ยวกับสื่อ บุคคลที่ทำงานด้านกฎหมาย และบุคคลที่ทำงานตรวจสอบข่าวปลอม เป็นต้น ซึ่งการรวบรวมข้อมูลจากงานเสวนาวิชาการจึงมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้วิจัยที่จะสามารถทำให้ได้ข้อมูลในมุมมองที่หลากหลาย และข้อเสนอที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยรวมทั้งในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 งานเสวนาส่วนใหญ่จะดำเนินในรูปแบบเป็นออนไลน์ผ่าน Facebook ทำให้ผู้วิจัยสามารถติดตามงานเสวนาได้สม่ำเสมอ และสามารถส่งคำถามโดยตรงในช่องข้อความเพื่อรับฟังทัศนะต่อประเด็นนั้น ๆ จากผู้เสวนาได้อย่างทันที

3.2.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก

ผู้วิจัยจะดำเนินการสัมภาษณ์ในลักษณะเชิงพูดคุยเพื่อขอรับทราบทัศนะความคิดเห็นเชิงประสบการณ์ทำงานที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันข่าวปลอม การตรวจสอบข่าวปลอม และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับมาตรการป้องกันข่าวปลอมของไทย เพื่อนำมาใช้ยืนยันข้อมูล (recheck information) และวิเคราะห์ผลจากที่ได้ศึกษาผ่านเอกสาร ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลจะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ทำงานภายใต้สังกัด

หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ตั้งแต่ 1 ขึ้นไป โดยมีความรับผิดชอบโดยตรงที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันข่าวปลอม และการตรวจสอบข่าวปลอม ซึ่งผู้วิจัยจะแบ่งการสัมภาษณ์ เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

3.2.3.1 มุมมองเชิงนโยบาย

เพื่อนำมุมมองและข้อเสนอแนะจากหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ไปสู่ การเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม ประชากรสัมภาษณ์ ได้แก่

- 1) กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม
- 2) ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม
- 3) สำนักข่าวกรองแห่งชาติ
- 4) กองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (ปอท.)

3.2.3.2 มุมมองเชิงข้อเสนอแนะ

เพื่อนำมุมมองของนักวิชาการมาเป็นแนวทางการวิเคราะห์พฤติกรรมการใช้ โซเชียลมีเดีย และผลกระทบต่อรัฐ ตลอดจนนำข้อเสนอแนะที่ได้รับจากนักวิชาการมาสู่ การสร้างมาตรการป้องกันข่าวปลอมที่เหมาะสมต่อประเทศไทย ประชากรสัมภาษณ์ คือ อาจารย์ ประจำภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาฯ

3.2.3.3 มุมมองเชิงสาธารณะ

เพื่อรับฟังทัศนะจากภาคประชาชน ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน สื่อ และ ผู้มีอิทธิพลทางความคิดบนโลกออนไลน์ (Influencer) ต่อการตระหนักรู้เกี่ยวกับการผลิตข่าวสาร การรับข่าวสาร และการส่งข่าวสารออนไลน์ ตลอดจนการความคิดเห็นของประชาชนทั่วไปในมิติอื่น ๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อการนำมาปรับใช้เชิงนโยบายต่อไปเพื่อนำมุมมองการทำงานและข้อคิดเห็นของ ภาคเอกชนที่มีต่อสถานการณ์ข่าวปลอม โดยเฉพาะอย่างยิ่งนำความต้องการของภาคเอกชนมาสร้าง ความร่วมมือใหม่ในการบูรณาการทำงานระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน ประชากรสัมภาษณ์ ได้แก่

- 1) ศูนย์ข่าวก่อนแซร์ สำนักข่าวไทย อสมท.
- 2) ผู้ประกาศข่าวช่องไทยรัฐทีวี
- 3) สำนักงานกองทุนส่งเสริมสุขภาพ (สสส.)
- 4) โครงการ Collaborative Fact Checking (CoFact)

- 5) เจ้าของเพลง ออมนั้นเป็นอย่างนี้เอง by อาจารย์เจษฎ์
 - 6) ประชาชนทั่วไปที่ชอบแชร์ข่าวปลอมบนสื่อออนไลน์
 - 7) ประชาชนทั่วไปที่ชอบแชร์ข่าวที่ผ่านการตรวจสอบของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม
- 3.2.3.4 มุมมองเชิงการสื่อสาร

ประชากรสัมภาระ คือ บุคคลที่มีประสบการณ์ทำงานที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงหรือทางอ้อมในศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) หรือ ศบค. ได้แก่ สภาความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.) และกรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล 2 วิธีการ ได้แก่ การวิเคราะห์เนื้อหา และการเปรียบเทียบข้อมูล

3.3.1 การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

Content Analysis ถือเป็นกระบวนการและเอกสารต่าง ๆ ที่ได้ค้นคว้ามารวบรวมเพื่อนำมาสู่การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความความจริงถึงนัยยะดังกล่าวที่มีต่อปรากฏการณ์ซึ่งงานชิ้นนี้ผู้วิจัยจะนำผลลัพธ์การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร มาวิเคราะห์ควบคู่ประกอบกับข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณของ สสส. ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นการ recheck ประมวลผลการวิเคราะห์ระหว่างกัน

3.3.2 การเปรียบเทียบข้อมูล (Comparative Research Methods)

Comparative Research Methods ถือเป็นวิธีการวิจัยในรูปแบบการเปรียบเทียบ ซึ่งเป็นวิธีการที่นำตัวแปรหนึ่งมาเปรียบเทียบกับตัวแปรหนึ่งในจุดช่วงเวลาของปรากฏการณ์เดียวกัน เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของตัวแปรนั้น ๆ ซึ่งสามารถทำให้ผู้วิจัยมองเห็นลักษณะต่าง ๆ ของตัวแปรได้อย่างชัดเจนและลึกซึ้งเพิ่มขึ้น

สำหรับการวิจัยเชิงสังคมศาสตร์ วิธีการวิจัยเชิงเปรียบเทียบจากความเหมือนและความต่างของปรากฏการณ์ระหว่างประเทศจะสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือประกอบการวิเคราะห์สำหรับการพิสูจน์ ตรวจสอบ อธิบาย และตีความจากความเป็นจริงทางสังคมภายในบริบทของชาติที่แตกต่างกันได้ ซึ่งการเปรียบเทียบนี้จะทำให้ผู้วิจัยสามารถมองเห็นถึงปัจจัยและตัวแปรแทรกซ้อนต่าง ๆ ที่ท้าทาย

ต่อการดำเนินมาตรการป้องกันข่าวปลอมของแต่ละรัฐที่มีความเหมือนและต่างกัน อันเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้จำนวนผู้ติดเชื้อ และจำนวนผู้เสียชีวิตเพิ่มขึ้นต่อเนื่องจากการเสพข้อมูลที่บิดเบือน

สถานการณ์ข่าวปลอมในช่วงโควิด-19 เป็นประเด็นที่หลาย ๆ ประเทศทั่วโลกต่างประสบกับสถานการณ์เช่นนี้เหมือนกัน และมีมาตรการในการป้องกันที่แตกต่างกันไป ซึ่งควรแก่การศึกษา มาตรการป้องกันของต่างประเทศมาใช้เป็นต้นแบบต่อการประยุกต์ใช้ในการแสวงหามาตรการป้องกันข่าวปลอมในช่วงโควิด-19 ที่เหมาะสมในไทย รวมทั้งเป็นต้นแบบในอนาคตเมื่อเกิดภาวะวิกฤตและข่าวปลอมถูกนำมาเป็นหนึ่งในเครื่องมือสร้างความอุ่นใจแก่สังคม

3.4 จริยธรรมการวิจัยในคน

งานวิจัยขั้นนี้ได้ให้ความสำคัญกับการวิจัยในคน ดังนี้

- 1) การเก็บข้อมูลจะต้องไปรับความยินยอมจากกลุ่มตัวอย่าง
- 2) การเผยแพร่ข้อมูลจะระบุเพียงชื่อตำแหน่งและชื่อหน่วยงาน โดยไม่ระบุชื่อ-นามสกุลที่แท้จริง วันเดือนปีเกิด อักษรตัวแรกของชื่อ-นามสกุลของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยจะเป็นผู้ที่เข้าถึงข้อมูลดังกล่าวได้เท่านั้น ยกเว้นการเปิดเผยต่อคณะกรรมการที่มีหน้าตรวจสอบความถูกต้องของโครงการฯ

อย่างไรก็ตาม ข้อปฏิบัติทางจริยธรรมขั้นพื้นฐาน 3 ประการ ในการวิจัยเกี่ยวกับคน คือ ประการแรก การขอความยินยอมโดยให้ข้อมูลที่เพียงพอก่อน ประการที่สอง การรักษาความลับของแหล่งข้อมูล และประการสุดท้าย การป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดกับแหล่งข้อมูลอันเนื่องมาจากการที่กลุ่มตัวอย่างให้ความร่วมมือในการวิจัย ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้รับการอนุมัติในการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการพิจารณา จริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 2 สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยเป็นโครงการวิจัยที่ 248/63 เรื่อง กระบวนการแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของ สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 และมาตรการป้องกันในประเทศไทย COA No. 034/2563 (ภาคผนวก ข)

3.5 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

- 1) การทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศ และ ต่างประเทศ
- 2) การเขียนโครงร่างวิทยานิพนธ์ ซึ่งประกอบด้วย

- บทที่ 1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา โจทย์คำถามการวิจัย วัตถุประสงค์ในการวิจัย ขอบเขตของการศึกษาและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี ผลงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่กรอบแนวคิดในการวิจัยที่มีความชัดเจน

- บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

- 3) ดำเนินการสอบโครงสร้างวิทยานิพนธ์
- 4) ดำเนินการปรับแก้ไขรายละเอียดตามมติของคณะกรรมการสอบโครงสร้างวิทยานิพนธ์
- 5) ดำเนินการร่างแบบสอบถาม และแนวคำถามสัมภาษณ์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และเป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์เชิงลึก
- 6) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์
- 7) ดำเนินการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากสัมภาษณ์และการเขียนรายงานการวิจัย
- 8) การเขียนร่างวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์ ที่สามารถตอบคำถามและวัตถุประสงค์ของการศึกษา
- 9) การให้อาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์
- 10) การเขียนปรับปรุงวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์
- 11) ดำเนินการสอบวิทยานิพนธ์
- 12) ดำเนินการแก้ไขและปรับปรุงรายละเอียดเนื้อหาวิทยานิพนธ์ตามมติของคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

บทที่ 4

สถานการณ์และผลกระทบของการแพร่กระจายข่าวปลอม เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ในประเทศไทย

บทนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์และผลกระทบของการแพร่กระจายข่าวปลอม ที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) เพื่อแสดงให้เห็นถึงบริบทของข่าวปลอม ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่เกิดขึ้นคู่ขนานกัน อันทำให้จำนวนข่าวปลอมมีจำนวนเพิ่มขึ้นเมื่อในช่วงเวลานั้นมีผู้ติดเชื้อเพิ่มขึ้น โดยศึกษาภายใต้ขอบเขตการศึกษาปี 2563

อย่างไรก็ดี ในบทนี้ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์ปรากฏการณ์และทัศนะมุมมองที่รอบด้าน ทั้งมุมมองเชิงนโยบายจากภาครัฐ มุมมองเชิงข้อเสนอแนะจากนักวิชาการและนักวิจัย มุมมองเชิงสาธารณะจากภาคประชาชน ภาคประชาสังคม เอกชน สื่อ และผู้มีอิทธิพลทางความคิดบนโลกออนไลน์ และมุมมองเชิงการสื่อสารจากผู้เกี่ยวข้องใน ศบค. อันนำมาสู่การนำเสนอ 2 ประเด็น ดังนี้

4.1 สถานการณ์การแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในไทย

4.2 ผลกระทบจากการแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในไทย

4.1 สถานการณ์การแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19

ข่าวปลอมไม่ใช่ปรากฏการณ์ใหม่ แต่สมาร์ทโฟนได้กระตุ้นให้เกิดข่าวปลอมที่ส่งต่อผ่านโซเชียลมีเดียเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นประเด็นทางสังคมที่สำคัญ เนื่องจากพบว่า ผู้คนส่วนใหญ่มักใช้โซเชียลมีเดียเป็นช่องทางส่งต่อข่าวสารแบบผิด ๆ โดยมิได้ตรวจสอบก่อน ตลอดจนประเทศไทยก็ยังไม่มีการป้องกันข่าวปลอมอย่างชัดเจน

สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ปี 2563 ถือเป็นตัวอย่างสำคัญที่กระตุ้นให้เห็นอย่างสำคัญถึงปัญหาของการแพร่กระจายข่าวปลอม เนื่องจากปัญหานี้ไม่ได้เกิดขึ้นกับประเทศใดประเทศหนึ่ง แต่ข่าวปลอมในช่วงโควิด-19 ได้กลายเป็นปัญหาที่ทุกประเทศต้องประสบเช่นกัน ขณะเดียวกันข่าวปลอมในประเด็นนี้มีความรุนแรง อันตราย และสำคัญกว่าประเด็นอื่น ๆ เพราะเกี่ยวข้องกับด้านสุขภาพ และโรคระบาดใหม่ที่คนทั่วไปยังขาดความรู้ ความเข้าใจ และมีประสบการณ์ในระดับต่ำ

ความรุนแรงของสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ได้ก่อให้เกิดความหวาดกลัว และความตื่นตระหนกเป็นอย่างมากในประเทศไทย รวมทั้งก่อให้เกิดคำถามมากมายที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 อาทิ ต้นตอของเชื้อมาจากไหน ลักษณะอาการของผู้ติดเชื้อ ระยะเวลาในการรักษา ติดเชื้อแล้วจะเสียชีวิตหรือไม่ป้องกันเชื้ออย่างไร ยาอะไรสามารถรักษาหาย และพื้นที่ใดมีผู้ติดเชื้อแล้วบ้าง เป็นต้น คำถามเหล่านี้ล้วนเป็นที่มาสำคัญที่ก่อให้เกิดการสร้างข่าวปลอมขึ้นมากมายเพื่อตอบคำถามดังกล่าว ซึ่งข่าวปลอมบางข่าวก็สร้างความอุ่นใจ ให้ข้อชี้แนะ ขณะที่บางข่าวกลับสร้างความตื่นตระหนกให้เกิดขึ้น

การกักตัวอยู่บ้านหรือการทำงานอยู่ที่บ้าน (Work From Home: WFH) ถือเป็นหนึ่งปัจจัยที่เอื้อให้ผู้คนมีเวลาเพิ่มขึ้นในการรับ-ส่งข้อมูลข่าวสาร ไม่ว่าจะรูปแบบออนไลน์ (อินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์) หรือออฟไลน์ (โทรทัศน์ และวิทยุ) ซึ่งนี่เองถือเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่เกิดการแพร่ระบาดของข้อมูลข่าวสาร (Infodemic) ตามมา

ความสำคัญของ Infodemic ได้ถูกยกระดับพิเศษจากองค์การอนามัยโลกในปี 2563 โดยให้ความหมายของ Infodemic ว่าเสมือนเหตุการณ์ขึ้นมาของข้อมูลข่าวสาร นอกจากนี้ Infodemic ยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือช่วยลดผลกระทบที่เกิดขึ้นได้ทั้งทางตรงและทางอ้อมไปพร้อม ๆ กัน¹⁶² จนทำให้ต่อมา Infodemic ได้กลายเป็นคำศัพท์ใหม่ในปี 2563 ที่ทุกประเทศทั่วโลกต่างให้ความสำคัญ เนื่องจาก ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ได้แสดงถึงนัยยะการเปรียบเทียบว่า การแพร่กระจายข่าวปลอมมีลักษณะเช่นเดียวกับการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 ซึ่งหากไม่มีการแสวงหาวิธีการป้องกันข่าวปลอมก็จะแพร่กระจายอย่างรวดเร็วเหมือนกับเชื้อโรค ยังมีผู้ป่วยมากก็จะมีผู้แพร่เชื้อ (spreader) มาก และทำให้ข่าวปลอมสามารถแพร่กระจายไปได้ไวขึ้น สิ่งนี้ถือเป็นสิ่งสำคัญที่ไทยควรจะโอกาสของสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 สร้างภูมิคุ้มกันทางข้อมูลข่าวสารภายในประเทศ

4.1.1 สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 กับพลวัตข่าวปลอมในประเทศไทย ปี 2563

ข่าวปลอมในไทยที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 มีจำนวนมากมาย ซึ่งจำนวนข่าวปลอมและเนื้อหาข่าวปลอมล้วนแปรผันตามระดับจำนวนผู้ติดเชื้อ และสถานการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งสิ่งนี้เองถือเป็นการแสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าสถานการณ์การพลิกผันให้จำนวนผู้ติดเชื้อโควิด-19 เพิ่มขึ้นหรือลดลงเพียงใด แต่ระดับการรับรู้

¹⁶² WHO, "Call for Action: Managing the Infodemic," <https://www.who.int/news/item/11-12-2020-call-for-action-managing-the-infodemic>.

และการแยกแยะข่าวปลอมของประชาชนยังอยู่ในระดับที่ต่ำและยังมีความตื่นตระหนกของข่าวปลอมในไทยอยู่ต่อเนื่อง ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับคำประกาศของ ศบค. ตามหลักของการระบาดวิทยา ผู้วิจัยจึงขอแนะนำ โดยจำแนกสถานการณ์การแพร่กระจายข่าวปลอมตามการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในปี 2563 ออกเป็น 2 ช่วงเวลาที่สำคัญ ดังนี้

4.1.1.1 ข่าวปลอมกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 รอบที่ 1 (เดือนมกราคม-เดือนพฤศจิกายน 2563)

1) เดือนมกราคม 2563

กระทรวงสาธารณสุขของไทยแถลงยืนยันเมื่อ 13 มกราคม 2563 ว่าพบผู้ป่วยติดเชื้อโควิด-19 ในไทยเป็นรายแรก โดยเป็นนักท่องเที่ยวจีนที่เดินทางมาจากเมืองอู่ฮั่น ประเทศจีน อายุ 61 ปี และทำให้ไทยกลายเป็นประเทศที่มีผู้ติดเชื้อโควิด-19 แห่งที่สองรองจากจีนในช่วงต้นของการแพร่ระบาด¹⁶³ อย่างไรก็ตาม ผู้ติดเชื้อโควิด-19 ดังกล่าว ยังไม่ใช่เหตุสำคัญที่ทำให้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในไทยบานปลายจนยากต่อการควบคุม แต่ความรุนแรงของสถานการณ์ในอู่ฮั่นที่สื่อหลายสำนักนำเสนอได้สร้างความตื่นตระหนกแก่คนไทยจนเกิดกระแสข่าวปลอมจำนวนมาก

ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม (Anti Fake news center) เริ่มตรวจสอบข่าวปลอมที่เกี่ยวกับโควิด-19 และเผยแพร่แก่สาธารณะข่าวแรกเมื่อ 14 มกราคม 2563 โดยข่าวแรกที่ตรวจสอบคือ “พบเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่กำลังระบาดในไทย ข่าวปลอม สร้างความหวาดกลัวให้แก่ประชาชน อย่าแชร์!” โดยเป็นข่าวที่เกิดขึ้นจากกระแสความหวาดกลัวของประชาชนที่คิดว่าผู้ป่วยจีนรายแรกของไทยได้แพร่เชื้อแล้ว ทั้งนี้ ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้ตรวจสอบโดยอ้างอิงข้อความจากกระทรวงสาธารณสุขว่า ไม่พบการระบาดของไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ในไทย และไทยมีมาตรการคัดกรองอย่างดี พร้อมกล่าวถึงความคืบหน้าอาการของหญิงนักท่องเที่ยวจีนวัย 61 ปีรายแรก ว่า ขณะนี้หายดีไม่มีไข้และพร้อมที่จะเดินทางกลับประเทศ โดยปัจจุบันยังไม่พบผู้ป่วยเพิ่มในประเทศไทย

¹⁶³ ThaiPBS, "คนแรก! นักท่องเที่ยวจีนติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่," (13 มกราคม 2563), <https://news.thaipbs.or.th/content/287938>.

ภาพ 22 การตรวจสอบข่าวโควิด-19 ข่าวแรกของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม เมื่อ 14 มกราคม 2563

พบเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่กำลัง 14 ม.ค. 2563 17:50
 ระบาดในไทย ข่าวปลอม สร้างความหวาดกลัวให้แก่
 ประชาชน อย่าแชร์!

#AFNCThailand #COVID-19 #ข่าวปลอม #จีน #โควิด-19

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

อย่างไรก็ตาม การตรวจสอบข่าวโควิด-19 ครั้งแรกของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม เมื่อ 14 มกราคม 2563 ไม่ได้ทำให้กระแสความตื่นตระหนกของประชาชนลดลงนัก ในขณะเดียวกัน จำนวนผู้ติดเชื้อชาวจีนในไทย ที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นรายวันยิ่งทำให้ประชาชนมีความรู้สึกหวาดกลัวเพิ่มขึ้น โดยพบว่า ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้ตรวจสอบข่าวปลอมโควิด-19 เดือนมกราคม 2563 ไปทั้งสิ้น 35 ข่าว แบ่งเป็น ข่าวปลอม จำนวน 30 ข่าว และข่าวจริง จำนวน 5 ข่าว ซึ่งจากจำนวนข่าวปลอมทั้งหมด ในเดือน มกราคม พบว่า ลักษณะข่าวปลอมส่วนใหญ่เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผู้ติดเชื้อโควิด-19 ชาวจีนในจังหวัดต่าง ๆ ของไทย มาตรการคัดกรองผู้ติดเชื้อของไทยที่หละหลวม และการติดเชื้อโควิด-19 รูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

รัฐบาลไทยคุมการระบาด 'ไวรัสโคโรนา' ไม่ได้ เพราะนักท่องเที่ยวจีนเต็มเมือง

กระทรวงสาธารณสุข ได้แถลงข้อเท็จจริงว่า ประเทศไทยถือเป็นประเทศแรก ที่เริ่มตรวจสอบ และประกาศว่าพบผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่จนนำมาสู่การตื่นตัวขององค์การอนามัยโลก พร้อมระบุว่า ปัจจุบันประเทศไทยไม่มีทัวร์จีนมาจากมณฑลหูเป่ย์และเมืองอู่ฮั่นแล้ว และชาวจีนที่อยู่ในประเทศไทยก็ลดน้อยลงมาก โดยนักท่องเที่ยวจีนหายไปแล้ว 80% เพราะกลับประเทศ และทางการจีนได้ขอความร่วมมือพลเมืองให้ชะลอการเดินทาง เพื่อป้องกันการระบาดของเชื้อ

ภาพ 23 ชาวปลอม รัฐบาลไทยคุมการระบาด 'ไวรัสโคโรนา' ไม่ได้ เพราะนักท่องเที่ยวจีนเต็มเมือง

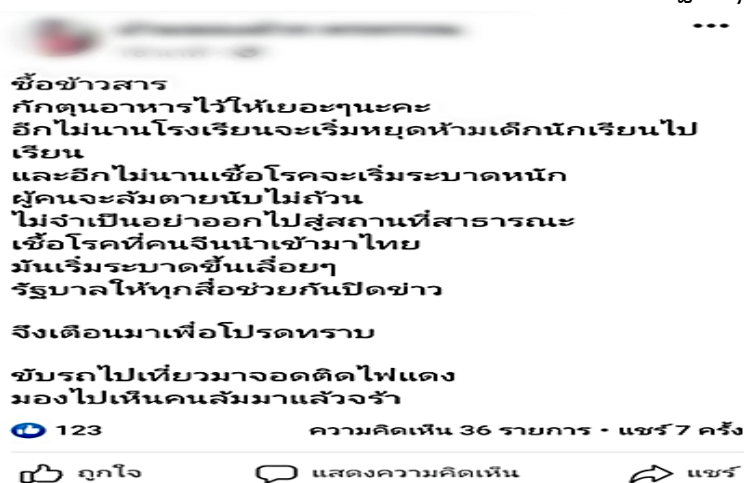

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

เชื้อไวรัสโคโรนาระบาดหนัก คาดคนตายนับไม่ถ้วน รัฐบาลสั่งทุกสื่อปิดข่าว

ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมพบผู้ใช้งานเฟซบุ๊กรายหนึ่ง เขียนข้อความว่า “ให้เร่งกักตุนอาหาร เพราะตอนนี้เชื้อไวรัสโคโรนามีการระบาดหนัก มีคนเสียชีวิตนับไม่ถ้วน และอีกไม่นานจะเริ่มสั่งหยุดโรงเรียน พร้อมทั้งบอกว่ารัฐบาลขอให้ทุกสื่อช่วยกันปิดข่าว” ต่อมากระทรวงสาธารณสุขได้ออกมาแถลงข่าวยืนยันเมื่อ 29 มกราคม 2563 ว่า ประเทศไทยไม่มีการระบาดของเชื้อไวรัส และมีการเตรียมความพร้อมไว้หากเกิดสถานที่แย่มากที่สุดแล้ว

ภาพ 24 ชาวปลอมเชื้อไวรัสโคโรนาระบาดหนัก คาดคนตายนับไม่ถ้วน รัฐบาลสั่งทุกสื่อปิดข่าว

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

ผู้ติดเชื้อชาวจีนล้มหมอนตติที่สนามบินสุวรรณภูมิ

เมื่อ 27 มกราคม 2563 มีการส่งต่อภาพอย่างแพร่หลายบนสื่อสังคมออนไลน์เกี่ยวกับชายชาวจีนล้มหมอนตติที่ท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ พร้อมระบุว่า ชายคนดังกล่าวติดเชื้อโควิด-19 และเจ้าหน้าที่ท่าอากาศยานสุวรรณภูมิไม่อนุญาตให้ประชาชนถ่ายภาพชายดังกล่าว ซึ่งต่อมาศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้ตรวจสอบข้อเท็จจริง ซึ่งผู้อำนวยการท่าอากาศยานสุวรรณภูมิชี้แจงว่า ชายชาวจีนคนนั้นแค่เมาสุราจึงนั่งหลับตกเก้าอี้ ส่วนสาเหตุที่เจ้าหน้าที่ห้ามถ่ายภาพเป็นเพราะบริเวณดังกล่าวเป็นเขตการบินซึ่งตามระเบียบห้ามไม่ให้ถ่ายภาพ

ภาพ 25 ข่าวปลอมผู้ติดเชื้อชาวจีนล้มหมอนตติที่สนามบินสุวรรณภูมิ

ที่มา : <https://www.one31.net/news/detail/18301>

2) เดือนกุมภาพันธ์ 2563

จำนวนผู้ติดเชื้อโควิด-19 เดือนกุมภาพันธ์ 2563 มีจำนวนเพิ่มขึ้น และเป็นเดือนแรกที่พบคนไทยติดเชื้อโควิด-19 ทั้งนี้ กลุ่มผู้ติดเชื้อส่วนใหญ่ในเดือนกุมภาพันธ์ คือ กลุ่มคนไทยที่เดินทางออกจากเมืองอู่ฮั่นมาไทย จากการที่รัฐบาลไทยตัดสินใจส่งเที่ยวบินของสายการบินไทยแอร์เอเชีย เพื่อไปรับคนไทย จำนวน 138 คน ที่ติดอยู่ในเมืองอู่ฮั่น เนื่องจากรัฐบาลจีนตัดสินใจดำเนินมาตรการเด็ดขาดด้วยการปิดประเทศ¹⁶⁴ สถานการณ์ดังกล่าวจึงยังเป็นปัจจัยเร่งอันดับต้น ๆ ที่สำคัญที่ทำให้คนไทยเกิดความกลัวและตื่นตระหนก จนทำให้กระแสข่าวปลอมมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นตาม

ทั้งนี้ ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้ตรวจสอบข่าวปลอมโควิด-19 เดือนกุมภาพันธ์ 2563 จำนวนทั้งสิ้น 46 ข่าว แบ่งเป็น ข่าวปลอม จำนวน 38 ข่าว ข่าวจริง จำนวน 6 ข่าว และข่าวบิดเบือนจำนวน 2 ข่าว ซึ่งจากจำนวนข่าวปลอมทั้งหมดในเดือนกุมภาพันธ์ พบว่า ลักษณะข่าวปลอมส่วนใหญ่เป็นประเด็นสร้างความตื่นตระหนกจะที่เกี่ยวข้องกับ ลักษณะการแพร่กระจาย

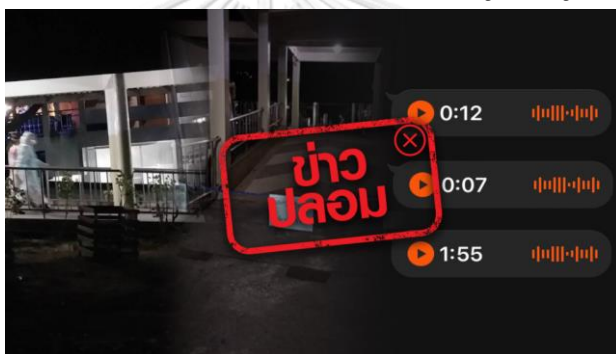
¹⁶⁴ ไทยรัฐออนไลน์, "138 ชีวิต-คืนสู่เหย้า แอร์เอเชียบินกลับถึงอู่ตะเภา 20.43," (5 กุมภาพันธ์ 2563), <https://www.thairath.co.th/news/local/1764161>.

ของเชื้อที่สามารถแพร่กระจายได้ทางอากาศ คนไทยติดเชื้อและรักษาตัวตามโรงพยาบาลต่าง ๆ ทั่วประเทศไทยพบเด็กติดเชื้อโควิด-19 เสียชีวิต และรัฐมีคำสั่งให้ทำพิธีการทางศาสนาเพื่อปิดขบวนการการคัดกรองที่สนามบินมีความหละหลวม คลิปเสียงปลอม รวมทั้งพนักงานห้างสรรพสินค้าชื่อดังติดเชื้อโควิด-19 แต่ยังให้บริการตามปกติ ดังนี้

คลิปเสียงอ้างโรงพยาบาลแห่งหนึ่งในจังหวัดภูเก็ตมีผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา

ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมพบการปล่อยคลิปเสียง จำนวน 3 คลิป ที่มีเนื้อหาว่าพบผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 1 รายที่สนามบิน แล้วถูกนำตัวส่งมายังโรงพยาบาลแห่งหนึ่งในจังหวัดภูเก็ต ทำให้ประชาชนแตกตื่น ไม่มีใครกล้ามาโรงพยาบาล เพราะกลัวติดเชื้อ ซึ่งต่อมา สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดภูเก็ตแจ้งว่า ยังไม่มีรายงานการพบผู้ป่วยติดเชื้อไวรัสในพื้นที่ โดยผู้นั้นเป็นเพียงผู้ที่เข้าชายต้องสงสัย ที่มีอาการไอสูง และมีปัญหาระบบทางเดินหายใจ เช่น ไอ จาม มีน้ำมูก หายใจเหนื่อยหอบ

ภาพ 26 ข่าวปลอม คลิปเสียง อ้างรพ.แห่งหนึ่งในจังหวัดภูเก็ตมีผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา

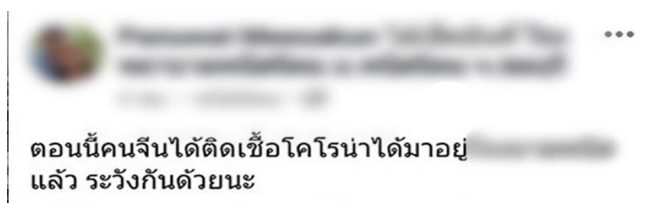

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

นักท่องเที่ยวยกขาเงินติดเชื้อไวรัสโคโรนา รักษาตัว รพ.ย่านชลบุรี

ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมพบการพบการปรากฏในสื่อออนไลน์ต่างๆที่ประชาชนโพสข้อความเตือนชาวชลบุรีว่า มีคนจีนติดเชื้อไวรัสโคโรนา เข้ารักษาตัวที่ รพ.ในจังหวัดชลบุรี ซึ่งต่อมาศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้ตรวจสอบไปยังกระทรวงสาธารณสุข ทำให้ทราบว่า เป็นข้อมูลปลอมเนื่องจากขณะนั้นยังไม่มีรายงานพบผู้ป่วยติดเชื้อไวรัสโคโรนาในพื้นที่ดังกล่าว

ภาพ 27 ข่าวปลอม นักท่องเที่ยวยกขาเงินติดเชื้อไวรัสโคโรนา รักษาตัว รพ.ย่านชลบุรี

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

กงสุลยอมรับรัฐบาลไร้คำสั่ง ช่วยคนไทยในอุฮั่น

จากการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาที่เมืองอุฮั่น ในประเทศจีน จึงทำให้มีชาวไทยจำนวนหนึ่งอยู่ที่จีน และไม่สามารถเดินทางกลับไทยได้ จนทำให้ต่อมามีข่าวเผยแพร่บนโลกออนไลน์ว่ารัฐบาลไทยไม่มีคำสั่งช่วยเหลือชาวไทยที่จีน ซึ่งต่อมา กระทรวงการต่างประเทศได้ชี้แจงข้อเท็จจริงว่า รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้สั่งการกรมการกงสุล สถานเอกอัครราชทูต และสถานกงสุลใหญ่ในจีน ดำเนินการอย่างเต็มที่เพื่อดูแลคนไทยในพื้นที่ต่าง ๆ อยู่ตลอด โดยมีการจัดตั้งกลุ่มวิแชทเพื่อติดต่อสื่อสาร ให้คำแนะนำ และความช่วยเหลือคนไทยในพื้นที่ตลอดเวลา รวมทั้งจัดเครื่องบินพาณิชย์แบบเช่าเหมาลำอำนวยความสะดวกเดินทางไปรับคนไทยออกจากอุฮั่นประเทศจีนกลับไทย

ภาพ 28 ชาวปลอม กงสุลยอมรับรัฐบาลไร้คำสั่ง ช่วยคนไทยในอุฮั่น

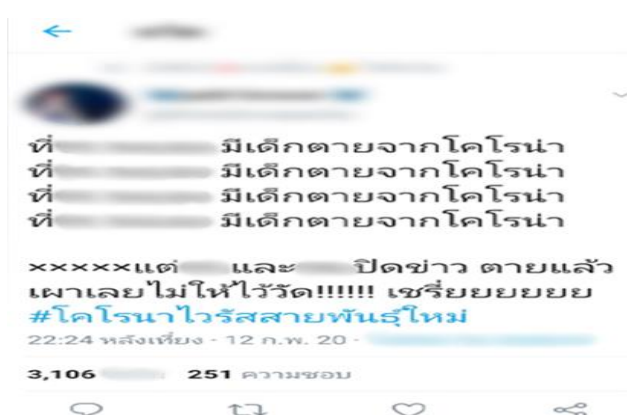

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

จ.ระยองพบเด็กเสียชีวิตจากไวรัสโคโรนา (COVID-19) แต่ถูกสั่งให้เผาทันที

มีการเผยแพร่ข้อความว่า โรงเรียนระยองมีเด็กเสียชีวิตจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา แต่ทางโรงเรียน และโรงพยาบาลช่วยกันปิดข่าว พร้อมทั้งบอกว่าให้เผาเด็กทันที ซึ่งต่อมาทางกระทรวงสาธารณสุขจึงได้ออกมาให้ข้อมูลถึงเรื่องดังกล่าวว่า ตอนนี้อย่างไรประเทศไทยยังไม่มีรายงานผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา และในพื้นที่ดังกล่าวยังไม่พบผู้ยืนยันติดเชื้อ

ภาพ 29 ชาวปลอม จ.ระยองพบเด็กเสียชีวิตจากไวรัสโคโรนา (COVID-19) แต่ถูกสั่งให้เผาทันที

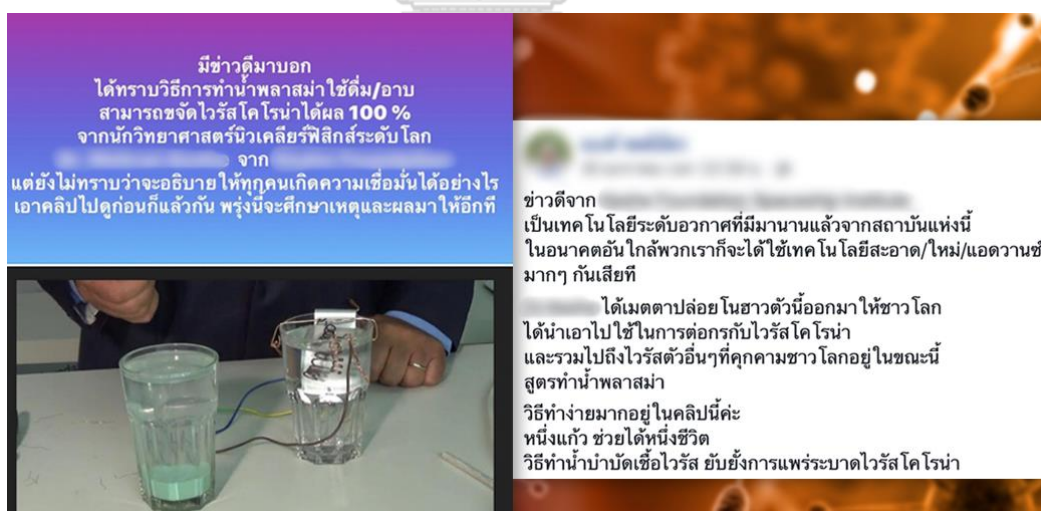

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

น้ำพลาสมาฆจัดไวรัสโคโรนาได้ผล 100%

ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้รับแจ้งขอให้ตรวจสอบข้อความที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับวิธีการทำน้ำพลาสมา ใช้ดื่ม-อาบ สามารถฆจัดเชื้อไวรัสโคโรนา ซึ่งต่อมากกระทรวงสาธารณสุขได้ตรวจสอบแล้วว่าเรื่องดังกล่าวไม่เป็นความจริง เนื่องจากน้ำพลาสมากำจัดไวรัสโคโรนาไม่ได้

ภาพ 30 ชาวปลอม น้ำพลาสมาฆจัดไวรัสโคโรนาได้ผล 100%

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

3) เดือนมีนาคม 2563

สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 เดือนมีนาคม 2563 ถือเป็นช่วงเวลาสำคัญมากที่สุดเนื่องจาก เป็นเดือนที่พบสัดส่วนการแพร่กระจายข่าวปลอมมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับเดือนอื่น ๆ ในปี 2563 โดยสาเหตุเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่าง ๆ จึงทำให้พบ

กลุ่มก้อนผู้ติดเชื้อ (Cluster) ขนาดใหญ่ขึ้นเป็นครั้งแรก จำนวน 2 กลุ่ม ในกรุงเทพฯ กล่าวคือ การรวมกลุ่มในสถานบันเทิงย่านทองหล่อเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2563 และการรวมกลุ่มในสนามมวย ลุมพินีเมื่อ 6 มีนาคม 2563

ดังนั้น เดือนมีนาคม 2563 จึงเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้จำนวนผู้ติดเชื้อ โควิด-19 ในไทยเพิ่มสูงขึ้น โดยมีจำนวนผู้ติดเชื้อสะสมหลักร้อยเป็นครั้งแรก¹⁶⁵ จนทำให้ สถานการณ์แพร่ระบาดของโควิด-19 บานปลาย ซึ่งเป็นประเด็นที่ทุกภาคส่วนตระหนัก ตระหนก และ ตื่นกลัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านมาตรการด้านสาธารณสุข เนื่องจากทั้ง 2 กิจกรรมเป็นการรวมกลุ่ม ของคนหมู่มากที่เดินทางมาจากหลายจังหวัด กิจกรรมดังกล่าวจึงเป็นพาหะสำคัญที่ส่งออกเชื้อ โควิด-19 จากกรุงเทพฯ ไปยังทุกจังหวัดในประเทศไทยอย่างรวดเร็ว และสร้างความกังวลใจ อย่างยิ่งต่อรัฐบาลในการแสวงหามาตรการป้องกันด้านสาธารณสุข และมาตรการป้องกัน เพื่อยับยั้งการแพร่กระจายข่าวปลอม

อย่างไรก็ดี เพื่อจำกัดวงการแพร่ระบาดของเชื้อ สถานการณ์การแพร่ระบาดของ เชื้อไวรัสโควิด-19 ได้ทำให้เกิดเหตุการณ์หน้าประวัติศาสตร์ที่สำคัญคือ คำประกาศของ ศบค. ที่มีมติเลื่อนวันหยุดสงกรานต์ระหว่าง วันที่ 11-15 เมษายน 2563 ไม่มีกำหนดจนกว่าสถานการณ์ จะคลี่คลาย¹⁶⁶ มติดังกล่าวถือเป็นการประกาศให้ไม่มีการจัดกิจกรรมวันสงกรานต์ครั้งแรกของ ประเทศไทย รวมทั้งยังเป็นปัจจัยกระตุ้นสำคัญให้กระแสข่าวปลอมมีเพิ่มขึ้น อันเนื่องมาจาก ความสับสนของผู้คนที่ไม่มั่นใจว่าข่าวที่ตนเองเสพนั้นมีมูลความจริงอย่างไร รวมทั้งความไม่ทราบ เกี่ยวกับข้อห้าม/งด และสิ่งที่ปฏิบัติได้ แต่เมื่อข่าวถูกใจก็จะส่งต่ออย่างรวดเร็ว เช่น ข่าวปลอมที่ เผยแพร่ว่าอำเภอเชียงของสามารถเล่นน้ำสงกรานต์ได้พร้อมกับการนำภาพประกอบของปีที่ผ่านมา สร้างความน่าเชื่อถือของข่าว ทั้งนี้ พบว่าระหว่างวันที่ 13-16 มีนาคม 2563 เป็นช่วงการแชร์ข่าว ปลอมสูงที่สุด โดยมีการแชร์เฉลี่ยจำนวน 60,000-70,000 ครั้ง และจำนวน engagement เป็น จำนวนกว่าล้านครั้ง โดยมีสาเหตุมาจากเป็นช่วงรอยต่อสำคัญก่อนที่รัฐบาลประกาศไม่ให้มีวันหยุด

¹⁶⁵ BBC, "ไวรัสโคโรนา : สธ.พบผู้ติดเชื้อโควิด-19 เพิ่ม 188 ราย ขอให้ประชาชนงดการเดินทาง," (22 มีนาคม 2563), <https://www.bbc.com/thai/thailand-51992489>.

¹⁶⁶ ประชาชาติธุรกิจ, "เลื่อนวันหยุดสงกรานต์ไม่มีกำหนด ป้องกัน “โควิด” ระบาด," (16 มีนาคม 2563), <https://www.prachachat.net/general/news-432771>.

สงคราม¹⁶⁷ ตลอดจนเป็นช่วงเวลานี้ถือเป็นช่วงที่สภาวะจิตใจของผู้คนมีความตื่นตระหนกและเกรงกลัว ผู้คนจึงมักจะไม่ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มา และส่งต่อข่าวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับ-ส่งต่อข่าวปลอมจากคนมีชื่อเสียง ครอบครัว และบุคคลใกล้ชิด ซึ่งยิ่งทำให้ระดับความน่าเชื่อถือของข่าวปลอมมีความน่าเชื่อถือที่เพิ่มขึ้นกว่าปกติ โดยความตื่นเครียดของสถานการณ์ได้ทำให้ในที่สุดแล้วรัฐบาลตัดสินใจประกาศ พรก.ฉุกเฉิน ฉบับที่ 1 ขึ้น เมื่อ 25 มีนาคม 2563¹⁶⁸ และก่อตั้งศูนย์บริหารสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (ศบค.) ขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือยับยั้งไม่ให้สถานการณ์บานปลาย ใช้ควบคุมการรวมกลุ่มของคน รวมทั้งใช้ศูนย์กลางในการสร้างความเข้าใจแก่ประชาชนในสภาวะวิกฤต ตลอดจนการดำเนินมาตรการยับยั้งการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19

ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้ตรวจสอบข่าวปลอมโควิด-19 เดือนมีนาคม 2563 จำนวนทั้งสิ้น 129 ข่าว แบ่งเป็น ข่าวปลอม จำนวน 98 ข่าว ข่าวจริง จำนวน 21 ข่าว และข่าวบิดเบือน จำนวน 10 ข่าว ซึ่งจากจำนวนข่าวปลอมทั้งหมดในเดือนมีนาคม พบว่า ลักษณะข่าวปลอมส่วนใหญ่เป็นประเด็นสร้างความตื่นตระหนกจะที่เกี่ยวข้องกับวิธีการป้องกันเชื้อโควิด-19 โดยใช้สมุนไพรตามภูมิปัญญาไทย วิธีการสวมหน้ากากอนามัย การเผยแพร่ข้อพื้นที่เสี่ยงที่มีเชื้อโควิด-19 การอ้างข้อความจาก WHO ว่า ความรุนแรงของประเทศไทยอยู่ในระดับ 4 อ้างข้อความจากแพทย์ศิริราช แนะนำให้ประชาชนกักตุนของเพราะจะปิดประเทศ รวมทั้งข่าวปลอมเกี่ยวกับความเชื่อเหนือธรรมชาติว่าจะสามารถป้องกันโควิด-19 ได้ ดังนี้

ดื่มน้ำร้อน ทานขิง กระเทียม พริก ป้องกัน โควิด-19

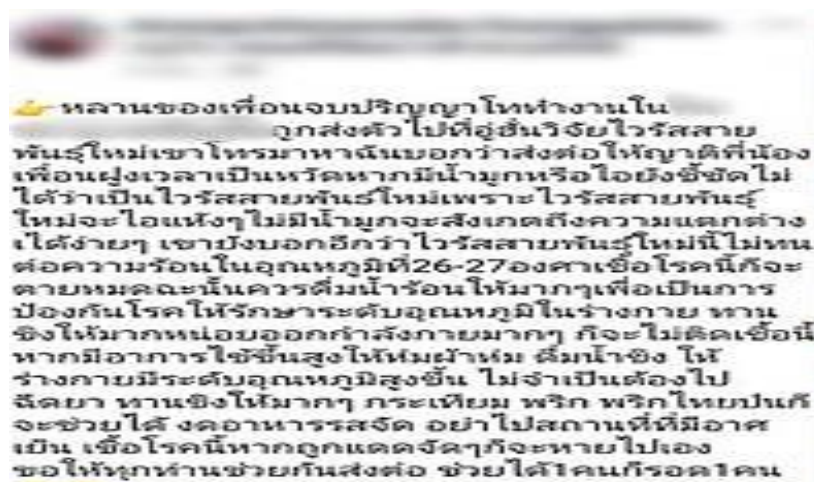
ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมพบการแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับการให้ความรู้ การป้องกันตนเองจากเชื้อไวรัสโควิด-19 ว่า “ไวรัสสายพันธุ์ใหม่ (COVID-19) นี้ไม่ทนต่อความร้อนในอุณหภูมิที่ 26-27 องศา ฉะนั้นควรดื่มน้ำร้อนให้มากก็จะไม่ติดเชื้อ หากมีอาการไข้สูงให้ห่มผ้าห่ม ดื่มน้ำขิง ให้ร่างกายมีระดับอุณหภูมิสูงขึ้น ไม่จำเป็นต้องไปฉีดยา ทานขิงให้มาก ๆ กระเทียม พริก

¹⁶⁷ กล้า ตั้งสุวรรณ, "Fake News อีกหนึ่ง Super Spreader ที่กำลังแพร่ระบาดในสังคมไทย" (27 เมษายน 2563). <https://blog.cofact.org/fake-news-super-spreader/>

¹⁶⁸ ข่าวทำเนียบรัฐบาล, "รัฐบาลแจกรายละเอียดและข้อปฏิบัติ พ.ร.ก. การบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน ผลตั้งตั้งแต่ 26 มี.ค. - 30 เม.ย. 2563 ยืนยันยังไม่มี การประกาศเคอร์ฟิว," (25 มีนาคม 2563), <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/27854>.

พริกไทยป่นก็จะช่วยได้” ซึ่งต่อมาทางกระทรวงสาธารณสุขได้ชี้แจงว่า ขณะนี้ยังไม่มีผลการศึกษาทาง การแพทย์ที่สามารถยืนยันได้ว่า การกระทำดังกล่าวสามารถป้องกัน และรักษาผู้ติดเชื้อไวรัสโควิด-19

ภาพ 31 ชาวปลอม ต้มน้ำร้อน ทานขิง กระเทียม พริก ป้องกัน โควิด-19

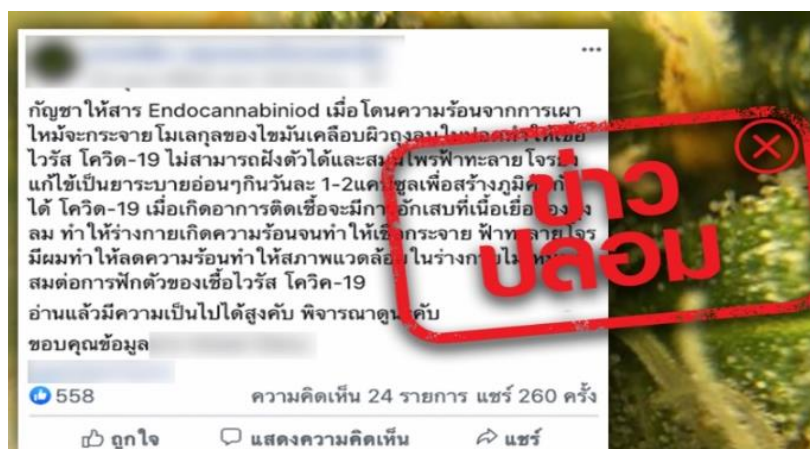

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

เสพกัญชา ทำให้เชื้อโควิด-19 ฝังตัวไม่ได้

เมื่อ 27 มี.ค.63 ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม ได้เปิดเผยข้อเท็จจริงตามที่ มีข่าวปรากฏในสื่อออนไลน์ต่างๆ ในประเด็นเรื่อง เสพกัญชา ทำให้เชื้อ COVID-19 ฝังตัวไม่ได้ ว่าเป็นข่าวปลอม พร้อมยืนยันข้อเท็จจริงจากกรมควบคุมโรคว่า กัญชา ยังจัดเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท 5 ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ ปี 2522 ใช้ได้เฉพาะทางการแพทย์โดยต้องอยู่ในความดูแลของแพทย์เท่านั้น และปัจจุบันยังไม่มีงานวิจัยทางการแพทย์ที่ยืนยันว่ากัญชาจะทำให้เชื้อฯ ฝังตัวไม่ได้

ภาพ 32 ชาวปลอม เสพกัญชา ทำให้เชื้อโควิด-19 ฝังตัวไม่ได้

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

แผนที่พื้นที่เสี่ยงโควิด-19 จังหวัดที่ “ผีน้อย” เดินทางกลับ

ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้ดำเนินการตรวจสอบข้อเท็จจริงกับกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข กรณีการแชร์ภาพพื้นที่ประเทศไทยว่าจังหวัดไหนพบผู้ติดเชื้อ COVID-19 และมีผีน้อยอยู่ในพื้นที่ใดบ้าง โดยข่าวปลอมได้อ้างอิงข้อมูลถึงเว็บไซต์หนึ่ง ซึ่งต่อมาทางเว็บไซต์ที่ถูกกล่าวถึงได้ออกมาชี้แจงว่าไม่ได้เป็นผู้จัดทำภาพข่าวปลอมที่ถูกแชร์อยู่บนโลกออนไลน์ รวมทั้งสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสุรินทร์ได้ออกมาชี้แจงว่า ยังไม่มีรายงานยืนยันการตรวจพบผู้ติดเชื้อไวรัสโควิด-19 ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ตามที่ข่าวปลอมอ้าง

ภาพ 33 ข่าวปลอม แผนที่พื้นที่เสี่ยงโควิด-19 จังหวัดที่ “ผีน้อย” เดินทางกลับ

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

แผ่นห้อยคอป้องกันโควิด-19

กรณีที่มีการนำแผ่นป้ายห้อยคอมาขายบนโลกออนไลน์ โดยอ้างสรรพคุณว่าแผ่นห้อยคอจะทำปฏิกิริยากับอากาศเพื่อฆ่าเชื้อโรคไวรัสในอากาศได้ ช่วยป้องกันโควิด-19 และเชื้อโรคต่างๆ กระทรวงสาธารณสุขได้ให้ข้อมูลว่า ขณะนี้ยังไม่มีข้อมูลทางการแพทย์ยืนยันว่าแผ่นดังกล่าวสามารถป้องกันไวรัสโควิด-19 ได้ ซึ่งปกติแล้วเชื้อไวรัสฯ จะแพร่กระจายเชื้อผ่านทางละอองเสมหะ (droplets) โดยโอกาสในการติดเชื้อส่วนใหญ่จะผ่านการสัมผัสกับสารคัดหลั่งแล้วมาจับจุมก ปาก ตา

ภาพ 34 ขวาลอม แผ่นห้อยคอป้องกัน COVID-19

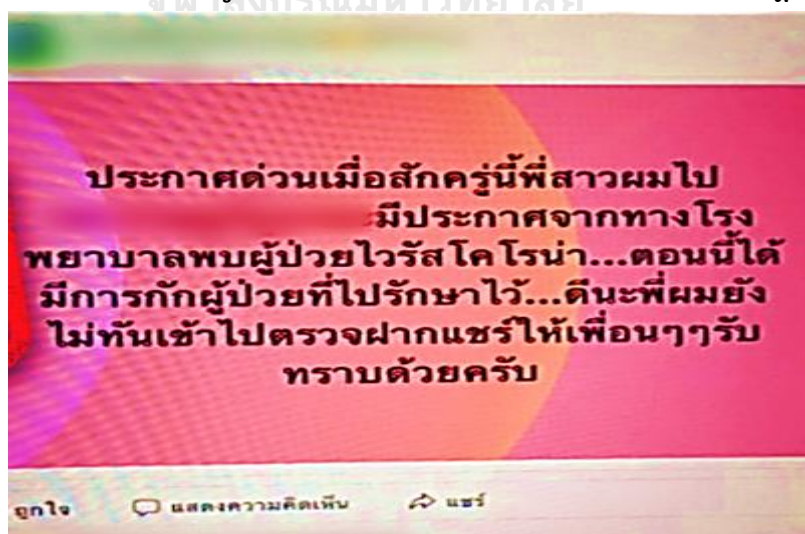

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

พบผู้ติดเชื้อไวรัส COVID-19 ที่โรงพยาบาลย่านราษฎร์บูรณะ

กรณีที่มีผู้ส่งต่อข้อความผ่านสื่อสังคมออนไลน์ว่าพบผู้ติดเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่โรงพยาบาลแห่งหนึ่งย่านราษฎร์บูรณะ และทำให้เกิดความตื่นตระหนกแก่ประชาชนในพื้นที่ย่านนั้น กระทรวงสาธารณสุขได้ชี้แจงว่า โรงพยาบาลดังกล่าวได้มีผู้ป่วยเข้ารับการรักษาจริง แต่เป็นเพียงผู้ป่วยที่มีอาการเข้าข่ายต้องเฝ้าระวังแม้ไม่มีประวัติเดินทางไปในพื้นที่เสี่ยงหรือสัมผัสกับบุคคลกลุ่มเสี่ยง ฉะนั้นโรงพยาบาลจึงได้ดำเนินการตามขั้นตอนการเฝ้าระวังคัดกรอง

ภาพ 35 ขวาลอม พบผู้ติดเชื้อไวรัส COVID-19 ที่โรงพยาบาลย่านราษฎร์บูรณะ

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

รพ.ศิริราชแนะนำให้กักตุนอาหาร เพราะจะมีการปิดเมือง

มีการส่งต่อข้อความบอกลอนไลน์โดยอ้างว่า เพื่อนที่เป็นพยาบาลศิริราชแจ้งให้กักตุนของไว้ เพราะกำลังจะมีการปิดประเทศ ซึ่งศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้ดำเนินการตรวจสอบข้อเท็จจริงจากคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล ซึ่งทางโรงพยาบาลศิริราชยืนยันว่าเรื่องดังกล่าวไม่เป็นความจริง เพราะการพิจารณาปิดเมืองไม่ได้อยู่ในอำนาจหน้าที่ของ รพ.ศิริราช

ภาพ 36 ข่าวปลอม รพ.ศิริราชแนะนำให้กักตุนอาหาร เพราะจะมีการปิดเมือง

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

ประเทศไทยแพร่ระบาดระดับ 4

ตามที่ได้มีข่าวปรากฏในสื่อออนไลน์ต่างๆ ในประเด็นเรื่องประเทศไทยอยู่ในขั้นแพร่ระบาดระดับ 4 ทางศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้ตรวจสอบข้อเท็จจริงกับกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข พบว่า เรื่องดังกล่าวไม่เป็นความจริง โดยการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 ในประเทศไทยขณะนั้นยังคงอยู่ในระดับที่ 2 (การแพร่ระบาดในประเทศเป็นวงจำกัด) โดยภาพที่แชร์ดังกล่าวเป็นรายงานจากองค์การอนามัยโลกเรื่องการเตรียมความพร้อมเชิงยุทธศาสตร์ และแผนการตอบสนองของประเทศต่อการระบาดของโรคโควิด-19 ที่ประเทศไทยอยู่ในระดับที่ 4 (มีความสามารถในการเตรียมพร้อม และการตอบสนองต่อการระบาดที่พบจำนวนผู้ติดเชื้อตั้งแต่ 10 คนขึ้นไป)

ภาพ 37 ข่าวปลอม ประเทศไทยแพร่ระบาดระดับ 4

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

4) เดือนเมษายน 2563

ผลลัพธ์จากจำนวนผู้ติดเชื้อโควิด-19 ที่เพิ่มขึ้นจำนวนมากของเดือนมีนาคมส่งผลให้เดือนเมษายนรัฐบาลมีมาตรการที่เคร่งครัดมากขึ้น เนื่องจากกังวลว่าการเดินทางข้ามจังหวัดในช่วงวันหยุดยาวสงกรานต์อาจจะทำให้จำนวนผู้ติดเชื้อมีมากขึ้นกว่าที่คาดการณ์ไว้ เนื่องจากมีความเป็นไปได้ที่ผู้ที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ อาจแพร่เชื้อให้กับครอบครัว หรือญาติในต่างจังหวัดโดยที่ไม่ได้ตั้งใจ

ด้วยเหตุนี้เอง เมื่อ 3 เมษายน 2563 รัฐบาลจึงประกาศห้ามประชาชนออกนอกเคสสถานในยามวิกาล หรือประกาศเคอร์ฟิวทั่วประเทศ ระหว่างเวลา 22.00–04.00 น. รวมทั้งมีมาตรการการเดินทางข้ามจังหวัดที่เคร่งครัด¹⁶⁹ มาตรการดังกล่าวของรัฐบาลได้สร้างความยากลำบากในการดำรงชีวิต และทำให้ผู้ได้รับผลกระทบบางรายขาดรายได้จากช่วงดังกล่าวจึงทำให้ต่อมารัฐบาลได้เริ่มออกมาตรการเยียวยาเพื่อให้ความช่วยเหลือ ซึ่งสิ่งนี้เองถือเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ทำให้เกิดข่าวปลอมเกี่ยวกับมาตรการของภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับการบั่นทอนเสถียรภาพของรัฐ และการขาดประสิทธิภาพในการจัดการสถานการณ์ รวมทั้งข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพรเพื่อการป้องกันโควิด-19

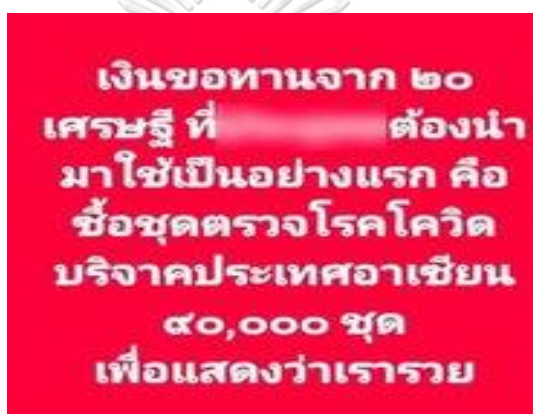
ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้ตรวจสอบข่าวปลอมโควิด-19 เดือนเมษายน 2563 จำนวนทั้งสิ้น 64 ข่าว แบ่งเป็น ข่าวปลอม จำนวน 34 ข่าว ข่าวจริง จำนวน 9 ข่าว และข่าวบิดเบือน จำนวน 21 ข่าว ซึ่งจากจำนวนข่าวปลอมทั้งหมดในเดือนเมษายน พบว่า ลักษณะข่าวปลอมส่วนใหญ่เป็นประเด็นสร้างความตื่นตระหนกจะที่เกี่ยวข้องกับมาตรการเยียวยาของภาครัฐ การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน การใช้สมุนไพรไทยพื้นบ้านป้องกันโควิด-19 การห้ามทานอาหารบางชนิดเนื่องจากมีเชื้อโควิดเจือปน การนำประเด็นศาสนาที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกิจกรรมฉาบฉวยผ่านข้อความเชิงขำขันว่า ห้ามตาย รวมทั้งข่าวรัฐประกาศขอรับเงินบริจาคจากเศรษฐีเพื่อนำมาช่วยเหลือประเทศอาเซียน และการทำงานของหน่วยงานรัฐที่ไม่สอดคล้องกับหน้าที่ เป็นต้น

¹⁶⁹ ThaiPBS, "ราชกิจจานุเบกษา ประกาศเคอร์ฟิวทั่วประเทศ เวลา 22.00-04.00 น.," (2 เมษายน 2563), <https://news.thaipbs.or.th/content/290594>.

รัฐบาลขอรับบริจาคจาก 20 มหาเศรษฐี เพื่อซื้อชุดตรวจโควิดแจกอาเซียน

กรณีการโพสต์ข้อความระบุว่ารัฐบาลขอรับบริจาคเงินจากมหาเศรษฐีไทย เพื่อซื้อชุดตรวจโควิดแจกจ่ายให้แก่ประเทศอาเซียนนั้น กรมประชาสัมพันธ์ สำนักนายกรัฐมนตรี ได้ชี้แจงว่า รัฐบาลไม่ได้ขอรับบริจาคตามที่ข่าวกล่าวอ้าง โดยนายกรัฐมนตรีกล่าวถึงการส่งจดหมายเปิดผนึกไปยัง 20 มหาเศรษฐีในไทยว่า การส่งจดหมายเปิดผนึกเพื่อรับทราบว่าการดำเนินการช่วยเหลือบุคลากรในแต่ละองค์กรอย่างไรบ้าง เพื่อจะช่วยเหลือในมาตรการต่างๆ ของรัฐ ไม่ได้หมายความว่ารัฐจะกู้เงินหรือยืมเงิน"

ภาพ 38 ข่าวปลอม รัฐบาลขอรับบริจาคจาก 20 มหาเศรษฐี เพื่อซื้อชุดตรวจโควิดแจกอาเซียน

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

เพจกรมศุลกากร ขายเครื่องวัดอุณหภูมิ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีมีเพจใน Facebook อ้างชื่อกรมศุลกากรเพื่อขายเครื่องวัดอุณหภูมิ

โดยระบุว่า ศุลกากรสนามบินกรุงเทพยึดเครื่องวัดอุณหภูมิจำนวนมากและขายต่ำกว่าราคาตลาดนั้น กรมศุลกากรชี้แจงว่า ไม่เป็นความจริง เนื่องจากการประกาศขายเครื่องวัดอุณหภูมิตามเพจดังกล่าว ไม่ใช่เครื่องวัดอุณหภูมิที่กรมศุลกากรได้ทำการยึดไว้และหากตรวจยึดแล้วกรมศุลกากรจะต้องส่งมอบให้ ศบค. โดยไม่มีการจำหน่ายตามสื่อออนไลน์ พร้อมชี้แจงว่าภาพที่ทางเพจดังกล่าวได้นำมาใช้ไม่ใช่ภาพจากกรมศุลกากร และเพจดังกล่าวไม่ได้เป็นสื่อภายใต้การกำกับดูแลของกรมศุลกากร แต่การนำตราสัญลักษณ์ (โลโก้) ของโครงการมาใช้เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ และหาผลประโยชน์ทางธุรกิจ

ภาพ 39 ชาวปลอม เพจกรมศุลกากร ขายเครื่องวัดอุณหภูมิ

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

คณะสงฆ์เจ้าอาวาสทั่วประเทศขอความร่วมมือให้งดหรือเลื่อนการตาย

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ชี้แจงถึงประเด็นนี้ว่า มหาเถรสมาคม คณะสงฆ์ และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ไม่ได้มีการออกหนังสือหรือเอกสารที่ปรากฏตามสื่อสังคมออนไลน์ การแอบอ้างดังกล่าวโดยใช้โลโก้ก็เพื่อมุ่งให้เกิดความเข้าใจผิด พร้อมชี้แจงถึงรูปแบบการจัดงานฌาปนกิจศพที่สามารถจัดได้ตามปกติแต่ต้องปฏิบัติตามมาตรการอย่างเคร่งครัด ด้วยการจัดอาสาสงฆ์ให้มีระยะห่างระหว่างกันไม่น้อยกว่า 1 เมตร และจัดเก้าอี้นั่งสำหรับแขกที่มาร่วมฟังสวดอภิธรรม หรือร่วมฌาปนกิจศพ ให้มีระยะห่างไม่น้อยกว่า 2 เมตร เป็นต้น

ภาพ 40 ชาวปลอม คณะสงฆ์เจ้าอาวาสทั่วประเทศขอความร่วมมือให้งดหรือเลื่อนการตาย

ประกาศให้ทราบโดยทั่วกัน

ประกาศ

**คณะสงฆ์เจ้าอาวาสทั่วราชอาณาจักร
เรื่อง ขอความร่วมมือ ให้งดหรือเลิกหรือเลื่อนการตาย**

ด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID 19 ได้ทวีความรุนแรงไปทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยด้วยตามที่อุบาสกอุบาสิกาได้ทราบแล้ว รัฐบาลได้ออกประกาศห้ามมิให้จัดงานที่มีคนรวมกันเป็นจำนวนมากเพราะอาจเป็นจุดแพร่เชื้อได้ ดังนั้น วัดทุกวัดในราชอาณาจักรไทยจึงขอให้ญาติ โยมอุบาสกอุบาสิกาของทุกวัดได้ช่วยบอกประชาสัมพันธ์ต่อกันไปว่า "ขอให้ทุกคน งด เลิก หรือเลื่อนการตายออกไปก่อน"

เนื่องจาก เมื่อมีใครตายก็จะมีคนหมู่มากไปร่วมงานอาจทำให้มีการแพร่เชื้อติดต่อกันได้ ทั้งนี้ ขอให้ งด เลิกหรือเลื่อนการตายออกไปจนกว่าทางการจะควบคุมการแพร่ระบาดได้ หรือจนกว่าจะมีประกาศเป็นอย่างอื่น
หวังได้รับความร่วมมือตามที่ขอ จึงขอเจริญพร
ขอบคุณทุกท่านล่วงหน้ามา ณ ที่นี้ด้วย

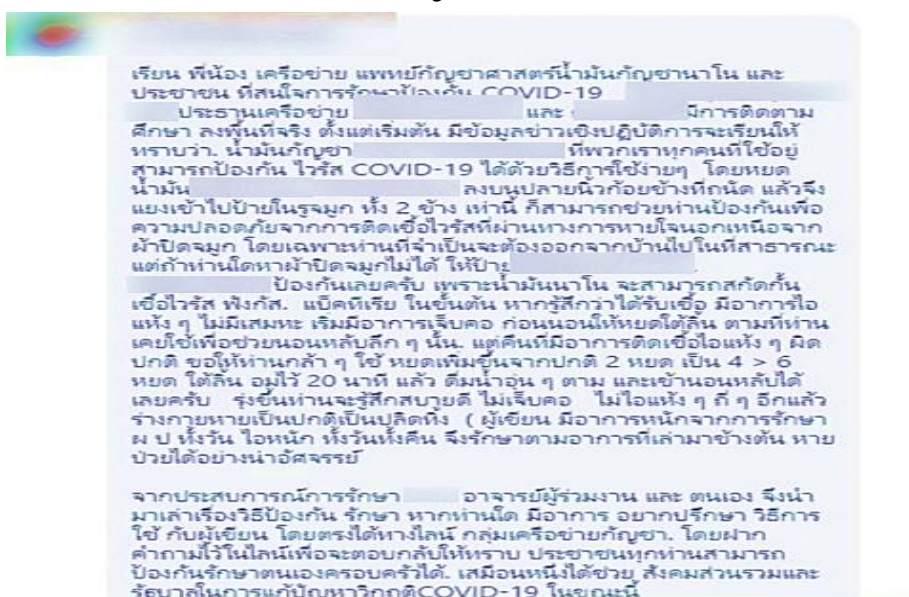
เจริญพร

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

น้ำมันกัญชาสามารถป้องกันไวรัสโควิด-19

ตามที่มีข้อความแนะนำให้ป้ายทาน้ำมันกัญชาเข้าไปในจมูกทั้ง 2 ข้าง นอกเหนือจากใช้ผ้าปิดจมูก กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกได้ชี้แจงถึงประเด็นนี้ว่า ปัจจุบันยังไม่มีการวิจัยทางการแพทย์ที่ยืนยันชัดเจนว่ากัญชาสามารถช่วยป้องกันการติดเชื้อไวรัสโควิด-19 ผ่านทางการหายใจได้

ภาพ 41 ชาวปลอม น้ำมันกัญชาสามารถป้องกันไวรัสโควิด-19

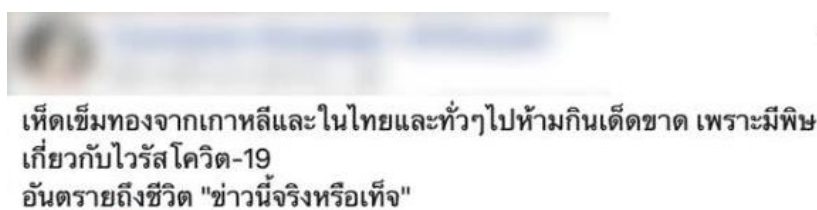

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

ห้ามกิน! เห็ดเข็มทองเพราะมีพิษโควิด-19 อันตรายถึงชีวิต

ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้ดำเนินการตรวจสอบข้อเท็จจริงกับกลุ่มส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพ กรมอนามัยจากกรณีที่มีการโพสต์ข้อความว่า ห้ามกินเห็ดเข็มทองจากเกาหลี และไทยเด็ดขาด เพราะมีพิษ เกี่ยวกับไวรัสโควิด-19 ซึ่งเป็นอันตรายถึงชีวิตว่า ไม่เป็นความจริง เพราะเห็ดเข็มทองมีสรรพคุณ ช่วยลดน้ำตาลในเลือด ลดความดัน และลดระดับคอเลสเตอรอลในเลือด และไม่มีสารพิษที่ก่ออันตรายส่งผลต่อร่างกายแต่อย่างใด

ภาพ 42 ชาวปลอม ห้ามกิน! เห็ดเข็มทองเพราะมีพิษโควิด-19 อันตรายถึงชีวิต

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

ทหารทุ้มบ ฉีดพ่นฆ่าเชื้อบนท้องถนนกว่า 22 ล้าน

ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้ตรวจสอบข้อเท็จจริงจากศูนย์ประชาสัมพันธ์กองทัพบก พบว่าข่าวดังกล่าว เป็นข่าวปลอม โดยเอกสารที่นำมาประกอบไม่ใช่เอกสารของกองทัพบก และไม่เกี่ยวข้องกับปฏิบัติการของกองทัพบกแต่อย่างใด

ภาพ 43 ข่าวปลอม ทหารทุ้มบ ฉีดพ่นฆ่าเชื้อบนท้องถนนกว่า 22 ล้าน

เปลี่ยนแปลง

๑. เพิ่มเครื่องวัดอุณหภูมิแบบอินฟราเรดทางหน้าผาก เดิม ๓๐ เครื่อง เป็น ๒๕๐ เครื่อง
๒. นำยาฆ่าเชื้อ เดิม ๘,๓๖๐ เป็น ๑๖,๗๒๐ ลิตร

รายการ ยา เวชภัณฑ์ อุปกรณ์ที่ใช้ในการป้องกันโรคติดต่ออันตราย โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙

ที่	รายการ	จำนวน	หน่วย	เป็นเงิน (บาท)
๑.	เครื่องพ่นยา สะพพหลัง	๒๔๓	เครื่อง	๑,๒๑๕,๐๐๐
๒.	เครื่องพ่นละอองฝอย ULV	๓๐	เครื่อง	๑,๕๐๐,๐๐๐
๓.	น้ำยาฆ่าเชื้อ	๑๖,๗๒๐	ลิตร	๑๓,๓๗๖,๐๐๐
๔.	เครื่องวัดอุณหภูมิแบบอินฟราเรดทางหน้าผาก	๒๕๐	อัน	๑,๕๐๐,๐๐๐
๕.	น้ำมันเชื้อเพลิง	๑,๕๑๕	ลิตร	๕๐๐๐๐
๖.	เจลแอลกอฮอล์แบบบีบี ๕๕๐ cc.	๑๒,๐๐๐	ขวด	๓,๐๐๐,๐๐๐
๗.	หน้ากากผ้า	๓๐๐,๐๐๐	ชิ้น	๒,๓๘๒,๐๐๐
รวมทั้งสิ้น				๒๒,๕๒๓,๐๐๐

รวมทั้งสิ้น ๒๒,๕๒๓,๐๐๐ บาท

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

5) เดือนพฤษภาคม 2563

เนื่องจากระหว่างเดือนมกราคม-เมษายน 2563 รัฐบาลมีมาตรการที่เข้มงวดและการดำเนินมาตรการของ ศบค. ที่ใช้ได้ผล จึงทำให้จำนวนผู้ติดเชื้อโควิด-19 ในเดือนพฤษภาคม 2563 มีจำนวนลดลงในระดับต่ำมาก และเป็นเดือนแรกที่ไม่พบผู้ป่วยติดเชื้อรายใหม่ในไทย ด้วยเหตุนี้ ศบค. จึงผ่อนคลายมาตรการลงจนทำให้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ภายในประเทศเริ่มกลับเข้าสู่ภาวะปกติ เช่น การประกาศมาตรการผ่อนปรนระยะที่ 1 เมื่อ 3 พฤษภาคม 2563 แก่ 6 กลุ่มกิจกรรมชีวนชีวา โดยให้กลับมาดำเนินการได้ตามปกติ ได้แก่ ตลาด ร้านจำหน่ายอาหาร กิจกรรมค้าปลีก-ส่ง กีฬาสันทนาการ ร้านตัดผม ร้านเสริมสวย และร้านฝากเลี้ยงสัตว์ และการประกาศมาตรการผ่อนปรนในระยะที่ 2 ตามประกาศของ ศบค. เมื่อ 7 พฤษภาคม 2563 โดยอนุญาตให้เปิดห้างสรรพสินค้า ศูนย์การค้า และสถานออกกำลังกายบางส่วน แต่ให้ปิดบริการในเวลา 20.00 น. และให้ปรับเวลาการเริ่มคอร์ฟิวจาก 22.00 เป็น 23.00 น. แต่ยังคงดและชะลอการ

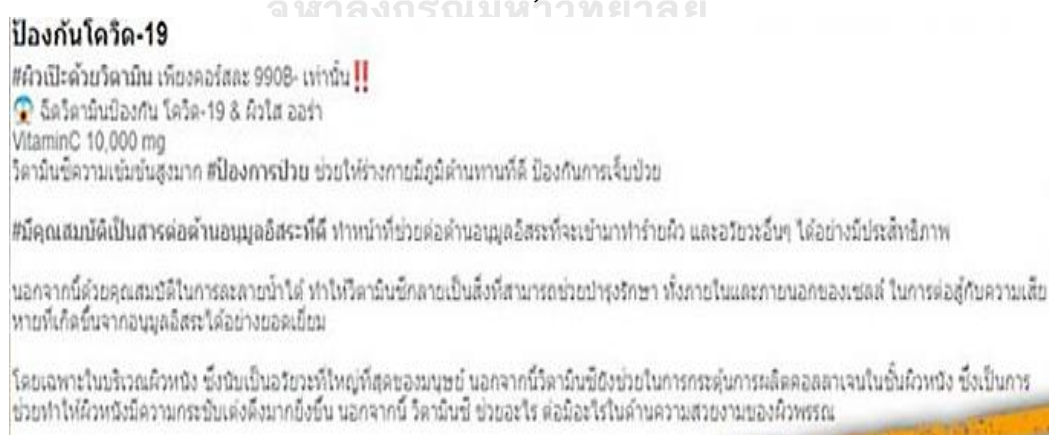
เคลื่อนย้ายคนข้ามจังหวัด¹⁷⁰ ด้วยเหตุนี้ เมื่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 และมาตรการของรัฐเริ่มคลี่คลายจึงทำให้จำนวนชาวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 มีสัดส่วนที่ลดลงตามจำนวนผู้ติดเชื้อ เนื่องจากผู้ปลอมชาวไม่มีประเด็นทางสังคมที่จะใช้เป็นฉนวนสร้างชาวปลอม

ศูนย์ต่อต้านชาวปลอมได้ตรวจสอบชาวปลอมโควิด-19 เดือนพฤษภาคม 2563 จำนวนทั้งสิ้น 13 ชาว แบ่งเป็น ชาวปลอม จำนวน 6 ชาว ชาวจริง จำนวน 5 ชาว และ ชาวบิดเบือนจำนวน 2 ชาว ซึ่งจากจำนวนชาวปลอมทั้งหมดในเดือนพฤษภาคม พบว่า ลักษณะชาวปลอมส่วนใหญ่เป็นประเด็นสร้างความตื่นตระหนกจะที่เกี่ยวข้องกับแอปพลิเคชันที่ใช้เยียวยาประชาชนการเปิดรับบริจาคอุปกรณ์ทางการแพทย์ การดื่มเครื่องดื่มสมุนไพรป้องกันโควิด-19 และผู้ติดเชื้อโควิด-19 ล้มลงที่ห้างดัง เป็นต้น

ฉีตวิตามินซี 10,000 มิลลิกรัม ช่วยป้องกันโควิด-19

จากกรณีที่มีข้อความชวนเชื่อที่อ้างว่าฉีตวิตามินซี 10,000 มิลลิกรัม จะช่วยป้องกันโควิด-19 ป้องกันการเจ็บป่วย และช่วยให้ร่างกายมีภูมิคุ้มกันที่ดี กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข ได้ชี้แจงถึงประเด็นนี้ว่า ข้อความดังกล่าวเป็นการโฆษณาเกินจริง เนื่องจากยังไม่มีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์หรืองานวิจัยที่ยืนยันว่าการฉีตวิตามินซี สามารถสร้างภูมิคุ้มกันโรคโควิด-19 ได้

ภาพ 44 ชาวปลอม ฉีตวิตามินซี 10,000 มิลลิกรัม ช่วยป้องกันโควิด-19

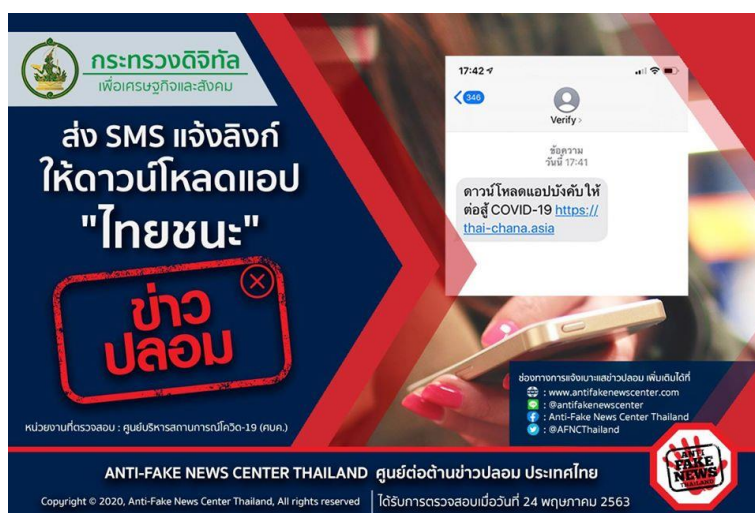
ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

¹⁷⁰ กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, "คู่มือการปฏิบัติตามมาตรการผ่อนปรนกิจการและกิจกรรมเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19," (3 พฤษภาคม 2563), https://ddcmoph.go.th/viralpneumonia/file/guidelines/guideline_white_covid19.pdf.

ส่ง SMS แจ้งลิงก์ ให้ดาวน์โหลดแอป “ไทยชนะ”

จากกรณีที่มี SMS ส่งลิงก์ให้ประชาชนดาวน์โหลดแอปพลิเคชันไทยชนะ ศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 (ศบค.) ได้ชี้แจงว่า ภาครัฐไม่ได้เป็นผู้ส่ง SMS ดังกล่าว และ “ไทยชนะ” เป็นแพลตฟอร์มไม่ใช่แอปพลิเคชันใดๆ จึงไม่ต้องดาวน์โหลดแอปตามที่กล่าวอ้าง ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้ ถือเป็นอีกหนึ่งในวิธีการล่อลวงข้อมูลจากประชาชน ทันทีที่กดเข้าเว็บ จะมีการพยายามดาวน์โหลดแอป Thaichana.apk เข้ามาในเครื่อง หากกดติดตั้งอาจถูกขโมยข้อมูลส่วนตัวได้

ภาพ 45 ข่าวดปลอม ส่ง SMS แจ้งลิงก์ ให้ดาวน์โหลดแอป “ไทยชนะ”

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

6) เดือนมิถุนายน 2563

เนื่องจากจำนวนผู้ติดเชื้อโควิด-19 มีจำนวนลดลงอย่างมากจึงทำให้รัฐบาลประกาศมาตรการผ่อนปรนในระยะที่ 3 ระยะที่ 4 ระยะที่ 5 ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเปิดสถานศึกษา สถานที่มโหรีสพ ศูนย์ประชุม ผับ บาร์ คาราโอเกะ การเดินทางข้ามจังหวัด และการอนุญาตดื่มสุรา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม คณะรัฐมนตรียังคงต่อ พรก.ฉุกเฉิน ไปจนถึง 31 กรกฎาคม 2563 เพื่อใช้เป็นเครื่องมือจำกัดการรวมกลุ่มของผู้คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสั่งห้ามชุมนุม ห้ามกักตุนสินค้า และห้ามนำเสนอข่าวใดๆ อันมีข้อความเป็นเท็จ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้เดือนมิถุนายนเป็นเดือนแรกที่จำนวนการตรวจสอบข่าวของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมมีจำนวนต่ำกว่า 10 ข่าว

ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้ตรวจสอบข่าวปลอมโควิด-19 เดือนมิถุนายน 2563 จำนวนทั้งสิ้น 4 ข่าว แบ่งเป็น ข่าวปลอม จำนวน 3 ข่าว และข่าวบิดเบือน จำนวน 1 ข่าว ซึ่งจากจำนวนข่าวปลอมทั้งหมดในเดือนมิถุนายน พบว่า ลักษณะข่าวปลอมส่วนใหญ่เป็นประเด็นการให้คำแนะนำที่เกี่ยวข้องกับการทานอาหารชนิดต่าง ๆ เพื่อป้องกันโควิด เช่น มันต้มนึ่ง ไบกระท่อม และยาตอง เป็นต้น

สูตรยาต่อต้านโควิด-19

กรณีการโพสต์ข้อความบนเฟซบุ๊กแนะนำสูตรยาต่อต้านไวรัสโควิด-19 โดยอ้างสรรพคุณมีฤทธิ์ต้านเชื้อโควิด-19 ได้ กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข ได้ชี้แจงว่า ปัจจุบันยังไม่มีงานวิจัยและการยืนยันที่ชัดเจนว่าสูตรยาต่อต้านไวรัสโควิด-19 หากเกิดการนำไปใช้ที่ไม่ถูกต้อง อาจส่งผลเสียต่อสุขภาพได้

ภาพ 46 ข่าวดราม่า สูตรยาต่อต้านโควิด-19

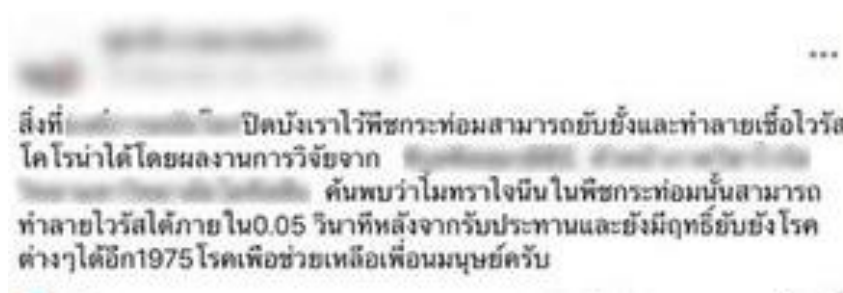

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

งานวิจัยชี้! ฟืชกระท่อมยับยั้งเชื้อโควิด-19 ได้

กรณีที่มีการแชร์ข้อความโดยอ้างงานวิจัยของมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งว่า ฟืชกระท่อมสามารถยับยั้ง และทำลายเชื้อโควิด-19 ได้ภายใน 0.05 วินาทีหลังจากรับประทาน กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข ได้ชี้แจงว่าไม่เป็นความจริง เนื่องจากปัจจุบันยังไม่มีงานวิจัยใดที่ระบุว่าฟืชกระท่อมสามารถยับยั้ง และทำลายเชื้อโควิด-19 ได้ตามข่าวกล่าวอ้าง

ภาพ 47 ข่าวดราม่า งานวิจัยชี้! ฟืชกระท่อมยับยั้งเชื้อโควิด-19 ได้

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

7) เดือนกรกฎาคม 2563

สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 เมื่อเดือนกรกฎาคมจะมีความพิเศษเพิ่มเติมจากเดือนที่ผ่านมา ๆ เนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 มีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมของรัฐบาล ซึ่งส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของรัฐและระดับความมั่นใจของประชาชน กล่าวคือ ชาวกรณีทหารอียิปต์เดินทางเข้าประเทศไทยลักษณะของลูกเรือเครื่องบินทหารมายังสนามบินอุตะเถา และเข้าพักที่โรงแรมแห่งหนึ่งใน จ.ระยอง ซึ่งระหว่งนั้นกลุ่มลูกเรือได้เดินทางไปสถานที่ต่างๆ ใน จ.ระยอง ก่อนได้รับการยืนยันว่าติดเชื้อโควิด-19 ภายหลังเดินทางกลับประเทศต้นทาง¹⁷¹ และชาวกรณีมีผู้ป่วยเด็กหญิงจากครอบครัวอุปถุชูดานที่ติดเชื้อโควิด-19 ได้รับเอกสิทธิ์ทางการทูต จึงไม่ต้องถูกกักตัว¹⁷² เป็นต้น ซึ่งข่าวทั้งสองถือเป็นประเด็นที่อยู่ในกระแสสังคมอย่างมากในไทย แต่กลับไม่พบการตรวจสอบข่าวดังกล่าวจากศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม โดยเดือนกรกฎาคมพบการตรวจสอบข่าวปลอมจากศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมเพียงข่าวเดียว คือ ข่าวพบผู้ติดเชื้อโควิด-19 รักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลแห่งหนึ่งในจังหวัดตรัง

พบผู้ติดเชื้อโควิด-19 รักษาตัวอยู่รพ.แห่งหนึ่งในจังหวัดตรัง

กรณีที่มีการแชร์ข้อความว่า ห้ามไปห้างดังแห่งหนึ่ง เนื่องจากมีผู้ติดเชื้อโควิด-19 เคยเดินทางไปและผู้ติดเชื้อรายอยู่ระหว่างรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลแห่งหนึ่งในจังหวัดตรัง กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข ได้ชี้แจงว่า ข่าวดังกล่าวไม่เป็นความจริง

ภาพ 48 ข่าวปลอม พบผู้ติดเชื้อโควิด-19 รักษาตัวอยู่รพ.แห่งหนึ่งในจังหวัดตรัง

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

¹⁷¹ ThaiPBS, "ระยองป่วน! ตามรอยทหารอียิปต์ติด Covid-19," (13 กรกฎาคม 2563), <https://news.thaipbs.or.th/content/294523>.

¹⁷² กรุงเทพธุรกิจ, "กต. แจง 'ลูกทูดูดาน' กักตัวโควิดในที่พักตนเอง ไม่เกี่ยว 'เอกสิทธิ์ทางการทูต,'" (15 กรกฎาคม 2563), <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/889512>.

8) เดือนสิงหาคม 2563

ภายหลังจากที่ ศบค. ประกาศเมื่อเดือนพฤษภาคม 2563 ว่าเป็นเดือนแรกที่ไม่พบผู้ป่วยติดเชื้อรายใหม่ในไทย อย่างไรก็ตาม เมื่อ 19 สิงหาคม 2563 ศบค. ได้รายงานว่ามีผู้ป่วยที่อาจเป็นผู้ติดเชื้อรายแรกของไทยในรอบ 86 วัน ซึ่งคำประกาศของ ศบค. ได้ทำให้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในไทยกลับมาเป็นที่น่ากังวลอีกครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพบว่ารัฐบาลอนุญาตให้ทหารสหรัฐฯ จำนวน 110 นาย เดินทางเข้าไทยเพื่อทำการฝึกรบ โดยแบ่งเข้ากักตัวที่โรงแรม 3 แห่ง ได้แก่ 1) โรงแรมอนันตรา ริเวอร์ไซด์ ย่านฝั่งธนบุรี 2) ดิ ไอดอล เรสซิเดนซ์ ย่านคลองหลวง ปทุมธานี และ 3) โรงแรมคอนราด กรุงเทพมหานคร ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวได้สร้างความตื่นตระหนกแก่คนไทยเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการส่งต่อข่าวปลอมที่ระบุว่า ทหารอเมริกันที่พักอยู่ในโรงแรมของกรุงเทพฯ ติดเชื้อโควิด-19 จำนวน 11 คน ทั้งนี้จากสถานการณ์ดังกล่าวศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้ตรวจสอบข้อเท็จจริง พร้อมแจ้งว่า ข้อความดังกล่าวเป็นข่าวปลอม

ทหารอเมริกันที่พักอยู่โรงแรมในกรุงเทพฯ ติดเชื้อโควิด-19 จำนวน 11 คน

กรณีที่มีการแชร์ข้อความว่า ทหารอเมริกันที่พักอยู่โรงแรมในกรุงเทพฯ ติดเชื้อโควิด-19 จำนวน 11 คน ซึ่ง ศบค. ได้ชี้แจงว่า ไม่พบเชื้อโควิด-19 ในกลุ่มทหารอเมริกัน ทั้งนี้ โรงแรมดังกล่าวเป็นหนึ่งในสถานกักตัวทางเลือก (Alternative State Quarantine : ASQ) ซึ่งเป็นโรงแรมที่ผ่านการตรวจประเมินจากกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข โดยมีระบบป้องกันและควบคุมโรคเหมือนสถานที่กักตัวที่รัฐจัดให้ทุกประการ มีสารวัตรทหารคอยตรวจตราอยู่ตลอด ซึ่งไม่สามารถออกจากห้องพักได้

ภาพ 49 ข่าวปลอม ทหารอเมริกันที่พักอยู่โรงแรมในกรุงเทพฯ ติดเชื้อโควิด-19 จำนวน 11 คน

มีข่าวว่า...ทหารอเมริกา พักที่ [redacted] ปรากฏว่าทหารอเมริกันติด covid 11 คน confirmed นะ ทหารไป รพ.แล้ว (ดูก่อนว่าจะมีการออกข่าวว่าเป็นความจริงหรือไม่อย่างไร รอข่าวดีๆครับ ถ้าจริง แปลว่า ทหารตัวน่าเชื่อถืออย่างแน่นอนครับ)

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

9) เดือนกันยายน 2563

เมื่อ 4 กันยายน 2563 กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข แถลงยืนยันว่า ประเทศไทยพบผู้ติดเชื้อรายแรกในรอบ 100 วัน โดยเป็นผู้ต้องขังชายที่ต้องโทษคดียาเสพติด ซึ่งก่อนหน้านี้ทำงานเป็นดีเจ 3 แห่ง¹⁷³ ทั้งนี้ จากคำยืนยันของกรมควบคุมโรคดังกล่าวได้ก่อให้เกิด

¹⁷³ กรุงเทพธุรกิจ. "เร่ร่อนต้นตอ 'ดีเจ' ติดโควิด สังกักกลุ่มเสี่ยงสูงตลอดแรก 63 คน," (2563), <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/896522>.

ความตื่นตระหนกแก่ประชาชนทั่วไปเป็นอย่างมาก เนื่องจาก เมื่อตรวจสอบจากทอล์กไลน์การเดินทาง พบว่ามีผู้สัมผัสใกล้ชิดเสี่ยงสูงกลุ่มแรกกว่า 63 ราย อย่างไรก็ตาม เมื่อกรมควบคุมโรคลงพื้นที่จุดเสี่ยงสูงเพื่อตรวจเชิงรุกกว่า 8 แห่ง ได้แก่ ที่พักของผู้ติดเชื้อ เรือนจำพิเศษกรุงเทพ ทักษสถานพิเศษกลาง โรงพยาบาลราชทัณฑ์ ศาลอาญา ร้าน 3 วัน 2 คืน (สาขาพระราม 3 และพระราม 5) และร้าน first café (ข้าวสาร) พบว่า ไม่มีผู้ติดเชื้อจากผู้ต้องขังดังกล่าว¹⁷⁴ ผลตรวจดังกล่าวได้สร้างความสบายใจ และคลายความกังวลขึ้นจนทำให้สัดส่วนข่าวปลอมในเดือนกันยายนยังมีระดับที่ต่ำลงเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม จากสถานการณ์ติดเชื้อโควิดถือเป็นส่วนสำคัญที่สร้างความน่าเชื่อถือของการเผยแพร่ข่าวปลอมเกี่ยวกับพื้นที่เสี่ยงในกรุงเทพฯ และก่อให้เกิดการส่งต่อข่าวปลอมนี้อย่างรวดเร็ว ซึ่งเดือนกันยายน 2563 ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้ตรวจสอบข่าวปลอมโควิด-19 จำนวนทั้งสิ้น 2 ข่าว แบ่งเป็นข่าวปลอม จำนวน 1 ข่าว คือ ข่าวกระทรวงสาธารณสุขประกาศฉุกเฉินให้ระวัง 35 พื้นที่สีแดงที่เสี่ยงโควิด-19 และข่าวบิดเบือน จำนวน 1 ข่าว คือ ข่าวพบผู้ปกครองโรงเรียนสารสาสน์วิเทศสมุทรปราการ ติดเชื้อโควิด-19 ทำให้สั่งปิดโรงเรียน 1 อาทิตย์

กระทรวงสาธารณสุขประกาศฉุกเฉิน ระวัง 35 พื้นที่สีแดง เสี่ยงโควิด-19

กรณีที่มีการแชร์ข้อความว่า กระทรวงสาธารณสุขประกาศฉุกเฉิน และประเทศไทยกำลังเข้าสู่เฟส 3 พร้อมระบุสถานที่ 35 แห่งทั้งในพื้นที่กรุงเทพฯ และต่างจังหวัดว่าเป็นพื้นที่สีแดงที่เสี่ยงโควิด-19 กระทรวงสาธารณสุขได้ชี้แจงว่า ประเด็นดังกล่าวเป็นข้อมูลที่ถูกแชร์ซ้ำโดยศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้มีการเผยแพร่ไปแล้วตั้งแต่เดือนมีนาคม 2563

ภาพ 50 ข่าวปลอม กระทรวงสาธารณสุขประกาศฉุกเฉิน ระวัง 35 พื้นที่สีแดง เสี่ยงโควิด-19

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

¹⁷⁴ สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์, "กรมควบคุมโรค เผยผลตรวจคนสัมผัสผู้ต้องขังชายอดีตติเจ ป่วยโรคโควิด-19 ค้นพบผู้สัมผัส 1,004 คน," (10 กันยายน 2563), <https://thainews.prd.go.th/th/news/detail/TCATG200910121652237>.

10) เดือนตุลาคม 2563

เมื่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในเมียนมาเริ่มมีระดับผู้ติดเชื้อมากขึ้นจึงทำมีโอกาสสูงที่ชาวเมียนมาจะเดินทางเข้าสู่ไทยเพื่อความอยู่รอด ซึ่งสิ่งนี้ถือเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ลักษณะข่าวปลอมเมื่อเดือนตุลาคม 2563 จึงมุ่งประเด็นไปโดยอาศัยสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในเมียนมาเป็นฉนวนสร้างข่าวปลอมให้คนไทยตื่นตระหนก ว่า คนเมียนมานำเชื้อโควิด-19 เข้าสู่ไทย และทำให้สถานการณ์ในไทยรุนแรงอีกครั้งด้วยเหตุนี้ เดือนตุลาคม 2563 จึงพบว่า ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้ตรวจสอบข่าวปลอมโควิด-19 จำนวนทั้งสิ้น 2 ข่าว ได้แก่ ข่าวปลอมเรื่องชาวพม่าที่อาศัยอยู่ในไทยเป็นระยะเวลา 4 สัปดาห์เดินทางมาที่โรงพยาบาลราชวิถีเพื่อขอตรวจไวรัสดังกล่าว แต่ผลการตรวจพบว่าติดเชื้อโควิด-19 นอกจากนี้ ในช่วงเวลาเดียวกันได้ปรากฏภาพข่าวปลอมว่า มีชาวพม่าจำนวนมากเดินทางเข้าไทยทางด่านอำเภอแม่สอดเพื่อหนีโควิด-19 ในเมียนมา เป็นต้น

ชาวเมียนมาอพยพเข้าไทยหนีโควิด-19 ที่ด่านพรมแดนแม่สอด จ.ตาก

กรณีที่มีการเผยแพร่ภาพและข้อความเมื่อ 8 กันยายน 2563 ที่แสดงให้เห็นถึงการรวมตัวของประชาชนจำนวนมากที่ด่านพรมแดนแม่สอด จ.ตาก พร้อมระบุว่า มีชาวเมียนมาต้องการอพยพเข้าประเทศไทยเพื่อหนีโควิด-19 ที่ว่าการอำเภอแม่สอดได้ชี้แจงว่า ภาพดังกล่าวไม่ใช่ภาพของพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เพราะจังหวัดตากไม่มีสะพานและไม่มีรถเมย์โดยสาร

ภาพ 51 ข่าวปลอม ชาวเมียนมาอพยพเข้าไทยหนีโควิด-19 ที่ด่านพรมแดนแม่สอด จ.ตาก

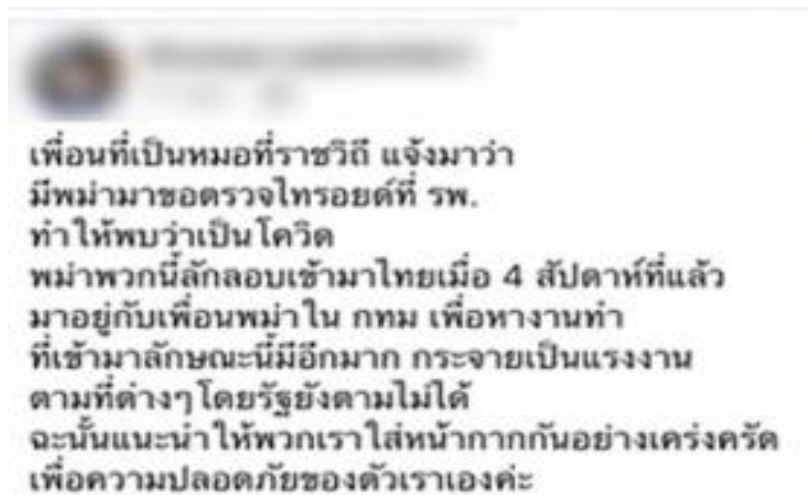

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

ชาวเมียนมาตรวจไทรอยด์ที่โรงพยาบาลราชวิถี แต่พบติดเชื้อโควิด-19

จากการส่งต่อข้อความว่า มีชาวเมียนมาขอตรวจโรคไทรอยด์ที่โรงพยาบาลราชวิถี แต่เมื่อตรวจกลับพบว่า เป็นโควิด-19 นั้น โรงพยาบาลราชวิถีได้ชี้แจงว่า ข้อความข้างต้นไม่เป็นความจริง เนื่องจากยังไม่พบว่ามีชาวเมียนมาเดินทางมาตรวจโรคไทรอยด์ที่โรงพยาบาลราชวิถี

ภาพ 52 ชาวปลอม ชาวเมียนมาตรวจไทรอยด์ที่โรงพยาบาลราชวิถี แต่พบติดเชื้อโควิด-19

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

11) เดือนพฤศจิกายน 2563

สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 เดือนพฤศจิกายน 2563 เริ่มอยู่ในระดับเสถียร กล่าวคือ ไม่ปรากฏจำนวนผู้ติดเชื้อภายในประเทศ ขณะเดียวกันพบเพียงจำนวนผู้ติดเชื้อที่เดินทางมาจากต่างประเทศเท่านั้น ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ไม่พบการตรวจสอบชาวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ของศูนย์ต่อต้านชาวปลอมในเดือนพฤศจิกายน เนื่องจาก ภายหลังจากตรวจพบเชื้อ ผู้ติดเชื้อกลุ่มดังกล่าวก็ต้องเข้าสู่กระบวนการทางสาธารณสุขอย่างเคร่งครัด จึงทำให้ผู้ไม่หวังดีไม่มีประเด็นที่จะใช้เป็นฉนวนสร้างกระแสชาวปลอมได้อย่างสมเหตุสมผล

อย่างไรก็ตาม นอกจากจะไม่ปรากฏการตรวจสอบชาวปลอมของศูนย์ต่อต้านชาวปลอมในเดือนพฤศจิกายนแล้ว การตรวจสอบชาวปลอมของภาคประชาสังคมอย่าง COFACT ก็ไม่พบการตรวจสอบชาวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 เช่นกัน โดยการนำเสนอข่าวของ COFACT ในเดือนพฤศจิกายนจะเกี่ยวข้องกับเรื่องทางการเมืองและเรื่องทั่วไป เช่น ชาวปลอม CIA รับรองการลี้ภัยของแกนนำผู้ชุมนุม และทานเผ็ดทำให้พอม เป็นต้น

4.1.1.2 ชาวปลอมกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 รอบที่ 2 (ธันวาคม 2563 - มีนาคม 2564)

การระบาดรอบที่ 2 ของโควิด-19 เริ่มต้นขึ้นเมื่อ 17 ธันวาคม 2563 จากการที่พบแม่ค้าตลาดกลางกุ้ง ตำบลมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร ติดเชื้อโควิด-19 โดยไม่มีประวัติการเดินทางไปต่างประเทศมาก่อน โดยทมิไลน์ของแม่ค้าพบว่าได้เดินทางไปยังหลายพื้นที่ ซึ่งรวมถึงกรุงเทพฯ ด้วย ทั้งนี้ กรมควบคุมโรคประเมินว่าแม่ค้าตลาดกลางกุ้งอาจติดเชื้อจากแรงงานชาวเมียนมาที่ทำงานในตลาดกลางกุ้ง เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มีชาวเมียนมาอาศัยอยู่จำนวนมาก นอกจากนี้ นพ.เกียรติภูมิ วงศ์รจิต ปลัดกระทรวงสาธารณสุข ยังได้รายงานสถานการณ์การระบาดของโควิด-19 ในประเทศไทย เมื่อ 20 ธันวาคม 2563 ที่แสดงให้เห็นถึงระดับความรุนแรงของสถานการณ์ว่ากรณีการระบาดใน จ.สมุทรสาคร ถือเป็น การพบผู้ติดเชื้อมากที่สุดนับตั้งแต่มีการระบาดในประเทศไทย โดยเพียงแค่วันเดียวพบจำนวนผู้ติดเชื้อรายใหม่เพิ่มถึง 576 ราย

จากการประเมินต้นทางโรคของกรมควบคุมโรคข้างต้นทำให้ทางการจังหวัดสมุทรสาครทำการลงพื้นที่ตรวจเชื้อเชิงรุก ซึ่งผลตรวจระหว่าง 17-31 ธันวาคม 2563 ได้สร้างความตื่นตระหนกแก่ประชาชนในพื้นที่ และจังหวัดข้างเคียงเป็นอย่างมาก เนื่องจากพบจำนวนผู้ติดเชื้อรายใหม่จากการระบาดรอบที่ 2 ครั้งนี้จำนวนมาก ทั้งนี้ กระทรวงสาธารณสุข จังหวัดสมุทรสาคร เผยแพร่จำนวนผู้ติดเชื้อสะสมทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศว่ามีจำนวนรวมถึง 1,738 ราย

ภาพ 53 จำนวนผู้ติดเชื้อโควิด-19 จ.สมุทรสาคร

สถานการณ์ไวรัสโคโรนา 2019 COVID-19 สมุทรสาคร					
ข้อมูล ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2563 เวลา 14.00 น. สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสมุทรสาคร					
ผู้วยรายใหม่ (ราย)			ผู้วยยืนยันสะสม (ราย)		
+104			1,738		
ค้นหาเชิงรุก (15)		ในโรงพยาบาล (89)		ค้นหาเชิงรุก (1,393)	
ไทย	ต่างชาติ	ไทย	ต่างชาติ	ไทย	ต่างชาติ
10	5	83	6	92	1,301
การรักษา (ราย)					
โรงพยาบาล (437)		สิงหนคร (1,301)		รวม (1,738)	
รายการ	ไทย	ต่างชาติ	ไทย	ต่างชาติ	
อยู่ระหว่างการรักษา	364	42	0	1,301	1,707
รักษาหาย/จำหน่าย	28	3	0	0	31
เสียชีวิต	0	0	0	0	0
การกักกันเชิงรุก (ราย)					
การกักกันเชิงรุก		ตรวจ LAB	พบเชื้อ	ผลบวก (1,378)	
วันนี้	สะสม			ไทย	ต่างชาติ
134	15,000	13,433	1,393	92	1,301

ที่มา : <https://www.facebook.com/Mophssjsk/photos/223364925944081>

การระบาดรอบที่ 2 เดือนธันวาคมนอกจากจะมีต้นกำเนิดจากตลาดกลางกุ้งแล้ว ต้นกำเนิดอีกแห่งหนึ่งคือ บ่อนพนัน จังหวัดระยอง โดยเมื่อ 26 ธันวาคม 2563 ผู้ว่าราชการจังหวัดระยองได้เปิดเผยผลการสอบสวนโรคของผู้ติดเชื้อโควิด-19 เป็นจังหวัดแรกว่า "ต้นเหตุของการติดเชื้อคือบ่อนการพนันแห่งหนึ่งในจังหวัด" หลังจากนั้นก็มีหลายจังหวัดที่ออกมายืนยันว่าพบผู้ติดเชื้อที่มีความเชื่อมโยงกับบ่อนพนันในระยองเช่นกัน อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ในเดือนธันวาคม

ได้ทวีความรุนแรงขึ้น เนื่องจากผู้ติดเชื้อที่เป็นนักพนันและผู้ที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่ไม่เปิดเผยข้อมูล
 โทม์ไลน์ที่แท้จริงแก่เจ้าหน้าที่เพราะเกรงกลัวว่าจะถูกดำเนินทางกฎหมาย¹⁷⁵

ความรุนแรงจากการระบาดรอบที่ 2 ทำให้หลายจังหวัดและกรุงเทพฯ ประกาศ
 ปิดโรงเรียนและสถานที่ที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 อาทิ สถานบันเทิง
 สนามมวย ตลาด สวนสาธารณะ และวัด เป็นต้น¹⁷⁶ รวมทั้งกำหนดเขตพื้นที่ควบคุม ได้แก่ สีแดง (พื้นที่
 ควบคุมสูงสุด) สีส้ม (พื้นที่ควบคุม) สีเหลือง (พื้นที่เฝ้าระวังสูง) และสีเขียว (พื้นที่เฝ้าระวัง) อีกครั้งหนึ่ง¹⁷⁷

ภาพ 54 ศบค. แบ่ง 4 โซน คุม COVID-19

ที่มา : <https://www.hfocus.org/content/2020/12/20701>

ความรุนแรงของการระบาดได้ก่อให้เกิดข้อสงสัยและความไม่มั่นใจต่อ
 การปฏิบัติตนให้ถูกต้องต่อสถานการณ์อันเป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดการแพร่กระจายของของปลอม
 ตามมามากมาย เช่น ข้อปฏิบัติตนเมื่อก่อนหน้านี้เดินทางเข้าไปจังหวัดสมุทรสาคร แนวทางการปฏิบัติ

¹⁷⁵ BBC, "โควิด-19: บ่อนพนันที่เป็นแหล่งแพร่กระจายโควิดอยู่จังหวัดไหนบ้าง," (2564), <https://www.bbc.com/thai/thailand-55560024>.

¹⁷⁶ BBC, "โควิด-19: เกิดอะไรขึ้นบ้างในรอบ 1 สัปดาห์ของการระบาดที่ตลาดกุ้ง สมุทรสาคร," (2563), <https://www.bbc.com/thai/thailand-55434150>.

¹⁷⁷ สำนักข่าว Hfocus เจาะลึกระบบสุขภาพ, "มาตรการคุมการแพร่ระบาดโควิด-19 ศบค.แบ่งโซน 4 พื้นที่," (25 ธันวาคม 2563), <https://www.hfocus.org/content/2020/12/20701>.

เมื่อมีแม่บ้านและคนงานชาวเมียนมาที่บ้าน ความปลอดภัยต่อการรับประทานอาหารทะเล การกักตัวของบุคคลใดก็ตามที่เข้าพื้นที่ในสมุทรสาคร เป็นต้น¹⁷⁸

ทั้งนี้ ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม พบว่ามีจำนวนข่าวปลอมที่เกี่ยวกับโควิด-19 เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยจากการรับแจ้งเบาะแส และติดตามการสนทนาบนโลกออนไลน์เกี่ยวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ตั้งแต่วันที่ 19 ธ.ค. 63 – 26 ม.ค. 64 มีจำนวนข้อความที่เกี่ยวข้อง 12,082,316 ข้อความ หลังจากคัดกรองแล้วพบว่าข่าวที่เข้าหลักเกณฑ์ 807 ข้อความ โดยมีข่าวที่ต้องดำเนินการตรวจสอบทั้งหมด 369 เรื่อง¹⁷⁹

ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่า ความรุนแรงของสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ได้เป็นฉนวนสำคัญที่ก่อให้เกิดความรุนแรงของสถานการณ์แพร่กระจายของข่าวปลอมอีกครั้ง ซึ่งจากการตรวจสอบข่าวปลอมของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมเดือนธันวาคม 2563 จำนวนทั้งสิ้น 22 ข่าว พบว่า มีข่าวปลอม จำนวนทั้งสิ้น 21 ข่าว และข่าวบิดเบือน จำนวน 1 ข่าว ซึ่งจากจำนวนข่าวปลอมทั้งหมดในเดือนธันวาคม พบว่า ลักษณะข่าวปลอมส่วนใหญ่เป็นประเด็นสร้างความตื่นตระหนกจะมีประเด็นหลากหลาย โดยข่าวปลอมส่วนใหญ่มักเป็นข่าวปลอมที่เคยพบในสถานการณ์รอบที่ 1 แล้วทั้งสิ้น ซึ่งข่าวปลอมเหล่านั้นล้วนเป็นข่าวที่ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมและหน่วยงานอื่น ๆ ได้เคยเผยแพร่และแก้ไขข่าวไปแล้วเช่นกัน อาทิ การกลั่นหายใจเพื่อตรวจการติดเชื้อโควิด-19 ด้วยตัวเอง การพบผู้ติดเชื้อในจังหวัดต่าง ๆ ของประเทศไทย แพทย์ขอให้คนไทยล็อกดาวน์ตัวเอง และครอบครัวอย่างน้อย 14 วัน คลิปเสียงรายงานสถานการณ์ฆ่าเชื้อโควิด-19 ด้วยการสเปรย์สำหรับพ่นปากและคอ บุคลากรทางการแพทย์ในกรุงเทพฯ ติดโควิดห้ามเดินทางข้ามจังหวัด และภาพแรงงานเมียนมาถูกลอบทุบกำแพงหลังพื้นที่กักกันเพื่อหลบหนี เป็นต้น

ตรวจการติดเชื้อโควิด-19 ด้วยตัวเองได้จากการกลั่นหายใจ

กรณีการส่งต่อข้อมูลในช่องทางออนไลน์โดยอ้างถึงคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญว่าทุกคนสามารถตรวจสอบความเสี่ยงการติดเชื้อโควิด-19 ได้ด้วยตัวเองจากวิธีหายใจเข้ลึก ๆ แล้วกลั่นหายใจไว้ 10 วินาที หากไม่มีอาการไอหรือแน่นหน้าอกแสดงว่าไม่ติดเชื้อ กระทรวงสาธารณสุขได้ชี้แจงถึง

¹⁷⁸ BBC, "โควิด-19: สธ. ประกาศการระบาดระลอกใหม่ในไทย ผู้ติดเชื้อจากกรณีสมุทรสาครเกือบ 700 รายใน 3 วัน," (2563), <https://www.bbc.com/thai/thailand-55383363>.

¹⁷⁹ PostToday, "ข่าวปลอม 'สุขภาพ-ภัยพิบัติ' ระบาดพุ่งพร้อมโควิดรอบใหม่," (30 มกราคม 2564), <https://www.posttoday.com/economy/news/644036>.

ประเด็นนี้ว่า ขณะนี้ยังไม่มีผลวิจัยทางการแพทย์ที่ออกมายืนยันว่า วิธีดังกล่าวสามารถใช้เช้คการติดเชื้อโควิด-19 ได้ รวมถึงขณะนี้การตรวจหาเชื้อโควิด-19 ยังไม่สามารถทำได้ด้วยตนเอง

ภาพ 55 ชาวปลอม ตรวจการติดเชื้อโควิด-19 ด้วยตัวเองได้จากการกลั่นหายใจ

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

แรงงานต่างชาติลึกลับทูปก้าแพง หลังพื้นที่กักกันเพื่อหลบหนี

กรณีการแชร์ภาพบนโลกออนไลน์พร้อมระบุข้อความว่าแรงงานทูปก้าแพงหนีออกมาจำนวนมาก กระทรวงสาธารณสุขได้ตรวจสอบและชี้แจงว่า บริเวณดังกล่าวเป็นช่องก้าแพงเก่าที่พังอยู่แล้ว ไม่ใช่พังเพราะแรงงานที่ถูกกักตัว และไม่พบว่ามีแรงงานต่างชาติลึกลับออกจากพื้นที่ควบคุมช่องทางดังกล่าว

ภาพ 56 ชาวปลอม แรงงานต่างชาติลึกลับทูปก้าแพง หลังพื้นที่กักกันเพื่อหลบหนี

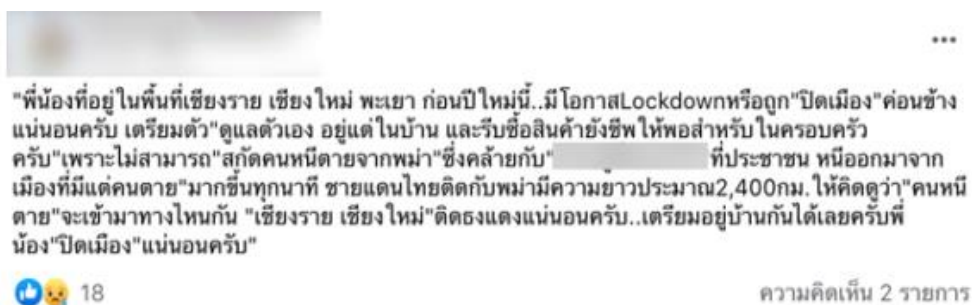

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

ปิดเมืองเชียงราย เชียงใหม่ พะเยา ก่อนปีใหม่

กรณีที่มีการโพสต์ข้อความว่าพื้นที่จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ และพะเยา จะมีการปิดการเดินทางเข้าจังหวัดก่อนเทศกาลปีใหม่ เนื่องจากมีผู้ลักลอบเข้าเมืองทางชายแดน จำนวนมากนั้น กระทรวงสาธารณสุข ได้ชี้แจงว่า ข้อความดังกล่าวไม่เป็นความจริง เนื่องจากยังไม่มี การประกาศลือคตาวน

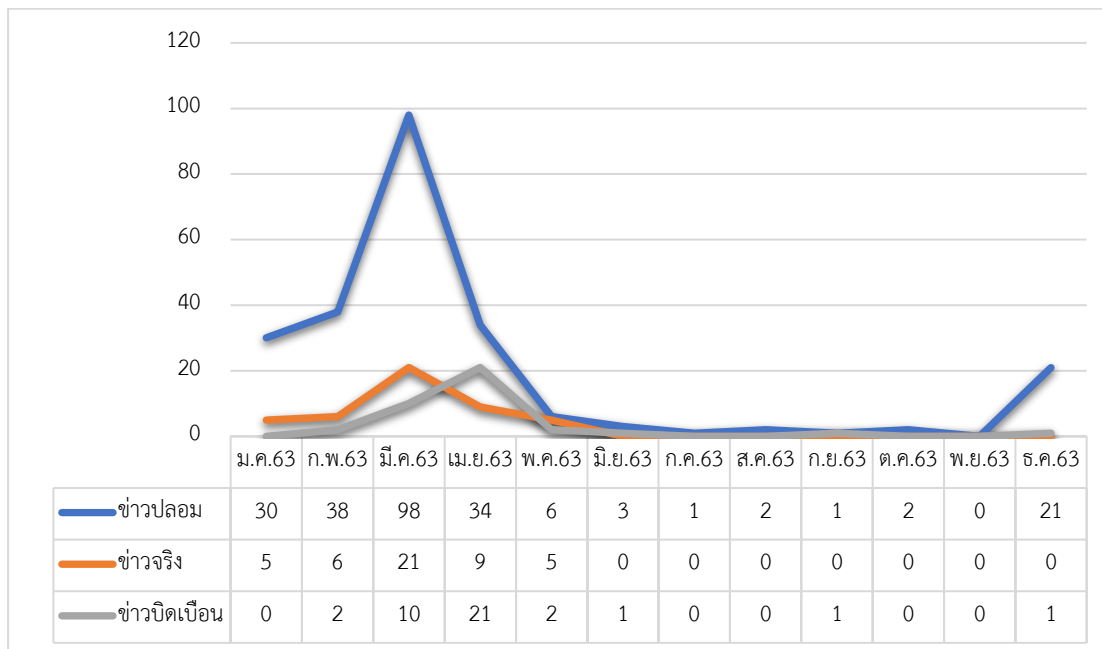
ภาพ 57 ข่าวดลอม ปิดเมืองเชียงราย เชียงใหม่ พะเยา ก่อนปีใหม่

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com>

จะเห็นได้ว่า ข่าวดลอมที่เผยแพร่มีเล่นกับความรู้สึกของคน สร้างความสับสน ความตื่น ตระหนกความตื่นเต้น ความหวาดกลัว และก่อให้เกิดความเข้าใจผิดต่อการปฏิบัติตนของประชาชน ยังมีระดับความเชื่อถือต่อข่าวดลอมมีมากเท่าไร ระดับการป้องกันให้ห่างไกลจากโควิด-19 ยังมี น้อยลง เช่นเดียวกัน ยิ่งระดับผู้ติดเชื้อโควิด-19 มีมากเท่าไร ระดับจำนวนข่าวดลอมบนสื่อสังคม ออนไลน์ก็จะมากขึ้นเช่นกัน อย่างไรก็ตาม จำนวนข่าวดลอมที่ลดลงระหว่างเดือนกรกฎาคม-พฤศจิกายน ไม่ได้หมายความว่าข่าวดลอมที่เกี่ยวกับโควิด-19 จะหมดไป เนื่องจากยังพบการนำข่าวดลอมเก่ามา เผยแพร่ซ้ำ ขณะเดียวกันก็พบว่าสถานการณ์ภายในของไทย โดยเฉพาะประเด็นทางการเมืองและการ ชุมนุมเรียกร้องต่อรัฐบาลเป็นประเด็นที่ประชาชนให้ความสนใจมากกว่าโควิด-19 ขณะที่เมื่อเกิด การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 รอบที่ 2 เมื่อเดือนธันวาคม 2563 สัดส่วนข่าวดลอมที่เกี่ยวข้องกับ โควิด-19 กลับมีจำนวนที่สูงขึ้น สิ่งนี้ถือเป็นการสะท้อนว่า การตระหนักรู้ต่อข่าวดลอมของประชาชน ยังมีระดับที่ต่ำ พฤติกรรมการรับรู้ข่าวสารของประชาชนยังเป็นสิ่งที่น่าห่วงกังวล และมาตรการจัดการ กับข่าวดลอมของภาครัฐที่ผ่านมายังคงไม่ใช่เป็นสูตรสำเร็จในการแก้ไขปัญหาในระยะยาว

ตาราง 3 ตารางแสดงจำนวนข่าวปลอม ข่าวจริง และข่าวบิดเบือน ระหว่างเดือนมกราคม-ธันวาคม 2563
จากการตรวจสอบข่าวของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม

หมายเหตุ: ตารางข้างต้นเกิดจากการสังเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัยที่มาจากการรวบรวมข่าวการตรวจสอบข่าวปลอมของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมภายใต้ #โควิด-19 ในปี 2563

4.1.2 พฤติกรรมของประชาชนต่อข่าวปลอมในช่วงโควิด-19

4.1.2.1 การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร

การเข้าถึงเทคโนโลยีได้อย่างสะดวกรวดเร็วและการมีเวลาถือเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 แพร่กระจายอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ง่ายผ่านโทรศัพท์มือถือ และเทคโนโลยีสารสนเทศอื่น ๆ รวมทั้งแอปพลิเคชันใหม่ๆ ที่เปิดช่องทางให้ประชาชนทั่วไปสามารถติดต่อกันอย่างสะดวกขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับคน/กลุ่มที่ไม่เคยมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันมาก่อนอย่างไรก็ดี สิ่งที่ทำให้การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารในช่วงโควิด-19 มีความแตกต่างจากช่วงเวลาอื่น คือ วิถีชีวิตส่วนใหญ่ของประชาชนอาศัยอยู่บ้านเป็นหลักทำให้มีเวลามากขึ้นในการเสพข่าวสารรายวัน รวมทั้งมีเวลาส่งต่อข่าวสารที่ได้รับให้แก่คนอื่นซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของผู้ร่วมก่อตั้งหน่วยตรวจสอบข่าวปลอมภาคประชาชน COFACT เมื่อ 10 มกราคม 2564 ว่า

“...ข่าวปลอมไม่ใช่ปรากฏการณ์ใหม่ แต่มี 2-3 ปี แล้ว โซเชียลมีเดียทำให้คนเข้าถึงสมาร์ทโฟนมากขึ้น โดยเราได้เห็นการส่งต่อข่าวสารแบบผิดพลาดเยอะทีนี้โควิดจึงกระตุ้นให้เกิดเป็นเสมือนมหกรรมโอลิมปิกมหกรรม fake news ที่ว่าไม่ได้

เกิดขึ้นแค่ประเทศใดประเทศหนึ่งแต่มันเป็นปัญหาที่ทุกประเทศต้องเจอเหมือนกันหมด และมีความอันตรายในแง่ที่ว่ามันเกี่ยวข้องกับสุขภาพ เป็นโรคระบาดโรคใหม่ที่สร้าง ความตื่นตระหนก ความกลัว การที่ผู้คนต้องใช้ internet เพราะต้อง lockdown อยู่ที่บ้าน มันจึงเป็นเหตุทำให้เกิดสิ่งๆที่เรียกว่าโรคระบาดของข้อมูลข่าวสารตามมา...”¹⁸⁰

เทคโนโลยีทุกวันนี้ไม่เพียงแต่เอื้อให้ประชาชนทั่วไปเข้าถึงได้สะดวกเท่านั้น แต่การใช้งานที่สะดวกและง่ายยังเอื้ออำนวยให้ผู้สูงอายุเข้าถึงได้ง่ายเช่นกัน สอดคล้องกับการ สัมภาษณ์ประชาชนทั่วไปที่เป็นผู้สูงอายุซึ่งมักแชร์ข้อความออนไลน์ที่เป็นข่าวปลอมให้เพื่อนประจำ โดยไม่รู้ตัว โดยเมื่อ 23 มกราคม 2564 ว่า

“...ทุกวันนี้พออายุเยอะขึ้น ปากก็ไม่มีสังคัม ก็ได้แต่ฟังทีวีแค่นั้นแหละ เราอยู่ในโลกแคบแล้ว บางทีก็อ่านทางไลน์บ้าง จากเพื่อนบ้าง จากไลน์โรงพยาบาล และยูทูป ของคุณหมอ บางทีพอเรารู้ข่าวเราก็เราส่งให้เขา เหมือนเรารู้อะไรมาฟังจากทีวี วิทยู ที่เราคิดว่า น่าจะเป็นไปได้ น่าจะจริงก็จะส่งให้เพื่อน...”¹⁸¹

เทคโนโลยีถือเป็นฉนวนสำคัญที่ทำให้การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารสะดวกขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับวัยผู้สูงอายุที่ไม่มีประสบการณ์ด้านการใช้เทคโนโลยีมากนัก จึงกลายเป็นเหยื่อ สำคัญในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารในช่องทางที่ไม่คุ้นเคย ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของผู้มีอิทธิพล บนโลกออนไลน์ด้านการแก้ข่าวปลอมรายวัน หรือเจ้าของเพจ อ้อ มันเป็นอย่างนี้เอง by อาจารย์ เจษฎ์ ที่สัมภาษณ์ เมื่อ 23 ธันวาคม 2563 ว่า

“...ถ้าเป็นผู้สูงวัยก็จะใช้ไลน์แน่นอน เพราะพอเกษียณปุ๊บ จากเมื่อก่อนใช้คอม ไม่เป็น ใช้สมาร์ตโฟนไม่ค่อย จนปัจจุบันลูกหลานซื้อมือถือให้ ด้วยความที่ไลน์ผูกตัวเองกับ เบอร์โทรศัพท์ และคนไทยคุ้นเคยกับไลน์ จึงทำให้ไลน์เป็นแพลตฟอร์มใหม่ที่ข้อมูลข่าวสาร ปลอม ๆ และข่าวปลอมเรื่องเดิม ๆ ก็สามารถแพร่กระจายไปค่อนข้างง่าย...”¹⁸²

สื่อโทรทัศน์และสื่อออนไลน์มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้ประชาชนเข้าถึงข่าวปลอม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงโควิด-19 ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบแล้วจะเห็นได้ว่า ความสามารถของเทคโนโลยี

¹⁸⁰ สัมภาษณ์ COFACT. 10 มกราคม 2564

¹⁸¹ สัมภาษณ์ ประชาชนทั่วไป1, 23 มกราคม 2564.

¹⁸² สัมภาษณ์ ผู้มีอิทธิพลบนโลกออนไลน์ด้านการแก้ข่าวปลอมรายวัน หรือเจ้าของเพจ อ้อ มันเป็นอย่างนี้เอง by อาจารย์เจษฎ์, 23 ธันวาคม 2563

มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้ประชาชนทั่วไปเข้าถึงข่าวปลอมทางสื่อออนไลน์ได้มากกว่าสื่อโทรทัศน์ (สื่อกระแสหลัก) เนื่องจากเร็วกว่าและเข้าถึงข้อมูลได้สะดวกกว่า ขณะเดียวกันก็สามารถส่งต่อไปได้อย่างสะดวกและส่งผลกระทบตามมาเนื่องจากแพลตฟอร์มออนไลน์ไม่จำเป็นต้องได้รับการตรวจสอบข่าวก่อนนำเสนอ ตามความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์ประชาชนทั่วไปที่มักจะแชร์ข่าวที่ผ่านการตรวจสอบของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมแล้วเป็นประจำได้ให้ความคิดเห็นอย่างสอดคล้อง เมื่อ 28 ธันวาคม 2563 ว่า

“...ที่มองว่ามันเป็นประเด็นของลักษณะสารที่ส่ง ถ้าจะให้มองว่าสื่อชนิดไหน ที่มีอิทธิพลต่อการกระจายข่าวปลอมมากกว่ากันก็ต้องตอบว่าออนไลน์นี้ตัวดีเลย เพราะไม่มีใครกั้นกรอง อิสรชนี่ทำให้การนำเสนอข่าวและการแชร์ข่าวมีอัตรามากกว่า การตรวจสอบข่าว ฉะนั้น พื้นที่ออนไลน์ที่ตรวจสอบยากจึงทำให้ข่าวปลอมไปได้ไว และเข้าถึงคนได้ง่าย...”¹⁸³

อย่างไรก็ดี หลายฝ่ายมักจะเข้าใจผิดว่าเทคโนโลยีมีเพียงแค่อีเมลส่งคอมออนไลน์ เท่านั้นที่เป็นเครื่องมือและรับ-ส่งข่าวปลอม จนละเลยการพิจารณาถึงความสำคัญของสื่อโทรทัศน์ที่ถือเป็นมิติการถ่ายทอดข่าวสารที่สำคัญ มาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน เนื่องจากเป็นช่องทางที่สะดวกและน่าเชื่อถือ ซึ่งความน่าเชื่อถือของสถานีโทรทัศน์ก็มีส่วนสัมพันธ์อย่างยิ่งต่อระดับความน่าเชื่อถือของการนำเสนอข่าว สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ประจำคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ 6 มกราคม 2564 ว่า

“...เหตุที่สื่อโทรทัศน์มีอิทธิพลในการสร้างและแพร่กระจายข่าวปลอมได้ เนื่องจากเป็นช่องทางสื่อที่ประชาชนจำนวนมากยังเข้าถึงอยู่อย่างกว้างขวาง อีกทั้งสถานการณ์ก็เชื่อถือองค์กรสื่อที่ใช้ช่องทางนี้ (สถานีโทรทัศน์) จึงทำให้มีอิทธิพลต่อการรับรู้ของสาธารณะเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว แม้ประชาชน โดยเฉพาะเยาวชนจะนิยมใช้สื่อออนไลน์มากขึ้น แต่สื่อโทรทัศน์ก็ยังเป็นช่องทางที่ประชาชนเชื่อถืออยู่ และมีโอกาสที่จะนำไปเผยแพร่ทางสื่อออนไลน์ต่อด้วย...”¹⁸⁴

อย่างไรก็ดี เมื่อโทรทัศน์นำเสนอข่าวที่ผิดก็ย่อมส่งผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ต่อระดับความเชื่อถือในข่าวของผู้เสพข่าวเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม เมื่อ 3 มีนาคม 2564 ว่า

¹⁸³ สัมภาษณ์ ประชาชนทั่วไป 2, 28 ธันวาคม 2563

¹⁸⁴ สัมภาษณ์ อาจารย์ประจำคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 6 มกราคม 2564

“...บางทีข่าวปลอมอันนั้นมันไม่ได้ดัง มันไม่ได้มีคนแชร์เยอะเลย แต่พอโทรทัศน์ไปเล่นข่าวเพิ่มเลยทำให้คนเชื่อว่าข่าวปลอมคือข่าวจริง...”¹⁸⁵

อย่างไรก็ดีในมุมมองของผู้สื่อข่าวช่องไทยรัฐทีวีจากการสัมภาษณ์เมื่อ 19 ธันวาคม 2563 ต่อความคิดเห็นในประเด็นของสื่อกระแสหลักกับอิทธิพลต่อข่าวโควิด-19 ได้สะท้อนให้เห็นในมุมมองของสื่อว่า การนำเสนอข่าวที่รวดเร็วถือเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อประชาชนให้รับรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างทันท่วงที และเป็นประโยชน์ต่อสื่อในด้านธุรกิจการแข่งขันกับสื่ออื่น ๆ เช่นกัน หากสามารถนำเสนอข่าวนั้น ๆ ได้ก่อนสื่อช่องอื่น

“...สำคัญมากเลย เพราะช่วงต้นปี 2563 เราต้องนำเสนอข่าวโควิด-19 เยอะๆ ด้วยความที่สื่อออนไลน์มันเข้าถึงคนเร็ว จึงทำให้คนก็จะเชื่อไปก่อน แต่ก็จะมีคนดับเบิลเช็คด้วยการดูข่าวทีวี เพราะถ้าข่าวทีวีมาออกอากาศเขาจะเชื่อมั่นในกระบวนการของทีวีมากกว่า เรามีผู้สื่อข่าว เรามีกอง บก. เรามีโปรดิวเซอร์ เป็น mainstream เขาก็จะเชื่อเรามันก็จะมีบ้างที่คนส่งคอมเมนต์มาว่า ตัวเลขที่ทีวีนำเสนอกับตัวเลขในออนไลน์ทำไมถึงไม่ตรงกัน เราก็จะตอบกลับไปเสมอว่าเรายึดตัวเลขจากหน่วยงานกลางคือ ศบค. ที่เขาแถลงในช่วงเวลานั้น ๆ ซึ่งการนำเสนอของเราจะอิงกับภาครัฐเป็นหลัก เพื่อให้เขาเชื่อถือว่าทีวีได้ผ่านกระบวนการกลั่นกรอง...”¹⁸⁶

นอกจากนี้ ชุมชนเมืองและชุมชนชนบทยังมีระดับการเข้าถึงข่าวปลอมที่แตกต่างกัน และมีประเภทของสื่อก็มีความแตกต่างกัน ทั้งนี้แม้ว่าทุกพื้นที่จะใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร แต่พื้นที่ชนบทจะมีลักษณะการเผยแพร่ข่าวปลอมในลักษณะพิเศษ ซึ่งความผูกพันกับพื้นที่และความไว้วางใจมีส่วนสำคัญต่อระดับความเชื่อต่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อผู้สูงอายุที่มักจะเข้าถึงข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อของชุมชน หรือเสียงตามสายของหมู่บ้านเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ประจำสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เมื่อ 14 มกราคม 2564 ว่า

“...บริบทของต่างจังหวัดและกรุงเทพก็ค่อนข้างต่างกัน การรับรู้สื่อก็ต่างกัน เช่น วิทยุชุมชน หรือสื่อบุคคล ก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งของผู้สูงอายุในต่างจังหวัด แต่ถ้าถามว่าปัญหาข่าวปลอมที่เห็นชัด จริง ๆ มันอยู่กับเรามานานแล้ว ทั้งเรื่องการเมือง ศาสนา แต่สิ่งที่ทำให้มันแพร่กระจายเยอะคือเทคโนโลยี...”¹⁸⁷

¹⁸⁵ สัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม, 3 มีนาคม 2564

¹⁸⁶ สัมภาษณ์ ผู้สื่อข่าวช่องไทยรัฐทีวี, 19 ธันวาคม 2563.

¹⁸⁷ สัมภาษณ์. นักบริหารแผนงานชำนาญการพิเศษของสำนักส่งเสริม วิถีชีวิตสุขภาพ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.), 14 มกราคม 2564

4.1.2.2 การตระหนักรู้และการแยกแยะข้อมูลข่าวสาร

กับดักสำคัญที่ทำให้ความสามารถในการตระหนักรู้และการแยกแยะข้อมูลข่าวสารของคนไทยยังมีระดับที่ไม่สูงนัก คือ ความเชื่อและภูมิปัญญาไทย เนื้อหาข่าวปลอมในรูปแบบของความหวังดี รวมทั้งการนำเสนอวิธีที่สามารถทำให้ปลอดภัยจากโควิดลักษณะที่ไม่เป็นอันตรายถึงชีวิตที่สามารถทดลองทำตามได้ จึงทำให้ผู้เสพข่าวถึงแม้ว่าจะมีความลังเลใจที่จะเชื่อ แต่อีกใจหนึ่งก็ได้เชื่อตามคำเขาเล่าว่า และขาดวิจารณญาณต่อการแยกแยะข่าวสาร ที่สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของผู้ร่วมก่อตั้งหน่วยตรวจสอบข่าวปลอมภาคประชาชน COFACT เมื่อ 10 มกราคม 2564 ว่า

“...เมื่อมาถึงปรากฏการณ์โควิด-19 ส่วนตัวจึงมองว่าถ้าเทียบกับหลายประเทศ ประเทศไทยเราก็มีปัญหาอยู่เยอะเช่นกัน เพียงแต่ว่าผลกระทบมันยังไม่ถึงชีวิตเท่ากับประเทศอื่น ๆ สิ่งที่เกิดขึ้นในแง่ข่าวลือข่าวลวงของไทยเป็นไปในลักษณะของเสียความรู้สึก เสียเวลา และก่อให้เกิดการถกเถียงกันอย่างไม่จำเป็นในกลุ่มครอบครัว เครือญาติมากกว่า เพราะว่าความดีของผู้สูงวัยที่อาจจะเชื่อข่าวนั้น หรือแม้กระทั่งข่าวลือเรื่องคลิบเสียงคุณหมอเนี่ย คือเนื้อหาในคลิบเป็นเนื้อหาที่ดีที่บอกให้ทุกคนอยู่กับบ้านใส่แมส เพียงแต่ว่าไม่ใช่คลิบที่หมอพูดจริง เพราะฉะนั้นมันเลยกลายเป็นว่าเมื่อคนแชร์มาก ๆ เข้า ส่วนหนึ่งมันก็อาจจะเป็นข้อดีทำให้คนล้อกดาวนและใส่แมสมากขึ้นเพียงแต่ว่ามันก็เป็นข่าวปลอมที่ทำให้โรงพยาบาลศิริราชต้องมาแก้ข่าว นอกจากนี้ ข่าวปลอมยังสอดคล้องกับความเชื่อส่วนตัวเรื่องสมุนไพรและแพทย์ทางเลือก ซึ่งอันนี้เราก็คงจะต้องทำใจเปิดกว้างและทำความเข้าใจคนที่แชร์นิดนึงเหมือนกันว่า เขาก็เชื่อในภูมิปัญญาตะวันออก ซึ่งมันก็มีผลจริง ๆ ในแง่ของการเสริมภูมิคุ้มกัน เพียงแต่เราต้องทำความเข้าใจว่าต้องไม่สุดโต่งที่จะไปเชื่อร้อยเปอร์เซ็นต์ ซึ่งในเมืองไทยเรายังไม่เห็นภาวะสุดโต่งขนาดนั้นที่ไม่ใส่แมสแต่กินแต่กระเทียม...”¹⁸⁸

ความเห็นของ COFACT สะท้อนให้เห็นความแตกต่างจากช่วงสภาวะปกติที่ประชาชนจะมีแนวโน้มในการแยกแยะข่าวสารได้สูงกว่าช่วงโควิด รวมทั้งผู้รับข่าวสารมักจะได้รับข่าวปลอมจากบุคคลใกล้ชิดและมีแนวโน้มเชื่อต่อข่าวมากขึ้นเพราะความไว้วางใจ นอกจากนี้ ระดับการตระหนักรู้และการแยกแยะข่าวสารของประชาชนมีระดับต่ำลง เนื่องจาก ผู้รับสาร

¹⁸⁸ สัมภาษณ์ COFACT, "10 มกราคม 2564." 10 มกราคม 2564

เลือกเฉพาะแหล่งที่ตนเปิดรับที่เป็นวงจำกัด ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ประจำคณะ
นิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ 6 มกราคม 2564 ว่า

“...ในชีวิตจริง โอกาสที่ผู้ใช้สื่อจะตรวจสอบเนื้อหาที่ได้รับในแต่ละวัน
มีไม่มากนัก เนื่องจากผู้ใช้ไม่ได้เปิดรับข้อมูลที่กว้างและหลากหลายอยู่แล้ว โดยมักได้รับ
ข้อมูลจากแหล่งที่เลือกแล้วว่าสมควรติดตามและไว้วางใจได้ เช่น บุคคลใกล้ชิดหรือแวดวง
คนรู้จัก หรือแหล่งที่ผู้ใช้คิดว่าเชื่อถือได้ เช่น องค์กรสื่อ หน่วยงานรัฐ หรือองค์กร
ที่ตนสนับสนุน อีกทั้งการสื่อสารยังเกิดขึ้นแบบปัจจุบันทันด่วนจนไม่มีเวลาให้หยุดคิดมากนัก
ผ่านเครื่องมือดิจิทัล เช่น สมาร์ทโฟน หรือแอปพลิเคชันที่ช่วยให้การรับ-ส่งข้อมูล
เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว ประกอบกับหากเป็นข้อมูลที่สอดคล้องกับวิถีคิดของผู้ใช้อยู่แล้ว
โอกาสที่ผู้ใช้จะตรวจสอบข้อมูลก็ลดลงและกลายเป็นส่วนหนึ่งในการส่งต่อข้อมูลที่เท็จได้
อย่างไรก็ตาม ในสถานการณ์โควิดซึ่งผู้คนต้องการข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องในการใช้ชีวิตสูง
มีแนวโน้มที่ประชาชนจะแยกแยะข้อเท็จจริงจากข่าวปลอมได้น้อยลงกว่าปกติ...”¹⁸⁹

การแยกแยะข่าวจริงข่าวปลอมของคนไทยต่อข่าวปลอมเกี่ยวกับโควิด-19
ยังคงมีระดับที่ไม่สูงนัก เนื่องจากทักษะการเท่าทันสื่อ (Media literacy/Digital literacy) ของคนไทย
ในทุกช่วงวัยมีระดับต่ำและยังไม่ได้รับการปลูกฝังเท่าที่ควรจะเป็นเช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ
ที่กำหนดให้ประชาชนทุกช่วงวัยต้องได้รับการอบรมให้มีทักษะเท่าทันสื่อ ซึ่งเจ้าหน้าที่ สสส. ได้แสดง
ความเห็นต่อประเด็นนี้ว่า

“...ถ้าประเทศไทยมีการแยกแยะข่าวปลอมได้ดี เราคงจะไม่เห็นข่าวปลอมที่
สะพัดขนาดนี้ โดยเฉพาะช่วงสถานการณ์วิกฤต หากจะถามว่าประชาชนมีทักษะ
เท่าทันสื่อเพียงใด เรายังมีทักษะด้านนี้ในระดับที่ไม่เยอะ ไม่ใช่เฉพาะแค่การสนับสนุนจากรัฐ
แต่ยังรวมถึงทักษะของประชาชนที่ยังไม่ได้รับการปลูกฝังที่เพียงพอ เนื่องจากเป็นทักษะสำคัญ
ที่เขาควรได้รับการปลูกฝังตั้งแต่ระดับปฐมวัย และให้มีการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง...”¹⁹⁰

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากรายงานผลการสำรวจในโครงการประเมินพฤติกรรมของ
ประชาชนต่อข่าวปลอมช่วงสถานการณ์แพร่ระบาดโรคโควิด-19 ของกระทรวงสาธารณสุขที่จัดทำ

¹⁸⁹ สัมภาษณ์ อาจารย์ประจำคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 6 มกราคม 2564

¹⁹⁰ สัมภาษณ์. นักบริหารแผนงานชำนาญการพิเศษของสำนักส่งเสริม วิถีชีวิตสุขภาพ สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.), 14 มกราคม 2564

ร่วมกับ สสส. ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม และกระทรวงดิจิทัลเพื่อสังคมและเศรษฐกิจ จากกลุ่มตัวอย่าง 4,100 ราย ระหว่าง 4-14 พฤษภาคม 2563 พบว่า ร้อยละ 35.7 ของประชาชนยังไม่สามารถแยกแยะข่าวจริงและข่าวเท็จได้ เช่นข้อความปลอมว่า “การทดสอบการติดเชื้อโควิด-19 ด้วยตนเองสามารถทำได้ด้วยการกลั่นหายใจ 10 วินาที หากไม่ไอ หรือปกติดี แสดงว่าไม่ติดโควิด” จากข้อความดังกล่าว พบว่า ประชาชนกว่าร้อยละ 46.9 ไม่สามารถแยกแยะได้ว่าเป็นข่าวเท็จ ขณะที่ร้อยละ 32.4 ได้ปฏิบัติตามข้อความดังกล่าว ซึ่งแหล่งที่ประชาชนพบข่าวปลอมมากที่สุดคือ Facebook ทั้งนี้ จาก 22 ข้อความ (13 ข้อความเท็จ และ 9 ข้อความจริง) ที่ สสส. คัดเลือกมาทำการศึกษา โดยวิเคราะห์รายข้อความ พบว่าประชาชนยังไม่สามารถแยกแยะข้อความที่ต้องอาศัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้มากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับข้อความที่เกี่ยวข้องกับนโยบายหรือมาตรการต่างๆ ข้อความที่คนมักเข้าใจผิดมากที่สุดคือ ข้อความที่กล่าวว่า “ตำรวจมีอำนาจจับและปรับผู้ที่ไม่สวมหน้ากากอนามัยในที่สาธารณะ” และสามารถแยกได้ว่าข้อความ “การดื่มแอลกอฮอล์ช่วยต้านโควิด-19” เป็นข้อความเท็จมากที่สุด¹⁹¹

ระดับการแยกแยะข่าวปลอมของคนไทยในปัจจุบันแม้จะพบว่ามิในระดับต่ำ แต่อย่างไรก็ตามไม่สามารถการันตีได้อย่างชัดเจน เนื่องจากระดับการแยกแยะข่าวปลอมล้วนขึ้นอยู่กับพื้นฐาน ประสบการณ์ และความเชื่อส่วนบุคคลที่อาจจะวัดได้ยากกว่ามิติอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเข้าถึงข่าว การเลือกเสพข่าว และการแยกแยะข่าวที่ไม่ควรให้ความถูกใจมาก่อนความถูกต้อง ซึ่งคำสัมภาษณ์ของประชาชนทั่วไปที่มักจะแชร์ข่าวที่ผ่านการตรวจสอบของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมเป็นประจำได้ให้ความคิดเห็นอย่างสอดคล้อง เมื่อ 28 ธันวาคม 2563 ว่า

“...สิ่งที่ทำให้คนแยกแยะได้กับแยกแยะไม่ได้มันขึ้นอยู่กับความแตกต่างกันของแต่ละบุคคล เช่น อายุ ระดับการศึกษา ความเชื่อส่วนบุคคล เป็นต้น 1) ถ้าเนื้อหาข่าวปลอมมายืนยันอคติในใจคนจึงทำให้เขามีแนวโน้มที่จะเลือกเชื่อก่อน 2) ทักษะในการประเมินความน่าเชื่อถือของแต่ละคนต่างกัน เช่น เด็กมีวุฒิภาว่น้อยระดับการแยกแยะความน่าเชื่อถือก็จะมีน้อย หรือคนที่มีอายุมากก็อาจจะมี bias ต่อประเด็นนั้น ๆ มากเช่นกัน คนสร้างข่าวปลอมอยากได้ impact ในขณะที่คนอ่านพออ่านแล้วมันโดนกระแทก ก็เลยเชื่ออย่างไม่คิด ซึ่งถ้าตั้งสติมากกว่านี้ใช้วิจารณญาณมากกว่านี้ ก็จะสามารถแยกแยะได้ เพราะ target หลักของข่าวปลอมคือด้านอารมณ์ เช่น กรณีก๊ว่งที่สมุทรสาคร

¹⁹¹ สสส., "รายงานผลการสำรวจในโครงการประเมินพฤติกรรมของประชาชนต่อข่าวปลอมช่วงสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด-19".

ทำให้คนกลัวๆ ไม่กล้ากินอาหารทะเลโดยเฉพาะเมื่อผู้ว่าสมุทรสาครติดโควิดแล้วมีภาพที่ท่านกินกุ้ง ถ้ามีคนกระพือเรื่องนี้ขึ้นมาเรื่อยๆ คนก็จะยิ่งกลัว...”¹⁹²

ข่าวปลอมมีอิทธิพลทำให้ความเชื่ออยู่เหนือหลักการความจริง ความเชื่อส่งผลกระทบต่อ การแยกแยะข่าวปลอมมีระดับที่ต่ำ ขณะเดียวกัน ความเชื่อได้ทำให้คนที่รู้ทั้งรู้ว่าข้อความ เป็นเท็จยอมเชื่อและปฏิบัติตามเพื่อความสบายใจ ดังจะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์ของผู้ร่วมก่อตั้งหน่วยตรวจสอบ ข่าวปลอมภาคประชาชน COFACT ว่า

“...จริง ๆ ชาวบ้านก็รู้แหละว่าการป้องกันโควิด-19 คือการใส่แมส กินร้อนช้อนกลาง ล้างมือ แต่มันเป็นความเชื่อเพื่อความสบายใจ ซึ่งสิ่งนี้ก็ว่ากันไม่ได้ละ ถ้าวางเขาก็รู้ ซึ่งความเชื่อมั่นไม่ใช่ความจริงอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น ประเทศไทยเนี่ยจะมีปัญหาในเรื่องของความเชื่อเยอะเหมือนกัน ซึ่งบางทีความเชื่อมั่นเป็นเรื่องที่ห้ามกันยาก...”¹⁹³

อย่างไรก็ดี จากการสัมภาษณ์ประชาชนทั่วไปที่มักแชร์ข้อความออนไลน์ที่เป็น ข่าวปลอมให้เพื่อนประจำโดยไม่รู้ตัว เมื่อ 23 มกราคม 2564 ต่อระดับความเชื่อของข่าวสารที่รับรู้ บนโลกออนไลน์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญในการแยกแยะข้อมูลข่าวสารว่า ปัญหาหนึ่งที่สำคัญ ที่มักถูกละเลยคือ คนทั่วไปมักจะคิดว่าตัวเองสามารถแยกแยะข่าวปลอมได้ และเชื่อว่าข่าวที่ตนเอง แชร์นั้นคือข่าวจริงทั้ง ๆ ที่ข่าวนั้นคือข่าวปลอม

“...ไม่ได้เชื่อนะ เราก็เอามาดูนะว่ามันมีความเป็นไปได้มากแค่ไหน เพราะ ชาวบางอันเพื่อนที่แชร์ให้เราเค้าก็ไม่รู้ว่าจริงหรือเท็จ เขาก็ส่งมาตามนั้นนั่นแหละ เขาไม่รู้หรอกว่า จริงหรือไม่จริง เราก็ต้องมาคิดวิเคราะห์เอง เพราะข้อมูลข่าวสารมันเยอะ เขาส่งมาให้เขาก็หวังดีนั่นแหละ บางทีลูกบ้างก็บอกบ้างว่า ข่าวนี้มันปลอมนะแม่ ไม่ต้อง ส่งไปให้ใครนะ แม่อย่าไปเชื่ออะไรง่าย ๆ ตูสิ เด็กๆมันรู้ดีกว่าเราอีก...”¹⁹⁴

4.1.2.3 การแชร์ข้อมูลข่าวสาร

ศูนย์ข่าวก่อนแชร์ อสมท. เก็บรวบรวมข้อมูลที่มีการส่งต่อกันเกี่ยวกับโควิด-19 พบว่า ในช่วงเดือนมีนาคม 2563 มีข้อมูลเท็จที่เกี่ยวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดทั้งที่เป็นข้อความ ภาพ คลิปวิดีโอ และคลิปเสียง ถูกส่งต่อกันไม่ต่ำกว่า 500 ชิ้น โดยไม่ซ้ำกัน ภายในเดือนเดียว ¹⁹⁵

¹⁹² สัมภาษณ์ ประชาชนทั่วไป 2. 28 ธันวาคม 2563

¹⁹³ สัมภาษณ์ COFACT, "10 มกราคม 2564." 10 มกราคม 2564

¹⁹⁴ สัมภาษณ์ ประชาชนทั่วไป 1. 23 มกราคม 2564

¹⁹⁵ พิรพล อนุตรโสทธิ, "โรคระบาดข้อมูลข่าวสารกับความเข้มแข็งของพลเมืองยุคดิจิทัล" (paper presented at the เวทีสัมมนานักคิดดิจิทัลครั้งที่ 14).

ทั้งนี้ พัฒนาการการแชร์ข่าวปลอมช่วงโควิด-19 ของไทย มีลักษณะการแชร์ข่าวที่เน้นข่าวที่อยู่ในกระแสและสอดคล้องกับสถานการณ์ ซึ่งมักเป็นการแชร์ข่าวที่สร้างความตื่นตระหนก ตลอดจนนำข่าวเดิมที่เคยผ่านการตรวจสอบแล้วมาทำให้เป็นประเด็นใหม่ ซึ่งผู้มีอิทธิพลบนโลกออนไลน์ด้านการแก้ข่าวปลอมรายวัน หรือเจ้าของเพจ ออ มั่นเป็นอย่างนี้เอง by อาจารย์เจษฎ์ ใต้วิเคราะห์ พัฒนาการของข่าวปลอมในช่วงโควิด-19 ไว้ ดังนี้

“...ถ้าเราย้อนกลับแค่ประมาณช่วงมกราคม 2563 ที่เริ่มมีข่าวว่าประเทศจีนมีโรคระบาด ข่าวทำนองนี้ก็เริ่มเข้ามาเรื่อย ๆ โดยเฉพาะข้อความในทำนองว่า ‘หมอจากจีนบอก’ จากนั้นมกราคม กุมภาพันธ์ กระแสความตื่นกลัวของคนมากขึ้น กระแสของการแชร์ข่าวต่อ หรือสร้างข่าวขึ้นมาเองในไทยก็เริ่มมากขึ้นเช่นกัน โดยเริ่มมีข้อความแบบไทย ๆ ที่พูดถึงยาสมุนไพรและน้ำสมุนไพรรักษาโควิดมาเรื่อย ๆ ตามกระแสความหวาดกลัวจนกระทั่งมีนาคมและเดือนเมษายนที่ถือเป็นเดือนพีคสุด ๆ เพราะมีข่าวปลอมเต็มไปหมด ซึ่งก็จะเป็นคอนเท้นต์เดิมแต่ถูกสร้างด้วยรูปแบบใหม่ ข้อความใหม่ วิดีโอใหม่ ยิ่งผู้ที่มีอิทธิพลหรือบุคคลสำคัญพูดถึงเกี่ยวกับเรื่องนี้ในมุมผิดๆ หรือช่วยแชร์สิ่งที่ไม่ดี ๆ คนก็ยังเชื่อตามไปใหญ่ ในขณะที่ภาครัฐไม่สามารถตอบโต้ได้เร็วพอจึงทำให้ข่าวปลอมมีเพิ่มขึ้น ยิ่งไงก็ตามข่าวปลอมเริ่มดรอปลงเพราะความตื่นตัวของคนลดลงในช่วงพฤษภาคมและมิถุนายน ที่เป็นช่วงที่ผู้ติดเชื้อเริ่มลดลง จนถึงไม่มีผู้ติดเชื้อเลย ช่วงนั้นกระแสข่าวปลอมก็ลดลงตามจนแทบจะไม่ใช่ที่พูดถึงจนกระทั่งในปัจจุบันปี 2564 ข่าวปลอมได้กลับเข้ามาอีกครั้งอย่างรวดเร็วมาก...”¹⁹⁶

รายงานผลการสำรวจในโครงการประเมินพฤติกรรมของประชาชนต่อข่าวปลอมช่วงสถานการณ์แพร่ระบาดโรคโควิด-19 ของกระทรวงสาธารณสุขที่จัดทำร่วมกับ สสส. ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม และกระทรวงดิจิทัลเพื่อสังคมและเศรษฐกิจ พบว่า ผู้แชร์ข่าวปลอมในช่วงโควิด-19 มักแชร์ทางสื่อสังคมออนไลน์ที่คนไทยนิยม ได้แก่ Facebook Line และ Instagram (55.8% 35.8% และ 18.8% ตามลำดับ) และกลุ่มผู้สูงอายุ (มากกว่า 60 ปี) มีแนวโน้มจะพฤติกรรมแชร์ข้อความเท็จมากกว่ากลุ่มอายุอื่น ๆ¹⁹⁷

¹⁹⁶ สัมภาษณ์ ผู้มีอิทธิพลบนโลกออนไลน์ด้านการแก้ข่าวปลอมรายวัน หรือเจ้าของเพจ ออ มั่นเป็นอย่างนี้เอง by อาจารย์เจษฎ์, 23 ธันวาคม 2563

¹⁹⁷ สสส., "รายงานผลการสำรวจในโครงการประเมินพฤติกรรมของประชาชนต่อข่าวปลอมช่วงสถานการณ์แพร่ระบาดโรคโควิด-19 ". <http://www.trueorfalse.ihppthaigov.net/>.

การแชร์ข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ในไทย มักเกิดขึ้นจากความหวังดี ซึ่งเป็นความหวังดีที่ทำให้ส่งต่อข้อมูลอย่างรวดเร็วโดยไม่ได้ตรวจสอบความถูกต้องก่อนส่ง และผู้ส่งไม่ทราบมาก่อนว่าการส่งข่าวปลอมมีความผิดทั้ง ๆ ที่ไม่ได้มีเจตนา โดยข้อความที่นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์มีทั้งข้อความที่พิมพ์ขึ้นเอง และข้อความที่แชร์ต่อจากผู้อื่นอีกทอดหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของประชาชนทั่วไปที่เป็นผู้สูงอายุซึ่งมักแชร์ข้อความออนไลน์ที่เป็นข่าวปลอมให้เพื่อนประจำโดยไม่รู้ตัว เมื่อ 23 มกราคม 2564 ว่า

“...ข่าวที่แชร์ก็มีทั้งมีแชร์จากเค้บบ้าง พิมพ์เองบ้าง พอเราฟังข่าวก็เลยพิมพ์เตือนเพื่อนว่าให้ระวังเรื่องนั้นเรื่องนี้เกี่ยวกับโควิดนะ เพราะตอนนี้เราก็ไม่รู้ใครเป็นหรือไม่เป็น เราต้องดูแลตัวเองและเพื่อน ๆ ด้วย ก่อนหน้านั้นบ้างก็แชร์ให้เพื่อนหลายเรื่องนะ เช่น ข่าวอุบัติเหตุ การเจ็บไข้ได้ป่วย การโกงการทุจริต การจีบ แต่พอถึงช่วงโควิด-19 เลยทำให้บ้างแชร์ข่าวเรื่องโควิดมาเป็นอันดับ 1 เลย เพราะข่าวมันจะเยอะกว่าเพื่อนข่าวก่อนหน้านั้นก็จะตกไปเลยสู้โควิดไม่ได้ และเราก็จะคอยติดตามว่าวันนี้มีติดเชื้อมั้ย...”¹⁹⁸

ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่จิตใจผู้คนไม่ปกติ เมื่อได้รับทราบข่าวสารใด ๆ มักจะหวังดีส่งให้กับคนรู้จักก่อนที่จะตระหนักหรือตรวจสอบก่อนว่าข่าวที่ตนได้รับมานั้นเป็นข่าวจริงหรือข่าวปลอม กล่าวคือ แชร์เพราะความไม่รู้และหวังดี ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวได้สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของสารวัตร (สอบสวน) กองกำกับการ 3 กองบังคับการปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (ปอท.) ที่ได้สอบสวนผู้กระทำความผิดในคดีเผยแพร่ข้อมูลข่าวปลอม ว่า

“...จริง ๆ แล้วเท่าที่เห็นนะ เขาไม่ได้มีเจตนาร้ายเลย เขาแชร์เพราะเขาไม่รู้ว่าเป็นข้อความผิด แต่สิ่งที่มันเกิดขึ้น เพราะเขาไม่ได้ตรวจสอบก่อน...”¹⁹⁹

ความเห็นข้างต้นมีความสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ประชาชนทั่วไปที่มักจะแชร์ข่าวที่ผ่านการตรวจสอบของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมแล้วเป็นประจำ ต่อการให้เหตุผลของการแชร์ข่าวบนโลกออนไลน์ที่สะท้อนให้เห็นว่า สาเหตุที่แต่ละบุคคลเลือกแชร์ข้อความบนโลกออนไลน์บุคคลเหล่านั้นได้ผ่านการพิจารณาถึงความถูกต้องของข้อความแล้ว ซึ่งการที่เขาตัดสินใจแชร์

¹⁹⁸ สัมภาษณ์ ประชาชนทั่วไป 1. 23 มกราคม 2564

¹⁹⁹ สัมภาษณ์ สารวัตร (สอบสวน) กองกำกับการ 3 กองบังคับการปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (ปอท.), 2 กุมภาพันธ์ 2564.

เพราะเขาตระหนักแล้วว่าช่าวนั้นคือ ช่าวจริง และการแชร์นั้นจะต้องผ่านการตรวจสอบช่าวจากแหล่งช่าวที่น่าเชื่อถือ เนื่องจากการแชร์ช่าวปลอมถือเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้แชร์มีระดับความน่าเชื่อถือน้อยลง

“...ถ้าคนจะแชร์อะไรสักอย่าง เพื่อแสดงว่าตนนั้นเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย คนทั่วไปจะไม่แชร์ปลอม ที่เขาแชร์เพราะเขาคิดว่าถูกก็เลยแชร์ ทุกคนทราบว่ ถ้าแชร์ช่าวปลอมมันจะเสี่ยงต่อการผิดกฎหมาย และยังแสดงถึงการขาดการกลั่นกรองของตัวเองด้วย การแชร์ช่าวปลอมก็เป็นเหมือนการประจักษ์ตัวเองว่าขาดวิจารณญาณในการแยกช่าวจริงช่าวปลอม ฉะนั้นถ้าตราบใดที่เขากดแชร์ช่าว แสดงว่าเขาเชื่อว่าเป็นช่าวจริง...”²⁰⁰

จากการสัมภาษณ์เพื่อแสวงหาเหตุผลของการแชร์ช่าวจากมุมมองของผู้ที่มีกแชร์ช่าวปลอมพบว่า การแชร์ช่าวปลอมส่วนมากจะวนเวียนอยู่ในกลุ่มเครือญาติ ซึ่งผู้สูงอายุจะมีระดับความเชื่อข้อความที่ได้รับจากญาติระดับสูงกว่าการได้รับข้อความจากบุคคลอื่น นอกจากนี้ การส่งช่าวให้ในหมู่เครือญาติเป็นลำดับแรก ๆ ก็เพราะต้องการส่งต่อความหวังดี

“...บ้าไม่ได้ตรวจสอบช่าวก่อนแชร์หรอกนะ ช่าวไหนที่บ้าคิดว่าจริง น่าจะเป็นไปได้ บ้าก็จะส่งไปให้เฉพาะแค่พวกญาตินั่นแหละ แต่ที่นี้ลูกจะชอบถามกลับมาว่า บ้าเอาช่าวมาจากไหน เอามาจากพวกญาติ ๆ ไซ่มัย อย่าไปอ่านเยอะนะ เพราะอาเขาชอบส่งช่าวปลอมมาหลายทีละ ซึ่งตอนบ้ากดแชร์ บ้าก็แค่คิดว่า ก็เค้าส่งมาเราก็แค่ส่งต่อให้ลูก...”²⁰¹

ขณะที่จากการสัมภาษณ์เพื่อแสวงหาเหตุผลของการแชร์ช่าวจากมุมมองของผู้ที่มีกแชร์ช่าวจริงที่แก้ช่าวปลอมพบว่า สาเหตุของการแชร์เกิดขึ้นจากความกลัวและความหวังดีที่ต้องการให้บุคคลรอบข้างทราบข้อมูลจริงจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้

“...สาเหตุที่แชร์ช่าวเพราะ 1) แชร์บ่อยเพราะกลัว อะไรที่เรากลัว/วิตกกังวล เราก็จะแชร์ และ 2) แชร์เพราะอยากกระจายช่าวสารที่ถูกต้องให้สังคมรอบข้างทราบ การที่เราทราบช่าวนี้น่าก็จะเป็ประโยชน์ที่จะให้เพื่อนทราบด้วย เพื่อให้เขารับรู้ช่าวสาร และระมัดระวังดูแลตัวเองได้อย่างถูกต้อง โดยไม่ได้หวังให้เขาต้องแชร์ช่าวต่อจากเรา...”²⁰²

²⁰⁰ สัมภาษณ์ ประชาชนทั่วไป 2. 28 ธันวาคม 2563

²⁰¹ สัมภาษณ์ ประชาชนทั่วไป 1. 23 มกราคม 2564

²⁰² สัมภาษณ์ ประชาชนทั่วไป 2. 28 ธันวาคม 2563

ฉะนั้นจะเห็นว่า แม้การแชร์ข่าวของประชาชน 2 คน จะมีพฤติกรรมการแชร์ข่าวที่ต่างกัน แต่สิ่งที่เหมือนกันคือ วัตถุประสงค์การแชร์ที่แชร์เพราะความหวังดี ซึ่งความหวังดีโดยไม่ได้มีจุดประสงค์ร้ายแอบแฝงถืออาชญากรรมทางอ้อมรูปแบบหนึ่งที่เกิดจากความเสียหายต่อสังคมโดยไม่ได้มีเจตนา ขณะเดียวกันการแชร์ข่าวปลอมดังกล่าวอาจทำให้ได้รับบทลงโทษทางกฎหมาย เนื่องจากการนำข้อมูลเท็จเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์

ทั้งนี้ สิ่งหนึ่งที่ทำให้การแชร์ข่าวปลอมที่เกี่ยวกับโควิด-19 ยังคงมีวนเวียนขึ้นรายวันไม่สิ้นสุด และเผยแพร่ข่าวเดิมซ้ำๆ เนื่องจาก คนไทยมีวัฒนธรรมที่ซื่อเกรงใจ ไม่กล้าตำหนิ ไม่กล้าทวงติงผู้เผยแพร่ข่าวปลอม จึงทำให้ข่าวปลอมที่เผยแพร่โดยทั่วไป เพื่อคนเห็นบ่อยครั้งจึงเชื่อโดยปริยายว่าข่าวปลอมนั้นคือข่าวจริง เพราะมีคนแชร์จำนวนมาก นอกจากนี้เมื่อพิจารณาจากความเกรงใจจะพบว่า ความเกรงใจเกิดขึ้นอย่างมากเมื่อผู้เผยแพร่ข่าวปลอมคือผู้ที่อาวุโสกว่า และเป็นบุคคลเกี่ยวข้องกับหน้าที่การงาน จึงลำบากใจที่แจ้งให้เขาทราบถึงข้อเท็จจริง ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของผู้ร่วมก่อตั้งหน่วยตรวจสอบข่าวปลอมภาคประชาชน COFACT เมื่อ 10 มกราคม 2564 ว่า

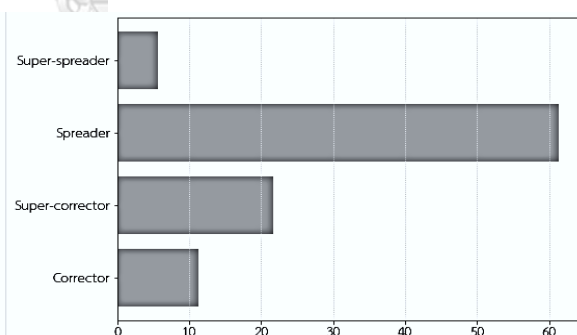
“...สุดท้ายแล้วความเชื่อจะอยู่เหนือจริง หากถามว่าคนที่แชร์เหล่านี้เขาไม่เคยเห็นหรือเปล่า ส่วนหนึ่งเขาอาจจะอยู่ในสังคมของเขาเอง ไม่ได้ออกมานอกกลุ่มเลยว่าโลกความจริงเป็นยังไง ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งประเทศไทยเรามีวัฒนธรรมหนึ่งคือ ความเกรงใจ มันเลยทำให้ข้อความที่แชร์ในไลน์กลุ่มมันวนกลับมาไม่จบสิ้น ส่วนหนึ่งก็อาจจะเป็นเพราะเขาเพิ่งเคยเห็นข้อความนั้นเป็นครั้งแรก และเขาก็เชื่อว่าข้อความนั้นจริง ซึ่งการที่ไม่มีใครโต้แย้งส่วนหนึ่งก็อาจจะเป็นเพราะเกรงใจ เพราะคนที่ส่งอาจจะมีอาวุโสกว่า เป็นญาติ เป็นเพื่อนร่วมงาน หรือเป็นหัวหน้า เลยทำให้เรารู้สึกว่า ถ้าเราโต้แย้งอาจจะทำให้เกิดความรู้สึกที่ไม่ดีต่อกันได้ จึงเกรงใจและปล่อยให้ชะงืดกว่า สิ่งนี้จึงทำให้ไลน์กลายเป็นที่หมุนเวียนของข่าวปลอมไม่จบสิ้นเมื่อเทียบกับแพลตฟอร์มอื่น ขณะที่ Facebook หรือ Twitterที่มีการโต้แย้งต่อกันได้ทันที ทำให้บางทีคนที่ส่งต่อข่าวปลอมก็หน้าชาหน้าแตกไปบ้าง จึงทำให้เกิดการเรียนรู้และไม่กล้าแชร์ แต่ว่าในไลน์กลุ่มกลับไม่มีวัฒนธรรมแบบนั้น ลูกหลานอาจจะรู้ว่ามันไม่จริงแต่ก็ไม่อยากทำให้เสียความรู้สึกต่อกัน เพราะบางบ้านก็มีการเตือนและมีความน้อยใจกัน”²⁰³

²⁰³ สัมภาษณ์ COFACT, "10 มกราคม 2564." 10 มกราคม 2564

การแชร์ข่าวปลอมนอกจากจะมีความสำคัญต่อการนำมาพิจารณาแล้ว การแชร์ข่าวจริงเพื่อล้างข่าวปลอมก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่า เนื่องจาก หากมีการแชร์ข่าวปลอมจำนวนมาก แต่ขณะเดียวกันก็มีการแชร์ข่าวจริงเพื่อชี้แจงถึงข่าวปลอมจำนวนมาก จะส่งผลทำให้จำนวนข่าวปลอมที่เผยแพร่บนโลกออนไลน์มีจำนวนลดลงตาม

การเผยแพร่ข่าวสารทั้งข่าวปลอมและแก้ข่าวยังไม่มีสัดส่วนที่เหมาะสม โดยข้อความสามารถจำแนกได้ 4 ประเภท ดังนี้ 1) Super-spreader คือ ข้อความที่เผยแพร่ข้อมูลที่ผิดที่มี Engagement มากกว่า 30 ครั้ง หรือเผยแพร่โดยสำนักข่าวหรือเว็บไซต์ที่มีชื่อเสียง 2) Spreader คือ ข้อความที่เผยแพร่ข้อมูลที่ผิดที่เผยแพร่โดยบัญชีเครือข่ายสังคมหรือกระตุ๋บนเว็บบอร์ดโดยคนทั่วไป 3) Super-corrector คือข้อความที่แก้ไขข้อมูลที่ผิดที่มี Engagement มากกว่า 30 ครั้ง หรือเผยแพร่โดยสำนักข่าวหรือเว็บไซต์ที่มีชื่อเสียง และ 4) Corrector คือข้อความที่แก้ไขข้อมูลที่ผิดที่เผยแพร่โดยบัญชีเครือข่ายสังคมหรือกระตุ๋บนเว็บบอร์ดโดยคนทั่วไป ซึ่งจากการสำรวจของจิตพงษ์ กิตตินราทร และทีมวิจัยของสถาบันเซนจ์ฟิวชั่น (ChangeFusion) ผ่านตัวอย่างข้อความ “COVID-19 เป็นอาวุธชีวภาพ” พบข้อความประเภท Spreader ทั่วไปมีจำนวนมากกว่า Super-spreader มาก ในขณะที่สัดส่วนของกลุ่มผู้แก้ข่าวนั้นเป็นทางตรงกันข้าม นั่นคือ Corrector มีจำนวนน้อยกว่า Super-corrector นั่นหมายความว่า คนทั่วไปมีแนวโน้มที่จะกระจายข่าวลวงที่ได้รับมา แต่ไม่ค่อยจะเป็นผู้แก้ข่าวเมื่อได้รับข้อมูลใหม่ที่เป็นความจริง²⁰⁴

ตาราง 4 ตารางแสดงสัดส่วนของประเภทข้อความ

ที่มา : <https://blog.cofact.org/fakenews-super-corrector/>

เช่นเดียวกับความเห็นของผู้ร่วมก่อตั้งศูนย์ COFACT ว่า “...ถ้า influencer หรือเซเลปดารา นักแสดง นักการเมือง ช่วยแก้ข่าว จะสามารถช่วยยับยั้งได้ดี เนื่องจากดารานักการเมืองคนดังเหล่านี้เปรียบเสมือนเป็น super collector เหมือนกับวัคซีนสกัด spreader ได้ ซึ่งที่สำคัญคือ คนดังจะต้องไม่เป็น

²⁰⁴ จิตพงษ์ กิตตินราทรและทีมวิจัยสถาบันเซนจ์ฟิวชั่น, "ผลการวิเคราะห์ข่าวลวงเรื่อง Covid-19 ชี้ให้เห็นว่าข่าวลวงจะแพร่กระจายน้อยลงเมื่อมีองค์กรสื่อและโซเชียลมีเดียที่มีผู้ติดตามมากเป็นผู้แก้ข่าวนั้นพร้อมๆกันทันทีหลังพบ Super-Spreader," <https://blog.cofact.org/fakenews-super-corrector/>. 28 เมษายน 2563

spreader เอง หรือบางทีเอมมาล้อเลียนหรือเอมมาเล่นก็จะทำให้คนเข้าใจผิด เพราะบางทีเราก็ไม่รู้หรือกว่าคนรับสารเขาคิดอย่างไร...”²⁰⁵

สสส. ได้แสดงความคิดเห็นต่อประเด็นของการใช้ super corrector ต่อการป้องกันข่าวปลอมเช่นกัน โดยมองว่า super corrector ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถเป็นเครื่องมือป้องกันข่าวปลอมได้ โดยอาศัยความร่วมมือจากทุก ๆ ฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้บุคคลที่มีชื่อเสียงเป็นผู้แก้ข่าวปลอมที่กำลังเป็นที่สนใจของภาคประชาชน เนื่องจากสามารถแพร่กระจายได้ไวและเข้าถึงหลายกลุ่มได้ง่ายกว่า

“...การแพร่กระจายของข้อมูลส่วนใหญ่เกิดขึ้นจาก super spreader เพราะเป็นกลุ่มคนที่มีอิทธิพลทางความคิด (influencer) พอกระจายปุ๊บก็ไปเลย จากนั้นต่อมาระดับการแพร่กระจายข่าวปลอมจะลดลงเมื่อมี super corrector ก็คือสังคมจะต้องช่วยกันโดยเฉพาะพวกเขาใหญ่ทั้งหลาย เช่น หมอแล็บแพนด้า เจ๊บบเลียบตัวนหรือจ๋า drama addict หรือบรรดาพวกอาจารย์หมอมที่มีคุณวุฒิสูงๆที่ให้ข้อมูลที่ถูกต้อง ทีนี้ถ้าประเทศไทยเรามี super corrector ในทุกๆด้าน มันก็จะช่วยทำให้การระบาดของข่าวปลอมลดลงไป...”²⁰⁶

ปัญหาการแชร์ข่าวปลอมของประเทศไทยประการสำคัญคือ บุคคลที่มีชื่อเสียงและคนดังที่เป็นที่รู้จักในสังคมมักแชร์ข่าวปลอมบ่อยโดยไม่รู้ตัว ขณะเดียวกันเมื่อบุคคลเหล่านี้แชร์ข้อความใดล้วนส่งผลกระทบต่ออย่าหลีกเลี่ยงไม่ได้ต่อระดับความน่าเชื่อถือของข่าวให้มันน้ำหนักมากกว่าการแชร์ข้อความของบุคคลปกติ เช่นเดียวกับความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์ผู้มีอิทธิพลบนโลกออนไลน์ด้านการแก้ข่าวปลอมรายวันหรือเจ้าของเพจ Facebook รายหนึ่ง ว่า

“...ผมพบอยู่บ่อย ๆ ว่า รมว.DE เป็นคนแชร์ข่าวปลอม อย่างล่าสุดที่เขาโพสต์วิธีสังเกตความแตกต่างของโรคโควิดกับไข้หวัดธรรมดา ซึ่งความจริงคือ อาการของไข้หวัดธรรมดาที่เป็นทั้งหมด โควิดก็สามารถเป็นได้เช่นกัน เพียงแต่ว่ามันมีบางคนที่อาการเอ็กตราขึ้นไป ฉะนั้น ผมอาจจะติดเชื่อแล้วก็ได้แต่ไม่มีอาการใด ๆ เลยก็ได้ หรือผมอาจเป็นไข้ชนิดเดียวก็เป็นโควิดได้เหมือนกัน แต่พอ รมว.DE เขียนแบบนี้มันกลายเป็นว่า

²⁰⁵ สัมภาษณ์ COFACT, "10 มกราคม 2564." 10 มกราคม 2564

²⁰⁶ สัมภาษณ์. นักบริหารแผนงานชำนาญการพิเศษของสำนักส่งเสริมวิถีชีวิตสุขภาวะ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.), 14 มกราคม 2564

ถ้าฉันไม่มีอาการ 1-2-3-4 ตามนี้ แสดงว่าไม่เป็นโควิด แต่เป็นไข้หวัดธรรมดา ซึ่งมันไม่ใช่ สิ่งนี้จึงเห็นได้ว่าการที่ รมว. เป็นคนแชร์ เป็นคนให้ข่าว มันยังทำให้เกิดความน่าเชื่อถือ ซึ่ง ผมเห็นเว็บไซต์ารณสุขจังหวัดนึ่งก็ได้แชร์โพสต์จาก รมว. ไปแล้วเช่นกัน...”²⁰⁷

4.1.3 ประเภทของข่าวปลอมในช่วงโควิด-19

เมื่อพิจารณาจากประเภทข่าวปลอมตามที่ The European Association for Viewers Interests (EAVI) กำหนดไว้ 10 ประเภท (อ่านเพิ่มเติมได้ในบทที่ 2) พบว่า ข่าวปลอมโควิด-19 ในไทย มีครบทั้ง 10 ประเภท โดยประเภทที่พบมากที่สุดคือ ประเภทข่าวที่ให้ข้อมูลผิด ๆ (Misinformation) กล่าวคือ เป็นข่าวปลอมที่ผู้ส่งสารขาดการตรวจสอบข้อเท็จจริงก่อนส่ง แต่ตั้งใจเผยแพร่ เพราะเข้าใจว่าเป็นข่าวจริง ซึ่งมีทั้งข้อมูลประเภทข้อความ รูปภาพ และคลิปตัดต่อ โดยข่าวปลอมจะมีพลวัตที่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์และมาตรการของภาครัฐในช่วงนั้น ๆ ฉะนั้น เพื่อแสดงให้เห็นถึงความชัดเจนและพลวัตการแพร่กระจายของ Infodemic ในประเทศไทย ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลและรวบรวมข่าวจากการตรวจสอบข่าวปลอมของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมที่เผยแพร่ใน <https://www.antifakenewscenter.com> โดยจำแนกประเภทข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ได้ 7 ประเภท ดังนี้

1) ข่าวปลอมเกี่ยวกับการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐและเอกชน มีลักษณะลดทอนความน่าเชื่อถือต่อการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐและเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเผยแพร่ข่าวปลอมว่าเจ้าหน้าที่รัฐติดเชื้อโควิด-19 ข่าวปลอมที่แสดงถึงนโยบายของภาครัฐที่ไม่สมเหตุสมผล การกล่าวหาว่ารัฐปิดข่าวไม่เผยแพร่ความจริงที่ประชาชนควรรู้ให้ประชาชนทราบ เช่น ข่าวยกเลิกการเกณฑ์ทหารป้องกันโควิด-19 ข่าวผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ให้สัมภาษณ์ว่ามีผู้ติดเชื้อ 100,000 คน เจ้าหน้าที่ยึดโทรศัพท์ของคนไทยที่กลับจากอู่อัน รัฐปิดข่าวว่า จ.ระยองสั่งเผาเด็กเสียชีวิตจากเชื้อไวรัสข่าวผู้โดยสารเรือเวสเตอร์ดัมสามารถบินตรงเข้าไทยได้ เนื่องจากการบินไทยมีความหละหลวมไม่ทำตามขั้นตอนคัดกรอง เป็นต้น

2) ข่าวปลอมเกี่ยวกับผู้ติดเชื้อรายวันในแต่ละพื้นที่ มีลักษณะข่าวปลอมเชิงแจ้งเตือนและแจ้งเพื่อทราบสร้างความหวาดกลัวให้กับประชาชน เนื่องจากผู้ติดเชื้อรายใหม่ที่มีในแต่ละพื้นที่

²⁰⁷ สัมภาษณ์ ผู้มีอิทธิพลบนโลกออนไลน์ด้านการแก้ข่าวปลอมรายวัน หรือเจ้าของเพจ อ้อ มันเป็นอย่างนี้เอง by อาจารย์เจษฎ์, 23 ธันวาคม 2563

จะยิ่งสร้างความกังวล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตัดสินใจเดินทางออกจากบ้าน เช่น คนขับรถทัวร์ติดเชื้อ ห้างสรรพสินค้าชื่อดังมีผู้ติดเชื้อแต่รัฐปิดข่าวมหาวิทยาลัยย่านนครปฐมมีผู้ติดเชื้อไวรัสโควิด-19 ชาวจีนที่ติดเชื้อโควิด-19 ล้มกลางสนามบิณสุวรรณภูมิ และการเผยแพร่คลิปเสียงโรงพยาบาลแห่งหนึ่งในจังหวัดอุดรธานีว่ามีผู้ติดเชื้อโควิด-19 หลายราย แต่รัฐปิดข่าว เป็นต้น

3) ข่าวปลอมเกี่ยวกับคำแนะนำด้านอาหาร เครื่องดื่ม และของใช้ มีลักษณะให้ข้อเสนอแนะเป็นทางเลือกหรือกลวิธีปฏิบัติเพื่อป้องกันโควิด-19 อย่างง่าย ซึ่งในบางวิธีอาจขัดแย้งกับแนวทางที่ดีด้านสาธารณสุข เช่น ข่าวปลอมพืชกระท่อมช่วยยับยั้งเชื้อไวรัสโควิด-19 ได้ ข่าวปลอมการรักษาโควิด-19 ด้วยยาบ้าและฟ้าทลายโจร ข่าวปลอมการต้มน้ำมะนาวและน้ำอุ่นเพื่อฆ่าเชื้อโควิด-19 เป็นต้น ขณะเดียวกันอาจเพิ่มข้อมูลที่สร้างความสับสนแก่ข้อเท็จจริงได้ เช่น ข่าวปลอมหน้ากากอนามัยผ้าสปันบอนด์ผู้สูดดมบ่อย ๆ อาจเสี่ยงมะเร็งได้ และการห้ามรับประทานเห็ดเข็มทอง โดยให้ข่าวปลอมว่าเห็ดเข็มทองมีพิษโควิด-19 อันตรายถึงชีวิต เป็นต้น

4) ข่าวปลอมเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของรัฐบาล และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มีลักษณะบั่นทอนความน่าเชื่อถือ และเสถียรภาพของรัฐบาล ขณะเดียวกันได้สร้างให้เกิดความรู้สึกไม่ดีต่อประเทศอื่น ๆ ว่าประเทศเหล่านั้นอาจนำเชื้อโควิด-19 มายังประเทศไทย เช่น การบั่นทอนความน่าเชื่อถือต่อรัฐบาลไทยว่านำเวชภัณฑ์ที่ได้รับบริจาคจากประเทศจีนส่งต่อไปยังสหรัฐฯ ข่าวปลอมว่าลูกทูตที่ติดเชื้อโควิด-19 เดินทางมาไปยังสถานที่ต่าง ๆ ใน กทม. ข่าวปลอมว่าชาวอุซันได้เดินทางมาไทย จำนวน 5 คนแล้วก่อนที่รัฐบาลไทยประกาศปิดประเทศ ทหารอเมริกันที่พักอยู่โรงแรมในกรุงเทพฯ ติดเชื้อโควิด-19 จำนวน 11 คน รัฐบาลประกาศห้ามใช้อินเทอร์เน็ตว่าร้ายรัฐบาล ข่าวปลอมว่ารัฐขอรับเงินบริจาคจากมหาเศรษฐี 20 คนในไทย และข่าวว่าพบผู้ติดเชื้อโควิด-19 เป็นชาวพม่าที่โรงพยาบาลราชวิถี เป็นต้น

5) ข่าวปลอมเกี่ยวกับข่าวประจำวันที่น่าสนใจ มีลักษณะสร้างกระแสให้เกิดความรู้สึกอยากแชร์ต่อมุงเน้นความรู้สึก เนื่องจากทุกคนล้วนมีส่วนได้ส่วนเสียต่อข่าวเหล่านี้ เช่น ข่าวปลอมนโยบายแจกเงินให้แก่ทุกครัวเรือนเป็นจำนวน 5,000 บาทจนกว่าโควิด-19 จะคลี่คลาย ข่าวปลอมคำประกาศของรัฐบาลว่าประเทศไทยได้เข้าสู่การแพร่ระบาดระยะที่ 4 ข่าวปลอมให้ผู้คนกักตุนอากาศก่อนที่รัฐจะประกาศปิดเมือง และการชี้จุดการเดินทางของกลุ่มผีน้อยชาวเกาหลีในไทยให้ผู้คนทั่วไประมัดระวังตัว เป็นต้น

6) ข่าวปลอมเกี่ยวกับคำแนะนำการปฏิบัติตัวเบื้องต้น มีลักษณะบอกถึงแนวทางการปฏิบัติตัวให้เหมาะสมเพื่อหลีกเลี่ยงการติดเชื้อ หรือเพื่อตรวจเช็ด้วยตนเอง โดยมักนำเสนอผ่านวิธีการง่ายๆ ที่ทุกคนสามารถทำได้ด้วยตนเอง เช่น การกลั่นหายใจเพื่อตรวจการติดเชื้อ การใช้ผ้าอนามัยควบคุมกับหน้ากากอนามัยเพื่อป้องกันการติดเชื้อ และขอแนะนำให้หลีกเลี่ยงการมองตา โดยให้ข้อมูลเท็จว่า เชื้อไวรัสสามารถติดต่อผ่านการมองตา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ข่าวปลอมลักษณะนี้ได้สร้างความน่าเชื่อถือของตนเองด้วยการสร้างคลิปเสียงแนะนำวิธีการปฏิบัติตัวในช่วงโควิด-19 โดยอ้างว่าเป็นเสียงคำแนะนำจากคณบดีคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

7) ข่าวปลอมเกี่ยวกับการรักษาทางการแพทย์และวัคซีนป้องกันไวรัสโควิด-19 มีลักษณะสร้างกำลังใจและทำลายความรู้สึกประชาชนเพื่อให้หลงเชื่อว่า ถึงแม้จะติดเชื้อโควิด-19 ก็สามารถรักษาให้หายขาดได้ 100 % ด้วยน้ำพลาสติก ขณะเดียวกันก็สร้างข่าวลือตามมาว่ายาต้านโควิด-19 ใกล้จะหมด และเตียงผู้ป่วยห้องฉุกเฉิน ไม่เพียงพอสำหรับรองรับการรักษาแก่ผู้ป่วย เป็นต้น

อย่างไรก็ดี จากการพิจารณาข่าวปลอมเกี่ยวกับโควิด-19 ที่เผยแพร่บนสังคมออนไลน์ระหว่างเดือนมกราคม-เดือนธันวาคม ปี 2563 พบว่า แม้หลายภาคส่วนจะดำเนินการตรวจสอบข่าวปลอมแล้ว แต่ก็ยังมีข่าวปลอมที่ผ่านการตรวจสอบแล้วเผยแพร่และถูกส่งต่อกันอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งข่าวปลอมในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 รอบที่ 2 ที่พบว่า มักนำข่าวเก่ามาเล่าใหม่ ซึ่งสิ่งที่น่าสนใจคือ คนยังคงเชื่อว่าข่าวปลอมคือข่าวจริง เนื่องจากข่าวปลอมได้ถูกส่งต่อกับบุคคลที่ใกล้ชิด รวมทั้งเมื่อมีผู้ทราบข่าว นั้น ๆ คือ ข่าวจริงก็ไม่มีอาการห้ามปราม หรือทวงตงใด ๆ เนื่องจากติดกักตักความคิดทางวัฒนธรรมไทยเรื่องความเกรงใจและไม่กล้าวิพากษ์วิจารณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิพากษ์วิจารณ์ที่อาวุโสกว่า ทั้งนี้ ข่าวปลอมที่เกี่ยวกับโควิด-19 ซึ่งพบการเผยแพร่ซ้ำมากที่สุดในประเทศไทยเมื่อปี 2563 จำนวน 5 ข่าว จากการจัดลำดับของโคแฟค²⁰⁸ มีดังนี้

1) “**คลิปเสียงปลอม**” ความยาว 1.20 นาที อ้างว่าเป็นเสียงของ **นพ.ประสิทธิ์ วัฒนาภา คณบดีคณะแพทยศาสตร์ศิริราชฯ** โดยมีเนื้อหา ขอความร่วมมือให้ประชาชนคนไทยทุกท่าน ลือคดาวาน์ที่มีการส่งต่อกันอย่างแพร่หลายข้ามปี จนทำให้ทางคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล

²⁰⁸ COFACT, "โคแฟค เผย 5 ข่าวลวงโควิดวนซ้ำระบอบใหม่ แนะนำสังคมร่วมสกัดไวรัสข่าวสารด้วยความจริงร่วม," (11 มกราคม 2563), <https://blog.cofact.org/presscofact100164/>.

ต้องออกแถลงการชี้แจงว่า คลิปเสียงดังกล่าว ไม่ใช่เสียงของ ศ.ดร.นพ.ประสิทธิ์ วัฒนาภา คณบดีคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล

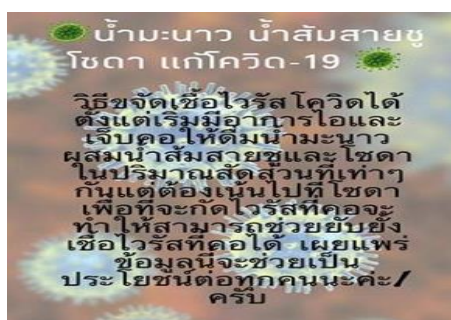
ภาพ 58 คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล แถลงชี้แจงกรณีคลิปเสียงปลอม

ที่มา : <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/914845>

2) การตีมน้ำมะนาวฆ่าเชื้อโควิด-19 ได้ ที่ผ่านมามีการส่งต่อข้อมูลบนโลกออนไลน์ว่าการตีมน้ำมะนาวผสมน้ำโซดาสามารถรักษาโรคมะเร็งได้ ซึ่งต่อมาได้รับการพิสูจน์แล้วว่าไม่เป็นความจริง อย่างไรก็ตาม ในช่วงต้นของสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 มะนาวได้ถูกนำมาเป็นประเด็นอีกครั้งว่าน้ำมะนาวสามารถฆ่าเชื้อโควิด-19 ได้ และต่อมาได้ปรับเนื้อหาข่าวปลอมให้น่าสนใจกว่าเดิมว่าน้ำมะนาวผสมโซดาและน้ำส้มสายชูสามารถฆ่าเชื้อโควิด-19 ได้ โดยให้เหตุผลว่า สูตรดังกล่าวสามารถทำลายไวรัสในลำคอ จนทำให้กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกต้องออกมาเตือนประชาชนว่าข้อมูลดังกล่าวยังไม่มีผลการทดลองทางวิทยาศาสตร์ใด ๆ มารับรอง

ภาพ 59 สูตรน้ำมะนาวผสมโซดาและน้ำส้มสายชูฆ่าเชื้อโควิด-19

ที่มา : <https://mgronline.com/onlinesection/detail/9630000036820>

3) เลือดเป็นต่างมีโอกาสติดไวรัสโควิด-19 ได้น้อยลง ขาวนี้มีการนำไปเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องการกินเจ โดยอ้างว่าบุคคลใดกินเจไม่แตะต้องเนื้อสัตว์ ไวรัสโควิด-19 จะไม่สามารถทำอันตรายใด ๆ ได้ หรือถึงได้ก็มีอาการไม่รุนแรง เพราะอาหารเจทำให้เลือดเป็นต่าง จนกระทั่งต่อมาโฆษกโรงพยาบาลตำรวจออกมาชี้แจงว่าค่า pH ของเลือดมนุษย์จะอยู่ที่ระดับ 7.35-7.45 และการบริโภคผักและผลไม้ก็ไม่สามารถเปลี่ยนค่านี้ได้

ภาพ 60 อ.เจษฎา เตนดวงบริพันธ์ ยืนยันคนกินเจก็สามารถติดโควิด-19 ได้

ที่มา : <https://news.ch7.com/detail/402736>

4) พัสดุไปรษณีย์เป็นแหล่งแพร่เชื้อโควิด-19 โดยพบการแชร์ข่าวนี้เป็นจำนวน 2 ช่วงเวลา คือ เดือนเมษายน 2563 และเดือนมกราคม 2564 ซึ่งแม้ว่าศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมเคยตรวจสอบและแจ้งเตือนข่าวนี้ไปก่อนแล้ว และช่วงการเผยแพร่ข่าวครั้งที่สองมีระยะห่างจากครั้งแรกกว่า 9 เดือน แต่กลับพบว่า เนื้อหารายละเอียดของข่าวคงยังมีเนื้อหาเดิมทั้งหมด และผู้ที่แชร์ยังคงเชื่อว่าเป็นข่าวจริง จนทำให้ต่อมาไปรษณีย์ไทยได้ออกมาชี้แจงผ่านเว็บไซต์ว่า มีมาตรการป้องกันการระบาดของไวรัสโควิด-19 ทั้งการทำความสะอาดรถขนส่งพัสดุ ไปรษณีย์ภัณฑ์ ตลอดจนสำนักงานที่มีประชาชนมาใช้บริการ เป็นต้น

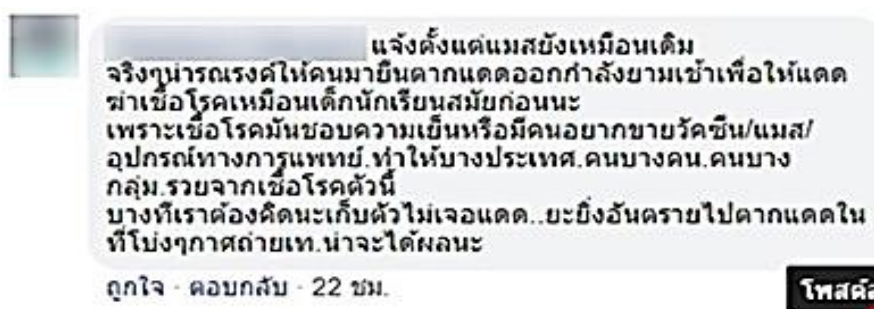
ภาพ 61 ข่าวปลอมฉีดยาน้ำยาฆ่าเชื้อก่อนนำพัสดุเข้าบ้านและใส่ถุงไว้อย่างน้อย 24 ชั่วโมงก่อนเปิด

ที่มา : <https://thainews.prd.go.th/th/news/detail/TCATG210104130805742>

5) ยืนตากแดดฆ่าเชื้อโควิด-19 ในร่างกายได้ โดยพบการแชร์ข้อความเชื่อโรคชอบความเย็น และชักชวนให้ผู้คนมายืนตากแดดออกกำลังกายยามเช้าเพื่อให้แสงแดดฆ่าเชื้อโรค ซึ่งต่อมากกรมควบคุมโรคได้ชี้แจงว่าไวรัสโควิด-19 เป็นเชื้อไวรัสตระกูลโคโรนาสามารถทนทานต่อความร้อนได้ถึง 90 องศาเซลเซียส แต่ความร้อนของแสงแดดนั้นไม่ถึงระดับดังกล่าว

ภาพ 62 ชาวปลอมยืนกลางแดดฆ่าเชื้อโควิด-19

ที่มา : <https://covid-19.kapook.com/view223204.html>

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าการแพร่กระจายชาวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ในไทยมีในหลากหลายมิติ โดยประเภทชาวปลอมเกี่ยวกับการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐและเอกชนมีจำนวนชาวปลอมมากที่สุด รองลงมาคือ ชาวปลอมเกี่ยวกับผู้ติดเชื้อรายวันในแต่ละพื้นที่ ชาวปลอมเกี่ยวกับคำแนะนำด้านอาหาร เครื่องดื่ม และของใช้ ชาวปลอมเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของรัฐบาล และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ชาวปลอมเกี่ยวกับข่าวประจำวันที่น่าสนใจ ชาวปลอมเกี่ยวกับคำแนะนำการปฏิบัติตัวเบื้องต้น และชาวปลอมเกี่ยวกับการรักษาทางการแพทย์และวัคซีนป้องกันไวรัสโควิด-19 ตามลำดับ ทั้งนี้ ชาวปลอมที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาจะเป็นชาวที่สะท้อนถึงประเด็นที่กำลังเป็นกระแสนิยมขณะนั้น ยิ่งกระแสนิยมต่อประเด็นใดมีมาก ชาวปลอมก็จะมียอดมากขึ้นเช่นกัน

ตาราง 5 สรุปสถานการณ์การแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในไทยปี 2563

เดือน	จำนวนข่าวปลอม	ประเภทข่าวปลอม	ตัวอย่างข่าวปลอม	สถานการณ์ที่เป็นกระแส
มกราคม	30	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้ติดเชื้อรายวันในแต่ละพื้นที่ - การทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐและเอกชน 	เช่น ผู้ติดเชื้อชาวจีนหมดสติที่ สนามบินสุวรรณภูมิ และรัฐไม่สามารถควบคุมการเดินทางของชาวจีนในพื้นที่ต่าง ๆ ของไทย	พบผู้ติดเชื้อโควิด-19 รายแรกในไทย ซึ่งเป็นชาวจีนที่เดินทางมาจากเมืองอู่ฮั่น
กุมภาพันธ์	38	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้ติดเชื้อรายวันในแต่ละพื้นที่ - การทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐและเอกชน - ภาพลักษณ์ของรัฐบาลและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ - คำแนะนำด้านอาหาร เครื่องดื่ม และของใช้ 	เช่น นักท่องเที่ยวชาวจีนรักษาโควิด-19 ที่ชลบุรี รัฐบาลไทยไม่ช่วยเหลือคนไทยในเมืองอู่ฮั่น และ น้ำพลาสติกสามารถป้องกันโควิด-19	<ul style="list-style-type: none"> - พบคนไทยติดเชื้อโควิด-19 รายแรกในไทย - รัฐบาลไทย ส่งเครื่องบินไปรับคนไทยในเมืองอู่ฮั่นกลับ
มีนาคม	98	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้ติดเชื้อรายวันในแต่ละพื้นที่ - ภาพลักษณ์ของรัฐบาลและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ - คำแนะนำด้านอาหาร เครื่องดื่ม และของใช้ - คำแนะนำการปฏิบัติตัวเบื้องต้น 	เช่น WHO กำหนดให้ไทยมีการแพร่เชื้อระดับที่ 4 เสพกัญชาป้องกันโควิด-19 ได้ โรงพยาบาลศิริราชแนะนำให้กักตุนอาหาร เป็นต้น	<ul style="list-style-type: none"> - พบจำนวนผู้ติดเชื้อสะสมในไทยหลักร้อยเป็นครั้งแรก - พบกลุ่มก้อนผู้ติดเชื้อครั้งแรก จำนวน 2 กลุ่ม (สถานบันเทิง ย่านทองหล่อ และสนามมวยลุมพินี)

เดือน	จำนวน ข่าว ปลอม	ประเภทข่าวปลอม	ตัวอย่างข่าวปลอม	สถานการณ์ที่เป็น กระแส
เมษายน	34	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้ติดเชื้อรายวันในแต่ ละพื้นที่ - การทำงานของ เจ้าหน้าที่ รัฐและเอกชน - คำแนะนำด้านอาหาร เครื่องดื่ม และของใช้ - คำแนะนำการปฏิบัติ ตัวเบื้องต้น - ข่าวประจำวันที่ น่าสนใจ 	เช่น รัฐบาลขอรับเงิน บริจาคจากเศรษฐีไทย น้ำมันกัญชาป้องกัน โควิด-19 ทหารใช้ งบประมาณจำนวนมาก เพื่อฉีดพ่นฆ่าเชื้อโควิด-19 และกรมศุลกากรขาย เครื่องตรวจวัดอุณหภูมิ ที่ยึดได้	<ul style="list-style-type: none"> - รัฐบาลประกาศ ยกเลิกกิจกรรมวัน สงกรานต์ - รัฐบาลประกาศ สถานการณ์ฉุกเฉิน - รัฐบาลออกมาตรการ เยียวยาประชาชน
พฤษภาคม	6	<ul style="list-style-type: none"> - คำแนะนำการปฏิบัติ ตัวเบื้องต้น - ข่าวประจำวันที่ น่าสนใจ - คำแนะนำด้านอาหาร เครื่องดื่ม และของใช้ 	เช่น ฉีดวิตามินซีป้องกัน โควิด-19 SMS หลอกให้ ดาวน์โหลดแพลตฟอร์ม ไทยชนะ และพบผู้ติด เชื้อโควิด-19 ล้มลงที่ ห้างสรรพสินค้า เป็นต้น	<ul style="list-style-type: none"> - รัฐบาลประกาศ มาตรการผ่อนปรนภาวะ ฉุกเฉิน - รัฐบาลขอความร่วมมือ ให้ ประชาชนใช้งาน แพลตฟอร์มไทยชนะ
มิถุนายน	3	<ul style="list-style-type: none"> - คำแนะนำด้านอาหาร เครื่องดื่ม และของใช้ 	เช่น ยาดองป้องกัน โควิด-19 และมันต้มขิง ป้องกันโควิด-19 เป็นต้น	<ul style="list-style-type: none"> - รัฐบาลอนุญาตให้ เดินทางข้ามจังหวัด การ เปิดสถานศึกษา และ สถานที่มีทรสพต่าง ๆ
กรกฎาคม	1	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้ติดเชื้อรายวันในแต่ ละพื้นที่ 	ผู้ ติด เชื้อ โควิด - 19 รักษาตัวในโรงพยาบาล จ.ตรัง	<ul style="list-style-type: none"> - ทหารอียิปต์เดินทางเข้า ไทย - ครอบครัวอุปถัมภ์ชุดาน ติดเชื้อโควิด-19 ไม่ต้อง กักตัว

เดือน	จำนวน ข่าว ปลอม	ประเภทข่าวปลอม	ตัวอย่างข่าวปลอม	สถานการณ์ที่เป็น กระแส
สิงหาคม	2	- ข่าวประจำวันที่ น่าสนใจ - คำแนะนำด้านอาหาร เครื่องดื่ม และของใช้	ทหารสหรัฐฯ ที่พัก โรงแรมในกรุงเทพฯ ติด เชื้อโควิด-19	- รัฐบาลอนุญาตให้ ทหารสหรัฐฯ เดินทาง เข้าไทยเพื่อฝึกรบ
กันยายน	1	- ผู้ติดเชื้อรายวันในแต่ ละพื้นที่	กระทรวงสาธารณสุข ประกาศพื้นที่สีแดง 35 แห่ง	- พบผู้ติดเชื้อโควิด-19 รายแรกในรอบ 100 วัน ซึ่งเป็นผู้ต้องขังชาย ประกอบอาชีพตีเจ ก่อนเข้าเรือนจำ
ตุลาคม	2	- ข่าวประจำวันที่ น่าสนใจ	ชาวเมียนมาอพยพเข้า ไทยทาง อ.แม่สอด จ.ตาก และชาวเมียนมาตรวจพบ โควิด-19 ที่โรงพยาบาลราช วิถี	- ผู้ติดเชื้อโควิด-19 ใน เมียนมาจำนวนสูงขึ้น
พฤศจิกายน	0	-	-	-กลุ่มผู้เห็นต่างรัฐบาล ชุมนุมต่อต้านรัฐบาล ในพื้นที่ต่าง ๆ
ธันวาคม	21	- คำแนะนำการ ปฏิบัติตัวเบื้องต้น - ข่าวประจำวันที่ น่าสนใจ - คำแนะนำด้านอาหาร เครื่องดื่ม และของใช้ - การรักษาทาง การแพทย์และวัคซีน ป้องกันไวรัสโควิด-19	เช่น การทดสอบการติด เชื้อโควิด-19 จากความ แข็งแรงของปอด แรงงาน เมียนมาทบกู้แพงเพื่อ หลบหนี และ จ.เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา ประกาศ ปิดจังหวัดก่อนเทศกาลปี ใหม่ เป็นต้น	- พบการระบาดของเชื้อ โควิด-19 ที่ตลาดกลาง กุ่ม จ.สมุทรสาคร - พบการระบาดของเชื้อ โควิด-19 ที่บ่อนการ พนัน จ.ระยอง - พบจำนวนผู้ติดเชื้อราย ใหม่สูงสุด 576 ราย

4.2 ผลกระทบจากการแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19

ข่าวปลอมมาใช้ประเด็นใหม่ แต่สถานการณ์โลกที่เปลี่ยนไปอันทำให้เทคโนโลยีและโซเชียลมีเดียมีบทบาทเพิ่มขึ้น ทำให้ระดับการแพร่กระจายข่าวปลอมมีระดับความรุนแรงและความรวดเร็ว ทำให้ผลกระทบอันเกิดขึ้นจากข่าวปลอมย่อมมีมากกว่าในอดีตที่ผ่านมา ทั้งนี้ นับตั้งแต่เกิดการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 สิ่ง que เห็นว่าปรากฏขึ้นพร้อม ๆ กัน คือ การแพร่ระบาดของข้อมูลข่าวสารที่ผิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำแนะนำต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันโควิด-19 ที่ล้นก่อก่อให้เกิดความสับสนและความเข้าใจผิดเป็นอย่างยิ่ง

การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ไม่เพียงแต่ก่อก่อให้เกิดความท้าทายที่สำคัญสำหรับระบบสาธารณสุขทั่วโลก แต่ยังกระตุ้นก่อก่อให้เกิดการแพร่ระบาดของข่าวปลอมที่สร้างข้อความหลอกลวง ซึ่งการแพร่กระจายของข้อมูลบิดเบือนได้ส่งผลอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมกาปฏิบัติตนที่ผิดพลาดของผู้คนตามมา อันนำมาซึ่งการเพิ่มระดับของผู้ติดเชื้อโควิด-19

ปัญหาเร่งด่วนในปัจจุบันคือ การแพร่ระบาดของข่าวปลอมบนสื่อสังคมออนไลน์มีความรวดเร็วกว่าข้อมูลจากแหล่งข่าวที่เชื่อถือได้ ซึ่งข่าวปลอมเกี่ยวกับโควิด-19 กำลังเป็นอุปสรรคขัดขวางที่สำคัญต่อการปฏิบัติตนให้ถูกสุขลักษณะที่ดี เนื่องจากเมื่อผู้คนเสพข่าวจำนวนมาก กลุ่มคนหนึ่งจะเกิดความสับสนและเบื่อกหน่ย ในขณะที่อีกกลุ่มจะรู้สึกเครียด กังวล และซึมเศร้าตามข่าวที่เสพ ทั้งนี้ หากไม่มีมาตรการจัดการกับข่าวปลอมที่ดีจะถือเป็นการส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติตนที่ผิดทางอ้อม

ความหวาดกลัวจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ทำให้ “โควิด-19” ถูกค้นหาจากทั่วโลกถึง 2.1 พันล้านครั้ง มากกว่าโรคติดต่ออันตรายที่คล้ายกันอย่าง SARS ที่ 66.5 ล้านครั้ง และ MERS อยู่ที่ 33.1 ล้านครั้ง รวมถึงโรคติดต่อ HIV 69.5 ล้านครั้ง²⁰⁹ สถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในปี 2563 ในไทยได้ส่งผลกระทบต่อหลายมิติ ซึ่งล้วนสร้างความสับสนความตื่นตระหนก ความหวาดกลัว และก่อก่อให้เกิดความเข้าใจผิดต่อการปฏิบัติตามของประชาชน โดยปัจจัยเร่งที่สำคัญคือ การแพร่กระจายข่าวปลอม หรือข้อมูลที่ผิดที่สื่อสังคมออนไลน์ที่เร่งเร้าให้ประชาชนเกิดความหลงเชื่อ ขณะเดียวกันก็ทำให้ประชาชนปฏิบัติตนที่สุ่มเสี่ยงมากกว่าหลีกเลี่ยงการติดเชื้อโดยที่ไม่รู้ตัว

²⁰⁹ กรุงเทพธุรกิจ, "กะเทาะเปลือก 'สื่อไทย' ในสถานการณ์ 'โควิด-19'," (9 กรกฎาคม 2563), <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/888509>.

4.2.1 ผลกระทบต่อสุขภาพ

ข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพเป็นประเภทข่าวที่สามารถเข้าถึงได้ทุกกลุ่ม ทุกวัย และเข้าใจได้ง่าย เนื่องจากเป็นเรื่องใกล้ตัว และคนส่วนใหญ่ไม่มีความรู้เฉพาะทางด้านการแพทย์ อย่างไรก็ตาม ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 พบข่าวปลอมจำนวนมากที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพทั้งทางตรงและทางอ้อม อันส่งผลต่อเนื่องอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติตนในวิธีการที่ผิด ในขณะที่เดียวกันกลับยิ่งทำให้ผู้เสพข่าวสารเสี่ยงต่อการติดเชื้อโควิด-19 โดยไม่รู้ตัว อาทิ คำสัมภาษณ์ของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขไทยที่ให้สัมภาษณ์แก่สื่อมวลชนในระยะเริ่มต้นของสถานการณ์ว่า “โควิด-19 เป็นเหมือนไข้หวัดชนิดหนึ่ง” จากคำสัมภาษณ์นั้นได้ทำให้ประชาชนขาดความระมัดระวังตัว และไม่สวมหน้ากากอนามัย จนทำให้ยอดผู้ป่วยติดเชื้อมีจำนวนเพิ่มขึ้น และทำให้ต่อมารัฐมนตรีสาธารณสุขออกมายอมรับผิด พร้อมกล่าวคำขอโทษ หรือแม้แต่การเผยแพร่อย่างกว้างขวางว่า รับประทานกระเทียมสามารถป้องกันโควิด ซึ่งข้อเท็จจริงกระเทียมก็ไม่ได้สามารถช่วยป้องกันหรือลดความเสี่ยงในการติดเชื้อไวรัสโควิด-19 แต่อย่างใด รวมทั้งกลยุทธ์ของบริษัทยาที่โฆษณาชวนเชื่อว่า ฟาทลายโจรเป็นยาวิเศษที่สามารถป้องกันโควิด-19 ซึ่งข่าวดังกล่าวทำให้ประชาชนหลงเชื่อและต่อคิวซื้อฟาทลายโจรที่ร้านขายยาจนทำให้ฟาทลายโจรขาดตลาด

อย่างไรก็ตาม ผลกระทบของข่าวปลอมโควิด-19 ในไทยยังคงมีระดับความรุนแรงที่ต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับต่างประเทศ เนื่องจากผลกระทบต่อสุขภาพของไทยยังไม่มีมีความรุนแรงถึงระดับชีวิต เช่น การแชร์ว่าตี๋มแอลกอฮอล์จะสามารถช่วยทำให้ฆ่าเชื้อไวรัสได้ ซึ่งการตี๋มแอลกอฮอล์มากๆ นี้เองส่งผลให้เกิดการเสียชีวิต 500-600 คนที่อิหร่าน²¹⁰ หรือแม้แต่ในอังกฤษเองที่มีข่าวปลอมในเชิงทฤษฎีสมคบคิดว่เสาไฟฟ้าส่งสัญญาณโทรศัพท์ 5G สามารถแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสได้²¹¹ ซึ่งข่าวนี้น่าเชื่อว่าในต่างประเทศจะมีคนเชื่อ แต่ด้วยความหวาดกลัวก็ทำให้มีคนเชื่อและจนทำให้เกิดการก่อเหตุเผาเสาไฟฟ้าที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินตามมา

²¹⁰ ประชาชาติธุรกิจ, "เสียชีวิต 600 ราย คนอิหร่านตี๋มแอลกอฮอล์เข้มข้น เชื้อรักษาโควิด-19," 2564, no. 13 มีนาคม (9 เมษายน 2563), <https://www.prachachat.net/world-news/news-446401>.

²¹¹ PPTV Online, "รัฐบาลอังกฤษโต้ ทฤษฎี "5g ช่วยแพร่'โควิด" เป็นข่าวปลอม," (2563), <https://www.pptvhd36.com/news/%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B9%80%E0%B8%94%E0%B9%87%E0%B8%99%E0%B8%A3%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B8%99/122957>.

จากการสัมภาษณ์ประชาชนที่มักแชร์ข่าวปลอมโดยไม่รู้ตัวได้แสดงความคิดเห็นที่สะท้อนให้เห็นว่า นอกจากเขาจะเป็นผู้แชร์ข่าวปลอมแล้วเขายังตกเป็นเหยื่อของข่าวปลอมด้านสุขภาพที่ทำให้ปฏิบัติตนตามข่าวปลอมที่เสพด้วยเช่นกัน

“...ที่อ่านเจอเค้าก็มีแนะนำว่าให้กินมะนาวกับน้ำอุ่นใส่เกลือไปนิดนึง หรือไม่ก็ฟ้าทลายโจรจะกันโควิดได้ ตัวป่าเองก็กินฟ้าทลายโจรกันไว้อยู่เหมือนกัน และก็แชร์ให้เพื่อน ๆ รู้ด้วย...”²¹²

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ยิ่งผู้รับสารเสพข้อมูลผิด ๆ ก็ยิ่งเสี่ยงต่อการติดเชื้อโควิด-19 โดยไม่รู้ตัว ในขณะที่เดียวกันยิ่งเผยแพร่ข่าวปลอมที่ได้รับรู้ออกไป ยิ่งเป็นการเพิ่มระดับความน่าเชื่อถือของข่าวปลอมให้กลายเป็นข่าวจริงอันส่งผลให้ผู้คนปฏิบัติตนเสี่ยงต่อการติดเชื้อโควิด-19 มากขึ้น

4.2.2 ผลกระทบต่อจิตใจ

ข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อประชาชนเกิดความกลัว ความเครียด ความกังวลใจ และความตื่นตระหนก จนหลายคนมักถามตัวเองว่า “ฉันติดโควิด-19 แล้วหรือยัง” ซึ่งความกังวลว่าจะติดเชื้อหรือไม่ ทำให้บางรายหาทางออกด้วยวิธีการฆ่าตัวตาย ทั้ง ๆ ที่ยังไม่ได้ตรวจคัดกรองเชื้อโควิด-19 มาก่อน เพียงแต่เสพข่าวมากเกินไป โดยเฉพาะข่าวปลอมที่บรรยายลักษณะอาการของผู้ป่วยโควิด-19 จนก่อให้เกิดความวิตกกังวล และซึมเศร้า ซึ่งรวมทั้งผู้ที่ต้องกักตัวเช่นกัน เมื่อต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยว จิตใจมักจะฟุ้งซ่าน กังวล ซึ่งพบว่ามีคนไทยตัดสินใจฆ่าตัวตายระหว่างกักตัว นอกจากนี้ ในบางรายเมื่อเสพข่าวจนเครียดก็ได้ใช้สุราเพื่อแก้ปัญหา ประกอบกับการเผยแพร่ข่าวปลอมอย่างแพร่หลายว่า ต้มแอลกอฮอล์สามารถป้องกันโควิด-19 ได้ ซึ่งก็ไม่ใช่ข้อเท็จจริงเช่นกัน จนทำให้มีผู้หลงเชื่อและต้มแอลกอฮอล์อย่างหนัก ซึ่งต่อมาพบว่า มีผู้เสียชีวิตจากการต้มแอลกอฮอล์มากเกินไปเพื่อป้องกันโควิด-19

สอดคล้องกับความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์ประชาชนทั่วไปที่มักแชร์ข่าวที่ผ่านการตรวจสอบของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมที่แสดงความคิดเห็นอย่างสอดคล้องว่า

“...เข้าประสงค์ของข่าวปลอมจะเน้นไปที่อารมณ์ของผู้รับสาร อาจจะต้องการให้แตกตื่น ความหวาดกลัว ความกังวล ซึ่งความแตกตื่นนี้มันทำให้คน

²¹² สัมภาษณ์ ประชาชนทั่วไป 1. 23 มกราคม 2564

กลัวแล้วจึงเกิดรีแอกชั่น ซึ่งทุกๆรีแอกชั่นของแต่ละคนจะมีระดับต่างกันตามระดับความกลัว เช่น อยากเห็นคนโวยวาย อยากเห็นความแตกตื่น หรือหวังผลประโยชน์บางอย่าง เช่น ผลประโยชน์ทางการเมือง ความล้มเหลวของรัฐบาล หน้ากากแพง การชิงความได้เปรียบทางการเมือง ซึ่งผลกระทบของข่าวปลอมที่กระทบต่อความรู้สึก เป็นมิติที่สำคัญที่สุด เนื่องจากคาดเดารีแอกชั่นจากแต่ละคนยาก...”²¹³

ฉะนั้น ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ถือเป็นช่วงที่ทำให้สภาวะทางจิตใจของหลายคนอ่อนแอทั้งจากปัญหาส่วนตัว และปัญหาสุขภาพ อันนำมาซึ่งปัญหาทางจิตใจ ต่อมา สิ่งนี้เองจึงเป็นผลกระทบสำคัญประการหนึ่งที่จะต้องแสวงหาวิธีการสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจขึ้นในสถานการณ์วิกฤต

4.2.3 ผลกระทบต่อสังคม

สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่เพิ่มระดับรุนแรงขึ้นควบคู่กับการเสพยาปลอมสามารถนำมาสู่ความวิตกกังวลและความตื่นตระหนกให้เพิ่มขึ้น ซึ่งสถานการณ์ที่เห็นได้ชัดเจนคือ การแชร์ข่าวปลอมในระยะแรกกว่ารัฐจะตัดสินใจประกาศปิดประเทศ ความกังวลดังกล่าวของคนไทยอันดับแรกคือ เรื่องอาหารการกิน ผู้คนส่วนใหญ่ในประเทศมักกังวลว่าหากปิดประเทศแล้วจะไม่มีอาหารรับประทาน ฉะนั้น หลาย ๆ คนจึงเริ่มกักตุนอาหาร และมีแชร์ภาพอย่างต่อเนื่องว่าสินค้าจำเป็นหลายรายการขาดตลาด และจำกัดจำนวนการซื้อ สิ่งนี้เองยิ่งตอกย้ำข่าวปลอมให้กลายเป็นข่าวจริง โดยเฉพาะการส่งสัญญาณให้ผู้รับข่าวได้เข้าใจว่าสินค้าขาดตลาดและประเทศกำลังเข้าสู่สภาวะขาดแคลนเช่นเดียวกับเมืองอู่ฮั่นประเทศจีน นอกจากนี้ ในกรณีที่คนไทยในต่างประเทศเดินทางกลับไทยในระยะแรก ได้เกิดกระแสความกลัวคนไทยกลุ่มเหล่านี้ว่า หากอนุญาตให้เข้าประเทศอาจเป็นกลุ่มเสี่ยงที่ทำให้ไทยมีผู้ติดเชื้อเพิ่มขึ้นได้ จนเกิดกระแสความเกลียดชังผู้ที่เดินทางเข้าไทยจากต่างประเทศขึ้น ดังจะเห็นได้จากการล่าแม่มดด้วยการเปิดเผยชื่อจริงและนามสกุลรวมทั้งที่อยู่ของบุคคลตัวกล่าวบนสื่อออนไลน์เพื่อให้บุคคลทั่วไปสามารถระมัดระวังตัว และให้รู้เท่าทันว่าขณะนี้ภูมิลำเนาใดบ้างกำลังจะมีความเสี่ยง อย่างไรก็ตาม ในกรณีของครอบครัวผู้ติดเชื้อโควิด-19 ถือเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบทางสังคมเช่นกัน เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ถูกตีตราว่าติดเชื้อ และถูกรังเกียจทั้ง ๆ ที่รักษาหายแล้ว ซึ่งสิ่งนี้เองถือเป็นการบาดแผลทางอ้อมที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อจิตใจเช่นกัน

ข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ได้ทำให้คนไทยตกเป็นเหยื่อและผู้กระทำผิด โดยไม่รู้ตัวจากการรับสารและส่งสาร ซึ่งข้อความในข่าวปลอมมักเป็นหลุมพรางให้ผู้รับสารหลงเชื่อ ปฏิบัติ

²¹³ สัมภาษณ์ ประชาชนทั่วไป 2. 28 ธันวาคม 2563

ตาม และส่งต่อชุดความรู้ความเชื่อที่ผิดไปยังกลุ่มอื่น ๆ ทำให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนต่อการปฏิบัติตนเพื่อป้องกันโควิด-19 อันนำมาสู่การสูญเสียต่อการติดเชื้อไวรัสและแพร่เชื้อไวรัสโดยมิได้ตั้งใจ

ข่าวปลอมโควิด-19 ได้นำมาสู่ความบาดหมางใจระหว่างกันและลดความน่าเชื่อถือของผู้ส่งทางอ้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงเครือข่ายและบุคคลที่ใกล้ชิด เนื่องจากการส่งต่อข่าวปลอมเพราะความไม่รู้ แต่ต้องการส่งต่อเพราะความหวังดีด้วยความรวดเร็วจนขาดการตรวจสอบก่อนส่งได้ทำให้เกิดความไม่พอใจเมื่อผู้รับสารกล่าวต่อผู้ส่งสารว่าเป็นข่าวปลอม ขณะเดียวกันผู้ส่งสารก็จะเกิดความเสียหายหากบุคคลที่อาวุโสน้อยกว่าแจ้งว่าเป็นข่าวปลอม

นอกจากนี้ หากผู้ส่งสารคือรัฐ คำกล่าวใดๆ ที่ออกมาจากรัฐประชาชนย่อมเชื่อมากกว่าการรับฟังจากช่องทางอื่น ๆ ซึ่งปัญหาดังกล่าวจะยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นต่อสังคม หากรัฐเป็นผู้เผยแพร่ข่าวปลอม (โดยไม่รู้ตัว) เสียเอง ซึ่งจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ได้แสดงให้เห็นว่า บางครั้งรัฐก็เป็นเช่นนั้น รวมทั้งการสื่อสารของภาครัฐที่ไม่ชัดเจนได้ทำให้ประชาชนเกิดความความสับสนในการปฏิบัติตาม หรือบางทีก็ทำให้ประชาชนละเลยในการระมัดระวังตัวเอง เช่นคำกล่าวของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขที่ว่า “โควิด-19 ก็เป็นเหมือนกับไข้หวัด” เป็นต้น

4.2.4 ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ

ความไม่มั่นใจต่อความปลอดภัยของประชาชนอันเนื่องมาจากการรับรู้ข่าวสารว่ามีพื้นที่ใดบ้างที่เป็นพื้นที่เสี่ยงติดเชื้อโควิด-19 รวมทั้งการประกาศนโยบายให้ทำงานที่บ้าน (Work From Home) เพื่อความปลอดภัยของพนักงาน ส่งผลให้ประชาชนส่วนใหญ่อยู่ที่บ้าน ไม่กล้าออกไปเที่ยวหรือไปจับจ่ายซื้อของข้างนอก ส่งผลให้เศรษฐกิจชะงักงัน โดยเฉพาะธุรกิจขนาดเล็กและพ่อค้าแม่ค้า เป็นต้น นอกจากนี้มีฉาวชิพยังใช้โอกาสโควิด-19 เป็นช่องทางแสวงประโยชน์ด้วยการหลอกลวงว่าสินค้าบางชนิดมีสรรพคุณสามารถป้องกันโควิด-19 ได้ จึงทำให้ประชาชนหลงเชื่อและสูญเงินเปล่าอย่างเกินความจำเป็น โดยสินค้านั้นไม่สามารถป้องกันโควิด-19 ได้จริง นอกจากนี้ข่าวปลอมยังส่งผลให้เกิดการกักตุนสินค้ารวมถึงอุปกรณ์ทางการแพทย์ ซึ่งทำให้ต่อมาราคาหน้ากากอนามัยและสินค้าทางการแพทย์อื่น ๆ ขาดตลาดและมีราคาที่สูงขึ้น ตลอดจนหน้ากากอนามัย N95 เป็นที่สนใจเพิ่มขึ้นเช่นกัน ซึ่งภายหลังกระทรวงสาธารณสุข ได้ออกมาให้ข้อมูลการเลือกใช้หน้ากาก

อนามัยให้ตรงจุดประสงค์อย่างชัดเจน จึงทำให้สถานการณ์การแย่งซื้อและกักตุนหน้ากาก N95 ผ่อนคลายลง²¹⁴

นักบริหารแผนงานชำนาญการพิเศษของสำนักส่งเสริม วิธีชีวิตสุขภาพ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.) และผู้ร่วมก่อตั้งศูนย์ตรวจสอบข่าวปลอม COFACT มีความคิดเห็นตรงกันว่าข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อมิติเศรษฐกิจมากที่สุด ดังนี้

“...ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจที่มากกว่าด้านอื่นๆ เช่น อาจจะทำให้ฟ้าทลายโจรหมดตลาด อาจจะทำให้สมุนไพรบางตัวขายดีเป็นเทน้ำเทท่าเพราะมีแรงจูงใจทางธุรกิจมากกว่า ซึ่งส่งผลให้เสียเงิน เสียความรู้สึก เสียเวลา แต่อาจจะยังไม่ถึงขั้นเสียชีวิต ถ้าไม่ระวังให้ดี มันก็อาจจะนำไปสู่ความเข้าใจผิดรุนแรงได้ ซึ่งอย่างน้อยๆก็ทำให้คนเสียเงินไปเยอะเพราะบางทีก็อาจจะตื่นตูมไปซื้อยาสมุนไพร ไปซื้อน้ำมันมาทาน โดยที่บางครั้งมันอาจจะไม่จำเป็นขนาดนั้น ...”²¹⁵

อย่างไรก็ดี มุมมองของอาจารย์ประจำคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาฯ มองว่าผลกระทบจากข่าวปลอมในช่วงโควิด-19 ในมิติเศรษฐกิจมีความเกี่ยวข้องกับมาตรการเยียวยาของภาครัฐเป็นสำคัญ เนื่องจากบางคราภาครัฐเองได้เผยแพร่ข่าวสารที่สร้างความสับสนให้แก่ประชาชน ตลอดจนมาตรการของรัฐก็ไม่สามารถแก้ไขได้ตรงจุดจึงทำให้ประชาชนเลี้ยงที่จะรับฟังจากสื่อของรัฐและรับฟังข่าวสารจากบุคคลรอบตัวมากขึ้น

“...เมื่อประชาชนถูกย่ำว่าปัญหานี้เป็นเรื่องของปัจเจกที่ต้องปกป้องและดูแลตัวเองมากกว่า และบางส่วนก็หมดความไว้วางใจเพราะรัฐไม่สามารถช่วยเหลือได้ จึงมีแนวโน้มที่จะเชื่อข่าวปลอมที่คิดว่าเป็นประโยชน์ต่อตัวเองหรือจะทำให้ตัวเองอยู่รอดปลอดภัยได้ ไม่ว่าจะป็นวิธีป้องกันโรคหรือการเข้าถึงเงินช่วยเหลือเยียวยาที่ไม่ถูกต้อง

²¹⁴ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, "รู้ทันข่าวปลอม-ป้องกัน Fake News ท่ามกลางสถานการณ์โควิด-19," (2563), <https://kpphpnationalhealth.or.th/voistream/handle/123456789/21713/%E0%B8%9A%E0%B8%97%E0%B8%84%E0%B8%A7%E0%B8%B2%E0%B8%A1%205%20%E0%B8%A3%E0%B8%B9%E0%B9%89%E0%B8%97%E0%B8%B1%E0%B8%99%E0%B8%82%E0%B9%88%E0%B8%B2%E0%B8%A7%E0%B8%9B%E0%B8%A5%E0%B8%AD%E0%B8%A1-%E0%B8%9B%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B8%81%E0%B8%B1%E0%B8%99%20FAKE%20NEWS.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

²¹⁵ สัมภาษณ์ COFACT, "10 มกราคม 2564."

หรือเชื่อข้อมูลจากบุคคลที่ตนเองเห็นว่าน่าเชื่อถือ ทั้งคนใกล้ชิดหรือบุคคลสาธารณะ แม้จะเป็นข้อมูลเท็จหรือทำให้เข้าใจผิดก็ตาม...”²¹⁶

4.2.5 ผลกระทบต่อความมั่นคงและความน่าเชื่อถือของประเทศ

ผลกระทบในประเด็นนี้ ถือเป็นประเด็นในภาพกว้างซึ่งส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของประเทศ รวมทั้งความไว้วางใจของประชาชน ซึ่งจากการเผยแพร่ข่าวของเพจ “แหม่มโพธิ์ดำ” ต่อกรณีหน้ากากอนามัยที่หายไป โดยตั้งข้อสังเกตว่า สส. ท่านหนึ่งอาจมีส่วนร่วมในการกักตุนเพื่อนำไปขายต่อ ซึ่งเกี่ยวข้องกับหน้ากากอนามัยที่รัฐบาลจีนมอบให้แก่รัฐบาลไทย โดยต่อมารัฐบาลได้ตรวจสอบพบว่าเพจดังกล่าวเป็นเพจปลอมที่ลอกเลียนแบบเพจแหม่มโพธิ์ดำเพื่อต้องการโจมตีรัฐบาลอย่างใดก็ได้ ประชาชนดังกล่าวได้เชื่อไปแล้วว่ารัฐบาลกักตุนหน้ากากอนามัย นอกจากนี้ กรณีการแจกเงิน 5,000 บาทก็เป็นบ่อนทำลายความน่าเชื่อถือต่อรัฐบาลเช่นกัน อันเนื่องมาจากปัญหาที่รัฐบาลไม่สามารถดำเนินการได้อย่างครอบคลุมทั่วประเทศ และประสบปัญหาระหว่างการลงทะเบียนจนทำให้ชาวปลอมนำประเด็นนี้มาเป็นฉนวนสร้างกระแสข่าวว่ากระทรวงการคลังจะยุติการแจกเงิน 5,000 บาท ทั้งนี้ ความน่าเชื่อถือของรัฐบาลเกิดความสั่นคลอนมากเมื่อมีชาวปลอมว่ารัฐส่งหนังสือขอรับบริจาคความช่วยเหลือทางการเงินจาก 20 มหาเศรษฐีของประเทศไทย เป็นต้น จะเห็นได้ว่า สถานการณ์การข่าวปลอมในช่วงโควิด-19 ได้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความน่าเชื่อถือความโปร่งใส และความจริงใจ

จากการสัมภาษณ์อาจารย์ประจำคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แสดงความคิดเห็นที่น่าสนใจต่อประเด็นนี้ถึงระดับความเชื่อมั่นของประชาชนที่มีต่อรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสิทธิภาพของการบริหารจัดการกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ของรัฐที่มีระดับต่ำกว่าความคาดหวัง อันบั่นทอนต่อความมั่นคงในชีวิตของประชาชน

“...สำหรับประเทศไทย เห็นว่าชาวปลอมสร้างผลกระทบต่อความมั่นคงในการใช้ชีวิตของประชาชนและความเชื่อมั่นของประชาชนต่อการบริหารจัดการของรัฐและกระบวนการประชาธิปไตยมากที่สุด อย่างไรก็ตาม การแพร่กระจายข่าวปลอมทำให้ประชาชนไม่ได้รับความกระจ่างและเกิดความสับสน โดยเฉพาะในเรื่องนโยบายและแนวทางการจัดการของภาครัฐ เช่น การล็อกดาวน์ การชดเชยและเยียวยารูปแบบต่างๆ

²¹⁶ สัมภาษณ์ อาจารย์ประจำคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 6 มกราคม 2564

มากกว่าจะไม่เข้าใจแนวทางป้องกันโรค เมื่อพิจารณาผลกระทบในมิตินี้ร่วมกับการที่รัฐไม่ได้รับความไว้วางใจจากประชาชนจำนวนไม่น้อยอยู่เดิม (เห็นได้จากการจัดแพลซม็อบโดยนักศึกษาในมหาวิทยาลัยก่อนการระบาดของโควิด และการจัดชุมนุมตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2563 เป็นต้นมา) การแพร่กระจายข่าวปลอมในช่วงสถานการณ์โควิดยังไม่ทำให้ประชาชนมั่นใจในการทำงานของรัฐ สถาบันทางการเมืองและสถาบันที่มีอำนาจอื่น ๆ เมื่อประชาชนสับสนและไม่เชื่อมั่น คนจำนวนไม่น้อยจึงมีแนวโน้มที่จะไม่เห็นว่าการระบอบการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยจะจัดการกับสถานการณ์ระบาดเพื่อให้พวกเขามีชีวิตที่ปลอดภัยและมั่นคงได้อย่างไร...”²¹⁷

การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อหลายมิติ ทั้งนี้ มีผลโดยตรงต่อสุขภาพเนื่องจากเป็นโรคระบาดซึ่งถือเป็นภัยพิบัติอย่างหนึ่ง ขณะเดียวกันกับผลกระทบต่อการทำมาหากินและเศรษฐกิจอย่างรุนแรง รวมทั้งกระทบต่อความมั่นคงของประเทศด้วย ดังนั้น จึงทำให้ปี 2563 ข่าวปลอมเกี่ยวกับโควิด-19 เกิดขึ้นเยอะมาก²¹⁸

สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 ได้กระตุ้นให้เห็นว่าปัญหาการแพร่กระจายข่าวปลอมที่มีมาอย่างช้านานยังคงไม่ได้รับความแก้ไข แม้ว่าเทคโนโลยีจะมีความก้าวหน้าตามยุคสมัยและประชาชนสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีได้อย่างสะดวก แต่ประชาชนยังไม่สามารถมีความเท่าทันหรือสามารถคิดวิเคราะห์ แยกแยะข้อมูลข่าวสารที่มีอย่างท่วมท้นบนอินเทอร์เน็ตได้ ขณะเดียวกันความท่วมท้นของข้อมูลข่าวสารในช่วงวิกฤตินี้ได้ผลักดันให้ประชาชนแชร์ข้อมูลข่าวสารอย่างรวดเร็วโดยขาดพิจารณาการตรวจสอบข่าวสารก่อนส่ง ซึ่งสิ่งนี้เองถือเป็นการขยายวงกว้างของข่าวปลอมอันทำให้เกิดผลกระทบตามมามากมาย ทั้งต่อชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน โดยทำให้ข่าวปลอมส่งผลกระทบต่อประชาชนไม่แตกต่างกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส

²¹⁷ Ibid.

²¹⁸ ผู้จัดการออนไลน์, "เฟกนิวส์โควิด-19" ระบาดหนัก ก.ต.จิพัล เผย "3 กลุ่ม" ต้นตอข่าวลวง," (20 มกราคม 2564), <https://mgronline.com/specialcoop/detail/9640000005707>.

บทที่ 5

มาตรการป้องกันการแพร่กระจายข่าวปลอม เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ในประเทศไทย

บทนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามาตรการป้องกันการแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ในประเทศไทย เพื่อแสดงให้เห็นถึงมาตรการป้องกันข่าวปลอมที่ประเทศไทยใช้ในปัจจุบันเพื่อป้องกันข่าวปลอมภายใต้สถานการณ์โควิด-19 ทั้งมาตรการภาครัฐ และมาตรการที่ไม่ใช่ภาครัฐอันนำไปสู่การตอบคำถามการวิจัยที่สำคัญ คือ ไทยควรดำเนินมาตรการป้องกันการแพร่กระจายข่าวปลอมในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 อย่างไรให้มีประสิทธิภาพอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำมาใช้เป็นตัวแบบสำหรับสภาวะวิกฤตในอนาคตของไทย ซึ่งยังไม่มีมาตรการป้องกันข่าวปลอมใด ๆ อย่างรอบด้าน และยังไม่มีการวิจัยใดที่ศึกษาเรื่องนี้มาก่อน

5.1 มาตรการของหน่วยงานรัฐ

5.1.1 ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม

ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม (Anti-Fake News Center) ได้เริ่มก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ เมื่อ 1 พฤศจิกายน 2563 เพื่อติดตาม ตรวจสอบข้อมูลที่เผยแพร่บนสื่อสังคมออนไลน์และระบบอินเทอร์เน็ต พร้อมวิเคราะห์แนวโน้มและบ่งชี้ข้อมูลที่เป็นข่าวปลอม ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อตรวจสอบข้อมูล ผลิตข้อมูลที่ถูกต้อง โดยเน้นว่าจะต้องเป็นข่าวที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้างและส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินต่อประชาชนโดยตรง เช่น โรคระบาด ภัยพิบัติ เศรษฐกิจสิ่งแวดล้อม ข่าวที่สร้างความแตกแยกในสังคม ข่าวที่สร้างความเข้าใจผิดต่อสังคม ตลอดจนข่าวที่ทำลายภาพลักษณ์ต่อประเทศ เป็นต้น²¹⁹ โดยดำเนินการในฐานะพนักงานเจ้าหน้าที่ตาม พรบ. คอมฯ ที่จะดำเนินการขอศาลเพื่อปิดกั้น URL ที่เข้าข่ายกระทำความผิดกฎหมาย จากนั้นจึงจะประสานศูนย์ปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (PCT) เพื่อดำเนินการขั้นตอนต่อไปในทางคดี ทั้งนี้ ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้เปิดช่องทางให้ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งคำร้องตรวจสอบข้อเท็จจริงและเปิดการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับข่าวนั้น ๆ ที่กำลังอยู่ในกระแสอีกจาก 6 ช่องทาง ได้แก่

²¹⁹ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, "กระทรวงดิจิทัลฯ เปิดตัวศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม," (2562), <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/24306>.

1) เว็บไซต์ <https://www.antifakenewscenter.com/> มียอดผู้เข้าชม ณ วันที่ 14 มีนาคม 2564 จำนวน 5,297,626 ผู้รับชม

2) Facebook Anti-Fake news Center มียอดผู้ติดตาม ณ วันที่ 14 มีนาคม 2564 จำนวน 72,921 ผู้ติดตาม

3) Twitter @Afncthailand มียอดผู้ติดตาม ณ วันที่ 14 มีนาคม 2564 จำนวน 9,007 ผู้ติดตาม

4) Line @antifakenewscenter มียอดผู้ติดตาม ณ วันที่ 14 มีนาคม 2564 จำนวน 2,397,763 ผู้ติดตาม

5) สายด่วน GCC 1111 กด 87

6) ศูนย์รับแจ้งข่าวปลอม (สำนักปลัดกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม)

“...หน้าที่หลักของคุณต่อต้านข่าวปลอม คือ ติดตาม ตรวจสอบข้อมูลที่เผยแพร่บนสื่อออนไลน์และระบบอินเทอร์เน็ต รวมทั้งวิเคราะห์แนวโน้มและบ่งชี้ถึงข้อมูลที่เป็นข่าวปลอม ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อตรวจสอบข้อมูล ผลิตข้อมูลที่ต้อง และจัดส่งข้อมูลต่อหน่วยงานที่เป็นเจ้าของเรื่องประกอบการดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ จากนั้นจะเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องให้แก่ประชาชน นอกจากนี้ในภาวะวิกฤตที่ทั่วโลกและไทยต้องเผชิญกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 ซึ่งสร้างความตื่นตระหนกให้กับประชาชนที่อยู่ในภาวะหวุ่นวิตกเกี่ยวกับปัญหาด้านเศรษฐกิจและปากท้อง บทบาทสำคัญของคุณฯ ในสถานการณ์นี้คือ การเป็นช่องทางประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับโควิด-19 เพื่อให้สังคมได้รับรู้ข้อมูลที่เที่ยงตรง...”

ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานและแก้ไขปัญหาข่าวปลอม สำนักงานปลัดกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม เมื่อ 11 มกราคม 2564 พบว่า ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมมีการปรับเปลี่ยนภารกิจการทำงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 โดยให้มีภารกิจเฉพาะเพิ่มขึ้นจากภารกิจเดิมที่ก่อตั้งศูนย์ฯ กล่าวคือ

ก่อนสถานการณ์โควิด-19

กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมในฐานะหน่วยงานหลักในการเฝ้าระวังและติดตามสถานการณ์เพื่อความมั่นคงปลอดภัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของประเทศเพื่อให้ประชาชนมีความรู้เท่าทันสื่อในยุคดิจิทัล และมีส่วนร่วมในการจัดการกับปัญหาข่าวปลอมและการเผยแพร่ข้อมูลที่ถูกต้องให้สังคมได้รับทราบ จึงได้ดำเนินการจัดตั้งศูนย์ประสานงานและแก้ไขปัญหาข่าวปลอมขึ้น โดยมีการตรวจสอบเนื้อหา ข้อมูล และข่าวสารที่เผยแพร่อย่างรวดเร็ว

และกว้างขวางเหล่านี้ที่ไม่ตรงต่อข้อเท็จจริงอันอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดที่จะส่งผลกระทบต่อประชาชน สังคม เศรษฐกิจ หรือความมั่นคงของประเทศในวงกว้าง ทั้งในด้านภัยพิบัติ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านนโยบายรัฐ และด้านอื่น ๆ ที่กระทบต่อความมั่นคงของประเทศ

ช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19

กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมในนามศูนย์ปฏิบัติการด้านการสื่อสารโทรคมนาคม และสื่อสังคมออนไลน์ ได้มีภารกิจการทำงานด้านข่าวปลอม คือ การรายงานสรุปของศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ประจำวัน ประกอบด้วย ภาพรวม/สถานการณ์ ผลการดำเนินงานของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม ข่าวโควิด-19 ที่รอการตรวจสอบจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ข่าวปลอมโควิด-19 ที่ตรวจสอบและประชาสัมพันธ์และชี้แจงข้อเท็จจริงผ่านศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการ และข้อเสนอแนะ ทั้งนี้ ภาพรวมผลการดำเนินงานตรวจสอบของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมเกี่ยวกับไวรัสโควิด-19 ระหว่างวันที่ 25 มกราคม 2563 - 5 มกราคม 2564 พบข่าวที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ที่ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมดำเนินการเผยแพร่ทั้งหมด 333 เรื่อง โดยมีสัดส่วนข่าวปลอม จำนวน 255 เรื่อง ข่าวจริง จำนวน 33 เรื่อง และข่าวบิดเบือน จำนวน 45 เรื่อง²²⁰

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้เปิดช่องทางให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและปฏิสัมพันธ์ร่วมกับภาครัฐใน 6 ช่องทาง แต่เมื่อพิจารณาจากยอดผู้เข้าชมต่อประชากรไทยทั้งหมดแล้ว จะเห็นได้ว่ายังไม่เป็นสัดส่วนที่เหมาะสมนัก ทั้งยังแสดงให้เห็นว่าศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมยังไม่เป็นที่รู้จักและที่ไว้วางใจแก่ประชาชนทั่วไปสำหรับตรวจสอบข้อเท็จจริงได้อย่างสมบูรณ์นัก ซึ่งสอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของผู้อำนวยการกองป้องกันและปราบปรามการกระทำ ความผิดทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม เมื่อ 3 มีนาคม 2564 ว่า

“...ทุกวันนี้หน้าเว็บไซต์ของเรามียอดผู้เข้าชม 5 ล้านคน มันดูเหมือนเยอะนะ แต่ถ้าเปรียบเทียบกับสัดส่วนคนไทยทั้งหมดแล้ว ยอดแค่ 5 ล้านมันยังไม่พอรอก...”²²¹

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับระยะเวลาของการตรวจสอบข่าวปลอมที่กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมระบุว่าสามารถดำเนินการได้ภายใน 48 ชั่วโมง กลับพบว่า ในเชิงปฏิบัติยังไม่สามารถดำเนินไปอย่างสอดคล้องเท่าที่ควรจะเป็น เนื่องจากข่าวสารส่วนใหญ่ที่ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมตรวจสอบและเผยแพร่บนเว็บไซต์มักล่าช้า และรายงานข่าวปลอมไม่สอดคล้องหรือเท่าทัน

²²⁰ สัมภาษณ์. เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานและแก้ไขปัญหาข่าวปลอม สำนักงานปลัดกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 11 มกราคม 2564

²²¹ สัมภาษณ์. ผู้อำนวยการกองป้องกันและปราบปรามการกระทำ ความผิดทางเทคโนโลยีสารสนเทศ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 3 มีนาคม 2564.

กับสถานการณ์ปัจจุบันซึ่งสอดคล้องกับการสัมภาษณ์เมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2564 ซึ่งท่านถือเป็นหนึ่งในคณะผู้แทนสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติเพื่อเข้าร่วมประชุม ศบค. ที่ทำเนียบรัฐบาลเป็นประจำที่มีความคิดเห็นว่า

“...เคยพบข่าวปลอมเข้ามาในไลน์ แต่ก็ไม่เห็นว่าคุณยต์ต่อต้านข่าวปลอม จะออกมาชี้แจงข่าวนั้น ณ วันนั้นเลย ว่าเป็นข่าวจริงเท็จอย่างไร...”²²²

อย่างไรก็ดี จากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการกองป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดทางเทคโนโลยีสารสนเทศ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ได้ยอมรับถึงปัญหาดังกล่าวเช่นกัน พร้อมกล่าวให้เห็นถึงสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นอันเกี่ยวข้องกับการบูรณาการกับหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อตรวจสอบข่าว ว่า

“...การทำงานของศูนย์ฯ ยังคงประสบกับปัญหาเนื่องจากแม้จะมีความเที่ยงตรง ถูกต้อง แต่ยังไม่ทันการณ์ ทุกวันนี้เราจึงปรับรูปแบบการทำงานใหม่ โดยกำหนดระยะเวลาเวลาการทำงานภายในศูนย์ที่จะต้องส่งข้อมูลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องตรวจสอบภายใน 2 วัน ขณะเดียวกันทางศูนย์ฯ ยังไม่สามารถจำกัดระยะเวลากำหนดส่งของหน่วยงานนั้น ๆ ได้ เนื่องจากแต่ละหน่วยก็มีภารกิจอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตนเองที่ต้องรับผิดชอบเช่นกัน...”²²³

จะเห็นได้ว่า แม้กระทรวงดิจิทัลฯ ได้เร่งรัดระบบรับเรื่อง ร้องเรียนสื่อออนไลน์ให้รวดเร็วยิ่งขึ้นทั้งกระบวนการรวบรวม และตรวจสอบหลักฐานต่าง ๆ ที่ต้องเสร็จสิ้นภายใน 48 ชั่วโมง และส่งอนุมัติคำสั่ง เพื่อให้ทางตำรวจกองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (บก.ปอท.) และตำรวจที่เกี่ยวข้องไปตามจับผู้กระทำความผิดได้โดยเร็ว ตลอดจนส่งต่อไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการปิดเว็บ หรือลบเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม²²⁴ อย่างไรก็ตาม ในเชิงปฏิบัติกระบวนการต่าง ๆ ยังไม่สามารถดำเนินการได้แล้วเสร็จภายใน 48 ชั่วโมง

นอกจากนี้ปัญหาสำคัญหนึ่งที่ทำให้ผู้ถูกดำเนินคดีที่เกี่ยวข้องกับข่าวปลอมมีจำนวนน้อย คือ ไม่มีผู้ร้องทุกข์กล่าวโทษ และคดีก็ติดตามที่ไม่มีผู้เสียหายจะไม่สามารถดำเนินมาดำเนินคดีได้ จึงทำให้การเริ่มดำเนินคดีใด ๆ ก็ตามจะต้องมีการร้องทุกข์จากผู้เสียหายก่อน มิฉะนั้นกระบวนการต่างๆ จะไม่สามารถเกิดขึ้นอันนำไปสู่การดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิด ซึ่งคดีที่เกี่ยวข้องกับ

²²² สัมภาษณ์. รองเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ, 3 กุมภาพันธ์ 2564.

²²³ สัมภาษณ์. ผู้อำนวยการกองป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดทางเทคโนโลยีสารสนเทศ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 3 มีนาคม 2564.

²²⁴ Wanpen Puttanont, "ทำความเข้าใจ Infodemic ภัยพิบัติจากข่าวปลอม บิดเบือนข่าวสารโควิด-19," (19 สิงหาคม 2563), <https://www.thebangkokinsight.com/417111/>.

ข่าวปลอมเป็นคดีที่ไม่มีผู้เสียหาย ฉะนั้น กระทรวงดิจิทัลจึงต้องประสานขอความร่วมมือจากกระทรวงสาธารณสุขให้เป็นผู้เสียหาย เนื่องจากเป็นคดีข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพจึงเกี่ยวข้องกับกระทรวงสาธารณสุขโดยตรง ซึ่งในช่วงแรกของสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 กระทรวงสาธารณสุขได้ให้ความร่วมมือเต็มที่ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมต่อคดี อย่างไรก็ตาม ในระยะต่อมาความร่วมมือจากกระทรวงสาธารณสุขลดลงแม้จะยังมีข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 เผยแพร่ในประเทศไทยก็ตาม โดยกระทรวงสาธารณสุขได้ให้เหตุผลที่ไม่ร่วมเป็นผู้เสียหายคือ บุคลากรของกระทรวงมีจำนวนน้อย และมีภารกิจอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยตรงและสำคัญกว่าที่ต้องดำเนินการ²²⁵

ทั้งนี้ จากการตรวจสอบข่าวปลอมที่มีความล่าช้า นายฤชพงศ์ โนนไธสง ผู้อำนวยการศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม ได้ให้สัมภาษณ์แก่ เพื่อดอกย้ำแนวทางการทำงานของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม ได้กล่าวถึงแนวทางการทำงานในอนาคตว่า

“...กระทรวงดิจิทัลฯ และศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม เตรียมแผนการดำเนินการสร้างการรับรู้เท่าทันข่าวปลอมอย่างต่อเนื่องจากปีที่ผ่านมา ทั้งการเผยแพร่ผ่านช่องทางของศูนย์ฯ ได้แก่ เว็บไซต์ Facebook Line และ Twitter เรายังมองถึงการขยายเครือข่ายการทำงานร่วมกับสำนักข่าว รวมทั้งสถานีข่าวทีวีช่องต่างๆ เพื่อเป็นช่องทางประชาสัมพันธ์สร้างความรู้ เผยแพร่ข้อมูลที่ถูกต้องได้อย่างรวดเร็ว และเข้าถึงประชาชนในวงกว้างได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น...”²²⁶

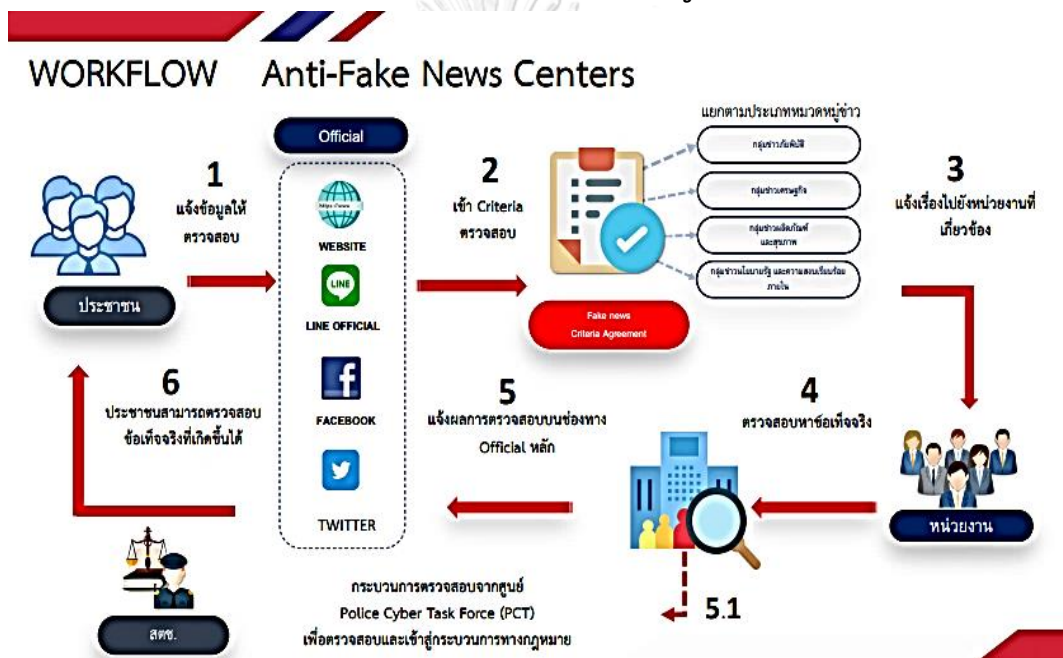
ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาถึงกระบวนการทำงานของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม โดยละเอียด จะพบว่า ศูนย์ฯ มีทีมงานที่เฝ้าติดตามตลอด 24 ชั่วโมง ผ่านโปรแกรมหลายช่องทาง โดยตรวจสอบพบข่าวปลอมช่องทาง Social Listening Tool สูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ ถึงร้อยละ 99.40 ช่องทางไลน์ร้อยละ 0.57 ช่องทางเฟซบุ๊กร้อยละ 0.02 และช่องทาง official website ร้อยละ 0.01 จากนั้นศูนย์ฯ จะนำข่าวปลอมมาพิจารณาว่าสอดคล้องกับหมวดหมู่ใดจากใน 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มภัยพิบัติ กลุ่มเศรษฐกิจ กลุ่มผลิตภัณฑ์และสุขภาพ กลุ่มข่าวนโยบายรัฐและความสุขสงบภายในประเทศ โดยยึดหลักการดำเนินงานแบบ Code of Principle ในการทำงาน ซึ่งมีลักษณะการทำงานทั้ง online และ offline ตามมาตรฐานสากลของ International Fact Checking network (IFCN) ซึ่งกระบวนการตรวจสอบข้อมูลข่าวสาร ศูนย์ฯ จะประสานหน่วยงานต้นสังกัดของเจ้าของ

²²⁵ สัมภาษณ์. ผู้อำนวยการกองป้องกันและปราบปรามการกระทำผิดทางเทคโนโลยีสารสนเทศ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 3 มีนาคม 2564.

²²⁶ ข่าวทำเนียบรัฐบาล. ดีอีเอส จับตาโควิด-19 รอบใหม่ ต้นเฟคนิวส์ สุขภาพ/ภัยพิบัติ ฟุ่ง <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/38658>

เรื่อง หรือเจ้าของข้อมูลโดยตรง โดยให้หน่วยงานยืนยันข้อมูลกลับมาให้ทางศูนย์ฯ ว่าข่าวดังกล่าว เป็นข่าวปลอม หรือบิดเบือนหรือไม่ ซึ่งข่าวปลอมโควิด-19 ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันสุขภาพส่วนใหญ่ ศูนย์ฯ จะส่งให้กระทรวงสาธารณสุขตรวจสอบข้อเท็จจริง ขณะที่ข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับภาครัฐและมาตรการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ ศูนย์ฯ ก็จะส่งให้กระทรวงการคลัง เป็นต้น ทั้งนี้ ศูนย์ฯ จะดำเนินการส่งข้อความข่าวไปยังส่วนราชการเพื่อขอรับการตรวจสอบผ่านทางอีเมล AFNC@MDES.GO.TH อย่างไรก็ตามหากข่าวดังกล่าวก่อให้เกิดความเสียหาย ความหวาดกลัว และความตื่นตระหนกแก่ประชาชนทั่วไป ศูนย์ฯ จะดำเนินการแจ้งต่อศูนย์ปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อดำเนินการขั้นตอนทางคดีต่อไป²²⁷

ภาพ 63 กระบวนการตรวจสอบข่าวปลอมของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม

ที่มา : ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม

โดยสรุป ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมถือเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงจากข่าวปลอมที่เผยแพร่อยู่บนโลกออนไลน์อันเป็นข้อความที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนทั่วไปที่ก่อให้เกิดความตื่นตระหนก ความกลัว ความเข้าใจผิด ขณะเดียวกันก็ดำเนินการขจัดข่าวปลอมที่ผิดที่เผยแพร่บนอินเทอร์เน็ต และเป็นช่องทางประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับโควิด-19 เพื่อให้สังคมได้รับรู้ชุดข้อมูลที่ถูกต้องเที่ยงตรง ทั้งนี้ ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมไม่ได้มีภารกิจหลักเกี่ยวกับการดำเนินการทางกฎหมาย แต่หน่วยงานที่ภารกิจทางกฎหมายคือ ศูนย์ปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (ศปอส.ตร.) ซึ่งทำหน้าที่รับช่วงต่อนำเข้าสู่กระบวนการดำเนินคดีทางกฎหมายร่วมกับ ปอท. ต่อไป

²²⁷ สัมภาษณ์. ผู้อำนวยการกองป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดทางเทคโนโลยีสารสนเทศ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 3 มีนาคม 2564.

5.1.2 กองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (ปอท.) และศูนย์ปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (ศปอส.ตร.)

ปอท. มีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการรักษาความสงบเรียบร้อย ป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมที่เกี่ยวกับเทคโนโลยี สืบสวนสอบสวน ปฏิบัติงานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และตามกฎหมายอื่นที่เกี่ยวกับระบบคอมพิวเตอร์ ซึ่งแบ่งภารกิจการทำงานภายในหน่วยงาน ดังนี้

1. กองกำกับการ 1 : การกระทำความผิดที่มุ่งต่อระบบคอมพิวเตอร์เป็นเป้าหมาย
2. กองกำกับการ 2 : การใช้คอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือในการกระทำความผิด
3. กองกำกับการ 3 : การนำเข้าเผยแพร่ข้อมูลคอมพิวเตอร์สู่ระบบคอมพิวเตอร์ที่เป็นความผิด
4. กลุ่มงานสนับสนุนคดีเทคโนโลยี : ปฏิบัติการโต้ตอบในเชิงรุกโดยฉับพลันทางอินเทอร์เน็ต และสนับสนุนคดีเทคโนโลยี²²⁸

อนึ่ง กองที่มีภารกิจเกี่ยวข้องข้องกับข่าวปลอมโควิด-19 โดยตรง คือ กองกำกับการ 3 และกลุ่มงานสนับสนุนคดีทางเทคโนโลยี ซึ่งรับภารกิจมาจากศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมผ่านศูนย์ปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (ศปอส.ตร.) ที่เป็นตำรวจปฏิบัติงานประจำการอยู่ที่กระทรวงดิจิทัล ฯ ประมาณ 20 นาย²²⁹ สารวัตร (สอบสวน) กองกำกับการ 3 กองบังคับการปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (ปอท.) ซึ่งแจ้งถึงหน้าที่เชิงลึกต่อการทำงานภายใต้ ปอท. ต่อข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ดังนี้

“...ปอท. จะทำหน้าที่สอบสวน รวบรวมพยานหลักฐาน และส่งสำนวน โดยก่อนหน้านี ศปอส.ตร. เป็นฝ่ายสืบสวนว่าโพสต์นี้โพสต์ว่าอย่างไร โพสต์ช่องทางไหน บัญชีผู้ใช้เป็นอวตารมั่วหรือเป็นบัญชีที่พิสูจน์ตัวตนได้ จากนั้น ปอท. จะเอามือถือของผู้โพสต์มาตรวจสอบว่าเขาโพสต์จริงมั่ว ซึ่งหากเขาใช้ Facebook ในการโพสต์ ก็จะตรวจสอบต่อไปว่าเครื่องนี้ได้ล็อกอินโดย USER นี้ รหัสนี้ เปิดออกมาแล้วบัญชีผู้ใช้งานของเขามันตรงกับโพสต์ที่เราจริงมั่ว...”²³⁰

²²⁸ สัมภาษณ์ สารวัตร (สอบสวน) กองกำกับการ 3 กองบังคับการปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (ปอท.), 2 กุมภาพันธ์ 2564.

²²⁹ สัมภาษณ์. ผู้อำนวยการกองป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดทางเทคโนโลยีสารสนเทศ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 3 มีนาคม 2564.

²³⁰ สัมภาษณ์ สารวัตร (สอบสวน) กองกำกับการ 3 กองบังคับการปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (ปอท.), 2 กุมภาพันธ์ 2564.

ในการดำเนินคดีของ ปอท. ต่อบุคคลที่นำเข้าข้อมูลอันเป็นเท็จเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 นั้น ปอท. จะเลือกดำเนินคดีกับข่าวที่ก่อให้เกิดความตื่นตระหนกแก่ประชาชนทั่วไปเป็นสำคัญ ซึ่งในช่วงต้นเดือนมีนาคม 2563 ซึ่งเป็นช่วงเดียวกับที่มีข่าวปลอมจำนวนมากบนโลกออนไลน์นั้น ปอท. ได้ดำเนินคดีอย่างเต็มที่ ซึ่งข่าวที่มีการเผยแพร่กันมากในช่วงนั้นคือ การเผยแพร่ภาพเก่าของสนามบินสุวรรณภูมิเมื่อปี 2562 พร้อมระบุข้อความที่กล่าวถึงมาตรการตรวจคัดกรองผู้โดยสารขาเข้าของท่าอากาศยานสุวรรณภูมิที่ห่อหุ้มและไม่มีเจ้าหน้าที่ประจำจุด ซึ่งจากการตรวจสอบพบว่าโพสต์นั้นไม่เป็นความจริง เนื่องจากมาตรการคัดกรองผู้โดยสารของกรมควบคุมโรคของท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ มีการคัดกรองครอบคลุมทุกพื้นที่ โดยเฉพาะบริเวณโถงผู้โดยสารขาเข้าซึ่งบริเวณดังกล่าว มีการติดตั้งจุดคัดกรอง (เครื่องเทอร์โมสแกน) และมีเจ้าหน้าที่ประจำอยู่ตามจุดคัดกรองดังกล่าวตลอด จากการโพสต์ข้อมูลดังกล่าวของผู้ต้องหา ทำให้ประชาชนเกิดความตื่นตระหนก เสียความเชื่อมั่นต่อท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ เนื่องจากประชาชนอาจเข้าใจผิดไปว่า ท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ ไม่มีมาตรการคัดกรองผู้โดยสารที่มาจากต่างประเทศ เพื่อคัดกรองเชื้อไวรัส โควิด-19 เป็นเหตุให้ บริษัทท่าอากาศยานไทย จำกัด (มหาชน) ได้รับความเสียหาย ทั้งนี้ ต่อมาได้ดำเนินการมอบอำนาจให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเข้าแจ้งความร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนเพื่อให้มีการดำเนินคดีตามกฎหมาย และเจ้าหน้าที่ตำรวจได้รวบรวมพยานหลักฐานเพื่อขอหมายจับผู้ต้องหา และนำไปสู่การจับกุมเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2563 ที่ผ่านมา พร้อมดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดในข้อหา พ.ร.บ.ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ ปี2550 และที่แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 14(2) คดีนี้ถือเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพการทำงานของ ปอท. และความสามารถต่อการใช้ประโยชน์ของข่าวนี้สร้างความน่าเชื่อถือแก่คนไทยและชาวต่างชาติได้²³¹

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณากระบวนการทำงานและภารกิจของ ปอท. ต่อการจัดการกับข่าวปลอมช่วงโควิด-19 ตามหลักอาชญาวิทยา สามารถจำแนกได้ 3 รูปแบบ ดังนี้

²³¹ สยามรัฐออนไลน์, "จับโป๊ะหนุ่มกลับจากสเปนถือภาพในเน็ตอ้างไม่มีเจ้าหน้าที่ตำรวจ," (24 มีนาคม 2563), <https://siamrath.co.th/n/141541>.

1) ความรุนแรง

กฎหมายถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญของไทยต่อการนำมาบังคับใช้กับผู้กระทำความผิด ซึ่งบทลงโทษตามตัวบทกฎหมายของไทยถือว่ามีความรุนแรงเหมาะสมกับการกระทำความผิด อย่างไรก็ตามประเทศไทยยังไม่มีบทกฎหมายที่ลงโทษผู้กระทำความผิดในการเผยแพร่ข่าวปลอมเป็นการเฉพาะ เช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ เช่น สิงคโปร์ ใต้หวัน และรัสเซีย เป็นต้น ซึ่งภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ไทยจึงนำมาตราการลงโทษทางอาญามาบังคับใช้ต่อผู้กระทำความผิดภายใต้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน ฉบับที่ 1 ลงวันที่ 25 มีนาคม ปี 2563 ข้อที่ 6 เรื่องการเสนอข่าวที่ระบุว่า ห้ามการเสนอข่าว หรือทำให้แพร่หลายทางสื่อต่าง ๆ ซึ่งมีข้อความหรือข่าวสารเกี่ยวกับสถานการณ์โควิด-19 อันไม่เป็นความจริงและอาจทำให้ประชาชนเกิดความหวาดกลัวหรือเจตนาบิดเบือนข้อมูลข่าวสารดังกล่าว อันทำให้เกิดความเข้าใจผิดในสถานการณ์ฉุกเฉินจนกระทบต่อการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน²³² และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ฯ 2560 ส่วนใหญ่จะพบว่า การกระทำความผิดเกี่ยวกับข่าวปลอมนั้นจะเกี่ยวข้องกับมาตรา 14 ซึ่งกำหนดว่า “ผู้ใดกระทำความผิดที่ระบุไว้ดังต่อไปนี้ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปีหรือปรับไม่เกิน 100,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

- (1) นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ปลอมไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน หรือข้อมูลคอมพิวเตอร์อันเป็นเท็จ โดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นหรือประชาชน
- (2) นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์อันเป็นเท็จ โดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายต่อความมั่นคงของประเทศหรือก่อให้เกิดความตื่นตระหนกแก่ประชาชน
- (3) นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ใด ๆ อันเป็นความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งราชอาณาจักรหรือความผิดเกี่ยวกับการก่อการร้ายตามประมวลกฎหมายอาญา
- (4) นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ใด ๆ ที่มีลักษณะอันลามกและข้อมูลคอมพิวเตอร์นั้นประชาชนทั่วไปอาจเข้าถึงได้

²³² ข่าวทำเนียบรัฐบาล, "รัฐบาลแจกจ่ายละเอียดยกข้อปฏิบัติ พ.ร.ก. การบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน ผลตั้งแต่ 26 มี.ค. - 30 เม.ย. 2563 ยันยังไม่มีประกาศเคอร์ฟิว". ดีอีเอส จับตาโควิด-19 รอบใหม่ต้นเพคนิวส์ สุขภาพ/ภัยพิบัติพุ่ง <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/38658>

(5) เผยแพร่หรือส่งต่อซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์โดยรู้อยู่แล้วว่าเป็นข้อมูลคอมพิวเตอร์ ตาม (1) (2) (3) หรือ (4)²³³

ทั้งนี้ สารวัตร (สอบสวน) กองกำกับการ 3 กองบังคับการปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (ปอท.) ซึ่งเป็นผู้ที่ทำสำนวนคดีที่เกี่ยวข้องกับคดีข่าวปลอม มีความคิดเห็นสอดคล้องว่าบทลงโทษทางกฎหมายของไทยมีความรุนแรงที่เหมาะสมกับระดับความผิดแล้ว

“กฎหมายแรงนะ โทษแรงนะ จำคุกตั้ง 5 ปี ปรับตั้งแสนบาท”²³⁴

ทั้งนี้การพิจารณาดำเนินคดีต่อผู้กระทำผิดจะดำเนินคดีอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นผู้นำเข้าข้อมูลเข้าสู่ระบบเป็นคนแรก หรือผู้ที่แชร์ข้อมูลต่อ เนื่องจากการกระทำดังกล่าว ล้วนเข้าข่ายผิดกฎหมาย พรบ.คอม มาตรา 14 ซึ่งตำรวจจะละเลยไม่ได้ และต้องนำผู้กระทำผิดเข้าสู่กระบวนการทางคดีทั้งสิ้น

“...ที่ผ่านมา ปอท. ยังไม่สามารถดำเนินคดีกับต้นตอของการโพสต์ข่าวปลอมได้ แต่การที่กฎหมายบอกว่าการนำข้อมูลเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ เพียงแค่การอัปโหลดก็ถือเป็นการนำข้อมูลเข้าสู่ระบบแล้ว หลักการคิดมันก็แค่นั้นเอง จะเป็นมือหนึ่งมือสองหรือมือสามก็ถือว่าคนเป็นคนนำเข้าข้อมูล ซึ่งเราต้องดำเนินการตามกฎหมาย...”²³⁵

ผู้กระทำผิดส่วนใหญ่ที่ ปอท. จับกุมได้ คือ บุคคลทั่วไปที่ไม่ได้มีเจตนาร้ายรวมทั้งหมดทราบมาก่อนว่าข่าวที่ตนแชร์เป็นข่าวปลอม จึงทำให้เมื่อวันหนึ่งถูกตำรวจดำเนินคดีเกิดความตื่นกลัวและมักจะไม่กล้าแชร์ข่าวมั่วผิด ๆ บนโลกออนไลน์อีก เนื่องจาก มีความเข้าใจแล้วว่าหากทำผิดจะถูกลงโทษ และตำรวจเห็นการกระทำทุกอย่าง ซึ่งทำให้คดีที่เกี่ยวข้องกับข่าวปลอมมักจะ ไม่พบผู้กระทำผิดซ้ำ

²³³ ราชกิจจานุเบกษา, "พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ ปี2550," (10 มิถุนายน 2550). เล่มที่ 124 ตอนพิเศษ 27 ก

²³⁴ สัมภาษณ์ สารวัตร(สอบสวน).กองกำกับการ 3 กองบังคับการปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี(ปอท.), 2 กุมภาพันธ์ 2564.

²³⁵ สัมภาษณ์ ibid.

“...ยังไม่ได้มีโอกาสเข้าไปดูถึงรายละเอียด แต่กฎหมายมีความรุนแรง และตำรวจทำให้รู้ว่าจับจริง คาดว่าเขาคงไม่กล้ากระทำผิดซ้ำแล้วหล่ะ เพราะเท่าที่ติดตามเฟซบุ๊กเขาอยู่ก็เห็นว่าเขาก็ไม่ได้โพสต์อะไรนอกจากเรื่องของตัวเอง”²³⁶

ทั้งนี้ การดำเนินคดีกับผู้กระทำผิดไม่เพียงดำเนินการจับกุมเท่านั้น แต่ ปอท. ได้เผยแพร่ข่าวโดยขอความร่วมมือจากหน่วยข่าวต่าง ๆ โดยเฉพาะสื่อหลักให้เผยแพร่ข่าวการจับกุมของ ปอท. แก่ประชาชนทั่วไปให้ทราบ โดยภาพที่เผยแพร่ มักจะมีผู้บริหารระดับสูงร่วมด้วย เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเอาใจจริงเอาใจของภาครัฐ และความร่วมมือที่ ปอท. มีกับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น อธิบดีรัฐมนตรีกระทรวงดิจิทัลฯ ที่ลงพื้นที่จับกุมด้วยตนเอง เป็นต้น แม้ว่าในกระบวนการทางกฎหมายจะไม่เกี่ยวข้องกับกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม แต่ ปอท. ก็มีความยินดีอย่างยิ่งที่บริหารระดับสูงของกระทรวงดิจิทัลฯ ให้ความสนใจและลงพื้นที่ด้วยตนเอง

“...ปอท. โอเคเลยนะ ที่ท่านรัฐมนตรีฯ พึงประสงค์ลงมาดูงานด้วยตัวเองเลย ซึ่งเราไม่รู้สิกว่าเขาแย่งงาน กลับกันเขานี่หล่ะที่เป็นฝ่ายเอางานมาให้เรา...”²³⁷

2) ความแน่นอน

แม้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในประเทศไทยจะมีท่าทีคลี่คลายลง เนื่องจากไม่พบผู้ติดเชื้อภายในประเทศติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน อย่างไรก็ตาม ภายใต้อาณัติของ สอ.บ. ระหว่าง 25 พฤษภาคมถึง 5 มิถุนายน 2563 พบว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถจับกุมผู้กระทำผิดเกี่ยวกับการเผยแพร่ข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ได้จำนวน 9 คน ตัวอย่าง ข่าวปลอมที่โพสต์ ได้แก่ 1) ถูกรับประทานกระเทียมไทย หรือ น้ำขิงผสมกระชาย น้ำผึ้ง และน้ำมะนาวจะช่วยต้านโรคโควิด-19 ได้ 2) อย่าหลงเชื่อไปลงทะเบียนรับเงินเยียวยาจากภาครัฐ เพราะอาจจะถูกเก็บข้อมูลนำไปเรียกเก็บภาษีในภายหลังได้ และ 3) หลีกเลี่ยงโรคโควิด-19 ล้มฟุบกลางห้างดังเมืองระยอง ทั้งนี้ ผู้โพสต์ทั้ง 9 คน อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่า ปี 2563 มีข่าวปลอมที่เกี่ยวกับโควิด-19 จำนวนมาก แต่การดำเนินการคดียังพบว่ามียุทธวิธีที่น้อยกว่าระดับที่ควรจะเป็น แม้ว่า ปอท. จะจับกุมและเผยแพร่ข้อเท็จจริงให้สาธารณชนเห็นว่า ผู้ใดก็ตามที่ทำผิดย่อมถูกลงโทษก็ตามจนมีกระแสสังคมตั้งข้อสังเกตถึงการดำเนินงานของตำรวจเกี่ยวกับสัดส่วนของระดับข่าวปลอมและระดับการจับกุมที่มีสัดส่วนตรงข้ามกัน ซึ่งสารวัตร (สอบสวน)

²³⁶ สัมภาษณ์ ibid.

²³⁷ สัมภาษณ์ ibid.

กองกำกับการ 3 กองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิด เกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี(ปอท.) ได้แสดงความเห็นต่อประเด็นนี้ว่า

“...นี่ไง จับให้เห็นเลย แม้อาจจะมีน้อย แต่เคลที่เผยแพร่ส่วนใหญ่ ก็จะเป็นข่าวใหญ่ ที่ รมว.DE ลงพื้นที่ด้วยตนเอง ซึ่งช่วงแรก ๆ ตั้งแต่ กพ.63 ข่าวปลอม จะชุกมาก จำได้ว่า ตอนนั้นก็หัวฟูเลย โดยเฉพาะช่วงแรกที่จะมีเรื่องลือขบยหน้ากากอนามัย...”²³⁸

เมื่อเปรียบเทียบกับสถานการณ์ปัจจุบันแล้ว จะเห็นได้ว่าจำนวนคดีมีสัดส่วนที่ไม่สอดคล้องกับระดับความรุนแรงของข่าวปลอมที่เผยแพร่บนโลกออนไลน์ปัจจุบัน

“...จำนวนคดีทั้งหมดในปี 2563 ของ ปอท. มีทั้งสิ้น 72 คดี โดยแบ่งเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับข่าวปลอมโควิดและประกาศเคอร์ฟิว มีทั้งสิ้น 30 คดี ซึ่งการนำคดีเข้าสู่กระบวนการพิจารณาจะพิจารณาจากความสอดคล้องของข้อความว่ามีความเชื่อมโยงกับ พรบ.คอมฯ ข้อที่ 14 หรือไม่ โดยเฉพาะในประเด็นการนำข้อมูลเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์อันเป็นเท็จที่สร้างความตื่นตระหนกให้แก่ประชาชน โดย ปอท. ไม่ได้จัดทำสรุปรายงานประจำปีที่ลงรายละเอียดเป็นการเฉพาะ แต่จะระบุเพียงข้อหา และลิงค์บัญชีเฟซบุ๊กที่ใช้เผยแพร่ข่าวปลอมเท่านั้น...”²³⁹

ทั้งนี้ ความแน่นอนของการดำเนินคดีนั้น ปอท. จะเลือกดำเนินคดีกับโพสต์ที่ตั้งค่าเป็นโพสต์สาธารณะเท่านั้น รวมทั้งผู้นำเข้าข่าวปลอมเข้าสู่ระบบเป็นคนแรกจะถูกดำเนินคดีเช่นเดียวกับผู้ที่นำข้อมูลไปเผยแพร่ลำดับต่อมา

“...ใครจะไปหาได้ล่ะ ถูกมั้ย มันหาไม่ได้หรอก ต้นตอและคนโพสต์มันก็เหมือน ๆ กันหมด ถ้าเขาปิดการมองเห็นไม่ให้เป็น public โพสต์นั้นมันก็ไม่ถือว่าส่งผลกระทบต่อประชาชนทั่วไป ซึ่งการที่เราสืบค้นจาก keyword เราก็จะดำเนินคดีกับโพสต์ที่เป็น public เท่านั้น ส่วนการดำเนินคดีไม่ว่าจะเป็นมือหนึ่ง มือสอง หรือมือสามก็ถือว่าเป็นคนนำเข้าข้อมูล...”²⁴⁰

สารวัตร (สอบสวน) กองกำกับการ 3 กองบังคับการปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (ปอท.) ที่ระบุถึงวิธีการเลือกดำเนินคดีกับผู้โพสต์ข่าวปลอม

²³⁸ สัมภาษณ์ ibid.

²³⁹ สัมภาษณ์ ibid.

²⁴⁰ สัมภาษณ์ ibid.

ที่จะดำเนินคดีกับโพสต์ที่ระบุตัวตนได้ชัดเจนและสร้างความตื่นตระหนกเป็นสำคัญโดยไม่จำเป็นต้องดำเนินคดีกับคนแรกที่น่าข้อมูลเข้าสู่ระบบเท่านั้น เนื่องจากมีข้อจำกัดต่อการสืบค้น ที่ว่า

“...ก็เพราะเราหาคนแรกไม่เจอ เราหาเจอแต่คนที่โพสต์ขึ้นมา ซึ่งส่วนใหญ่จะเลือกเอาคนที่พิสูจน์ตัวบุคคลง่าย ๆ ซึ่งโพสต์ไหนที่ยังพิสูจน์ตัวตนไม่ได้ เราก็จะปักไว้ก่อน แม้จะโพสต์คนแรก ๆ และมียอดไลค์ยอดแชร์เยอะก็ตาม เพราะกลุ่มนี้คืออวตาร โดยตาม ป.วิอาญา จะเป็นคดีที่ไม่ปรากฏตัวผู้กระทำความผิด พอไม่ปรากฏตัวก็ต้องรอ 3 เดือน และเราก็ทำอะไรไม่ได้ ถึงสั่งฟ้องก็จริงแต่ว่า ไม่ปรากฏตัวผู้กระทำความผิด...”²⁴¹

อย่างไรก็ดี ผู้กระทำความผิดส่วนใหญ่มักเป็นผู้กระทำครั้งแรก จึงทำให้บทลงโทษที่ได้รับมีระดับที่ต่ำเพียงโทษปรับ และไม่พบว่ามีความผิดซ้ำหรือพลอมโควิดใดที่ต้องโทษเข้าเรือนจำอย่างแท้จริง อันเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การดำเนินคดีเกี่ยวกับชาวพลอมมีสัดส่วนที่ต่ำ และผู้คนไม่เกรงกลัวต่อการกระทำความผิด เพราะอาจเห็นว่าทำผิดแล้วไม่ต้องรับโทษ

ทั้งนี้ การดำเนินคดีกับผู้ที่เป็นคนสร้างชาวพลอมคนแรกกับผู้ส่งต่อชาวพลอมจะถูกดำเนินคดีในลักษณะความผิดเดียวกัน

“...จะดำเนินตาม พรบ.คอม เช่น นาย A ไปคัดลอกข้อความมาแล้ว อัปโหลดขึ้นบนอินเทอร์เน็ตก็ถือว่าเป็นคนนำข้อมูลเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์แล้ว ซึ่งถ้าเผยแพร่ก็จะเป็นกรณีแชร์กรณีเดียวกับโพสต์เป็นคนแรกเลย...”

“...ส่วนมากก็แค่โทษปรับ ไม่ถึงกับจำคุก เพราะว่าเป็นความผิดครั้งแรก ส่วนใหญ่ศาลจะปรับที่ 30,000 บาท ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ที่เผยแพร่ชาวพลอมโควิด มักจะเป็นหน้าใหม่ ไม่ใช่ผู้กระทำความผิดซ้ำ ถ้าศาลลงให้มีโทษจำคุกมักจะให้โทษจำคุก รอลงอาญาระยะเวลา 1-2 ปี ถ้าหากว่ายังกระทำความผิดซ้ำเขาถึงจะถูกบวกโทษ จากนั้นค่อยให้จำคุกจริง...”²⁴²

การดำเนินคดีต่อผู้กระทำความผิด และการพิสูจน์ตัวบุคคลส่งผลกระทบต่อจำนวนคดีที่ ปอท. ดำเนินการ เนื่องจาก ปอท. ไม่เพียงแต่จะต้องพิสูจน์ตัวบุคคลให้ชัดเจนแล้ว แต่ยังต้องพิจารณาว่าข้อความพลอมเหล่านั้นเป็นข้อความที่สร้างความตื่นตระหนกด้วยหรือไม่ จึงจะสามารถดำเนินคดีได้ตามมาตรา 14 ของ พรบ.คอมพิวเตอร์ อย่างไรก็ตาม แม้ว่า ปอท. จะพิสูจน์ทราบตัวบุคคลได้อย่างชัดเจนแล้ว แต่ ปอท. มักจะไม่ดำเนินคดีกับผู้สูงอายุ และจะดำเนินคดีกับคนที่ทำงานมากกว่า

²⁴¹ สัมภาษณ์ ibid.

²⁴² สัมภาษณ์ ibid.

อย่างไรก็ตาม เมื่อ 13 มีนาคม 2563 อธิบดีรัฐมนตรีพุทธิพงษ์ได้สั่งการให้ ศูนย์ปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (ศปอส.ตร.) ตรวจสอบข่าวปลอมอย่างจริงจัง ต่อเนื่อง และจะดำเนินคดีกับผู้โพสต์ข้อความอันเป็นเท็จทุกราย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสืบสวนจับกุม ทั้งหมด 4 กรณีได้สำเร็จต่อกรณีการเผยแพร่ข่าวปลอมในช่วงเดือนมีนาคม 2563 ได้แก่ 1) น.ส.พัชราภรณ์ (ไม่ขอเปิดเผยนามสกุล) ใช้ Facebook โพสต์ข้อความว่า “บางบัวทอง-บางใหญ่ มีผู้ติดเชื้อโควิด-19 แต่ปิดข่าว” ซึ่งกระทรวงสาธารณสุข ตรวจสอบพร้อมชี้แจงว่าเป็นข่าวปลอม 2) น.ส.เสาวภา (ไม่ขอเปิดเผย นามสกุล) ผู้ใช้ Facebook โพสต์ข้อความอันเป็นเท็จตามที่กระทรวงสาธารณสุขชี้แจงว่าเป็นข่าวปลอม เช่นกัน ว่า “พวง.ขับรถบรรทุกผลไม้ ติดเชื้อไวรัสโควิด-19 เสียชีวิต” เบื้องต้นผู้โพสต์ยอมรับว่าโพสต์จริง 3) นายธีรเมศร์ (ไม่ขอเปิดเผยนามสกุล) ได้ใช้ Facebook โพสต์ข้อความอันเป็นเท็จว่า “พนักงาน ขับรถบรรทุกผลไม้ ติดเชื้อไวรัสโควิด-19 เสียชีวิต (เมืองสุพรรณ)” เบื้องต้นผู้โพสต์ยอมรับว่าโพสต์จริง และ 4) นายณัฐพล (ไม่ขอเปิดเผยนามสกุล) ซึ่งใช้ Facebook โพสต์ข้อความอันเป็นเท็จว่า “มีเด็กติดเชื้อ ไวรัสโควิด-19 ที่โรงเรียนย่านนครปฐม” เป็นต้น²⁴³

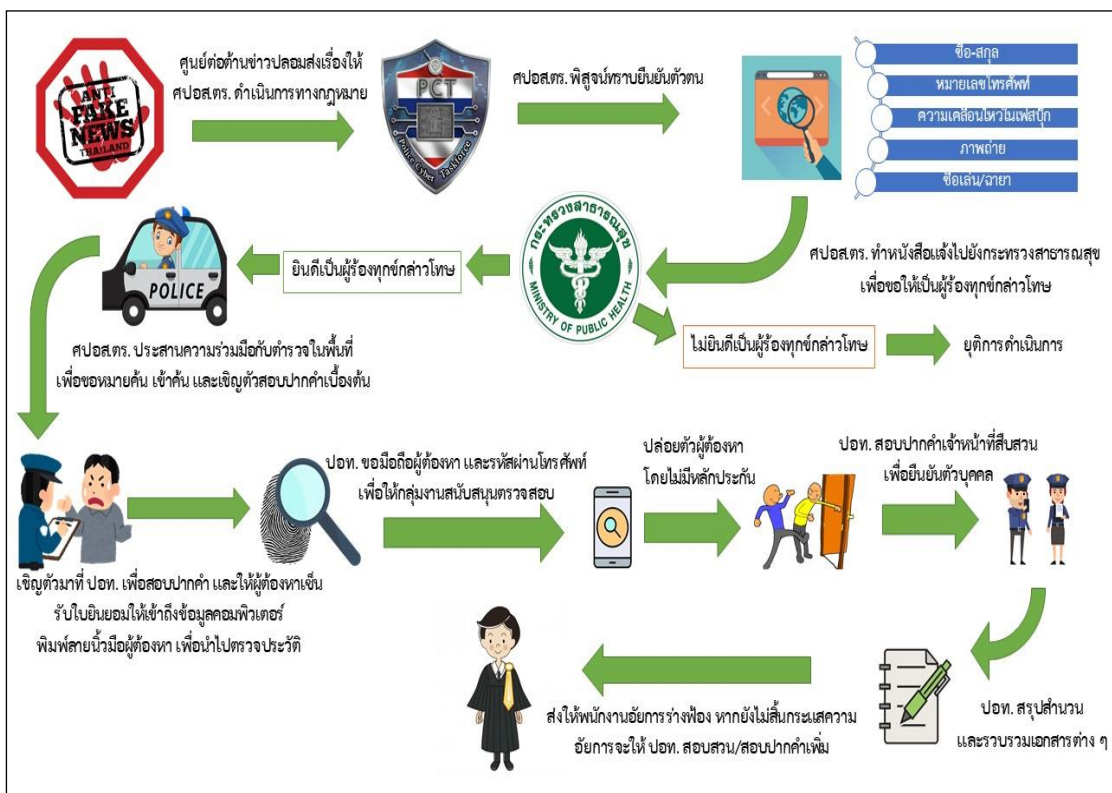
ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า แม้ ปอท. จะเป็นตัวแสดงหลัก แต่กระบวนการทำงานตั้งแต่ ต้นน้ำถึงปลายน้ำมิได้ดำเนินการโดย ปอท. เพียงหน่วยเดียว โดยมีการบูรณาการกับหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม และ ศูนย์ปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (ศปอส.ตร.) ซึ่งกระบวนการจับกุม/สืบสวนสอบสวนผู้เผยแพร่ข่าวปลอมโควิด-19 ของ ปอท. ภายหลังจากการตรวจสอบข่าวปลอมของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม มีดังนี้

“...ศปอส.ตร. ตรวจเช็คผ่านการสืบค้นจาก keyword ว่า ข้อความนี้ เป็นข่าวปลอมหรือไม่ โพสต์ข้อความเมื่อไหร่ รวมทั้งพิสูจน์ทราบยืนยันตัวตน เช่น ชื่อ เบอร์โทร ความเคลื่อนไหวใน Facebook ยิ่งถ้าเคยไลฟ์มาก่อนจะทำให้ตำรวจ สามารถมั่นใจได้ว่าถูกตัวแน่นอน (ส่วนใหญ่พบว่าผู้กระทำผิดมักใช้บัญชี Facebook เป็น ชื่อ-สกุลจริง ภาพถ่ายจริง ชื่อเล่น เบอร์โทรจริง จึงทำให้ง่ายต่อการพิสูจน์ตัวตนได้) จากนั้น ศปอส.ตร. จะทำหนังสือแจ้งไปยังกระทรวงสาธารณสุขเพื่อขอให้เป็นผู้ร้องทุกข์กล่าวโทษ เนื่องจากข่าวโควิดเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสุขภาพ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับว่าเขาจะเอาด้วยหรือไม่ เพราะถ้าไม่เอาด้วยเรื่องก็ไม่สามารถไปต่อได้ จากนั้น ศปอส.ตร. จะประสานความร่วมมือกับตำรวจในพื้นที่เพื่อขอหมายค้น เข้าค้น และ เชิญตัวสอบปากคำเบื้องต้น รวมทั้งเชิญตัวมาที่ ปอท. เพื่อสอบปากคำตาม กระบวนการต่าง ๆ และให้ผู้ต้องหาเซ็นรับใบยินยอมให้เข้าถึงข้อมูลคอมพิวเตอร์

²⁴³ จส100, "กระทรวงดิจิทัลฯ เอาจริงจับคนปล่อยข่าวปลอมโควิด-19 จำนวน 4 ราย," (14 มีนาคม 2563), <https://www.js100.com/en/site/news/view/84194>.

จากนั้นจะพิมพ์ลายนิ้วมือผู้ต้องหา เพื่อนำไปตรวจประวัติ โดยก่อนปล่อยตัวผู้ต้องหาโดยไม่มีหลักประกัน ปอท. จะขอมือถือผู้ต้องหา และรหัสผ่านเข้าใช้งานแอปพลิเคชันต่างๆ เพื่อให้กลุ่มงานสนับสนุนตรวจสอบ เนื่องจาก ปอท. มีอำนาจตรวจสอบได้เอง นอกจากนี้แล้ว ปอท. จะสอบปากคำเจ้าหน้าที่สืบสวนเพื่อยืนยันตัวบุคคลด้วย เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการสรุปสำนวน และนำเอกสารต่าง ๆ รวมเข้าสำนวนส่งให้พนักงานอัยการร่างฟ้อง ซึ่งหากยังไม่สิ้นกระแสความอัยการก็จะให้พนักงานสอบสวนสอบปากคำเพิ่ม...”²⁴⁴

ภาพ 64 กระบวนการสืบสวน/สอบสวนของ ศปอส.ตร. และ ปอท.

หมายเหตุ: ตารางข้างต้นเกิดจากการสังเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัยที่มาจากกรณีสัมภาษณ์สารวัตร (สอบสวน) กองกำกับการ 3 กองบังคับการปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (ปอท.)

อย่างไรก็ดี แม้กระบวนการดำเนินคดีต่อผู้กระทำความผิดจะมีหลายขั้นตอน แต่เมื่อคดีไปถึงศาลแล้วศาลพิจารณาแล้วสั่งไม่ฟ้องกรณี ซึ่งกรณีนี้ไม่ได้หมายความว่าศาลไม่รับพิจารณา แต่

²⁴⁴ สัมภาษณ์ สารวัตร(สอบสวน).กองกำกับการ 3 กองบังคับการปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี(ปอท.), 2 กุมภาพันธ์ 2564.

ข้อความที่แชร์นั้นยังไม่ถึงระดับที่ต้องโทษ โดยสารวัตร(สอบสวน) กองกำกับการ 3 กองบังคับการปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (ปอท.) ได้อ่านข้อความที่ศาลกล่าวให้ทราบถึงเหตุผลว่า

“...ศาลให้เหตุผลว่า ข้อความตามคำร้องไม่มีลักษณะที่ทำให้ประชาชนหลงเชื่อจนเป็นเหตุให้ประชาชนทั่วไปเกิดความตื่นตระหนกจนเกิดความเสียหายต่อประชาชน พยานหลักฐานของผู้ร้องจึงยังไม่เพียงพอให้น่าเชื่อว่ามีเหตุตามกฎหมายที่จะเข้าตรวจค้นสถานที่ตามคำสั่ง...”

กฎหมายของไทยยังไม่ถือว่ามึระดับที่รุนแรงจนสามารถสร้างความเกรงกลัวต่อผู้กระทำผิดได้ ขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาถึงระดับการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายกลับพบว่าผู้บังคับใช้กฎหมายยังคงมีความลังเล เนื่องจากเลือกปฏิบัติและไม่ได้ลงโทษผู้กระทำผิดอย่างเท่าเทียมทุกคน แต่เลือกที่จะดำเนินคดีกับบัญชีผู้ใช้ออนไลน์ที่เจ้าหน้าที่สามารถพิสูจน์ตัวบุคคลได้ชัดเจนเท่านั้น แม้ว่าบุคคลดังกล่าวจะเป็นเพียงผู้ที่แชร์ข้อมูลต่อมาอีกทอดหนึ่งและไม่ได้เป็นผู้สร้างเนื้อหาข่าวปลอมนั้น ๆ เป็นรายแรกก็ตาม นอกจากนี้ยังพบว่า การดำเนินคดีจะเลือกเฉพาะเนื้อหาข่าวที่ส่งผลกระทบต่อภาพรวมของประเทศและความตื่นตระหนกเท่านั้น ขณะที่ข่าวปลอมอื่น ๆ ที่ไม่ตรงกับเกณฑ์ข้างต้น จะไม่ถูกรับไว้พิจารณาอย่างที่ควรจะเป็นเพื่อสร้างความกลัวไม่ให้ผู้อื่นกระทำผิดตามอย่างไรก็ดีเมื่อพิจารณาถึงความรวดเร็วของการดำเนินคดีจะเห็นได้มีความรวดเร็วในการดำเนินคดีแต่มีความล่าช้าในการตรวจสอบบุคคลก่อนส่งมอบให้พนักงานสอบสวนหรือส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3) ความรวดเร็ว

โดยรวมแล้วเมื่อพิจารณาจากภาพที่ 46 จะเห็นได้ว่ากระบวนการดำเนินคดีทางอาญาแก่ต่อผู้กระทำผิดของ ปอท. มีหลายขั้นตอน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ต้องใช้ระยะเวลาจำนวนมากและอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน จึงทำให้การเร่งรัดหรือการกำหนดห้วงเวลาที่ชัดเจนอาจจะทำไม่ได้กับทุกเคส อย่างไรก็ตาม โดยรวมแล้วที่ผ่านมาระยะเวลาการดำเนินคดีของ ปอท. สามารถใช้ระยะเวลาเร็ว คือ 2 เดือน

“...เร็วที่สุดคือ 2 เดือน ส่วนช้าที่สุดหะหะหะ ทุกวันนี้ยังดำเนินคดีอยู่เลย เพราะวาระกระบวนการต่าง ๆ และช่วงนั้นเป็นช่วงโควิด ผู้ต้องหาได้แจ้งว่าถ้าเขาเดินทางข้ามจังหวัด เขาจะต้องขอใบฯ แม้จะดูเหมือนเป็นข้ออ้าง แต่ก็เป็ข้ออ้างที่เข้าใจได้มันเป็นเรื่องจริงที่เราต้องรับฟัง...”²⁴⁵

²⁴⁵ สัมภาษณ์ ibid.

อย่างไรก็ตาม ปอท. ระบุว่า การดำเนินการสามารถยื่นขอระยะเวลาได้ภายหลังจากที่หน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องได้รวบรวมพยานหลักฐานและพิสูจน์ทราบตัวบุคคลได้แล้ว การส่งตัวมาดำเนินคดีต่อที่ ปอท. ก็จะยื่นขอระยะเวลาดำเนินคดีเหลือเพียง 1 วัน

“...ปอท. สามารถทำได้ภายในวันเดียว ซึ่งรวมทั้งการขอหมายค้น เข้าค้น และเชิญตัวมาสอบสวน เป็นเหตุการณ์เกิดขึ้นเร็วมาก ที่ทำได้รวดเร็วเพราะว่า ก่อนหน้าเราสามารถพิสูจน์ตัวตนได้แล้ว และมีเหตุน่าเชื่อได้ว่าบุคคลนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับจริง...”²⁴⁶

ภายใต้การดำเนินมาตรการด้วยวิธีทางตามกฎหมายของไทยเพื่อควบคุมการสื่อสารในสถานการณ์ปัจจุบันได้เกิดข้อวิพากษ์วิจารณ์เช่นกันว่าเป็นการใช้อำนาจเกินควรหรือไม่ และมาตรการป้องกันข่าวปลอมจะต้องดำเนินด้วยมาตรการทางอาญาเท่านั้นหรือ รวมทั้งเกิดกระแสความไม่เห็นด้วยของภาคประชาชนต่อการตรวจสอบข่าวสารว่าไม่ครบถ้วนจำกัดเพียงแค่ภาครัฐที่ดำเนินการผ่านศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมเพียงช่องทางเดียว เนื่องจากอาจทำให้เกิดอคติ (bias) ในการตรวจสอบ ทำให้เลือกตรวจสอบข่าวสารที่ไม่ครอบคลุม โดยมุ่งตรวจสอบเป็นการเฉพาะข่าวที่เกี่ยวข้องกับภาครัฐโดยตรง จึงทำให้มีการพิจารณาว่า ช่องทางการตรวจสอบของรัฐเพียงช่องทางเดียวของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม อาจจะไม่เพียงพอเมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลข่าวสารที่มีจำนวนมากในแต่ละวันและแพร่ระบาดอย่างรวดเร็วบนโลกออนไลน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 เป็นสิ่งจำเป็นต้องได้รับการตรวจสอบโดยด่วน

อย่างไรก็ดี ผู้ที่ถูกดำเนินคดีกรณีเผยแพร่ข้อความอันเป็นเท็จเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์จาก ปอท. ส่วนใหญ่พบว่า มีความรู้สึกกลัวเนื่องจากไม่ได้คาดการณ์มาก่อนว่าตำรวจจะสามารถตรวจสอบพบ รวมทั้งไม่คาดคิดว่าเพียงแค่พิมพ์ข้อความเท็จเข้าสู่ระบบออนไลน์จะถูกดำเนินคดีทางอาญาและมีบทลงโทษสูงถึงขั้นจำคุก ซึ่งภายหลังจากถูกจับกุมผู้โพสต์ข้อความดังกล่าวยอมรับทราบเข้าใจถึงข้อกฎหมายที่เจ้าหน้าที่ตำรวจแจ้งให้ทราบ และได้ทำการลบโพสต์ดังกล่าวด้วยความสมัครใจ พร้อมกับรับปาก พนักงานสอบสวนว่าจะไม่โพสต์ข้อความที่เป็นข่าวปลอม บิตเป็อนในลักษณะดังกล่าวนี้อีก²⁴⁷ เช่นเดียวกับการให้สัมภาษณ์ของสารวัตร(สอบสวน)กองกำกับการ 3 กองบังคับการปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (ปอท.) ว่า

“...เขาบอกว่าจะไม่ทำอีกแล้ว ไม่คิดว่าโพสต์อย่างงี้มันจะเป็นประเด็นขึ้นมาได้...”²⁴⁸

²⁴⁶ สัมภาษณ์ ibid.

²⁴⁷ ผู้จัดการออนไลน์, "ตร.แถลงผลจับคนโพสต์และแชร์ข่าวปลอม 8 ราย," (26 มิถุนายน 2563), <https://mgronline.com/uptodate/detail/9630000066011>.

²⁴⁸ สัมภาษณ์ สารวัตร(สอบสวน)กองกำกับการ 3 กองบังคับการปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี(ปอท.), 2 กุมภาพันธ์ 2564.

5.1.3 กระทรวงสาธารณสุข

กระทรวงสาธารณสุขถือเป็นหน่วยงานรัฐที่สำคัญหน่วยหนึ่งของประเทศที่รับผิดชอบด้านสาธารณสุข และสุขภาพ โดยพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม ปี 2545 หมวด 19 มาตรา 42 ได้ระบุว่า กระทรวงสาธารณสุข มีอำนาจหน้าที่ เกี่ยวกับการสร้างเสริมสุขภาพอนามัย การป้องกัน ควบคุม รักษาโรคภัย การฟื้นฟูสมรรถภาพของประชาชน และราชการอื่นตามที่มีกฎหมาย กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงสาธารณสุข หรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ทั้งนี้ กระทรวงสาธารณสุขสามารถจำแนกกลุ่มงานออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1) *กลุ่มภารกิจด้านพัฒนาการแพทย์* มีภารกิจเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาการด้าน การบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพ โดยการศึกษา วิจัย พัฒนาและถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีการ บำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพ ตลอดจนการจัดระบบความรู้และสร้างมาตรฐานการแพทย์แผนไทยและ การแพทย์ทางเลือกเพื่อนำไปใช้ในระบบบริการสุขภาพ ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ

2) *กลุ่มภารกิจด้านพัฒนาการสาธารณสุข* มีภารกิจเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาการด้าน ส่งเสริมสุขภาพ การควบคุมและป้องกันโรค โดยการศึกษา วิจัย พัฒนา และถ่ายทอดองค์ความรู้และ เทคโนโลยีการส่งเสริมสุขภาพ การควบคุมโรค เพื่อนำไปใช้ในระบบบริการสุขภาพ ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชน มีสุขภาพแข็งแรงที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ

3) *กลุ่มภารกิจด้านสนับสนุนงานบริการสุขภาพ* มีภารกิจเกี่ยวกับการสนับสนุนการ ดำเนินงานของหน่วยบริการสุขภาพ โดยพัฒนาระบบและกลไกที่เอื้อต่อการจัดบริการสุขภาพ ระบบ สุขภาพของประชาชน และการคุ้มครองผู้บริโภคด้านบริการสุขภาพและด้านผลิตภัณฑ์สุขภาพ เพื่อให้ ประชาชนสามารถดูแลตนเองและได้รับบริการจากหน่วยบริการที่มีคุณภาพและได้มาตรฐาน

สำหรับ สำนักงานปลัดกระทรวง มีภารกิจเกี่ยวกับการพัฒนานโยบายและแผน ด้านสุขภาพ บริหารจัดการด้านแผนงาน คน และงบประมาณของกระทรวง การกำกับดูแลและ ประสานงานสาธารณสุขในพื้นที่ การพัฒนาระบบการเงินการคลังด้านสุขภาพ การผลิตและพัฒนา กำลังคนด้านสุขภาพ การพัฒนากฎหมายด้านสุขภาพและการพัฒนางานสาธารณสุขระหว่างประเทศ²⁴⁹

²⁴⁹ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, "พ.ร.บ.ปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545," (2545), <http://web.krisdika.go.th/data/law/law2/%BB33/%BB33-20-9999-update.pdf>.

อย่างไรก็ดี ภายใต้สถานการณ์โควิด-19 กระทรวงสาธารณสุขได้ปรับบทบาทโดยให้ความสำคัญกับการกิจด้านการเผยแพร่ข่าวสารเพิ่มขึ้น โดยแถลงการณ์สำนักนายกรัฐมนตรี ในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 137 ตอนที่ 24 ก ลงวันที่ 25 มีนาคม 2563 เรื่อง การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน ปี 2548 ได้ระบุให้ กระทรวงสาธารณสุข หรือศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ให้คำชี้แจงต่อประชาชน กรณีมีข้อสงสัยต่อข่าวลือหรือข่าวที่ไม่ปรากฏแหล่งที่มา ผ่านหมายเลขโทรศัพท์ 1111²⁵⁰

สำนักสารนิเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ถือเป็นส่วนงานที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์และการสื่อสารแก่ประชาชน รวมทั้งการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมที่มีประสานงานขอรับการตรวจสอบข่าวปลอมด้านสุขภาพในช่วงโควิด-19 สม่าเสมอ ดังจะเห็นได้จากคำอธิบายของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมในเว็บไซต์เมื่อต้องการชี้แจงข้อเท็จจริงก็มีช่องทางแหล่งที่มาของการตรวจสอบว่ามาจากสำนักสารนิเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข

ในช่วงต้นของสถานการณ์โควิด-19 ปัญหาเกี่ยวกับข่าวปลอมเริ่มมีระดับเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในต่อกรณีโรคปอดอักเสบที่เกิดขึ้นจากเชื้อไวรัสโคโรนา จึงทำให้ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมจัดการประชุมพิเศษขึ้นที่กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ศูนย์ราชการแจ้งวัฒนะ กทม. เมื่อ 29 มกราคม 2563 เพื่อขอทราบความเห็น ข้อเท็จจริง และความร่วมมือร่วมกับกระทรวงสาธารณสุข และเจ้าหน้าที่ตำรวจ กองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (ปอท.) เพื่อใช้ดำเนินการตามกฎหมาย กล่าวโทษดำเนินคดีกับผู้โพสต์ผู้แชร์ข่าวอันเป็นเท็จ ตามคำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ต้องการให้ดำเนินการอย่างรวดเร็วเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการส่งต่อข้อมูลซึ่งจะทำให้ประชาชนตื่นตระหนก²⁵¹

²⁵⁰ กระทรวงสาธารณสุข, "แนวทางปฏิบัติด้านสาธารณสุขเพื่อการจัดการภาวะระบาดของโรคโควิด-19 ในข้อกำหนดออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 (ฉบับที่ 1)," (3 เมษายน 2563), https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/file/g_other/g_other02.pdf.

²⁵¹ กลุ่มภารกิจด้านข่าวและสื่อมวลชนสัมพันธ์ สำนักสารนิเทศ, "ประชุมร่วมกับศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม," (29 มกราคม 2563), [https://pr.moph.go.th?url=gallery/detail/5/06/137850/ประชุมร่วมกับศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม%20\(Anti-Fake%20News%20Center\)](https://pr.moph.go.th?url=gallery/detail/5/06/137850/ประชุมร่วมกับศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม%20(Anti-Fake%20News%20Center)).

ตัวอย่างข่าวปลอมที่กระทรวงสาธารณสุขชี้แจงให้แก่ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมเมื่อปี 2563

1) กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุขปกปิดข้อมูลจำนวนผู้ที่รอผลตรวจเชื้อโควิด-19

จากการเผยแพร่ข้อความพร้อมภาพระบุถึงการปกปิดข้อมูลเกี่ยวกับตัวเลขที่รอผลตรวจทางห้องปฏิบัติการ ขอผู้ป่วยที่เข้าเกณฑ์สอบสวนโรคในรายงานในเว็บไซต์ของกรมควบคุมโรค ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้ดำเนินการตรวจสอบข้อเท็จจริงกับกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข พบว่า เป็นข้อความปลอม พร้อมชี้แจงเหตุผลที่ตัวเลขไม่สอดคล้องกันว่า ห้องปฏิบัติการรายงานเฉพาะผู้ติดเชื้อยืนยันเท่านั้นจึงทำให้ตัวเลขการรายงานไม่สัมพันธ์กัน กรมควบคุมโรคจึงตัดการรายงานส่วนนี้ออก เพื่อลดความสับสนในการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ต่อ และยืนยันว่าการดำเนินงานด้านข้อมูลเกี่ยวกับโควิด-19 มีความโปร่งใสตามมาตรฐานวิชาชีพ²⁵²

ภาพ 65 ข่าวปลอมกรมควบคุมโรคปกปิดข้อมูลจำนวนผู้ที่รอผลตรวจเชื้อโควิด-19

กรมควบคุมโรค แก้อายรายงานย้อนหลังทั้งหมด ด้วยการลบตัวเลขผู้รอผลตรวจออกทั้งหมดทำไม่ครับ?
 เพราะคนตรวจสอบได้วารวันหนึ่งตรวจไปก็เคส-ตกค้างก็เคสไขใหม่? ทำแบบนี้ได้หรือ?
 #โควิด_19 #กรมควบคุมโรค #กระทรวงสาธารณสุข #เคอร์ฟิว

ที่มา : <https://voicetv.co.th/read/iloSwTHZN>

2) อาการเตือนโควิด-19 จากกระทรวงสาธารณสุข

จากกรณีที่มีการโพสต์และแชร์ข้อความในสื่อต่างๆ ถึงอาการเตือนของการติดเชื้อโควิด-19 ให้เช็กตัวเองทุกวัน โดยระบุว่าข้อมูลมาจากกระทรวงสาธารณสุข (สธ.) ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมได้ตรวจสอบข้อเท็จจริงจากกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข พบว่าข้อมูลดังกล่าวเป็นข่าวปลอม พร้อมชี้แจงว่า ข้อมูลนั้นกระทรวงสาธารณสุขไม่ได้เป็นผู้ให้ข้อมูล โดยอาการที่สังเกตได้ คือ ไอ มีน้ำมูก เจ็บคอ จมูกไม่ได้กลิ่น ลิ้นไม่รับรส โดยอาจมีเพียงอาการใดอาการหนึ่ง หรือเริ่มมีอาการใดก่อน

²⁵² ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม, "ข่าวปลอม อายาแชร์! สธ.ปกปิดข้อมูล จำนวนผู้ที่รอผลตรวจเชื้อ Covid-19," (5 เมษายน 2563), <https://www.antifakenewscenter.com/ข่าวปลอม-อายาแชร์-สธ-ปกป/>.

ภาพ 66 ชาวปลอมอาการเตือนโควิด-19 สรุปรจากกระทรวงสาธารณสุข

สัญญาณ Covid-19 สัญญาณ ๒5 น่าจะช่วยกันได้บ้าง
อาการวันต่อวัน

<p>วันที่ 1-3</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. คัดจมูก 2. ปวดในคอเล็กน้อย 3. ไม่มีไข้ ไม่มีเหงื่อ 4. กินดื่มปกติ <p>วันที่ 4</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. เจ็บคอเล็กน้อย 2. หูดเริ่มขึ้นบนคอ 3. ไข้ปกติ 36.5°C 4. รวมตัวกันกรอกัน 5. ปวดหัวเล็กน้อย 6. ท้องอืดเล็กน้อย 7. รู้สึกเหนื่อย <p>วันที่ 5</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ปวดในคอ หูด เริ่ม 2. อ่อนเพลียเล็กน้อย 3. ปวดหัว 36.5° -36.7°C <p>วันที่ 6</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ปวดหัว 37 ° C+ 2. ไอแห้ง 3. ปวดคอขณะกินพูด 4. อ่อนเพลีย กลืนน้ำ 5. หายใจลำบากเป็นครั้งคราว 6. นิ้วมือเริ่มปวด 7. ท้องร่วง อ่อนเพลีย 	<p>วันที่ 7</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. มีไข้ 37.4° -37.8°C 2. ไอต่อเนื่อง มีเสมหะ 3. ปวดร่างกาย/ศีรษะ 4. ท้องร่วงมาก 5. อ่อนเพลีย <p>วันที่ 8</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ไข้ 38°C+++ 2. หายใจลำบาก 3. ไอต่อเนื่อง 4. ปวดหัว รื้อต่อ กลืนน้ำ 5. อ่อนเพลียปวด 	<p>วันที่ 9</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ไม่มีไข้ และเหงื่อ 2. ไข้สูงมาก 3. อาการทรุดลงมาก 4. ต้องใส่ตู้เพื่อหายใจ <p>อาการในวันที่ 9 ต้องตรวจเลือด CT Scan ทุกราย</p>
---	---	--

เช็กตัวเองแบบนี้ทุกเช้า

หากมีอาการผิดปกติทางใจให้รีบไปพบแพทย์
10 วินาที ซึ่งถ้าทราบอาการผิดปกติโดย
ไม่มีหรือมีอาการอย่างอื่น
เช่น หมดสติ อ่อนเพลีย
ยังไม่ถึงขั้นวิกฤต
ซึ่งเป็นการแจ้งเตือนพื้นฐานว่าเรายังไม่วิกฤต

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com/>

ป้องกันโควิด-19 ด้วยผ้าอนามัยประคบกับหน้ากาก

จากกรณีการเผยแพร่ภาพในสื่อออนไลน์ต่าง ๆ เรื่อง การป้องกันโควิด-19 ด้วยผ้าอนามัยประคบกับหน้ากาก กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุขได้ชี้แจงข้อเท็จจริงต่อศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมว่า ข่าวดังกล่าวไม่เป็นความจริง พร้อมให้เหตุผลว่า ภายในผ้าอนามัยจะมีสาร Super Absorbent Polymer ที่ดูดซับน้ำได้ในปริมาณมาก เพื่อดูดซับเลือดจากประจำเดือน เช่น สารโพลีอะครีลิกแอซิด (Polyacrylic Acid) สารโซเดียมโพลีอะครีเลต (Sodium Polyacrylate) เป็นต้น ซึ่งหากมีการสูดดมเข้าไป อาจจะทำให้เกิดอาการระคายเคืองทางเดินหายใจ ปวดศีรษะ และเวียนศีรษะได้²⁵³

ภาพ 67 ชาวปลอมป้องกันโควิด-19 ด้วยผ้าอนามัยประคบกับหน้ากาก

ที่มา : <https://www.antifakenewscenter.com/>

²⁵³ "ชาวปลอม อย่าแชร์! ป้องกันโควิด-19 ด้วยผ้าอนามัยประคบกับหน้ากาก," (25 มีนาคม 2563), <https://www.antifakenewscenter.com/ชาวปลอม-อย่าแชร์-ป้อง/>.

ทั้งนี้ ในช่วงโควิด-19 สำนักสารนิเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุขเปิดช่องทางให้ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการติดตามข้อมูลข่าวสาร และสอบถามข้อสงสัยผ่าน 9 ช่องทาง ได้แก่

- 1) เบอร์ติดต่อ : 0 2590 1311-2, 0 2590 1401-2
- 2) โทรสาร : 0 2591 8612-3
- 3) อีเมล : mophpr@gmail.com
- 4) เว็บไซต์ : <https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/index.php>
- 5) Facebook: www.facebook.com/thaimoph (ไทยรู้สู้โควิด)
- 6) Twitter : @pr_moph
- 7) อินสตาแกรม : healthmoph
- 8) ยูทูบ : moph channel
- 9) ติ๊กต็อก : healthmoph

นอกจากการตรวจสอบข่าวปลอมและการประชาสัมพันธ์ให้แก่ประชาชนทราบข้อเท็จจริงแล้ว สำนักปลัดกระทรวงสาธารณสุขยังได้จัดการประชุมอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ความรู้แก่บุคลากรให้ทราบถึงข้อเท็จจริงอันนำมาสู่การเป็นส่วนหนึ่งในการสื่อสารที่ถูกต้องต่อไป ดังจะเห็นได้จากที่นายแพทย์ณรงค์ สายวงศ์ รองปลัดกระทรวงสาธารณสุข ได้เป็นประธานจัดการประชุมทางไกลผ่านระบบวิดีโอร่วมกับนายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดทั่วประเทศ ชี้แจงหลักการสื่อสารในภาวะวิกฤตกรณีโควิด-19 เพื่อลดการตื่นตระหนกในชุมชน ลดข่าวปลอม พร้อมให้ความรู้ความเข้าใจในการป้องกันและดูแลตนเองให้กับประชาชน ณ ศูนย์ปฏิบัติการด้านการแพทย์และสาธารณสุข สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข เมื่อ 9 มีนาคม 2563 เป็นต้น²⁵⁴

ภาพ 68 รองปลัดกระทรวงสาธารณสุข เป็นประธานจัดการประชุมทางไกลผ่านระบบวิดีโอ เรื่องการสื่อสารในภาวะวิกฤต ร่วมกับนายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดทั่วประเทศ

ที่มา : <https://pr.moph.go.th/?url=gallery/detail/5/06/139646>.

²⁵⁴ กลุ่มภารกิจด้านข่าวและสื่อมวลชนสัมพันธ์ สำนักสารนิเทศ, "ประชุมทางไกล...การสื่อสารในภาวะวิกฤต," (9 มีนาคม 2563), <https://pr.moph.go.th/?url=gallery/detail/5/06/139646>.

แม้ประชาชนจะสามารถติดต่อกระทรวงสาธารณสุขได้ผ่าน 9 ช่องทางหลัก แต่ในทางปฏิบัติต่อการส่งต่อข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนของกระทรวงสาธารณสุข จะดำเนินการผ่าน 3 ช่องทางหลัก คือ

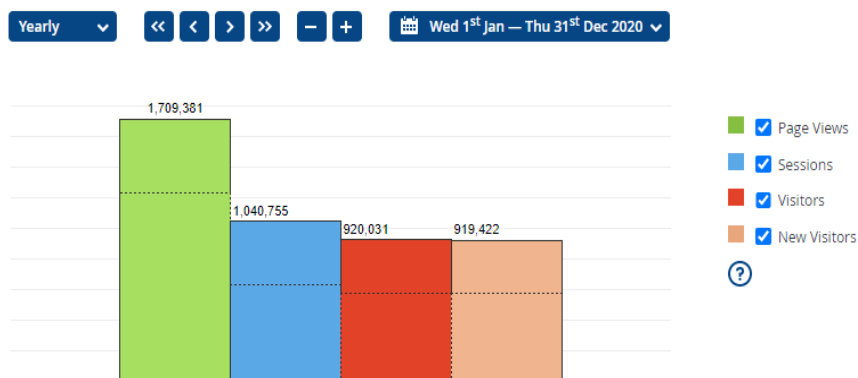
1) Facebook ไทยรัฐสู้โควิด

ปัจจุบัน Facebook ไทยรัฐสู้โควิด มียอดผู้ติดตาม ณ วันที่ 6 มิถุนายน 2564 จำนวน 2,705,384 ผู้ติดตาม โดยเนื้อหาหลักที่นำเสนอจะเกี่ยวข้องกับการรายงานจำนวนผู้ติดเชื้อโควิด-19 รายวันในแต่ละพื้นที่ทั้งไทยและต่างประเทศ และการแชร์ข้อมูลต่อจาก Facebook ศูนย์ข้อมูลโควิด-19 ของกรมประชาสัมพันธ์ โดยไม่ได้นำเสนอข้อมูลเพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องหรือความรู้ที่ทันสมัยสถานการณ์ต่อชาวปทุมที่กำลังเป็นกระแสในโลกออนไลน์รายวัน

2) เว็บไซต์สำนักสารนิเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข

ในปี 2563 เว็บไซต์สำนักสารนิเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข <https://pr.moph.go.th/> มีผู้เข้าชมหน้าเว็บสูงถึง 1,709,381 ครั้ง (ตามภาพที่ 66) เนื่องจากเป็นเว็บไซต์ที่มีข้อมูลหลากหลาย มีการจัดแบ่งหมวดหมู่อย่างชัดเจนที่สะดวกต่อการสืบค้นข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมวดหมู่ข่าวเพื่อมวลชนที่ประชาสัมพันธ์ถึงความคืบหน้าการทำงานของกระทรวงสาธารณสุข และหมวดหมู่บทความสุขภาพที่เน้นการให้ข้อมูลทั่วไปแก่ประชาชนต่อการปฏิบัติตัวเบื้องต้นเพื่อห่างไกลเชื้อโควิด-19 ที่ได้รับความสนใจเป็นพิเศษ

ภาพ 69 ผู้เข้าชมเว็บไซต์สำนักสารนิเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ระหว่าง 1 ม.ค.-31 ธ.ค.63

ที่มา : https://statcounter.com/p11809841/summary/yearly-psvn-labels-bar-2020_2020/

5.1.4 ศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 (ศบค.)

ภายหลังรัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินเมื่อ 24 มีนาคม 2563 เพื่อควบคุมสถานการณ์การระบาดของโรคไข้หวัดใหญ่สายพันธุ์ใหม่ 2019 หรือ โควิด-19 โดยมีสาระสำคัญหลักในการกำหนดห้ามมิให้บุคคลได้ออกนอกเคหสถานภายในระยะเวลาที่กำหนด ห้ามมิให้มีการชุมนุม หรือมั่วสุมกัน ห้ามการเสนอข่าว การจำหน่าย หรือทำให้แพร่หลายซึ่งหนังสือ สิ่งพิมพ์ หรือสื่ออื่นใดที่มีเจตนาบิดเบือนข้อมูลข่าวสาร ห้ามการใช้เส้นทางคมนาคม หรือยานพาหนะ หรือกำหนดเงื่อนไขการใช้เส้นทาง และห้ามการใช้อาคาร หรือเข้าไป หรืออยู่ในสถานที่ใด ๆ²⁵⁵

นอกจากนี้ 25 มีนาคม 2563 นายกรัฐมนตรียังได้ลงนามคำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 5/2563 เรื่อง การจัดตั้งหน่วยงานพิเศษเพื่อปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉินปี 2548 และ 27 มีนาคม 2563 ลงนามในคำสั่งราชการที่ 6/2563 เรื่อง การจัดโครงสร้างของศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 (ศบค.) ขึ้น ซึ่งทำให้ต่อมานายกรัฐมนตรีจึงมีคำสั่งให้ มีการจัดโครงสร้างภายใน ศบค. เพื่อกำหนดโครงสร้างการทำงานของ ศบค. ให้สามารถดำเนินการแก้ไขสถานการณ์ฉุกเฉินที่เป็นไปอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ โดยบูรณาการทำงานร่วมกับภาครัฐหลายหน่วย ดังนี้ 1) สำนักงานเลขาธิการ มีรองเลขาธิการ นายกรัฐมนตรีฝ่ายการเมืองที่นายเกษมหมายเป็นหัวหน้าสำนักงาน 2) สำนักงานประสานงานกลาง ให้เลขาธิการความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.) เป็นหัวหน้าสำนักงาน 3) ศูนย์ปฏิบัติการฉุกเฉินด้านการแพทย์ และสาธารณสุขให้ปลัดกระทรวงสาธารณสุขเป็นหัวหน้าศูนย์ 4) ศูนย์ปฏิบัติการด้านมาตรการป้องกันและช่วยเหลือประชาชน ให้ปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นหัวหน้าศูนย์ 5) ศูนย์ปฏิบัติการกระจายหน้ากาก และเวชภัณฑ์สำหรับประชาชน ให้ปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นหัวหน้าศูนย์ 6) ศูนย์ปฏิบัติการควบคุมสินค้าให้ปลัดพาณิชย์เป็นหัวหน้าศูนย์ 7) ศูนย์ปฏิบัติการมาตรการเดินทางเข้า ออกประเทศ และดูแลคนไทยในต่างประเทศ ให้ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ เป็นหัวหน้าศูนย์ 8.) ศูนย์ปฏิบัติการด้านการสื่อสารโทรคมนาคม และสื่อสังคมออนไลน์ ให้ปลัดกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม เป็นหัวหน้าศูนย์ 9) ศูนย์ปฏิบัติการแก้ไขสถานการณ์ฉุกเฉินด้านความมั่นคง ให้ผู้บัญชาการทหารสูงสุด เป็นหัวหน้าศูนย์ และ 10) ศูนย์ปฏิบัติการด้านข้อมูล มาตรการแก้ไขปัญหาจากติดเชื้อโควิด-19 ให้ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี เป็นหัวหน้าศูนย์

ทั้งนี้ ทั้ง 10 ศูนย์ จะต้องรายงานให้ นายกฯ ในฐานะ ผอ.ศูนย์ได้รับทราบ และ นายกฯ ในฐานะ ผอ.ศูนย์ สามารถปรับปรุงโครงสร้างได้ นอกจากนี้ ผอ.ศูนย์ ยังสามารถแต่งตั้งบุคคล

²⁵⁵ สถาบันส่งเสริมความปลอดภัยอาชีวอนามัยและสภาพแวดล้อมในการทำงาน กระทรวงแรงงาน, "ประกาศ/มาตรการ," (2563), <https://www.tosh.or.th/covid-19/index.php/announce>.

เป็นคณะที่ปรึกษา ด้านการแพทย์ ด้านกฎหมาย ด้านธุรกิจ และด้านอื่น ๆ อีก ตามสมควร เพื่อให้การทำงานสามารถขับเคลื่อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ²⁵⁶

อย่างไรก็ดี เมื่อ 1 ตุลาคม 2563 รัฐบาลได้ตั้งศูนย์ปฏิบัติการ (ศปก.ศบค.) ขึ้นภายใต้การนำเสนองานของ พล.อ.ณัฐพล นาคพาณิชย์ เลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.) ให้เป็นศูนย์ในชั้นปฏิบัติการ เพื่อเป็นการกลั่นกรองเรื่องก่อนจะเสนอเข้า ศบค.ชุดใหญ่ เนื่องจากสถานการณ์โควิดเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมีหลายศูนย์อยู่ใน ศบค. จึงต้องการบูรณาการงานเพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพขึ้น²⁵⁷ โดยรองเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติได้ชี้แจงถึงกระบวนการจัดตั้ง ศบค. ว่า

“... ศบค. มาพร้อมกับการประกาศ พรก.ฉุกเฉิน โดย สมช. เป็นผู้ประกาศ พรก.ฉุกเฉิน พอประกาศ เราก็มีการจัดตั้งโครงสร้างของ ศบค. ขึ้น เดิมก็จะมีศูนย์ปฏิบัติการ 10 ศูนย์ เช่น การแพทย์ คมนาคม ความมั่นคง การเอาคนเข้ามาในประเทศ บูรณาการร่วมกับ 2 สำนักงาน ได้แก่ สำนักงานเลขาธิการก็จะเป็นเหมือน admin ทั่วไป และสำนักงานประสานงานกลาง ซึ่งเลขฯ สมช. นี้แหละเป็นหัวหน้าของสำนักงานประสานงานกลาง โดยมีหน้าที่หลักในการบูรณาการแต่ละแห่ง โดยเฉพาะบางเรื่องที่มีมันข้ามแห่งกัน ก็จะต้องมีสำนักงานประสานงานกลางเป็นตัวดำเนินการ นี่จึงเป็นที่มาของการจัดการประชุมในทุก ๆ เช้า ของทุกวัน ต่อมาพอหลัง 1 ตุลาคม 2563 สถานการณ์เริ่มคลี่คลาย จึงยุบศูนย์ไป 3-5 ศูนย์ และสำนักงานประสานงานกลางได้กลายเป็น ศบค. ซึ่งนี่ถือเป็นโครงสร้างที่ สมช. ได้นำมาหารือพูดคุยกับท่านวิษณุ เครืองาม ซึ่งท่านก็เป็นคนช่วยคิดและช่วยผลักดัน...”²⁵⁸

นอกเหนือจากการจัดตั้งโครงสร้างคณะทำงานโดยมอบหมายให้กระทรวงต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมใน ศบค. แล้ว ตำแหน่งโฆษกประจำของ ศบค. ยังถือเป็นอีกตำแหน่งสำคัญของคณะทำงานที่จะช่วยขับเคลื่อนให้การประชาสัมพันธ์และการสื่อสารการทำงานของภาครัฐไปยังประชาชน รวมทั้งสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้แก่ประชาชนทั้งจำนวนผู้ติดตามเช็กรายวัน และการปฏิบัติตนที่ถูกต้องเพื่อป้องกันโควิด-19 ซึ่งผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่โฆษกประจำ ศบค. คือ นายแพทย์ทวีศิลป์ วิษณุโยธิน

²⁵⁶ กรุงเทพธุรกิจ, "‘บิ๊กตุ๋’ เซ็น ‘คำสั่งนายกฯ’ เชื้อโครงสร้างภายใน ‘ศบค.’ 10 คณะ," (27 มีนาคม 2563), <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/873106>.

²⁵⁷ เดลินิวส์, "‘วิษณุ’ บัดตั้งศปก.ศบค.เตรียมรับมือโควิดระบอบสอง," (1 ตุลาคม 2563), <https://www.dailynews.co.th/politics/798583>.

²⁵⁸ สัมภาษณ์. รองเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ. 3 กุมภาพันธ์ 2564.

ซึ่งการคัดเลือกผู้ทำหน้าที่โฆษก ศบค. จะคัดเลือกจากบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ มีความสามารถด้านการสื่อสาร และมีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก อย่างไรก็ตามก็ดี คณะผู้แทน ศบค. ไม่มีใครที่ทราบล่วงหน้าว่าใครคือบุคคลที่คาดว่าจะมาทำหน้าที่นี้ ดังที่รองเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“...ก่อนหน้านี้มีผู้เสนอว่าให้หมอมทวิลินทำหน้าที่เป็นโฆษก ซึ่งตอนนั้นก็ยังเป็นโฆษกของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุขอยู่ แต่ก็ไม่รู้แน่ชัดว่าใครเป็นคนเสนอชื่อขึ้นมา รู้แค่ว่ามี การพูดกันว่าเอาหมอมทวิลินเถอะ พอถึงการประชุมคณะกรรมการ ศบค. ใหญ่ ครั้งแรก มีท่านนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน นายกฤษฎีกาก็แจ้งว่าจะให้หมอมทวิลินมาเป็นโฆษกนะ ซึ่งสีหน้าหมอมตอนนั้นก็แบบงงๆ...”²⁵⁹

เมื่อพิจารณาถึงการทำงานของ ศบค. พบว่า คณะกรรมการของ ศบค. ต้องเข้าร่วมประชุมเวลา 08.30 น. ทุกวัน (รวมวันเสาร์และวันอาทิตย์) ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล เพื่อให้หน่วยงาน/คณะกรรมการที่เกี่ยวข้องร่วมกันประเมินและติดตามสถานการณ์อย่างใกล้ชิด ทั้งนี้ ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับข่าวปลอมจะมีผู้แทนจากศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมเป็นเจ้าภาพหลักที่จะทำหน้าที่นำเสนอข่าวที่อยู่ในกระแสแจ้งให้ที่ประชุมทราบ ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของรองเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติว่า

“...ศบค. จะมีการประชุมทั้งวงใหญ่และวงเล็กซึ่งจะมีการประชุมทุกวัน วันเสาร์-อาทิตย์ก็มีประชุม เพื่อขับเคลื่อนงานด้านโควิด ในช่วงแรกนั้นจะเป็นการประชุมในระดับวงเล็กก่อนซึ่งจะมีทั้งระดับเจ้าหน้าที่หรือในบางครั้งก็ระดับปลัดกระทรวงเข้ามาร่วมประชุมด้วย จนกระทั่งต่อมาเมื่อ 1 ตุลาคม 2563 ได้มีการจัดตั้งเป็น ศบค. อย่างเป็นทางการ ซึ่งก็จะเหมือนเดิมที่จะมีทุกหน่วยเข้ามาคุยเข้ามาขับเคลื่อนงานกัน ช่วงปี 2563 ข่าวปลอมก็จะเยอะหน่อย ทั้งนี้ในฐานะกระทรวงดิจิทัลฯ ที่เขาเป็นผู้แทน เขาก็จะเป็นเจ้าภาพหลัก รายงานว่า วันนี้มีข่าวปลอมอะไรบ้างที่กำลังดัง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับสังคมโดยรวมมาก ๆ ซึ่งข่าวปลอมตอนนั้นมันก็มีหลากหลายไม่ใช่แค่เรื่องโควิดเรื่องเดียว แต่ที่นี้ประเด็นก็คือ ทุกวันนี้ไม่ได้มีการเจาะประเด็นเรื่องนี้ในที่ประชุมแล้ว แต่ไปเจาะในประเด็นอื่น ๆ แทน...”²⁶⁰

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าการถ่ายทอดสดของ ศบค. ถือเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้สถานการณ์โควิด-19 มีทิศทางที่ดี และคลี่คลายมากขึ้น เนื่องจากสามารถเป็นช่องทางสื่อสารกลางช่องทางเดียว (single message) ที่น่าเชื่อถือ ซึ่งช่วยให้ประชาชนสามารถคลายความสับสน และปฏิบัติตนได้

²⁵⁹ สัมภาษณ์. Ibid. 3 กุมภาพันธ์ 2564.

²⁶⁰ สัมภาษณ์. Ibid. 3 กุมภาพันธ์ 2564.

ถูกต้องมากขึ้น โดย ศบค. ได้ปรับเปลี่ยนช่องทางการถ่ายทอดสดของการแถลงข่าวสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือ โควิด-19 ประจำวันให้มีรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับยุคสมัย และเข้าถึงประชาชนทุกกลุ่ม โดยมีความต่างจากช่องทางที่รัฐใช้ที่ผ่านมาจากช่องทางโทรทัศน์ ช่องทางหลักสู่การใช้ช่องทางออนไลน์เป็นช่องทางเพิ่มเติมที่มีประสิทธิภาพมากกว่า ดังนี้

1) ช่องทางวิทยุ โดยผู้ประกอบกิจการกระจายเสียงเชื่อมโยงสัญญาณการแถลงข่าวของ ศบค. โดยรับสัญญาณเสียงจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ความถี่ 92.5 MHz ในระบบ FM และความถี่ 819 , 891 kHz ในระบบ AM

2) ช่องทางวิทยุ โดยผู้ประกอบกิจการโทรทัศน์เชื่อมโยงสัญญาณการแถลงข่าวของ ศบค. โดยรับสัญญาณจากสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย (NBT)²⁶¹

3) ช่องทาง YouTube : <https://www.youtube.com/user/ThaiPBS/>

4) ช่องทาง Facebook: ศูนย์ข้อมูล COVID-19 มียอดผู้ติดตาม 62,571 ผู้ติดตาม หน้าที่ของโฆษก ศบค. นอกจากจะทำหน้าที่ถ่ายทอดสื่อสารข้อมูลกลางให้ประชาชนทราบแล้ว โฆษก ศบค. ยังต้องเข้าร่วมประชุมกับคณะกรรมการ ศบค. ทุกเช้าเพื่อหารือกับคณะกรรมการถึงประเด็นที่จะนำเสนอรายวันและประเด็นที่ประชาชนสนใจ ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของการนำหลักของการสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์มาประยุกต์ใช้

“...ทุกวันที่ก่อนที่หมอทวีสินจะออกแถลงรายวัน หมอทวีสินจะอยู่ในที่ประชุมทุก ๆ เช้า เวลา 8.30 น. เราจะได้มีการคุยกันว่าประเด็นไหนที่เราควรพูด ประเด็นไหนที่เราไม่ควรพูด และประเด็นไหนที่เราจะแก้ความเข้าใจผิดของประชาชน โดยช่วงแรกของปี 2563 ศบค. จะมีส่วนงานหนึ่งที่เรียกว่า Strategic communication (SC) ซึ่งเขาจะมาวิเคราะห์ว่า ‘วันนี้มีข่าวปลอมเรื่องอะไร อารมณ์ของคนเป็นอย่างไรควรจะได้ตอบยังไง’ แต่ก็อย่างว่าอะนะ มันก็ต้องรอเจ้าภาพในการตอบ ซึ่งในช่วงนั้นถ้าไปดูข่าวจะพบว่า 70-80 ข่าวก็จะเป็นเรื่องของสาธารณสุข...”

ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในไทยได้ส่งผลกระทบต่อหลายมิติ แม้จะส่งผลกระทบต่อด้านสาธารณสุขมากกว่าด้านอื่น ๆ แต่ปัญหาในด้านอื่น ๆ ศบค. ก็มีอาจละเลยได้ เช่น ปัญหาแรงงาน การตรวจปิดการเดินทางเข้า-ออก การเปิดกิจการกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว และการเยียวยาประชาชน เป็นต้น ซึ่งการที่ ศบค. มีผู้แทนจากหลายกระทรวงเข้ามาร่วม

²⁶¹ กรุงเทพธุรกิจ, "สำนักงาน กสทช. แจง "ทีวีทุกช่อง" ถ่ายทอดสด ศบค. แถลงข่าวสถานการณ์โควิด-19ระบาด," (25 ธันวาคม 2563), <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/914136>.

หรือ จะทำให้ วงประชุมทุกเช้าของ ศบค. สามารถหยิบยกทุกเรื่องมาร่วมกันพิจารณาเพื่อให้ขับเคลื่อนปัญหาต่อไปได้จากข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญในแต่ละกระทรวง

“...ศบค. ก็ถือเป็นหน่วยงานกลางที่จะตัดสินใจคิดว่าเราจะเอาอย่างไรกันดี ซึ่งในบางเรื่องที่ต้องขออนุมัติท่านนายก เราก็ขอ แต่ในบางเรื่อง ศบค. ก็สามารถตัดสินใจเองได้เลย...”²⁶²

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาการถ่ายทอดสดของ ศบค. ต่อประเด็นต่างๆ นั้นพบว่า บางครั้งการแถลงของโฆษก ศบค. ก็ได้สร้างความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนให้แก่ประชาชนเช่นกัน ซึ่งความผิดพลาดดังกล่าวล้วนส่งผลกระทบต่ออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ต่อความน่าเชื่อถือของ ศบค. โดยตัวอย่างกรณีที่เราเห็นได้ชัดเจนคือ กรณี “ไม่มีแอปหมอชนะถือว่ามีความผิด” ซึ่งกรณีดังกล่าว รองเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติในฐานะผู้ร่วมประชุมก่อนการถ่ายทอดสดของหมอวิสิณ ได้ให้สัมภาษณ์ถึงบรรยากาศการหารือในที่ประชุมวันนั้นว่า

“...ตอนแรกเรามองว่าปัญหานั้นเกิดขึ้นจากคนที่ติดเชื่อเขาปกปิดข้อมูล ขณะเดียวกันเขาก็หลอกด้วย มันเลยทำให้การทำงานค่อนข้างยาก เราเลยคิดว่าการดาวน์โหลดแอปหมอชนะเนี่ย มันจะสามารถเป็นเครื่องมือให้เราติดตามได้ที่ประชุมเลยมีมติให้ประชาชนทุกคนโหลด และถ้าเกิดว่าคนที่ปกปิดข้อมูลและไม่โหลด แอปด้วย เราควรที่จะเอาผิดได้ ทีนี้คุณหมอก็ได้ออกมากพูดตามความเห็นของที่ประชุม ซึ่งโทนการพูดขณะนั้นอาจจะแรงไป แต่จริง ๆ แล้ว ประเด็นคือคนที่ปกปิดข้อมูล มันก็ต้องผิด แต่ประชาชนกลายเป็นตีความว่าไม่โหลดแอปแล้วผิด...”²⁶³

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าหน่วยงานที่ดำเนินมาตรการของภาครัฐจะประกอบไปด้วย 3 ส่วนสำคัญ คือ ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม กองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (ปอท.) และศูนย์ปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (ศปอ.ส.ตร.) และศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 (ศบค.) ซึ่งทั้ง 3 หน่วยงานแม้จะทำงานในลักษณะที่แตกต่างกัน กล่าวคือ มิติด้านการตรวจสอบ มติการใช้กฎหมาย ดำเนินการต่อผู้กระทำความผิด และมติการสื่อสารประชาสัมพันธ์ แต่ทั้ง 3 หน่วยงานก็ทำงานอย่าง

²⁶² สัมภาษณ์. Ibid. 3 กุมภาพันธ์ 2564.

²⁶³ สัมภาษณ์. Ibid. 3 กุมภาพันธ์ 2564.

สอดคล้องและร่วมมือกันเพื่อแก้ไข/ป้องกันข่าวปลอมที่แพร่กระจายทั้งบนแพลตฟอร์มออนไลน์และออฟไลน์ให้ประชาชนมีความเข้าใจที่ถูกต้องต่อข่าวสารที่เสพ

5.2 มาตรการของหน่วยงานที่ไม่ใช่รัฐ

5.2.1 สื่อโทรทัศน์

สื่อโทรทัศน์ถือเป็นช่องทางสำคัญต่อการทำให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สะดวก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุที่ส่วนใหญ่มักอยู่บ้านและเปิดโทรทัศน์เป็นเพื่อนแก้เหงา จึงทำให้โทรทัศน์มีอิทธิพลต่อผู้สูงอายุมากกว่าสื่อประเภทอื่น ๆ ซึ่งหากสื่อโทรทัศน์นำเสนอข้อมูลที่คาดเคลื่อน กลุ่มผู้สูงอายุจะเป็นกลุ่มแรกๆที่จะนำข้อมูลไปเผยแพร่ให้คนรอบข้างทราบทั้งด้วยวาจาและเครือข่ายสังคมออนไลน์ เนื่องจากกลุ่มผู้สูงอายุจะมีระดับความเท่าทันสื่อและการตรวจสอบข่าวสารในระดับที่ต่ำกว่าวัยอื่น

ด้วยเหตุนี้ การเผยแพร่ข้อมูลเท็จใดๆก็ตามสถานีโทรทัศน์ส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับความถูกต้องของเนื้อหาข่าว และความรวดเร็วต่อการนำเสนอ เนื่องจากการนำเสนอข่าวใด ๆ ก็ตามของสื่อโทรทัศน์ยังคงอิงกับการแข่งขันทางการตลาดกับสถานีโทรทัศน์อื่น ๆ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวของไทยรัฐต่อประเด็นการรวบรวมข่าวสารและการนำเสนอข่าว พบว่าไทยรัฐให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการกลั่นกรองข้อมูลก่อนเผยแพร่ทั้งข่าวทั่วไปและข่าวโควิด-19 พร้อมทั้งอธิบายกระบวนการทำงานและการรวบรวมข่าว ว่า

“...กระบวนการคือ ในแต่ละวันเราจะมีทีมข่าวประจำจังหวัด การที่เรามีหนังสือพิมพ์ไทยรัฐด้วย จึงทำให้เรามีเครือข่ายตามจังหวัดต่าง ๆ ค่อนข้างเยอะ เราจะมีผู้สื่อข่าวประจำภูมิภาค ที่จะส่งประเด็นข่าวมายังส่วนกลางให้กองบรรณาธิการ จากนั้นส่วนกลางก็จะมีแยกโต๊ะข่าว และพิจารณากันว่าวันนี้เรารู้ว่าจะมีข่าวอะไรบ้าง พรุ่งนี้เราจะตามอะไรต่อ ดังนั้น แต่ละวันได้ข่าวจากทั้งภูมิภาค และส่วนกลาง เราก็จะมีการประชุมข่าวกัน แต่ละโต๊ะข่าวก็จะเสนอข่าวว่าจะเล่นประเด็นข่าวไหน ซึ่งจะมี ผอ.กองข่าว รอง ผอ.กองข่าว มีผู้ประกาศข่าวร่วมรับฟัง โดยหลักๆจะมีโปรดิวเซอร์ช่วยเลือก ว่าข่าวไหนเป็นข่าวใหญ่ น่าสนใจ จะมีการจัดวางลำดับว่าข่าวไหนขึ้นก่อนเพื่อดึงดูดความสนใจ ซึ่งมันจะมีบ้างที่เราเอาข่าวจากโซเชียล แต่ข่าวโควิด-19 เราจะไม่เน้นข่าวออนไลน์แบบไม่มีที่มาที่ไป ถ้าเราไม่รู้ต้นทางว่ามาจากไหน หรือแค่ข่าวลือ ๆ เราไม่กล้านำเสนอเลย เราต้องรีเช็คกลับไป อย่างข่าวโควิด-19 เราก็ต้องรีเช็คกลับไป คบค...”²⁶⁴

²⁶⁴ พิรพล อนุตรโสทธิ, "โรคระบาดข้อมูลข่าวสารกับความเข้มแข็งของพลเมืองยุคดิจิทัล" (paper presented at the เวทีสัมมนานักคิดดิจิทัลครั้งที่ 14).

ทั้งนี้ ไม่เพียงสื่อโทรทัศน์จะดำเนินการตรวจสอบข่าวก่อนการนำเสนอ สื่อโทรทัศน์ยังมีความร่วมมือกับภาครัฐในบางประเด็นเพื่อป้องกันข่าวปลอมอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นการขอความร่วมมือให้นำเสนอมาตรการป้องกันโควิด-19 และมาตรการเว้นระยะทางสังคม เป็นต้น

“...ช่วงโควิดรัฐมีขอความร่วมมือเยอะมาก ทั้งข่าวรายการทีวีก็จะมีการย้ำเตือนเกี่ยวกับมาตรการการป้องกันโควิด-19 ควบคู่กับการนำเสนอข่าวทุกครั้ง เพื่อเป็นการกระตุ้นเตือนคนในสังคม เพราะรัฐก็เชื่อว่าคนก็เสพสื่อหลักเป็นหลักด้วย หรือแม้รายการที่ไม่ใช่ข่าว รัฐก็ขอให้รายการแตะถึงหน่อย พูดถึงหน่อย หรือแม้กระทั่งการจัดพื้นที่ของผู้ประกาศข่าว เราก็จะจัดพื้นที่ให้คนดูเห็นว่าพิธีกรเองก็นั่งตามมาตรการเว้นระยะทางสังคมเพื่อให้เป็นแบบอย่างทางสังคม เช่น กระจกั้นระหว่างพิธีกรสองคน เป็นต้น โดยเหตุผลที่รัฐขอความร่วมมือให้ย้ำเตือนนำเสนอถึงบทลงโทษในการเผยแพร่ข่าวปลอม เพราะข่าวปลอมถือเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศ...”²⁶⁵

จะเห็นได้ว่าบทบาทของไทยรัฐทีวีจะมุ่งเน้นกระบวนการนำเสนอประเด็นข่าวที่เป็นข่าวปลอมรายวันและเป็นกระแสทางสังคมขณะนั้น จำนวนผู้ติดเชื้อโควิด-19 รายวัน รวมทั้งแนวทางการปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ประชาชนเพื่อหลีกเลี่ยงการติดเชื้อโควิด-19 แต่ยังไม่ได้มีรายการพิเศษหรือสกุพิเศษที่นำเสนอประเด็นข่าวปลอมเป็นการเฉพาะเช่นเดียวกับช่อง อสมท. ที่จัดตั้งรายการซัวร์ก่อนแชร์ขึ้น โดยเป็นรายการโทรทัศน์รายการต้นๆ ของประเทศไทยที่นำเสนอเนื้อหารายการเกี่ยวกับการตรวจสอบข่าวปลอมที่ประชาชนมักเข้าใจผิดกับผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางหลากหลายสาขา ทั้งนี้ เมื่อเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 รายการซัวร์ก่อนแชร์ได้ปรับรูปแบบเนื้อหา โดยมุ่งนำเสนอข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 เป็นหลัก

“...สื่อมวลชน และ ผู้เชี่ยวชาญจำนวนมาก เข้าใจและตัดสินใจ สวมบทบาททำหน้าที่ FACT CHECKER ตรวจสอบข้อเท็จจริงในประเด็นต่าง ๆ ที่ตนเองมีความเชี่ยวชาญ เพื่อคลี่คลายข้อสงสัยให้กับประชาชน ซึ่งศูนย์ซัวร์ก่อนแชร์ก็ได้ดำเนินการเช่นเดียวกัน โดยปรับเนื้อหาให้เน้นการนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับโรคโควิด-19 โดยตรง...”²⁶⁶

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่า มาตรการป้องกันข่าวปลอมของสื่อโทรทัศน์จะมีรูปแบบการทำงานที่แตกต่างกันตามนโยบายขององค์กร ซึ่งมีทั้งบทบาทของการนำเสนอข่าว และการ

²⁶⁵ สัมภาษณ์ ผู้สื่อข่าวช่องไทยรัฐทีวี, 19 ธันวาคม 2563.

²⁶⁶ พิรพล อนุตรโสทธิ, "โรคระบาดข้อมูลข่าวสารกับความเข้มแข็งของพลเมืองยุคดิจิทัล" (paper presented at the เวทีสัมมนานักคิดดิจิทัลครั้งที่ 14).

ตรวจสอบข้อเท็จจริงของข่าวควบคู่กัน เพราะการนำเสนอข่าวที่ผิดพลาดย่อมแสดงถึงความน่าเชื่อถือ ความมีอาชีพ และชื่อเสียงของสำนักข่าวนั้น ๆ จึงทำให้สำนักข่าวต่าง ๆ ให้ความสำคัญเรื่องความถูกต้องของข่าวสารไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเรื่องธุรกิจ

5.2.2 ผู้มีอิทธิพลทางความคิด

หลายฝ่ายมักจะตระหนักว่าผู้ที่ควรทำหน้าที่เจ้าภาพหลักต่อการป้องกันข่าวปลอมหรือตรวจสอบข่าวปลอมคือ หน่วยงานรัฐเท่านั้น จนลืมตระหนักถึงภาคเอกชน หรือภาคประชาสังคมที่สามารถแสดงบทบาทนำได้ดีและเข้าถึงประชาชนได้ง่ายกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งมิติของการให้ความรู้เกี่ยวกับการเท่าทันสื่อที่ประชาชนจะยินดีเชื่อมากกว่าการรับฟังจากภาครัฐ

ทุกวันนี้มีประชาชนทั่วไปได้ผันตัวเองเข้าสู่การแสดงบทบาทเป็นผู้มีอิทธิพลทางความคิด (Influencer) บนโลกออนไลน์ โดยใช้ความน่าเชื่อถือและเครือข่ายที่มีในการสร้างตัวตนให้มีชื่อเสียง ขณะเดียวกันได้ใช้พื้นที่สื่อสังคมออนไลน์เพื่อแสดงอัตลักษณ์ หรือลักษณะเฉพาะพิเศษเพื่อทำให้คนทั่วไปสนใจ เช่น การแต่งกาย การแต่งหน้า อารมณ์ขัน และการสร้างคอนเท้นท์ทางเนื้อหาให้ผู้คนได้ติดตาม เป็นต้น ซึ่งในประเด็นของการป้องกันข่าวปลอมก็มีบุคคลที่แสดงบทบาทเป็นผู้มีอิทธิพลทางความคิดบนโลกออนไลน์ที่มักนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการตรวจสอบข่าวปลอมเช่นกัน ได้แก่ รศ.ดร.เจษฎา เด่นดวงบริพันธ์ (Facebook: อ้อ มันเป็นอย่างนี้เอง by อาจารย์เจษฎ์ ยอดผู้ติดตาม 248,174 ผู้ติดตาม) วิทวัส ศิริประชัย หรือจำพิชิต ขจัดพาลชน (Facebook: Drama-addict ยอดผู้ติดตาม 2,573,663 ผู้ติดตาม) และ ทนพ.ภาคภูมิ เดชหัสดิน (Facebook: หมอแล็บแพนด้า ยอดผู้ติดตาม 2,593,308 ผู้ติดตาม) เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าเพจของบุคคลที่มีอิทธิพลทางความคิดบนโลกออนไลน์มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดทิศทางของการนำเสนอของข้อมูลข่าว เนื่องจากมีผู้ติดตามมาก หากนำเสนอข่าวที่ถูกต้อง ประชาชนก็จะได้รับข้อมูลที่ถูกในวงกว้างอย่างทั่วถึง ในขณะที่หากนำเสนอข้อมูลที่ผิดผู้รับสารก็จะเข้าใจข่าวสารที่ผิดในวงกว้างเช่นกัน

ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์เจ้าของเพจ “อ้อ มันเป็นอย่างนี้เอง by อาจารย์เจษฎ์” ถึงลักษณะการทำงาน/การรับข่าว/การคัดลอกข่าว/การนำเสนอข่าวสารในเพจแต่ละวัน พบว่า

“...ช่องทางการรับข่าวแต่ละวัน มีทั้งจากในแชทที่มีคนส่งเข้ามาถาม และอยู่บนหน้าฟีด Facebook ของเรา ที่เราเห็นว่าเขาพูดถึงประเด็นนี้กัน บางทีเราก็เปิดข่าวดูบ้าง ซึ่งแต่ละวันก็มีข่าวปลอมที่ไหลมาหาผมค่อนข้างเยอะ อย่างบางกรณีพวกข่าวปลอมซ้ำๆ ผมก็บอกว่าผมเคยโพสต์แล้วว่าไม่จริง แต่พอเป็นเรื่องใหม่บางอย่างเราก็จะรวบรวมและเขียนขึ้นทีนึง ซึ่งมันจะต่างจากพวกที่ทำป็นอาชีพ ที่เขาจะโพสต์เร็วมาก ส่วนใหญ่

แต่ละวันผมใช้เวลากับการตอบแชทบ็อกใน Facebook ค่อนข้างเยอะ แต่ถ้าเรื่องไหนซ้ำ เยอะๆ ผมจะโพสใน Facebook ตัวเอง ซึ่งต่างจากบุคคลที่ทำเฟซบุ๊กอาชีพ โดยเฉพาะเพื่อนในกลุ่มผม เช่น จำพิชิตในเพจ drama addict และ หมอแล้ป panda ซึ่งของผมจะแตกต่างตรงที่จะนำเสนอในมุมมองกรอบทางวิชาการมากกว่าการบิวตามอารมณ์ ซึ่งผมมองว่าสิ่งที่ผมทำมันเป็นเหมือนภูมิคุ้มกันเฉพาะกลุ่มใครอยู่ตรงนี้ก็ได้รับวัคซีนนี้ไป...”²⁶⁷

5.2.3 ประชาชนทั่วไป

ประชาชนทั่วไปถือเป็นตัวละครสำคัญที่ควรค่าแก่การพิจารณา เพราะประชาชนทั่วไปไม่เพียงแค่ว่าเป็นผู้ที่แชร์ข่าวปลอมเท่านั้น แต่ยังมีประชาชนทั่วไปอีกกลุ่มคือ กลุ่มที่ชื่นชอบการแชร์ข่าวที่ผ่านการตรวจสอบจากศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมหรือหน่วยงานที่เชื่อถือได้ในการแก้ไขข่าวว่านั่นคือข่าวปลอมอย่าเชื่อ ซึ่งกลุ่มนี้มีมูลเหตุจูงใจการแชร์ข่าวเช่นเดียวกันคือ แชร์เพราะความหวังดี แต่กลุ่มนี้จะพิเศษกว่าตรงที่ข่าวที่แชร์ด้วยความหวังดีนั้น เป็นข่าวที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว อย่างไรก็ตามอย่างไรก็ดี ประชาชนกลุ่มนี้ยังคงมีส่วนน้อยกว่ากลุ่มประชาชนที่แชร์โดยไม่ผ่านการตรวจสอบ

จากการสัมภาษณ์ประชาชนทั่วไปที่มักจะแชร์ข่าวที่ผ่านการตรวจสอบ พบว่า มักจะแชร์ด้วยสัญชาตญาณของความหวังดี โดยแชร์ข้อความต่างๆออกไปโดยไม่รู้ตัว รวมทั้งส่วนหนึ่งเพราะต้องการแสดงออกว่าได้มีส่วนร่วมต่อสังคม

“...ในช่วงที่มีการระบาดรอบที่ 2 นี้ได้แชร์ข่าวเกี่ยวกับโควิดค่อนข้างมากโดยไม่รู้ตัว ซึ่งจะแชร์ตามสภาพข่าวสารปัจจุบัน โดยจะเป็นข่าวจำพวกพื้นที่ไหนพบผู้ติดเชื้อ อัตราผู้ติดเชื้อรายวันในแต่ละจังหวัด โดยการแชร์นั้นมันเป็นการแชร์โดยสัญชาตญาณความอยากมีส่วนร่วมในสังคม ซึ่งการกดแชร์ก็เพื่อบอกว่าอะไรจริงอะไรปลอมนี้ถือเป็นวิธีการที่ง่ายสุด...”²⁶⁸

อย่างไรก็ตามแม้ประชาชนทั่วไปกลุ่มนี้จะถือเป็นตัวอย่างที่ดีต่อการป้องกันการแพร่กระจายข่าวปลอม แต่การแสดงผลพฤติกรรมของกลุ่มนี้ก็ยังคงไม่เพียงพอต่อการป้องกันเนื่องจากกลุ่มประชาชนทั่วไปที่มักจะแชร์ข่าวที่ผ่านการตรวจสอบแล้วจะแสดงออกเพียงแค่ออกมาให้ข่าวออกมาแล้วจึงแชร์ แต่ไม่เคยมีประสบการณ์หรือการมีส่วนร่วมระดับสูงต่อการส่งเบาะแสข่าวปลอมมาให้ตรวจสอบ เพราะประเมินแล้วว่าการแชร์ต่อ่งายที่สุดและไม่มีกระบวนการที่ซับซ้อน เมื่อ

²⁶⁷ สัมภาษณ์ ผู้มีอิทธิพลบนโลกออนไลน์ด้านการแก้ไขข่าวปลอมรายวัน หรือเจ้าของเพจ อ้อ มันเป็นอย่างนี้เอง by อาจารย์เจษฎ์, 23 ธันวาคม 2563

²⁶⁸ สัมภาษณ์ ประชาชนทั่วไป 2. 28 ธันวาคม 2563

เปรียบเทียบกับ การส่งข่าวขอให้ตรวจสอบ ทั้งนี้ ระดับการแชร์ข่าวนั้นๆ จะมากหรือน้อยล้วนขึ้นอยู่กับผลกระทบที่เขาจะได้ระดับอย่างสัมพันธ์กัน

“... บางครั้งที่เราไม่แน่ใจว่าจริงหรือปลอม เราก็จะเลือกที่จะไม่แชร์ โดยที่ไม่ได้รู้สึกว่าจะต้องรีบรายงานให้ใครตรวจสอบ จะรู้สึก ว่า เออ! เด๋วเค้าก็มีคนตรวจสอบเจอ หรือไม่ก็คิดว่า เด๋วก็มีคนอื่นรายงานเองแหละ เราไม่ต้องรายงานหรอก เพราะการจะรายงานให้ทางศูนย์ทราบมันมีหลายขั้นตอนที่ยุ่งยาก เช่น การแคปหน้าจอ แล้วก็กดส่ง มันมีหลายสเตปใน ในขณะที่ทุกวันนี้ เป็นคนที่รับรู้ข่าวสารเร็ว ไถ่ๆ อ่านๆ พอเจอว่าปลอมก็รู้สึก ว่า อ้อปลอมหรือ ก็ข้ามๆ ไป ไม่สนหรอก ซึ่งถ้าเราคิดว่าปลอม เราก็แค่ไม่กดแชร์ ไม่ได้คิดว่าฉันต้องกดรีพอต เพราะคำถามคือ “รีพอตแล้วได้อะไร” คือถ้าอยากให้ประชาชนมีส่วนร่วมก็ต้องคุยไปว่าถ้าทำแล้วประชาชนจะได้ทำอะไร เช่น สะสมแต้ม แลกดาว หรืออะไรเป็นพิเศษที่จะได้รับกลับมาจากภาครัฐ เพื่อให้คุ้มค่ากับการเสียเวลารายงาน ซึ่งที่มองว่ายังขาดการสร้างแรงจูงใจ เพราะไม่งั้นประชาชนก็จะอยู่เฉยๆ แค่ว่าปลอมก็แค่ไม่แชร์ ฉะนั้นระดับการมีส่วนร่วมมันขึ้นอยู่กับว่า ข่าวปลอมเนี่ยมันใกล้ตัวเราแค่ไหน ถ้าข่าวปลอมกระทบต่อเรามาก มันยิ่งเป็นตัวกระตุ้นให้เรามีส่วนร่วมได้เหมือนกัน แต่ถ้าข่าวปลอมมันกว้าง ๆ อ่านปุ๊บก็รู้ว่าเรื่องนี้ปลอม ที่คิดว่ามันไม่จำเป็นต้องรายงาน เพราะ ไม่รู้ว่ารายงานไปแล้วจะได้ทำอะไร ซึ่งระดับการมีส่วนร่วมมันจะขึ้นอยู่กับปัจจัยคือ ข่าวนั้นมันกระทบกับเรามากแค่ไหน และถ้าเราทำไปแล้วเราจะได้อะไร...”²⁶⁹

ทั้งนี้ การเผยแพร่ข่าวปลอม หรือข่าวจริง มิได้อยู่บนโลกออนไลน์เพียงช่องทางเดียวเท่านั้น แต่การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันร่วมกันในกลุ่มเพื่อน และครอบครัวก็เป็นอีกช่องทางสำคัญเช่นกันที่ก่อให้เกิดการรับรู้ต่อข่าวนั้น ๆ ที่มีความน่าเชื่อถือเพิ่มขึ้น รวมทั้งอาชีพของผู้พูดเช่นกันที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือต่อข่าวได้ เช่นเดียวกับการสัมภาษณ์ประชาชนทั่วไปที่ทำอาชีพประจำเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยต่อประสบการณ์ด้านนี้ ได้ให้ข้อมูลว่า

²⁶⁹ สัมภาษณ์ ibid. 28 ธันวาคม 2563

“...ข่าวปลอมได้กลายมาเป็นหนึ่งในบทสนทนาของโลกความเป็นจริง นอกเหนือจากโลกทางไซเบอร์ด้วย อย่างว่าแต่เขารู้มาผิด บางทีเขาไม่รู้อะไรมาเลยก็มี ที่คิดว่าถ้าอย่างน้อยเขามีความรู้ที่ถูกต้องเป็นพื้นฐาน เขาจะได้เอาไปบอกต่อว่าอะไรที่เขาควรทำ หรือไม่ควรทำ หรืออะไรที่ไม่ควรไปแชร์ให้คนอื่นต่อ โดยส่วนใหญ่ประเด็นเหล่านี้จะเป็นประเด็นสนทนาตอนทานข้าวกลางวันที่เป็นเสมือน hot issue รายวันหรืออย่างตอนที่เราสอนนักศึกษาในชั้นเรียนเราก็มีกมพูดนะว่า เออเนี่ยนักศึกษานี้มันคือข่าวปลอมนะ นักศึกษาไม่ควรเอาไปแชร์หรือพูดต่อ เพราะอาจจะเดือดร้อนได้...”²⁷⁰

5.2.4 ภาคประชาสังคม

ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ทำให้องค์กรหลายองค์กร หรือองค์กรภาคประชาสังคมหลายหน่วยงานได้ปรับเปลี่ยนการทำงานของตนเองให้มีความสอดคล้องกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 มากขึ้น รวมทั้งก่อตั้งองค์กรใหม่เพื่อให้มีภารกิจสอดคล้องกับสถานการณ์นี้

โครงการโคแฟค หรือ Collaborative Fact Checking (CoFact) ถือเป็นภาคประชาสังคมที่เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนสำหรับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 นี้ เนื่องจากเป็นองค์กรที่ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2563 ซึ่งจากการได้รับแรงบันดาลใจจากภาคประชาสังคมของไต้หวัน ที่เชื่อถึงพลังของภาคพลเมืองในการรับมือกับด้านมืดของข้อมูลข่าวสาร ด้วยการมีพื้นที่กลางในการให้ทุกฝ่ายมาช่วยกันค้นหาข้อเท็จจริง

“...Cofact ไม่ได้ทำหน้าที่ verify โดย Cofact เอง แต่ว่ามีหัวใจการทำงานตั้งแต่ต้น คือ การพัฒนาพลเมืองดิจิทัล โดยใช้คอนเซป “everyone is a fact checker” โดยทุกคนคือผู้รับ ผู้แชร์ และผู้ร่วม verify จึงทำให้ Cofact ใช้กองบรรณาธิการเชิงวารสารศาสตร์ร่วมกับเทคโนโลยี ในการที่จะทำให้อัลกอริทึมขับเคลื่อนได้เพื่อพัฒนาคนผ่านการ verify ข้อมูลร่วม เช่นเดียวกับ pantip ที่มีการเปิดรับทุกความคิดเห็นในขณะที่มีกองบรรณาธิการที่จะคอยแสกนความคิดเห็นที่รุนแรงและไม่เป็นประโยชน์ออกไป...”²⁷¹

ทั้งนี้ แนวคิดของโคแฟค เป็นการผสมผสานการผลักดันการใช้เทคโนโลยีของภาคพลเมือง (Civic Tech) กับงานเชิงข่าวด้านวารสารศาสตร์ (Journalism) โดยมีกองบรรณาธิการร่วมกับอาสาสมัครในการกรองข่าว และเปิดพื้นที่ให้ทุกคนมาร่วมแลกเปลี่ยนโต้แย้งข้อเท็จจริงและ

²⁷⁰ สัมภาษณ์ ibid. 28 ธันวาคม 2563

²⁷¹ สัมภาษณ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.).

ความเห็นได้ อีกทั้งมี Chatbot หรือโปรแกรมการพูดคุยอัตโนมัติที่เปิดให้ทุกคนมาส่งข่าวให้ทีม กลับกรองได้ จากนั้นก็จะมีทีมเผยแพร่ในสื่อสังคมออนไลน์ และ สื่อมวลชนด้วย รวมทั้งพัฒนางาน ข่าวเชิงลึก เช่นมีข้อความที่น่าสนใจอันสืบเนื่องจากประเด็นข่าวจริงข่าวลวงที่เป็นกระแสหรือที่มีความสนใจในเชิงนโยบายและประโยชน์สาธารณะในโครงการ Cofact Journalism²⁷²

“...เราเน้นเรื่องอาสาสมัครมากกว่า โดยมี admin หลังบ้าน 4-5คน และ อาสาสมัครเป็นนักศึกษา part time ด้วย และมีกองภาคี cofact ที่ช่วยกรองข่าว โดยเราจะใช้หลักการทำงานแบบได้วันลักษณะอาสาสมัครมาช่วยกันวิเคราะห์ว่า ข่าวลวงหรือจริง ซึ่งถ้าเราเจอข่าวที่ยังไม่แน่ใจ เราก็จะโยนเข้าไปในห้องนี้ เมื่อชัดเจน แล้วก็จะมีทีมหลังบ้านใส่ข้อมูลในโคแฟค ตอนนี้โคแฟคได้ขยายความร่วมมือกับภาคีอื่น ๆ เช่น cofact อีสาน / deep south cofact โดยที่เขาไม่ต้องสร้างเว็บไซต์ใหม่ และ เอามาใส่ใน data base ของ cofact ได้เลย รวมทั้งในอนาคตโคแฟคก็จะไปร่วมมือ กับกลุ่ม NGO ในพื้นที่ ที่มีฐานข้อมูลอยู่แล้วให้มาเปิดหัวข้อในโคแฟค...”²⁷³

โครงการโคแฟคไม่เพียงให้สร้างความร่วมมือกับภาคประชาชนผ่านกลุ่มจิตอาสา เท่านั้น เพียงยังได้สร้างความร่วมมือกับองค์กรขนาดใหญ่อื่น ๆ ที่ทำงานด้านการตรวจสอบข่าวปลอมร่วมกัน เช่น สำนักงานสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) Center for Humanitarian Dialogue (HD) Friedrich Naumann Foundation for Freedom (FNF) ซึ่งดำเนินการโดยทีม ChangeFusion และ Opendream มีภาคีผู้สนับสนุนเนื้อหาอย่าง มูลนิธิเพื่อผู้บริโภค Wisersight รวมทั้งภาคีภาครัฐ อย่างสำนักงานกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ หรือพันธมิตรอย่างซัวร์ก่อนแชร์ รวมทั้ง ภาคีภาคประชาสังคมในท้องถิ่น มหาวิทยาลัย และ องค์กรวิชาชีพสื่อ เป็นต้น²⁷⁴

ทั้งนี้กรรมการผู้ก่อตั้งโคแฟคได้ให้การเปรียบเทียบถึงการทำงานของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมและโคแฟค ซึ่งแม้ว่าจะสนใจประเด็นเดียวกัน จุดประสงค์คล้ายกัน แต่รูปแบบการทำงานมีความแตกต่างกัน ดังคำสัมภาษณ์

“... CoFact จะเปิดพื้นที่ให้คนได้มีส่วนร่วมในการแชร์ข้อมูลและตรวจสอบ ข้อมูล ซึ่งแม้จะไม่ได้เป็นมืออาชีพอย่างศูนย์ซัวร์ก่อนแชร์และไม่ใช่งานของรัฐบาล แต่ก็อาจจะไวใจหรือสะดวกใจมากกว่าที่จะอ้างอิงหรือแชร์จากเราไป ซึ่งจุดแข็งของเรา คือความคล่องตัว ความมีอิสระ พื้นที่ของภาคประชาสังคมที่สามารถให้ทุกคนได้มาร่วม

²⁷² CoFact, "Cofact - Join Us as a Fact Checker!," (2563), <https://cofact.org/about>.

²⁷³ สัมภาษณ์ COFACT, "10 มกราคม 2564."

²⁷⁴ CoFact, "Cofact - Join Us as a Fact Checker!," (2563), <https://cofact.org/about>.

มาแชร์หรือมาร่วมกันทำอะไรก็ได้ในอนาคต เมื่อเปรียบเทียบแล้วจะเห็นได้ว่า
 ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมจะตรวจสอบข่าวเพราะเขาต้องรอข้อมูลที่เป็นทางการจากหน่วยงานรัฐ
 แต่โคแฟคเราจะดูจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ รวมทั้งดูจากรัฐ และสื่อมวลชนที่น่าเชื่อถือ ถ้า
 เขาลงแล้ว เรากลับกรองดูแล้ว และคิดว่าน่าเชื่อถือก็จะเอามาเผยแพร่...”²⁷⁵

ทั้งนี้ CoFact เปิดช่องทางให้ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบ
 ข่าวปลอมได้ 3 ช่องทาง ดังนี้

1) Facebook : <https://www.facebook.com/CofactThailand/>

2) เว็บไซต์ cofact.org

ประชาชนสามารถเข้ามาตรวจสอบได้ที่กล่องค้นหา จากนั้นคลิกเลือก
 หมวดหมู่ที่ถูกนำเสนอไว้ เช่น โควิด 2019 หากมีผู้ใช้งานอื่นพูดถึงเรื่องที่ท่านสนใจผ่านการ Post
 และ Comment ไว้ในระบบแล้ว เรื่องนั้นจะถูกดึงขึ้นมา (ตามภาพที่ 46)

ภาพ 70 การตรวจสอบข่าวปลอมผ่าน www.cofact.org

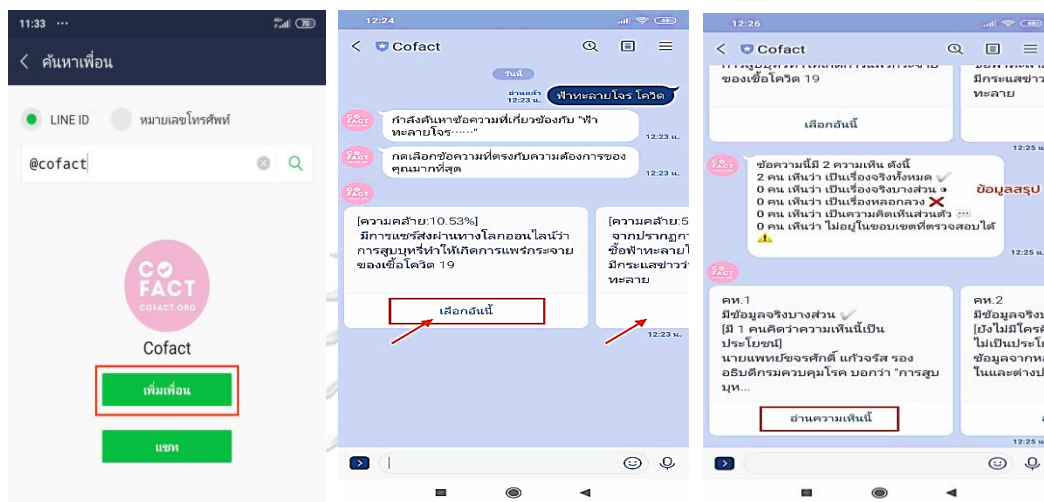
The image shows the CoFact website interface. At the top, there is a search bar with the text "พาดะลายใจกับโควิด19" and a "ค้นหา" button. Below the search bar, there are several filter options: "โควิด 2019", "อย. เพิกถอน", "ลดความอ้วน", "ยาสมุนไพร", "มะเร็ง", and "ความสวยความงาม". There is also a "ทั้งหมด" button. The search results section shows two items: "พาดะลายใจ" ควบคู่เสริมภูมิคุ้มกันโควิด-19 หรือมี? and "ใบเหมียงหรือใบเหลือง สร้างภูมิคุ้มกัน ต้าน COVID-19". Each result includes a thumbnail, title, and a "แสดงผลการค้นหา" button.

²⁷⁵ สัมภาษณ์ COFACT, "10 มกราคม 2564."

3) LINE @cofact

ประชาชนสามารถเข้าร่วมตรวจสอบข่าวปลอม และอ่านข่าวผลการตรวจสอบข่าวปลอมรายวันด้วยการเพิ่มเพื่อน โดยการพิมพ์ช่อง LINE ID ว่า @cofact จากนั้นในช่องแชทจะปรากฏข้อความแสดงการทักทายเพื่อให้ส่งข้อความที่สงสัยลง เพื่อที่ Cofact จะทำการดึงข้อมูลที่เคยมีคนกล่าวถึงไว้ในระบบออกมาให้ตรวจสอบ

ภาพ 71 การตรวจสอบข่าวปลอมผ่าน @cofact

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องสถานการณ์และผลกระทบของการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) และมาตรการป้องกันในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อศึกษาสถานการณ์การแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในไทย ผลกระทบจากการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในไทย ตลอดจนมาตรการป้องกันการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในไทย อันจะนำไปสู่แนวทางในการสร้างข้อเสนอแนะเชิงมาตรการการป้องกันและแก้ไขปัญหาการแพร่กระจายข่าวปลอมของไทยในอนาคต

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลอาศัยข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก มาวิเคราะห์ประกอบเนื้อหา อันนำมาสู่การสร้างข้อสรุปตลอดจนการตีความจากข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา โดยกลุ่มตัวอย่างของการศึกษาวิจัยใช้วิธีการคัดเลือกประชากรวิธีการเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จากการกำหนดคุณลักษณะของประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยและเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) มุมมองเชิงนโยบายจากบุคลากรในหน่วยงานภาครัฐ 2) มุมมองเชิงข้อเสนอแนะจากนักวิชาการ 3) มุมมองเชิงสาธารณะจากภาคประชาชน ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน สื่อ และผู้มีอิทธิพลทางความคิดบนโลกออนไลน์ และ 4) มุมมองเชิงการสื่อสารผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 14 ท่าน โดยงานวิจัยชิ้นนี้สามารถสรุป อภิปรายผลการศึกษา และเสนอแนะมาตรการป้องกันข่าวปลอม ได้ดังนี้

6.1 สรุปผลการศึกษา

6.1.1 สถานการณ์การแพร่กระจายข่าวปลอม พฤติกรรมของประชาชน และประเภทของข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ของไทยในปี 2563

ข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ของไทยในปี 2563 ทั้งการแพร่ระบาดรอบที่ 1 (เดือนมกราคม-พฤศจิกายน 2563) และการแพร่ระบาดรอบที่ 2 (เดือนธันวาคม 2563-เดือนมีนาคม 2564) ถือเป็นข่าวปลอมที่ ถูกสร้างขึ้นโดยแสวงประโยชน์จากความไม่รู้สึกรู้สึกรของประชาชนเป็นหลัก ด้วยการพยายามนำเสนอเนื้อหาข่าวที่มีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับการดำรงชีวิตของประชาชน ทั้งการกิน การทำงาน การเดินทาง และการประกาศมาตรการของรัฐ ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยดึงดูด

ให้ประชาชนเกิดความสนใจในข่าวสารรายวันเพิ่มขึ้น เนื่องจากสามารถทำให้ประชาชนรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในเนื้อข่าวนั้น ๆ ได้

เนื้อหาข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ส่วนใหญ่ที่พบจากการศึกษา มีลักษณะเป็นข่าวปลอมในรูปแบบ Mis-information กล่าวคือ ข่าวปลอมที่เกิดขึ้นจากการนำข่าวจริงที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น ๆ มาผสมผสานกับกับข่าวปลอมที่สร้างขึ้นเพื่อให้เนื้อหาข่าวปลอมนั้นมีความน่าเชื่อถือสมเหตุสมผล สอดคล้องกับสถานการณ์จริง อันเป็นปัจจัยเร่งให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกเชื่อว่าข่าวปลอมนั้นเป็นความจริงและอยากส่งต่อโดยเร็วไปยังคนใกล้ชิดเพราะความห่วงใย โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนรักและครอบครัว เมื่อผู้รับสารเห็นว่าข่าวนั้นมาจากคนที่รู้จัก ก็ยิ่งทำให้ผู้รับสารมีความมั่นใจว่าข่าวนั้นได้รับการกรองมาในระดับหนึ่งแล้ว จากนั้นก็ได้ส่งต่อไปยังบุคคลอื่นอีกทอดหนึ่งอย่างรวดเร็ว เป็นลูกโซ่ โดยขาดการตระหนักและการตรวจสอบถึงข้อเท็จจริงของเนื้อข่าวนั้นว่าคือข่าวปลอม สิ่งนี้เองจึงทำให้ข่าวปลอมได้วนเวียนอยู่ในเครือข่ายสังคมออนไลน์อย่างไม่สิ้นสุด เนื่องจากผู้คนมักจะคำนึงถึงความถูกต้องมากกว่าความถูกต้อง และทำให้การแพร่กระจายข่าวปลอมเป็นอีกหนึ่งปัญหาที่สำคัญในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ของไทยในปี 2563

จะเห็นได้ว่า ข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 มีความอันตรายกว่าข่าวปลอมอื่น ๆ ตรงที่เนื้อข่าวมุ่งสร้างให้เกิดความกลัว ความตื่นตระหนก และความห่วงใยคนใกล้ชิด จึงผลักดันให้เกิดการรับรู้ และส่งต่อข่าวปลอมอย่างรวดเร็วโดยคิดว่าข่าวปลอมนั้นคือข่าวจริงโดยเจตนาบริสุทธิ์ มิได้มีความเจตนาร้ายแอบแฝงเพื่อส่งต่อข่าวปลอม โดยมีได้ตรวจสอบเนื้อหาข่าวหรือค้นหาว่าข้อมูลที่ส่งต่อเป็นความจริงหรือไม่ มีหน่วยงานใดได้เคยตรวจสอบก่อนหน้าแล้วหรือไม่ว่าข่าวนั้นคือข่าวปลอม

ความแยบยลของข่าวปลอมที่ทำให้ผู้รับสารเกิดความยากลำบากต่อการแยกแยะข่าวสาร และผลักดันให้คนบางกลุ่มเลือกที่จะกดส่งต่อก่อนการตรวจสอบเพราะต้องการให้คนใกล้ชิดทราบข่าวสารได้อย่างทันท่วงที แต่ขณะเดียวกันข่าวดังกล่าวก็กลายเป็นดาบสองคมที่ทำให้ข่าวปลอมได้รับการแพร่กระจายอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งนักวิชาการชาวตะวันตกหลายท่านได้กล่าวว่าการแพร่กระจายข่าวปลอมมีความไวและรุนแรงกว่าการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19

ลักษณะสำคัญอีกประการทำให้ข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 นั้น ๆ ยังคงอยู่และวนเวียนอยู่ระบบ คือ การแชร์ซ้ำ โดยการแชร์ซ้ำในที่นี้มิได้หมายความว่า บุคคลคนเดิมแชร์ข่าวปลอมซ้ำเดิมซ้ำ ๆ หากแต่หมายถึงการนำข่าวเก่ามาเล่าใหม่ หรือการแชร์ใหม่ด้วยการเอาภาพข่าวในอดีตมาใส่ข้อความเพิ่ม

สิ่งที่ เป็นปัจจัยเร่งให้เกิดความเชื่อและส่งต่อข่าวปลอมนั้นอย่างรวดเร็ว คือ ความหลงเชื่อข่าวปลอมที่มักมีข้อความระบุว่า “ข่าวด่วน” “ประกาศแล้ว” “รัฐปิดข่าว” “เด็ดขาด” “มีข่าวว่า” “แน่นอน” “ล่าสุด” “เป็นห่วง” “ชั่วร้าย” “ระวัง” และลงท้ายข้อความว่า “ขอให้แชร์ต่อไปยังคนที่รู้จัก” เป็นต้น ข้อความดังกล่าวล้วนเป็นข้อความที่กระตุ้นอารมณ์และความรู้สึกของผู้รับสารเป็นอย่างดีให้เข้าไปอ่านและส่งต่ออย่างรวดเร็ว

ทั้งนี้ แม้จะมีหลายฝ่ายตั้งข้อสังเกตว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้ข่าวปลอมแพร่ระบาดในไทยจำนวนมาก เพราะประเทศไทยมีผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตจำนวนมาก ข้อสังเกตดังกล่าวแม้จะเป็นความจริง แต่ก็ไม่ใช่เหตุผลทั้งหมดต่อการอธิบาย เนื่องจาก แม้ว่าอินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีสารสนเทศจะอำนวยความสะดวกให้การส่งต่อข้อมูลข่าวสารระหว่างกันมีความสะดวกรวดเร็วมากขึ้น แต่หากประชาชนมีความรู้เท่าทันสื่อ และรู้จักพิจารณาถึงข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร ประชาชนก็จะสามารถใช้เทคโนโลยีให้เป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาข่าวสารที่รับรู้ และเป็นผู้สกัดกั้นข่าวปลอมไม่ให้แพร่ระบาดบนอินเทอร์เน็ตได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงพิจารณาแล้วว่าสาเหตุสำคัญที่ทำให้การแพร่กระจายข่าวปลอมเป็นปัญหาของสังคมไทยเกิดขึ้นจากการขาดความตระหนักรู้และระดับความเท่าทันสื่อของคนไทยที่มีระดับต่ำ รวมทั้งเมื่อผู้รับสารรับรู้ข่าวที่ได้รับมาคือข่าวปลอม ผู้รับสารก็ไม่กล้าที่จะแจ้งผู้ส่งสารว่าข่าวนั้นคือข่าวปลอม เนื่องจากกลัวจะผิดใจกัน นอกจากนี้สาเหตุสำคัญอีกประการคือความสามารถของหน่วยงานที่ทำหน้าที่ตรวจสอบข่าวปลอมยังคงทำงานไม่ได้มีประสิทธิภาพเพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทด้านการประชาสัมพันธ์ข่าวจริงเพื่อลบล้างข่าวปลอมให้ประชาชนได้ข้อเท็จจริงนั้น ๆ ในวงกว้างอย่างรวดเร็ว

ด้วยเหตุนี้เอง การนำข่าวปลอมเข้ามาแชร์ข่าวซ้ำยิ่งเพิ่มความน่าเชื่อถือให้สารนั้น แคลงสภาพจากข่าวปลอมเป็นข่าวจริงด้วยการเห็นเพื่อนหรือคนในแวดวงเดียวกันแชร์ข่าวเดียวกัน หรือพบเห็นข่าวนั้นอีกในหลายๆช่วงเวลา สิ่งนี้เองถือเป็นการตอกย้ำความรู้ทางอ้อมและไม่ทำให้ผู้ส่งสารสงสัยในความผิดปกติกของสารนั้น ๆ ซึ่งสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 รอบที่ 1 และรอบที่ 2 ถือเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า ข่าวปลอมที่เคยหลอกได้สำเร็จในรอบที่ 1 ยังคงสามารถหลอกได้สำเร็จในการระบอบรอบที่ 2 แม้ว่าทั้งสื่อภาครัฐและภาคประชาสังคมจะเคยตรวจสอบและเผยแพร่ข้อเท็จจริงให้แก่สาธารณะทราบแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีสามารถเทียบได้กับยอดของผู้แชร์ข่าวปลอมได้ โดยข่าวนั้นเกี่ยวข้องกับโควิด-19 ที่มีแชร์ต่อกันสูงสุด 5 ข่าวปลอมในปี 2563 ได้แก่ 1) คลิปเสียงของ นพ.ประสิทธิ์ วัฒนาภา ขอให้คนไทยเลิกดาวน์โหลดตัวเอง 2) เลือดเป็น

ต่างโอกาสติดโควิดน้อยลง 3) ตัมน้ำมะนาวฆ่าเชื้อโควิดได้ 4) พัสตุโปรตีนเป็นแหล่งแพร่เชื้อโควิด-19 และ 5) ยีนตากแดดฆ่าโควิดในร่างกายได้

จะเห็นได้ว่าชาวปปลอมที่แชร์ซ้ำมักเป็นชาวที่เน้นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับประชาชนกลุ่มใหญ่อย่างสาธารณะ พร้อมทั้งมีการใช้เทคโนโลยีสร้างชาวปปลอมด้วยการใช้คลิปเสียงและอ้างชื่อหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ชาวปปลอมเสมือนจริงมากขึ้น ยิ่งผู้แชร์ชาวปปลอมคือรัฐ บุคคลที่มีชื่อเสียง และผู้มีอิทธิพลทางความคิดบนโลกออนไลน์ ยิ่งทำให้ระดับความน่าเชื่อถือต่อชาวปปลอมนั้นสูงขึ้นและอยู่ในกระแสนานขึ้น เนื่องจากชาวปปลอมจะมีอิทธิพลและส่งผลกระทบต่อเพิ่มขึ้นต่อสังคมก็ต่อเมื่อผู้ส่งสารคือ super spreader

เหยื่อของชาวปปลอมส่วนใหญ่คือ วัยผู้สูงอายุ เนื่องจาก เป็นช่วงวัยที่เพิ่งเรียนรู้กับเทคโนโลยีในระยะเวลายาวนาน ต่างจากวัยรุ่นและวัยทำงานที่เคยมีประสบการณ์พบชาวปปลอมหรือข้อความลวงใจมาก่อนบนอินเทอร์เน็ตทั้งจากอีเมลและเว็บไซต์ต่าง ๆ รวมทั้งวัยผู้สูงอายุเป็นช่วงวัยที่มีเวลาเสพและรับส่งข่าวมากช่วงวัยอื่น และวัยผู้สูงอายุตรวจสอบข่าวสารไม่เป็น เนื่องจาก ไม่ทราบว่าจะสามารถตรวจสอบได้จากช่องทางใด และมีความเกรงกลัวการใช้งานในเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันอื่น ๆ ที่ไม่คุ้นเคย ซึ่งช่องทางแพลตฟอร์มที่ผู้สูงอายุใช้บ่อยที่สุดคือ แอปพลิเคชันไลน์ เนื่องจากเป็นช่องทางที่ใช้งานง่ายในการสนทนากับบุคคลที่รู้จักรวมทั้งสามารถกดแชร์ต่อข้อความได้สะดวกไปยังบุคคลอื่นทั้งรูปแบบแชทส่วนตัว และแชทกลุ่ม ซึ่งการรับส่งข่าวสารผ่านช่องทางนี้ทำให้ทราบว่าใครคือผู้ส่ง สิ่งนี้จึงยิ่งสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ชาวปปลอมได้ว่าชาวปปลอมได้ว่าเป็นชาวปปลอมจริงเนื่องจาก ชาวนั้นมาจากคนที่รู้จัก คนที่เคารพ และญาติผู้ใหญ่อย่างรักใคร่ ผู้รับสารที่เป็นวัยรุ่นและวัยทำงานบางรายเมื่อได้รับข้อความดังกล่าวก็สามารถทราบได้ทันทีว่าชาวนั้นคือชาวปปลอม เนื่องจากเคยมีประสบการณ์พบชาวปปลอมในแพลตฟอร์มอื่น ๆ หรือในบางครั้งก็สามารถนำส่วนหนึ่งส่วนใดของข้อความไปค้นหาบนหน้าเว็บไซต์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลได้ ต่างจากวัยผู้สูงอายุที่มักจะ “แชร์ก่อนเช็ค”

นอกจากนี้ เมื่อผู้แชร์ชาวปปลอมส่วนใหญ่คือวัยผู้สูงอายุ จึงทำให้วัยรุ่นและวัยทำงานไม่กล้าแจ้งให้ผู้สูงอายุทราบว่า ชาวที่ผู้สูงอายุแชร์คือชาวปปลอม เพราะความเกรงใจและความเกรงกลัวว่าผู้สูงอายุจะเสียหายที่แชร์ชาวปปลอม ซึ่งอาจนำมาสู่การผิดใจกันและกันในอนาคต สิ่งนี้เองจึงเป็นอีกหนึ่งประเด็นที่ทำให้ชาวปปลอมยังคงไหลเวียนอยู่ในระบบ เนื่องจากไม่มีผู้หวังดีที่ทำหน้าที่สกัดกั้นชาวปปลอมแจ้งผู้ส่งสารให้ทราบว่าชาวดังกล่าวคือชาวปปลอม โดยมีเพียงแต่ผู้หวังดีที่มักทำหน้าที่ผู้ส่งชาวปปลอมให้กับบุคคลอื่น โดยไม่รู้ตัวว่าตนกำลังแชร์ชาวปปลอมภายใต้เจตนาความหวังดีที่แฝงเจตนาร้ายโดยไม่ตั้งใจ

ด้วยเหตุนี้ จึงเห็นได้ว่า ชาวปลอมถือเป็นหนึ่งในภัยร้ายใกล้ตัวที่ทุกคนสามารถ ตกเป็นเหยื่อได้ เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้เกิดการแพร่กระจายชาวปลอมโดยเนื้อหา ชาวปลอมที่สามารถทำงานได้สำเร็จคือชาวปลอมที่นำเรื่องมาผสมกับเรื่องปลอมเพื่อให้เนื้อหาชวน น่าเชื่อถือ รวมทั้งยังเป็นปัจจัยเร่งให้ผู้รับอยากเป็นผู้ส่งต่อเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์การ แพร่กระจายชาวปลอมเกี่ยวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ปี 2563 ของไทยที่มี ลักษณะการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication Process)

6.1.2 ผลกระทบจากการแพร่กระจายชาวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส โควิด-19 ของไทยในปี 2563

ภายใต้สถานการณ์วิกฤตของการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 สิ่งหนึ่งที่จะเกิดขึ้น ควบคู่กันคือ การแชร์ต่อข้อความ/ข้อมูลข่าวสารบนโลกออนไลน์ และการสนทนาแบบปากต่อปาก ทั้งชาวจริงและชาวปลอม ซึ่งสิ่งที่น่ากังวลคือ ปัจจุบันคนไทยส่วนใหญ่มีสมาร์ทโฟนที่พร้อมจะเป็นทั้ง ผู้รับสารและผู้ส่งสาร นอกจากนี้ทุกคนต่างจดจ่ออยู่กับการอัปเดตสถานการณ์ด้วยความรีบร้อน สิ่งนี้จึงทำให้อาจตกเป็นเหยื่อของชาวปลอมได้ โดยการแชร์ชาวปลอมในหลาย ๆ ครั้ง ทั้งการระบอบ รอบที่ 1 และการระบอบรอบที่ 2 ได้ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อบุคคลในข่าว ซึ่งคนที่ติดตามก็จะ ได้รับข้อมูลผิด ๆ ต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานะที่สังคมตึงเครียดเช่นนี้ ชาวปลอมยิ่งเป็นสิ่งสำคัญ ที่ซ้ำเติมความเครียด ความรู้สึกหดหู่อันมีผลกระทบต่อจิตใจมากกว่ามิตอื่น ๆ

ชาวปลอมในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ส่งผลกระทบ อย่างมีนัยยะสำคัญต่อพฤติกรรมของผู้รับสารให้เกิดความคล้อยตาม ปฏิบัติตาม และส่งต่อข้อความไปยัง ผู้อื่น ซึ่งความเชื่อต่อชาวปลอมนั้น ๆ ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้รับสารมีความเสี่ยงต่อการติดเชื้อที่ เพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากเมื่อผู้รับสารเชื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็จะทำให้ผู้รับสารเกิดการปฏิเสธการรับข่าวสารอื่น ๆ แม้ว่าข่าวนั้นจะเป็นชาวจริงก็ตาม ซึ่งไม่เพียงจะนำมาสู่ความเสี่ยงต่อชีวิตและจิตใจแล้วยังก่อให้เกิด ความเสี่ยงด้านการเงินที่อาจจะผลอผลเสียไปกับสิ่งที่คิดว่าอาจจะป้องกันโควิด-19 ได้ตามที่ชาวปลอม อ้าง เช่น ฟ้ำทลายโจร มะนาว แอลกอฮอล์ เป็นต้น

ผลกระทบจากชาวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ของไทยในปี 2563 แม้จะส่งผลให้ เสียเงิน เสียความรู้สึก เสียเวลา แต่ผลกระทบดังกล่าวอาจจะยังไม่ถึงขั้นเสียชีวิต ดังที่ได้เกิดขึ้นใน ต่างประเทศ เช่น ชาวอิหร่านจำนวน 600 คน ต้มแอลกอฮอล์ชนิดเข้มข้นเนื่องจากเชื่อว่าแอลกอฮอล์ สามารถรักษาโควิด-19 เป็นต้น

ข่าวปลอมของไทยมีเนื้อหาที่แอบแฝงประโยชน์จากความหวังดี และคำแนะนำดี ๆ ซึ่งแม้จะไม่ได้ช่วยป้องกันโควิด-19 ได้ตามที่ข่าวปลอมอ้าง แต่คำแนะนำดังกล่าวก็ไม่ได้เป็นอันตรายถึงชีวิต ขณะเดียวกันจะเป็นไปในลักษณะให้ผู้รับสารเกิดความอยากรู้อยากลองที่ลองดูก็ไม่เสียหาย เช่น ข่าวปลอมเรื่องการยีนตากแดดบสามารถสร้างภูมิคุ้มกันแก่ร่างกายเพื่อป้องกันโควิด-19 ได้ ข่าวนี้แม้จะไม่สามารถช่วยป้องกันโควิด-19 ได้แต่ก็เป็นหนึ่งในวิธีการพื้นฐานของการสร้างภูมิคุ้มกัน และวิตามินแก่ร่างกาย ข่าวปลอมเรื่องการกลั่นหายใจเพื่อตรวจสอบว่าติดโควิด-19 หรือไม่ ข่าวนี้ทำให้ผู้ที่สงสัยทดลองกลั่นหายใจแต่ไม่พบว่ามีเคสใดที่กลั่นหายใจจนเสียชีวิต ข่าวปลอมเรื่องผู้ติดเชื้อเดินทางไปยังพื้นที่ต่างๆ ข่าวนี้ก็จะทำให้คนไทยมีความระมัดระวังตัวขึ้นและเลี่ยงการเดินทางไปยังพื้นที่เสี่ยง ข่าวปลอมเรื่องโควิด-19 สามารถแพร่กระจายผ่านอากาศ ข่าวนี้ทำให้คนไทยหันมาสวมใส่หน้ากากอนามัยมากกว่าประเทศอื่น ซึ่งทำให้ตัวเลขผู้ติดเชื้อของไทยมีสัดส่วนน้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ และข่าวปลอมเกี่ยวกับเว็บไซต์ไทยชนะปลอม ข่าวนี้ก่อให้เกิดความไม่ไว้วางใจด้านวิโหดแอฟพลิเคชันของรัฐ รวมทั้งในบางกรณีพบว่าอาชญากรได้แสวงประโยชน์นำข้อมูลส่วนบุคคลไปใช้ทำธุรกรรมต่อ เป็นต้น

ข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ในไทยทำให้ผู้ไม่หวังดีแสวงประโยชน์จากความสะดวกด้านเทคโนโลยีล่อเหยื่อให้ตกหลุมพรางเพื่อนำผลประโยชน์เข้าสู่ตน กล่าวคือ ข่าวปลอมในรูปแบบภาพ คลิปวิดีโอ หรือเว็บไซต์ นอกจากจะสามารถดึงดูดใจให้ผู้รับสารกดคลิกเข้าไปชมแล้ว ยอดการเข้าชมดังกล่าวยังสามารถสร้างรายได้ทางอ้อมให้แก่ผู้สร้างข่าวปลอมอีกด้วย หรือในกรณีที่รุนแรง คือ ผู้สร้างข่าวปลอมได้แนบไวรัสลงในเว็บไซต์นั้นเมื่อผู้รับสารคลิกเข้าชมเว็บไซต์ดังกล่าว อาจทำให้ถูกขโมยข้อมูลส่วนบุคคลโดยไม่รู้ตัว ด้วยการปรากฏสิ่งใหม่เพื่อให้กรอกข้อมูลและล็อกอินเข้าใช้เฟซบุ๊กอีกครั้ง ซึ่งหากผู้รับสารกรอกข้อมูลครบถ้วนก็มีโอกาสเสี่ยงสูงที่จะถูกแฮกบัญชีผู้ใช้งาน Facebook และบัญชีแอฟพลิเคชันส่วนตัวอื่น ๆ ได้

นอกจากนี้ ข่าวปลอมยังทำให้ผู้รับสารหลงเชื่อเสียเงินซื้อของตาม เนื่องจากเชื่อว่าของสิ่งนั้น หรืออาหารชนิดนั้นหากใช้งาน/รับประทานแล้วจะสามารถช่วยป้องกันโควิด-19 ได้ ซึ่งทำให้เสียเงินไปโดยเปล่าประโยชน์ เช่น ข่าวปลอมการรักษาโควิด-19 ด้วยตนเองด้วยการรับประทานยาแอสไพริน ข่าวปลอมการรับประทานฟ้าทลายโจรเพื่อป้องกันโควิด-19 ซึ่งทำให้คนไทยหันมารับประทานยาสมุนไพรเพิ่มขึ้นแม้ว่าฟ้าทลายโจรจะไม่สามารถป้องกันโควิดได้ก็ตาม ข่าวปลอมน้ำมะนาวร้อนสามารถฆ่าเชื้อโควิด-19 ข่าวปลอมการรับประทานสมุนไพร 3 แม่ทัพ (กระเทียม หอมแดง

และมันมะพร้าวสกัดเย็น) สามารถรักษาโควิด-19 ได้ ชาวปลอมหลอดไฟยูวีสามารถฆ่าเชื้อโควิด-19 และชาวปลอมการฉีดพ่นสารเคมีฆ่าเชื้อสามารถฆ่าเชื้อโควิด-19 เป็นต้น

เมื่อพิจารณาโดยสรุปถึงผลกระทบจากชาวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ในไทย จากมุมมองทางสังคมจะพบว่า การแพร่กระจายชาวปลอม (Infodemic) ส่งผลกระทบทำให้สถานการณ์แพร่ระบาดโควิด-19 ในไทยมีทิศทางที่แย่ง ดังนี้

1) ชาวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อจิตใจ จากการติดตามข่าวสารมากเกินไป เนื่องจากกลัวการติดเชื้อ สถานการณ์ผู้ติดเชื้อและสถานที่พบผู้ติดเชื้อรายวันที่มีความเปลี่ยนแปลง นโยบายรัฐปรับเปลี่ยนสม่ำเสมอตามสถานการณ์ ความกังวลต่อสถานการณ์ทางเศรษฐกิจในอนาคตที่มีผู้คาดการณ์ว่าจะกระทบในระยะยาว และความเครียดจากความไม่รู้ว่าสถานการณ์จะสิ้นสุดลงเมื่อไหร่ ขณะเดียวกันบางรายกลับเลือกที่จะปิดกั้นตัวเองมากขึ้นด้วยการไม่รับรู้ข้อมูลใด ๆ แม้ว่าจะเป็นข้อมูลที่ถูกต้อง

2) ชาวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อการติตราทางสังคม โดยเฉพาะครอบครัวที่เคยติดเชื้อโควิด-19 ให้ถูกติตราจากสังคมว่าเป็นผู้ที่นำเชื้อแพร่ระบาดสู่สังคม และเป็นผู้ที่ไม่มีความรับผิดชอบต่อสังคม รวมทั้งการเปิดเผยโซเชียลที่ทำให้บุคคลที่ติดเชื้อตกเป็นจำเลยของสังคมทางอ้อม

3) ชาวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อความยากลำบากของการตรวจสอบ เนื่องจากมีการแพร่กระจายอย่างรวดเร็วบนโลกออนไลน์ ทำให้ข้อมูลข่าวสารเข้าถึงผู้รับสารอย่างวงกว้าง ในขณะที่ผู้ทำหน้าที่ตรวจสอบมีจำนวนจำกัด

4) ชาวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดความไม่แน่นอนและความไม่มั่นใจต่อองค์กร ซึ่งบางหน่วยงานได้ประเมินว่าการแพร่ระบาดของเชื้อจะยาวนานถึงปี 2565 และเศรษฐกิจจะได้รับผลกระทบในระยะยาว

5) ชาวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อรัฐ ในมิติของการกำหนดทิศทางแก้ไขปัญหาของภาครัฐ และความเชื่อมั่นของภาครัฐต่อประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำนโยบายของรัฐในแต่ละสถานการณ์มาบิดเบือนให้เกิดความเข้าใจผิดและความสับสน เช่น คำแถลงของหมอทวีสินที่เกี่ยวข้องกับการดาวน์โหลดแอปพลิเคชันหมอชนะที่มีการข่าวไปตีความใหม่บิดเบือนว่า หากรัฐพบว่าใครไม่โหลดแอปพลิเคชันหมอชนะถือว่ามีความผิด เป็นต้น

6) ชาวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อความสับสนของการรับรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลเกี่ยวกับมาตรการทางสุขภาพต่อคำแนะนำด้านสาธารณสุข ที่ทำให้ประชาชนเกิดความสับสนและมีการระมัดระวังตัวต่อการปฏิบัติตนในระดับต่ำ/สูงกว่าปกติอันเสี่ยงต่อการติดโควิด-19 โดยไม่รู้ตัว

อย่างไรก็ดี ข่าวปลอมที่ปรากฏขึ้นในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 ก็สร้างผลกระทบด้านบวกเช่นกัน กล่าวคือ ข่าวปลอมในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 ทำให้ผู้ที่ไม่เคยรู้จักข่าวปลอมมาก่อนหรือไม่รู้ถึงภัยร้ายของข่าวปลอมทางเทคโนโลยีที่แฝงมาในรูปแบบข้อมูลข่าวสารได้ระมัดระวังตัวเพิ่มขึ้น รวมทั้งข่าวปลอมในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 แสดงให้เห็นถึงระดับความรู้เท่าทันสื่อของคนไทยที่มีระดับต่ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยผู้สูงอายุ ตลอดจนข่าวปลอมในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 ทำให้คนไทยหันมาให้ความสำคัญกับการรักษาสุขภาพและรับประทานสมุนไพรไทยมากขึ้น แม้ว่าสมุนไพรไทยนั้น ๆ จะไม่สามารถป้องกันโควิด-19 ได้ตามที่ข่าวปลอมอ้างก็ตาม

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ข่าวปลอมในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 ทำให้คนไทยเกิดความตระหนก ตื่นกลัว เครียด และกังวล โดยเฉพาะอย่างยิ่งข่าวปลอมที่สอดคล้องกับสถานการณ์ความรุนแรงของโควิด-19 ในปัจจุบันที่อาจทำให้ผู้รับสารจินตนาการเกินจริงและอ่อนไหวเชื่อในข่าวนั้นๆ โดยง่ายซึ่งก่อให้เกิดความสับสน จนตั้งข้อสังเกตว่า ข่าวที่ได้รับรู้คือข่าวจริงหรือข่าวปลอม เชื่อได้หรือเชื่อไม่ได้ ควรปฏิบัติตนตามหรือไม่ ซึ่งในบางครั้งข่าวนั้นอาจเป็นข่าวจริง แต่เมื่อผู้รับสารได้รับรู้สารที่เป็นข่าวปลอมซ้ำ ๆ อาจทำให้ปฏิเสธการรับรู้ข่าวแม้ว่าสารนั้นจะเป็นข่าวจริงก็ตาม

6.1.3 มาตรการป้องกันการแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 ของไทยในปี 2563

การดำเนินมาตรการป้องกันข่าวปลอมของไทยเกี่ยวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 สามารถจำแนกมาตรการออกเป็น 3 มาตรการสำคัญ ได้แก่ มาตรการการตรวจสอบ มาตรการการทางกฎหมาย และมาตรการการสื่อสาร ซึ่งแม้ทั้ง 3 มาตรการจะมีรัฐเป็นตัวแสดงหลัก อย่างไรก็ตาม ภาครัฐก็ไม่ใช่ตัวแสดงเดียวที่เข้ามาแสดงบทบาทในการตรวจสอบและป้องกันข่าวปลอม เนื่องจากภาคประชาชนได้มีความพยายามริเริ่มที่จะแสวงหาพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมาตรการการตรวจสอบและมาตรการสื่อสาร เนื่องจากภาคประชาชนตระหนักถึงข้อมูลที่โปร่งใส เป็นกลาง และรอบด้าน ไม่ควรให้รัฐทำหน้าที่หลักแต่เพียงผู้เดียว

ในปี 2563 ภาคประชาสังคม โครงการโคแฟค (Collaborative Fact Checking Cofact: Cofact) ได้ก่อตั้งขึ้นจากความเชื่อว่าพลังของประชาชนจะเป็นกำลังสำคัญต่อการตรวจสอบข่าวปลอมให้มีประสิทธิภาพมากกว่าการรวมศูนย์การตรวจสอบไว้ที่ภาครัฐ เนื่องจากปัญหาการแพร่กระจายของข่าวปลอมเกี่ยวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 ออนไลน์ที่มีจำนวนมหาศาล ภาครัฐไม่สามารถตรวจสอบได้ทันการณ์ ขณะเดียวกันข่าวสารที่ภาครัฐตรวจสอบส่วนใหญ่มักเป็น

ข่าวที่ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนโดยภาพรวม แต่มุ่งเน้นการตรวจสอบข่าวสารที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงและความน่าเชื่อถือของรัฐเป็นลำดับต้น ๆ

ผู้มีอิทธิพลทางความคิด (influencer) และสื่อ ถือเป็นอีกตัวแสดงหนึ่งที่มีบทบาทหลักต่อการนำจุดแข็งของการเป็นที่รู้จัก มียอดผู้ติดตามจำนวนมาก และมีเครือข่ายทางสังคมในวงกว้างมาใช้ให้เกิดประโยชน์ด้วยการแก้ข่าวปลอมที่กำลังเผยแพร่บนโลกออนไลน์ เช่น เพจ “อ้อ มันเป็นอย่างนี้เอง by อาจารย์เจษฎ์” เพจ “หมอแล็บแพนด้า” และ เพจ “drama addict” เป็นต้น ซึ่งช่องทางนี้ถือเป็นอีกหนึ่งช่องทางเลือกที่ประชาชนเข้าถึงได้ง่ายกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประชาชนที่ยังไม่เชื่อถือต่อการตรวจสอบข่าวปลอมของภาครัฐ

ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม (Anti-Fake News Center) ภายใต้สังกัดของกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมถือเป็นเจ้าภาพหลักในการทำหน้าที่ตรวจสอบข่าวสารที่เผยแพร่บนโลกออนไลน์ด้วยการประสานงานเพื่อขอรับการตรวจสอบข้อเท็จจริงจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง ซึ่งนายพุทธิพงษ์ ปุณณกันต์ ผู้ก่อตั้งศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมและอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมเคยแสดงความมั่นใจว่า ศูนย์ฯ จะสามารถตรวจสอบข่าวปลอมหลังได้รับการรับแจ้งได้แล้วเสร็จภายใน 2 ชั่วโมง ในทางกลับกันการตรวจสอบของศูนย์ฯ กลับมีความล่าช้า และไม่ทันสถานการณ์กับความต้องการของผู้ใช้ข่าวเมื่อเปรียบเทียบกับยอดของข่าวปลอมที่มีจำนวนมากบนโลกออนไลน์

ในประเด็นโควิด-19 ซึ่งเกี่ยวข้องกับมิติด้านสุขภาพและสาธารณสุข หน่วยงานสำคัญที่ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมประสานขอรับการสนับสนุนข้อมูลสม่ำเสมอคือ กระทรวงสาธารณสุข เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่มีการกิจรับผิดชอบโดยตรงและมีความเชี่ยวชาญเฉพาะอันทำให้ได้รับการตรวจสอบข้อเท็จจริงมีความน่าเชื่อถือและสามารถนำมาเผยแพร่ได้ อย่างไรก็ตาม แม้ผลลัพธ์ของการตรวจสอบจะถูกต้อง แต่ข้อมูลก็สามารถนำมาเผยแพร่ได้ทันต่อสถานการณ์อันเป็นผลมาจากความล่าช้าของการตรวจสอบ และศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมก็มิสามารถใช้อำนาจใดมาบังคับให้หน่วยงานนั้น ๆ ตรวจสอบข้อเท็จจริงได้ภายใน 2 ชั่วโมง ทั้งนี้ เมื่อตรวจสอบข่าวปลอมแล้วเสร็จ ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมจะส่งมอบให้ศูนย์ปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (ศปอส.ตร.) ดำเนินการต่อเพื่อนำผู้กระทำผิดมาสู่กระบวนการทางกฎหมาย โดยการเผยแพร่ข่าวปลอมที่จะนำมาเข้าสู่ระบบนั้นจะต้องเป็นข่าวปลอมที่ประเมินแล้วว่าส่งผลกระทบต่อความมั่นคง ความตื่นตระหนก และความกลัวของประชาชนโดยรวมเท่านั้น

การดำเนินมาตรการทางกฎหมายจะลงโทษผู้กระทำผิดตามมาตรา 14 ของพระราชบัญญัติคอมพิวเตอร์ ที่ว่าด้วยการนำเข้า เผยแพร่ และส่งต่อข้อมูลคอมพิวเตอร์โดยรู้อยู่แล้วว่าเป็นข้อมูลเท็จ โดยมีโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี หรือปรับไม่เกิน 100,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงการบังคับใช้ทางกฎหมายแล้วพบว่า กฎหมายยังไม่มีความศักดิ์เพียงพอที่จะทำให้คนมีความกลัวต่อผลลัพธ์ของการกระทำ หรือมีความขังใจ หรือตระหนก หรือตรวจสอบข่าวสารก่อนแชร์ต่อให้ผู้อื่น ทั้งนี้ กองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (ปอท.) ถือเป็นเจ้าภาพหลักต่อการสืบสวนสอบสวนและบังคับใช้กฎหมายต่อผู้กระทำผิด ซึ่งการดำเนินคดีการเผยแพร่ข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ในปี 2563 มีเพียง 30 คดีเท่านั้น เมื่อเปรียบเทียบกับสัดส่วนข่าวปลอมที่เผยแพร่บนโลกออนไลน์แล้วถือว่าเป็นสัดส่วนที่ยังไม่สมเหตุสมผลสอดคล้องกับสถานการณ์มากนัก จึงสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมายว่าเป็นเครื่องมือที่มีความรุนแรง (บทลงโทษสมเหตุสมผล) แต่ไม่แน่นอน (ไม่ได้บังคับใช้กับทุกคน ส่วนใหญ่จะดำเนินคดีกับการเผยแพร่ข่าวปลอมใน Facebook ที่ตั้งค่าเป็นสาธารณะเท่านั้น และเสี่ยงไม่ดำเนินคดีกับผู้สูงวัย) และไม่รวดเร็ว (ใช้ระยะเวลานานและอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน)

นอกจากนี้ ในด้านการสื่อสารศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมและ Cofact ได้เปิดช่องทางให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลหลายช่องทาง อาทิ Facebook Line และเว็บไซต์ เป็นต้น รวมทั้งมีการนำเทคนิคการนำเสนอผ่านรูปแบบอินโฟกราฟิกเพื่อชี้แจงข่าวปลอมให้แก่ประชาชนด้วยการใช้สีสัน ภาพ และข้อความดึงดูดความสนใจแก่ประชาชน และอธิบายให้เข้าใจง่ายเพียงหนึ่งหน้ากระดาษ อย่างไรก็ตามกลับพบว่า ยอดผู้กดไลค์และยอดการกดแชร์ยังคงมีระดับต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับข่าวปลอมที่มีข้อความร้ายใจอารมณ์สร้างความตื่นเต้นชวนให้กดแชร์มากกว่า รวมทั้งการเผยแพร่ผ่านทางเว็บไซต์ยังพบว่า มีข่าวบางข่าวที่ภาพไม่ตรงกับหัวข้อข่าว ซึ่งสร้างความสับสนให้แก่ประชาชนอย่างยิ่งเมื่อเข้าใช้งาน

ทั้งนี้ ศูนย์บริหารสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (ศบค.) ถือเป็นอีกหนึ่งช่องทางการสื่อสารที่สำคัญที่กำเนิดขึ้นโดยตรงเพื่อนำเสนอสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 รายวัน ซึ่งมีผู้ติดตามจำนวนมาก เนื่องจากมีการถ่ายทอดสดบนโทรทัศน์ ยูทูบ และ Facebook อย่างไรก็ดี สารระสำคัญหลักที่ ศบค. นำเสนอคือ สถิติจำนวนผู้ติดเชื้อรายวัน และมาตรการของภาครัฐต่อการจัดการกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 เท่านั้น โดยเนื้อหาการนำเสนอที่เกี่ยวข้องกับการชี้แจงถึงข่าวปลอมที่กำลังเป็นกระแสรายวันยังคงมีในระดับต่ำมาก แม้ว่าในขณะทำงาน ศบค. จะมีศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมเข้าร่วมอยู่ด้วยก็ตาม

จะเห็นได้ว่า แม้การดำเนินมาตรการป้องกันข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ของไทยในปัจจุบันจะมีการดำเนินการควบคุมกัน 3 มิติ อย่างไรก็ตามมาตรการดังกล่าวถือเป็นมาตรการที่ดำเนินการในลักษณะเฉพาะหน้า กล่าวคือ เกิดเหตุแล้วจึงป้องกันนี้จึงไม่ใช่วิถีทางที่เหมาะสมเพียงพออย่างยั่งยืนต่อการป้องกันข่าวปลอมที่เกิดขึ้นในสภาวะวิกฤตที่ข้อมูลข่าวสารถือเป็นปัจจัยจำเป็นอย่างยิ่งต่อประชาชน

โดยสรุป สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 เป็นบ่อเกิดและตัวเร่งสำคัญที่ทำให้เกิดการส่งต่อข่าวปลอมจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร โดยมีปัจจัยกระตุ้นคือการรับรู้ความคิดและอารมณ์ร่วมขณะเสพข่าว ซึ่งเป็นตัวผลักดันให้มีการส่งต่อระหว่างกัน ขณะเดียวกันผู้รับสารก็ยังสามารถเปลี่ยนบทบาทมาทำหน้าที่ผู้ส่งสารได้ด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ การส่งต่อข่าวปลอมได้ก่อให้เกิดผลกระทบตามมา 5 มิติที่สำคัญ คือ สุขภาพ จิตใจ สังคม เศรษฐกิจ ตลอดจนความมั่นคงและความน่าเชื่อถือ อันจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแสวงหามาตรการป้องกันเพื่อรับมือต่อไป

การสร้างข่าวปลอมและการแพร่กระจายข่าวปลอมสามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคนทุกระดับ ยิ่งผู้สร้างข่าวปลอมหรือผู้แพร่กระจายข่าวปลอมเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงและมีฐานะทางสังคมที่ดี ยิ่งส่งผลให้ระดับความน่าเชื่อถือต่อข่าวปลอมนั้นมีสูงขึ้น นอกจากนี้ หากผู้ที่แพร่กระจายข่าวปลอมคือ บุคคลใกล้ชิด หรือเพื่อนสนิท ก็จะมีเพิ่มระดับความน่าเชื่อถือของข่าวปลอม ทำให้ยากยิ่งขึ้นต่อการสร้างมาตรการป้องกัน เช่นเดียวกันหากการตรวจสอบข่าวสารดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ถูกต้อง และรวดเร็วก็จะยิ่งส่งผลต่อความน่าเชื่อถือแก่แหล่งตรวจสอบทำให้ประชาชนมั่นใจเมื่อเกิดความสับสนจากการรับรู้ข่าวสารบนโลกออนไลน์ ดังนั้น ข่าวปลอมถือเป็นประเด็นสำคัญอย่างยิ่งที่ควรค่าแก่การศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเผยแพร่ข่าวปลอมในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่เกิดขึ้น ณ สภาวะที่จิตใจผู้คนไม่ได้อยู่ในสภาวะปกติ และพร้อมยินดีที่จะเชื่อก่อนคิดอยู่เสมอ

ฉะนั้น สิ่งที่เหมือนกันของการแพร่กระจายข่าวปลอมกับการแพร่ระบาดของโควิด-19 คือ ความรวดเร็ว และเจตนา ซึ่งมีทั้งกระทำโดยเจตนาและไม่เจตนา แต่ผลลัพธ์ที่ตามมาคือผลร้ายมากกว่าผลดี อย่างไรก็ตามสิ่งที่แตกต่างกัน คือ เชื้อไวรัสสามารถป้องกันได้ด้วยการสวมหน้ากากอนามัย และปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักสาธารณสุข ขณะที่การป้องกันข่าวปลอมทำได้ยากกว่าเนื่องจากยังไม่มีมาตรการป้องกันข่าวปลอมที่ชัดเจน เมื่อมีการแพร่กระจายข่าวปลอมแล้วยากอย่างยิ่งที่จะตรวจสอบข้อเท็จจริง สืบค้นที่มาของข้อมูล และเผยแพร่ข้อมูลที่ถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่ข่าวปลอมมีความเกี่ยวข้องกับสุขภาพจึงทำให้ข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องแสวงหามาตรการป้องกันที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากเนื้อข่าวสามารถ

สร้างความเข้าใจผิดด้านการป้องกัน การควบคุมเชื้อ และความปลอดภัยของประชาชน ซึ่งปัญหาอาจจะบานปลายจนเป็นอันตรายถึงชีวิตได้

แม้ว่าทุกคนจะสามารถเป็นผู้สร้างข่าวปลอม และแชร์ข่าวปลอมทั้งที่รู้หรือไม่รู้ แต่ในบางครั้งกลับพบว่าสื่อหลักบางแห่งได้นำข่าวปลอมไปเผยแพร่ต่ออย่างรวดเร็ว โดยไม่ตรวจสอบก่อนว่า ข่าวนั้นเป็นข่าวปลอมหรือไม่ สิ่งนี้เองยังเป็นการยืนยันทางอ้อมให้ประชาชนเชื่อว่าข่าวปลอมนั้นคือข่าวจริง และสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาข่าวปลอมและคุณภาพของการทำงานด้านการข่าวที่ไม่มีประสิทธิภาพต่อการชั่งน้ำหนักระหว่างความรวดเร็วของการนำเสนอข่าวกับความน่าเชื่อถือของข่าว ดังนั้น การป้องกันข่าวปลอมจึงถือองค์ประกอบที่สำคัญที่จะไม่ทำให้สถานการณ์เกิดความบานปลาย ในขณะที่เดียวกันยังสามารถเป็นส่วนสำคัญต่อการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการปฏิบัติตัวของประชาชนอันจะส่งผลให้ระดับผู้ติดเชื้อโควิด-19 ในไทยมีจำนวนลดลง ซึ่งหากประเทศไทยมีมาตรการป้องกันข่าวปลอมอย่างมีประสิทธิภาพจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งที่จะไม่ทำให้สถานการณ์เกิดความบานปลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสภาวะวิกฤตที่มีปัจจัยด้านความอันตรายต่อชีวิตเข้ามาเกี่ยวข้อง

ข่าวปลอมไม่สามารถป้องกันได้ด้วยการใส่หน้ากากอนามัยหรือการเว้นระยะทางสังคม เพราะการแพร่กระจายข่าวปลอมสามารถกระทำได้ทุกที่ ทั้งรูปแบบการสนทนาแบบเห็นหน้า และการสนทนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ทั้งคนที่รู้จักและไม่รู้จักกัน สิ่งนี้จึงทำให้การแพร่กระจายข่าวปลอมในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 มีความพิเศษ เนื่องจากเป็นการเผยแพร่ข่าวปลอมที่แสวงประโยชน์จากความรู้สึกของผู้คนในสภาวะที่จิตใจไม่ปกติ และพร้อมยินดีเชื่อสิ่งที่ได้รับรู้ และแชร์ต่อโดยมีปัจจัยความเสี่ยงของชีวิตเข้ามาเกี่ยวข้อง

6.2 การอภิปรายผลการศึกษา

สำหรับการอภิปรายผลการศึกษา เรื่อง สถานการณ์และผลกระทบของการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) และมาตรการป้องกันในประเทศไทย สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

6.2.1 สถานการณ์การแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในไทย

ระดับความเข้มข้นของสถานการณ์แพร่กระจายของข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในไทยมีความแปรผันตามระดับจำนวนผู้ติดเชื้อ สถานการณ์ทางสังคม และมาตรการของรัฐในช่วงนั้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีการติดเชื้อโควิด-19 ของนายแมนทวี ดิน ดารานักแสดงไทย เมื่อเดือนมีนาคม 2563 ที่ทำให้สัดส่วนข่าวปลอมที่แพร่กระจายบนโลกสังคม

ออนไลน์ขณะนั้นมีสัดส่วนที่สูงมากเมื่อเปรียบเทียบกับข่าวปลอมในช่วงเดือนอื่น ๆ ของประเทศไทย รวมทั้งทำให้ประชาชนเกิดความตื่นตระหนกถึงภัยของโควิด-19 ที่ใกล้ตัวมากขึ้น

สาเหตุของการส่งต่อข่าวปลอมเกี่ยวกับโควิด-9 และพฤติกรรมของมนุษย์ ยังสามารถอธิบายได้จากแนวคิด/ทฤษฎี ที่มีความสอดคล้องกัน 2 แนวคิด ได้แก่ สามเหลี่ยมอาชญากรรม และ สามเหลี่ยมข่าวปลอม กล่าวคือ 1) ทฤษฎีสามเหลี่ยมอาชญากรรม สามารถเปรียบผู้กระทำผิดคือ ผู้ส่งสารเหยื่อคือผู้รับสาร และโอกาสคือความรุนแรงของสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 และสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งระดับความรุนแรงของสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 เป็นปัจจัยสำคัญต่อการลงมือสร้างข่าวปลอม และเผยแพร่ข่าวปลอม โดยสื่อสังคมออนไลน์และอินเทอร์เน็ตถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้ข่าวปลอมสามารถเข้าถึงผู้คนได้ทุกกลุ่มและส่งต่อข่าวปลอมนั้น ๆ ให้ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว ขณะที่ 2) แนวคิดสามเหลี่ยมข่าวปลอม สามารถเปรียบเครื่องมือและการบริการ คือ เครือข่ายสังคมออนไลน์ เครือข่ายสังคม คือ การเป็นที่รู้จักในสังคม และแรงจูงใจคือวัตถุประสงค์ของข่าวปลอมที่มุ่งหวังให้เกิดผลกระทบ ซึ่งความเร็วของเครือข่ายสังคมออนไลน์ทำให้เครือข่ายเหล่านั้นกลายเป็นช่องทางที่เหมาะสมต่อการแพร่กระจายข่าวปลอม และสามารถสร้างความน่าเชื่อถือของข่าวปลอมได้จากบุคคลผู้ส่งสารที่รู้จัก หรือผู้มีชื่อเสียง อันทำให้ผลกระทบที่เกิดขึ้นตรงใจผู้สร้างข่าวปลอม

สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในไทย เมื่อปี 2563 สามารถจำแนกได้เป็น 2 ช่วงเวลาสำคัญ คือ 1) การระบาดครั้งแรกที่มีต้นกำเนิดของเชื้อจากชาวจีนที่เดินทางเข้าไทย และ 2) การระบาดรอบที่ 2 เมื่อเดือนธันวาคม 2563-เดือนมีนาคม 2564 ที่มีต้นกำเนิดจากชาวมียนมาที่ทำงานในตลาดกลางกุ้ง อำเภอมหาชัย จ.สมุทรสาคร ทั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบสถานการณ์การแพร่กระจายข่าวปลอมทั้ง 2 ช่วงเวลาจะพบว่า ลักษณะเนื้อหาของข่าวปลอมส่วนใหญ่จะมีลักษณะการนำข่าวปลอมเก่า ๆ ที่เคยเผยแพร่บนโลกออนไลน์ซึ่งสามารถทำให้ผู้คนเชื่อได้สำเร็จมาเผยแพร่ซ้ำ หรือฉายภาพซ้ำ ๆ ทั้งการนำภาพและข้อความเดิมมาเผยแพร่ใหม่ และการนำภาพและเนื้อหาข่าวที่มีที่มาที่ไปคนละเรื่อง มาทำให้เป็นเรื่องเดียวกัน รวมทั้งการนำข่าวเก่ามาแก้ไขวันที่เพื่อให้คนเชื่อว่าเป็นข่าวจริง ซึ่งการแพร่กระจายข่าวปลอมในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 รอบที่ 2 ถือเป็นตัวอย่างชัดเจนที่แสดงให้เห็นว่า ข่าวปลอมที่ถูกนำมาแชร์ซ้ำยังคงใช้ได้ผล และสามารถหลอกให้คนเชื่อถือได้สำเร็จ ทั้งประชาชนทั่วไป และบุคคลที่มีชื่อเสียง ดังที่ CoFact ได้จัดลำดับการข่าวปลอมเกี่ยวกับโควิด-19 ที่มีการเผยแพร่ซ้ำมากที่สุดในไทยเมื่อปี 2563 จำนวน 5 ข่าว ได้แก่ 1) คลิปเสียงปลอมของนพ.ประสิทธิ์ วัฒนาภา คณบดีคณะแพทยศาสตร์ศิริราชฯ ความยาว

1.20 นาที มีเนื้อหาขอความร่วมมือให้ประชาชนคนไทยทุกท่านลือศดาวน 2) ตื่นน้ำมะนาวสามารถป้องกันเชื้อโควิด-19 3) คนที่มีเลือดเป็นต่างมีโอกาสติดไวรัสโควิด-19 ได้น้อยกว่าคนทั่วไป 4) พัสตุโปรษณียเป็นแหล่งแพร่เชื้อโควิด-19 และ 5) ยืนตากแดดสามารถฆ่าเชื้อโควิด-19 ได้

จะเห็นได้ว่า การแชร์ข่าวซ้ำถือเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ข่าวปลอมยังคงวนเวียนอยู่ในระบบ ขณะเดียวกันกลับสร้างความน่าเชื่อถือแก่ข่าวนั้นเพิ่มขึ้น เนื่องจากข่าวนั้น ผ่านตาประชาชนในระดับที่ถี่มาก พร้อมทั้งต่อกย้ำปรากฏการณ์นี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ความรู้เท่าทันสื่อของคนไทยมีระดับต่ำ โดยมักเชื่อและแชร์ก่อนตรวจสอบเสมอ นอกจากนี้ ลักษณะข่าวปลอมในไทยยังมีลักษณะที่เน้นสร้างคอนเท้นท์ที่เล่นกับความรู้สึกของคนและทำให้คนเกิดคำถามขึ้นในใจภายหลังจากอ่านข่าวว่า “จริงหรือ” ซึ่งเมื่อคนเกิดคำถามขึ้นในใจ ธรรมชาติของคน คือความสงสัยใคร่รู้ และจะต้องพิสูจน์ทราบให้รู้ว่า “จริงหรือไม่จริง” เมื่อคนได้ทดลองทำตามข่าว ไม่ว่าจะข่าวนั้นจะเป็นข่าวจริงหรือไม่ก็เท่ากับว่า คนนั้นได้ตกอยู่ในกับดักของข่าวปลอมโดยสมบูรณ์แล้ว เช่น การกลั่นหายใจเพื่อพิสูจน์โควิด-19 การดื่มแอลกอฮอล์ป้องกันโควิด-19 ทานพริกมาก ๆ สามารถป้องกันโควิด-19 และยืนตากแดดสามารถป้องกันโควิด-19 เป็นต้น จะเห็นได้ว่า เนื้อข่าวส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาที่เข้าถึงง่ายกับทุกกลุ่มคน และเป็นเนื้อหาที่ง่ายต่อการปฏิบัติตาม ซึ่งมักทำให้ผู้คนส่วนใหญ่เกิดความรู้สึกภายในใจว่า “ลองดูก็ไม่เสียหายอะไร” อีกทั้งเนื้อหาข่าวที่มักเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ อาการ การปรับตัว การป้องกัน จำนวนผู้ติดเชื้อ พื้นที่เสี่ยง ผู้ป่วยที่มีความเป็นไปได้สูงที่จะติดเชื้อในพื้นที่ต่าง ๆ ยิ่งทำให้คนส่วนใหญ่เลือกที่จะเชื่อก่อนเสมอเพื่อความปลอดภัยของตนเอง

อย่างไรก็ดี เมื่อเปรียบเทียบกับลักษณะข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ที่แพร่ระบาดในไทยกับต่างประเทศในปี 2563 พบว่า มีลักษณะที่ไม่แตกต่างจากข่าวปลอมที่แพร่ระบาดในต่างประเทศนัก โดยเนื้อหาข่าวปลอมส่วนใหญ่มักเกี่ยวข้องกับการให้ความรู้ด้านการป้องกันโควิด-19 และมาตรการด้านสาธารณสุขของภาครัฐ ทั้งเรื่องการเลือกรับประทานอาหารและเครื่องดื่มเพื่อป้องกันโควิด-19 การใช้ชีวิตประจำวันเพื่อลดความเสี่ยงต่อการติดเชื้อโควิด-19 และสถานที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อ เป็นต้น ทั้งนี้ ความกังวลใจของประชาชนทั่วโลกต่อสถานการณ์แพร่ระบาดโควิด-19 ทั่วโลก มักให้ความสนใจไปที่การป้องกันตัวเองเบื้องต้นเพื่อให้ตนเองมีความเสี่ยงน้อยที่สุดที่จะติดเชื้อ ด้วยเหตุนี้เอง จึงทำให้ข่าวปลอมที่แพร่กระจายส่วนใหญ่ในช่วงโควิด-19 คือ ข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับด้านสุขภาพเป็นหลักผ่านการเผยแพร่ความรู้ที่ผิดอันนำมาสู่การปฏิบัติตนที่ผิด และความเชื่อที่ผิดตามมาจนทำให้ปฏิบัติตนตามแนวทางที่ป้องกันโควิด-19

ที่ถูกต้อง ดังจะเห็นได้จากองค์การอนามัยโลก ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม และหน่วยงานที่ให้ความรู้ต่าง ๆ ทั่วโลกมักนำเสนอข่าวและแก้ข่าวเกี่ยวข้องกับสุขภาพเช่นกัน

ฉะนั้น เหตุผลประการสำคัญที่ทำให้ข่าวปลอมทั้งข่าวใหม่และข่าวเก่าไหลเวียนบนโลกออนไลน์อย่างต่อเนื่อง เพราะผู้เสพข่าวมักแชร์โพสต์ข่าวเก่าซ้ำๆ โดยขาดการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา และช่วงเวลาของข่าวนั้นก่อนส่งต่อ ซึ่งพฤติกรรมแชร์ข่าวซ้ำถือเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้สถานการณ์แพร่กระจายของข่าวปลอมในประเทศไทยยังไม่คลี่คลาย โดยจากการสัมภาษณ์พบว่า รศ.ดร.เจษฎา เด่นดวงบริพันธ์ ในฐานะผู้มีอิทธิพลบนโลกออนไลน์จากเพจอ้อมันเป็นอย่างนี้เอง by อาจารย์เจษฎา เจ้าหน้าที่ระดับสูงของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) รองเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติของสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ เจ้าหน้าที่ระดับสูงของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม ศูนย์ CoFact และผู้ดำเนินรายการซัวร์ก่อนแชร์ มีมุมมองความคิดเห็นที่สอดคล้องกันว่า ปัญหาการแพร่กระจายข่าวปลอมมาจากการแชร์ซ้ำ ซึ่งทั้ง 6 ท่านถือเป็นตัวแทนประชากรสำคัญที่สะท้อนให้เห็นอย่างรอบด้านถึงมุมมองของภาควิชาการ ผู้มีอิทธิพลบนโลกออนไลน์ ภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคสื่อ

ความสนใจใคร่รู้ต่อข่าวสารถือเป็นธรรมชาติของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับโรคภัย ความปลอดภัย และชีวิต ซึ่งเป็นประเด็นที่ยังกระตุ้นให้มนุษย์แสดงความสนใจและมีส่วนร่วมมากขึ้น เนื่องจากมนุษย์จะตระหนักว่า รู้ดีกว่าไม่รู้ ดีกว่าระวังไม่มากพอ แล้วตกเป็นเหยื่อของภัยร้ายในภายหลังจนต้องเสียชีวิตหรือเจ็บป่วยจากความละเอียดดังกล่าว ขณะเดียวกัน การที่ข้อมูลข่าวสารไหลเวียนจำนวนมากทั้งวันและหลายวันติดต่อกันได้ รวมทั้งมีข่าวปลอมมากกว่าข่าวจริงในช่วงแรก ๆ ของสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ได้ทำให้คนบางกลุ่มเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายแม้จะหวาดกลัวก็ตาม เลิกติดตามข่าวสาร อันนำไปสู่การขาดความระมัดระวังตัวและการป้องกันตัว และใช้ชีวิตประมาทขึ้น

สถานการณ์แพร่กระจายของข่าวปลอมในช่วงโควิด-19 แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า มีความสอดคล้องตามทฤษฎีกระบวนการการสื่อสารเชิงนิเทศศาสตร์ (Communication Process Theory) ของเดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo) ในมุมมองที่ว่า การสื่อสารไม่ใช่เป็นเพียงการส่งข้อความลอย ๆ แต่การสื่อสารนั้นล้วนคำนึงถึงผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นตามมาเป็นสำคัญ ซึ่งมีทั้งการสร้างข่าวปลอมเพื่อหวังผลในทันที และการสร้างข่าวปลอมเพื่อหวังนำมาใช้เป็นเครื่องมือต่อมิต่ออื่น ๆ ตามมา

สถานการณ์แพร่กระจายของข่าวปลอมในช่วงโควิด-19 ยังได้แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องกับทฤษฎีกระบวนการสื่อสารเชิงพฤติกรรมของ Harold D. Lasswell ด้วยเช่นกัน ที่ข่าวปลอมได้สร้างการปฏิสัมพันธ์เชิงพฤติกรรมระหว่างผู้ส่งสาร ผู้รับสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร และผลของการสื่อสาร ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารมีทั้งรูปแบบที่เคยรู้จักกันมาก่อนและไม่เคยรู้จักกันมาก่อน แต่สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่คนส่วนใหญ่ตกอยู่ในภาวะตื่นตระหนกได้ทำให้ ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารต่อสารนั้นมีเพิ่มขึ้น จนทำให้ผู้รับสารเชื่อในข่าวปลอมก่อนการตรวจสอบความถูกต้องและแหล่งที่มาของข่าว ขณะเดียวกันยังผู้ส่งสารคือคนที่รู้จักกันมาก่อนยิ่งทำให้ข่าวนั้นได้รับความน่าเชื่อถือโดยไม่มีข้อสงสัย

ทั้งนี้ ลักษณะการแพร่กระจายข่าวปลอมผ่านสังคมออนไลน์เกี่ยวกับสถานการณ์โควิด-19 ปี 2563 ของไทยแสดงให้เห็นถึงการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication Process) ที่ผู้รับสารสามารถเป็นผู้ส่งสารได้เช่นเดียวกัน ทั้งนี้ เมื่อผู้รับสารได้รับสารเกี่ยวกับโควิด-19 จากสื่อสังคมออนไลน์ หรือช่องทางต่าง ๆ ผู้รับสารจะรับรู้และพิจารณาตีความเนื้อหาจากบริบทของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจากนั้นจะนำข่าวสารที่รับรู้มาเผยแพร่และส่งต่อผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ทั้งในรูปแบบเดิมที่ได้รับสารมา หรือในรูปแบบใหม่ที่ปรับปรุงจากสารเดิมเพื่อสร้างคุณค่าและความน่าเชื่อถือของสารนั้นให้เพิ่มขึ้น รวมทั้งยืนยันสิ่งที่ตนเชื่อแก่ผู้อื่น ซึ่งกลายเป็นการสร้างข่าวปลอมโดยมิได้ตั้งใจ ทั้งนี้ การส่งต่อข่าวปลอมของผู้รับสารนั้นอาจจะส่งไปถึงผู้ส่งสารเดิมโดยมิได้ตั้งใจเช่นกัน สิ่งนี้เองจึงกลายเป็นการยืนยันทางอ้อมให้ผู้ส่งสารเดิมเข้าใจว่า สาร (ข่าวปลอม) ที่เขาเคยรับรู้มาก่อนนั้น คือ ข่าวจริง เพราะมีคนที่ยืนยันเรื่องเหมือนกัน และแชร์ต่อข่าวเดียวกับเขา ทั้งนี้ แม้ว่า Facebook จะเปิดช่องแสดงความคิดเห็นใต้โพสต์ แต่กลับพบว่าโพสต์ที่มีเนื้อหาข่าวปลอมส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีผู้แสดงความเห็นแย้งว่า ข่าวนั้นคือข่าวปลอมเนื่องจากมีความรู้สึกเกรงใจตามนิสัยคนไทย และความรู้สึกที่ไม่อยากให้อีกฝ่ายรู้ข้ออายต่อสาธารณะเพราะเกรงผิดใจกัน ในภายหลัง ในทางตรงกันข้ามกลับพบข้อความแสดงความขอบคุณที่แจ้งให้ทราบ และขอแชร์ต่อเพื่อหวังว่าอาจจะเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นต่อไป ซึ่งประเด็นนี้เองถือเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ข่าวปลอมเผยแพร่ในวงกว้างอย่างรวดเร็วสวนทางกับการป้องกันที่อาจล่าช้ากว่า ขณะเดียวกันข่าวปลอมก็ได้กลายเป็นเครื่องมือส่งผลกระทบต่อหลายมิติอย่างบานปลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อความหวาดกลัวและตื่นตระหนกของประชาชน

อย่างไรก็ดี จุมพล พูลภัทรชีวิน กล่าวว่า Infodemic คือ ข้อมูลข่าวสารที่มุ่งสื่อความหมายไปในทิศทางลบมากกว่าทิศทางบวก²⁷⁶ แต่ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของข่าวปลอมในไทยช่วงโควิด-19 กลับพบว่าข้อมูลข่าวสารส่วนใหญ่ก็สื่อความหมายไปในทิศทางบวกมากกว่าทิศทางลบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความปรารถนาดีอันเป็นธรรมชาติของคนไทยที่มีความเห็นอกเห็นใจและต้องการให้คนรอบข้างได้ทราบข่าวโดยเร็ว เพื่อการปฏิบัติตนป้องกันได้อย่างทันท่วงที ซึ่งประเด็นนี้ถือเป็นการแสดงให้เห็นว่า คนไทยมักส่งต่อข่าวปลอมเพราะความไม่รู้ที่เป็นดาบสองคมทำลายสังคมโดยไม่ได้ตั้งใจ

6.2.2 ผลกระทบจากการแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในไทย

การปฏิสัมพันธ์เกี่ยวกับข่าวปลอมเรื่องโควิด-19 ตลอดปี 2563 มีจำนวนประมาณ 4 ล้านครั้งบนโลกโซเชียล²⁷⁷ ซึ่งข่าวปลอมบนสังคมออนไลน์ได้ทำให้หลายฝ่ายเกิดความสับสนจนตั้งข้อสังเกตว่า ข่าวนั้นคือข่าวจริงหรือข่าวปลอม เชื่อได้หรือเชื่อไม่ได้ ควรทำหรือไม่ควรทำ คนพูดน่าเชื่อถือพอหรือไม่ และควรเชื่อการคัดกรองของรัฐจริงหรือ จะเห็นได้ว่า คำถามเหล่านี้ล้วนเป็นคำถามที่เกิดขึ้นในช่วงโควิด-19 ที่คนไทยส่วนใหญ่มักจะเอ่ยถึง แต่ยังคงหาคำตอบได้ไม่ชัดเจนนัก รวมทั้งความกลัวและความตื่นตระหนกเป็นตัวกลางชั้นดีที่นำไปสู่การซื้อของที่ไม่จำเป็นจากความตื่นตระหนก (panic buying) จนของหมดจากชั้นในร้านสะดวกซื้อ ก่อให้เกิดความลำบากกับผู้จำเป็นต้องใช้ เกิดการโง่งมราคาสินค้า เกิดการแชร์ข้อมูลด้วยอารมณ์ชั่ววูบ ด้วยความกลัวความหวังดี ที่ไม่ได้ใช้วิจารณญาณก่อนแชร์²⁷⁸

การแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับโควิด-19 ในไทยส่งผลกระทบต่อเชิงลบมากกว่าเชิงบวก กล่าวคือ ในเชิงบวก ข่าวปลอมได้ทำให้ประชาชนมีความระมัดระวังตนเองเพิ่มขึ้นเพื่อป้องกันให้ตนเองมีความเสี่ยงต่อการติดเชื้อโควิด-19 น้อยที่สุด จึงทำให้เห็นได้ว่าข่าวปลอมที่แพร่ระบาดบนโลกออนไลน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข่าวปลอมเรื่องโควิด-19 สามารถแพร่กระจายผ่านอากาศ

²⁷⁶ จุมพล พูลภัทรชีวิน, "การแพร่ระบาดของ 'โรคบิดข่าวสาร' กับ โรคจิตสำนักสาธารณสุขบกพร่อง ". (29 มีนาคม 2563), <https://www.trendmicro.com/vinfo/pl/security/news/cybercrime-and-digital-threats/fake-news-cyber-propaganda-the-abuse-of-social-media>.

²⁷⁷ กล้า ตั้งสุวรรณ, "Thaihealth Watch : จับตาทิศทางสุขภาพคนไทย ปี 2564 :เจาะลึกพฤติกรรมสุขภาพคนไทย อะไรที่ไม่เหมือนเดิม," (29 ธันวาคม 2563), <https://www.sanook.com/health/26721/>.

²⁷⁸ Chonoto, "ภาวะ Infodemic : เมื่อโรคระบาดแพร่กระจายไปพร้อมข้อมูลปลอม ". (6 มีนาคม 2563), <https://adaymagazine.com/infodemic/>

ทำให้คนไทยสวมใส่หน้ากากอนามัยมากกว่าประเทศอื่น ซึ่งทำให้ตัวเลขผู้ติดเชื้อของไทยมีสัดส่วนน้อยกว่าประเทศอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ข่าวปลอมเรื่องรับประทานกระเทียม ฟ้าทลายโจร และดื่มน้ำมะนาวสามารถป้องกันโควิด-19 ได้ทำให้คนไทยหันมาให้ความสำคัญกับการรับประทานสมุนไพรไทยมากขึ้น แม้ว่าสมุนไพรไทยนั้น ๆ จะไม่สามารถป้องกันโควิด-19 ได้ตามที่ข่าวปลอมอ้าง

อย่างไรก็ตาม แม้ข่าวปลอมจะส่งผลกระทบต่อเชิงบวกที่ส่งผลทำให้คนไทยระมัดระวังตัวเพิ่มขึ้น แต่ขณะเดียวกันข่าวปลอมได้ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยอย่างมหาศาลยิ่งกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติทางด้านจิตใจที่ทำให้คนไทยเกิดความตระหนก ตื่นกลัว เครียด และกังวล ดังเห็นได้ชัดเจนจากข่าวปลอมที่ส่งต่ออย่างแพร่หลายถึงลักษณะอาการเบื้องต้นของผู้ติดเชื้อโควิด-19 ที่มีระดับความรุนแรงของอาการที่เพิ่มขึ้นรายวัน รวมทั้งข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับผู้ติดเชื้อที่เพิ่มขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศไทย และข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับมาตรการการปิดประเทศของภาครัฐ ซึ่งส่งผลอย่างยิ่งต่อจิตใจของคนไทยที่ทำให้เกิดความกลัวต่อการติดเชื้อ การรังเกียจผู้คนรอบข้าง และการกักตุนสินค้า ตามลำดับ เป็นต้น

สถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 ได้ทำให้คนไทยส่วนใหญ่ต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้ชีวิตจากเดิมที่ใช้ชีวิตประจำวันนอกบ้านสู่การใช้บ้านเป็นพื้นที่หลักของการชีวิตประจำวัน ทั้งการเรียน การทำงาน การรับประทานอาหาร และการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ มาอยู่บนโลกออนไลน์เป็นหลัก ซึ่งชีวิตวิถีใหม่ (New Normal) ได้ทำให้คนไทยหันมาใช้สื่อสังคมออนไลน์มากขึ้นจนทำให้ระดับการก่ออาชญากรรมบนท้องถนนมีจำนวนน้อยลงกว่าปกติ แต่ระดับการก่ออาชญากรรมบนโลกออนไลน์กลับสวนทางที่มีระดับเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการหลอกลวงและการเผยแพร่ข่าวปลอมบนโลกออนไลน์ เช่นเดียวกับคำกล่าวของ พล.ต.ท. ภัคพงศ์ พงษ์เทพรา ผู้บัญชาการตำรวจนครบาล ว่า สถิติการก่อเหตุอาชญากรรมโดยเฉพาะการลัก ใจ ชิง ปล้น ลดน้อยลง แต่สถิติที่เพิ่มมากขึ้นคือเรื่องของการฉ้อโกง ยักยอกทรัพย์สิน และอาชญากรรมออนไลน์ เช่น การสร้างเว็บไซต์ปลอม เพื่อหลอกเอาข้อมูลส่วนบุคคลของประชาชน เพื่อแฮ็กข้อมูล หรือหลอกเอาทรัพย์สิน²⁷⁹

ทั้งนี้ ความคิดเห็นของ ผศ.สาวตรี สุขศรี อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่แสดงความคิดเห็นในการประชุมทางไกล RoLD Virtual Forum : Living

²⁷⁹ กรุงเทพธุรกิจ, "ผบช.น. เผยคดีฉ้อโกง อาชญากรรมไซเบอร์ พุ่งช่วงโควิด-19," (20 พฤษภาคม 2563), <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/881404>.

with COVID-19 ตอน ภัยคุกคามไซเบอร์ ชีวิต(ไม่)ปกติใหม่ ยุคโควิด-19 ที่จัดโดยสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย หรือ TIJ เมื่อ 18 มิถุนายน 2563 ยังมีความเห็นที่สอดคล้องว่า สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ได้สร้างความท้าทายต่ออาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ 2 กลุ่ม คือ 1) อาชญากรรมคอมพิวเตอร์โดยแท้ (pure computer crimes) ซึ่งมุ่งหมายกระทำต่อตัวระบบหรือกับตัวข้อมูลเป็นหลัก และ 2) อาชญากรรมที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา (Crime about content) ที่เผยแพร่ในพื้นที่ออนไลน์ต่าง ๆ ซึ่งทั้ง 2 กลุ่ม ล้วนมีสถิติเพิ่มสูงขึ้นในช่วงที่ประชาชนอยู่บ้านจากภัยของโควิด-19 ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาถึงหลักอาชญาวิทยา ซึ่งวิเคราะห์องค์ประกอบหลักของการเกิดอาชญากรรม 3 ส่วน คือ มูลเหตุจูงใจของการเป็นอาชญากรเหยื่อมีความเหมาะสม และเหยื่อขาดการคุ้มครอง จะพบว่า อาชญากรไซเบอร์จะมุ่งโจมตีเหยื่อที่ขาดการคุ้มครองมากที่สุด ดังนั้น หากรัฐมีระบบการป้องกันที่ดี ก็จะช่วยเพิ่มความปลอดภัยให้ประชาชนจากอาชญากรกลุ่มนี้ได้มากขึ้น²⁸⁰ สิ่งนี้เองล้วนสะท้อนให้เห็นอย่างสอดคล้องกับลักษณะข่าวปลอมบนโลกออนไลน์ที่จะส่งผลกระทบต่อคนไทยเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ ข่าวปลอมจะส่งผลกระทบต่อคนที่ขาดภูมิคุ้มกันความรู้เท่าทันสื่อและขาดการตระหนักรู้ก่อนตระหนก ซึ่งหากรัฐเสริมสร้างความรู้ด้านนี้ให้แก่ประชาชนตั้งแต่ระดับปฐมวัย จะเป็นเกราะป้องกันที่ดีให้ประชาชนปลอดภัยจากอันตรายของข่าวปลอมได้

ตามที่กล่าวข้างต้นว่าวิถีชีวิตของคนไทยได้ปรับเปลี่ยนในช่วงโควิด-19 โดยสื่อสังคมออนไลน์เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันมากขึ้น ข่าวปลอมและข้อมูลบิดเบือนในช่วง lockdown ยิ่งยกระดับให้ผู้คนเกิดความกลัวและเชื่อในข่าวปลอมมากขึ้น เนื่องจากสื่อออนไลน์ถือเป็นช่องทางการเสพข่าวช่องทางหลัก ขณะเดียวกันเมื่อพบข่าวเดิมนั้น ๆ ซ้ำ ๆ จากการส่งต่อของบุคคลใกล้ชิดก็ยิ่งส่งผลให้ระดับความน่าเชื่อถือของข่าวปลอมนั้นมีน้ำหนักมากขึ้น นอกจากนี้การสื่อสารในรูปแบบปากต่อปาก รูปแบบดั้งเดิมก็มีโอกาสที่จะละเอียดต่อการพิจารณาเนื่องยังเป็นรูปแบบเดิมของการส่งต่อทางคำพูดอันยิ่งเพิ่มความน่าเชื่อถือมากขึ้น เนื่องจากการสนทนาผ่านบุคคลที่สัมผัสจับต้องได้

ด้วยเหตุนี้เอง จึงทำให้การแพร่กระจายข่าวปลอมในช่วงโควิด-19 มีความอันตรายและน่ากลัวเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากข่าวปลอมนั้นสามารถแพร่กระจายได้เร็วและรุนแรงเช่นเดียวกับเชื้อโควิด-19 ขณะเดียวกันกลับมีความอันตรายและน่ากลัวกว่า เนื่องจาก โควิด-19 สามารถป้องกัน

²⁸⁰ สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย(TIJ), "ผู้เชี่ยวชาญ มั่นใจ ชีวิตวิถีใหม่ อยู่ภายใต้ภัยคุกคามทางไซเบอร์ แนะนำทุกหน่วยงานต้องออกแบบระบบที่ทำงานได้แม้ถูกโจมตี," (23 มิถุนายน 2563), <https://www.tijthailand.org/th/highlight/detail/cybercrime-covid-19>.

เบื้องต้นด้วยการสวมหน้ากากอนามัย แต่ชาวปლოมยังยากต่อการป้องกัน เนื่องจากการป้องกันชาวปლოมเบื้องต้นคือ การสร้างความรู้เท่าทันสื่อ และการแยกแยะข่าวสาร ซึ่งเป็นปัญหาอย่างยิ่งเนื่องจากคนไทยยังขาดความรู้ด้านนี้

หากพิจารณาถึงผลกระทบจากชาวปლოมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ในไทย จะพบว่าส่งผลกระทบต่ออย่างยิ่ง 2 ประการใหญ่ ๆ ที่สอดคล้องกับความเห็นของ S.S. Rana & Co., ใน Misinformation and Covid-19: An Analysis คือ 1) ชาวปლოมในช่วงโควิด-19 สร้างความตื่นตระหนก และ 2) ชาวปლოมในช่วงโควิด-19 สร้างความสับสนที่ทำให้ผู้คนอาจหันไปปฏิบัติพฤติกรรมที่นำมาสู่ความเสี่ยงเพิ่มมากขึ้น

ผลกระทบของชาวปლოมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 เมื่อวิเคราะห์แล้วมีความสอดคล้องอย่างยิ่งกับทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ ที่อธิบายถึงพฤติกรรมดังกล่าวจะเกิดขึ้นกับคนจำนวนมากด้วยความสมัครใจในสถานการณ์ที่ตระหนกตกใจ ซึ่งจะแสดงพฤติกรรมได้ใน 2 ลักษณะ คือ สร้างสรรค์ และสร้างความวุ่นวายให้แก่สังคมที่อาจมีผลสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ ทั้งนี้ ชาวปლოมที่เกิดขึ้นไม่ได้เกิดขึ้นเพราะจงใจจะหลอกลวงผู้รับสาร แต่เป็นเพราะชาวปლოมได้เข้ามาตอบสนองความสนใจใคร่รู้ของผู้ส่งสารและผู้รับสาร เมื่อเกิดวิกฤติการณ์หรือภาวะคับขันขึ้นในสังคม ระบบข่าวสารที่มีอยู่เดิมในสังคมจะถูกทำลายหรือล่าช้า และผลักดันให้ชาวปलोมเข้ามาแทนที่ทันที

6.2.3 มาตรการป้องกันการแพร่กระจายชาวปლოมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในไทย

มาตรการป้องกันชาวปლოมของไทยในช่วงสถานการณ์แพร่ระบาดโควิด-19 ปี 2563 ส่วนใหญ่จะมุ่งดำเนินมาตรการตรวจสอบชาวปლოมมากกว่าแสวงหามาตรการป้องกันชาวปლოมหรือกล่าวอย่างง่าย คือ ไทยยังไม่มีมาตรการ “กันไว้ดีกว่าแก้” แต่มักดำเนินนโยบาย “วัวหาล้อมคอก” ซึ่งมาตรการที่เป็นรูปธรรมปัจจุบันต่อการป้องกันชาวปლოมของไทย มีเพียงการลงโทษผู้ที่เผยแพร่ชาวปლოม และแก้ชาวปლოม โดยเป็นเพียงมาตรการระยะสั้นแค่สต่อเคสเท่านั้น

การดำเนินมาตรการป้องกันชาวปლოมของหลายประเทศจะมุ่งให้ความสำคัญตั้งแต่ในระดับรากฐานของความคิด กล่าวคือ การให้ความรู้แก่ประชาชนด้านความสามารถของแยกแยะว่าข่าวใดคือข่าวจริง ข่าวใดคือชาวปლოม รวมทั้งให้ความรู้ต่อการรับมือชาวปლოมเบื้องต้น เพื่อให้ประชาชนหรือผู้รับสารนั้น ๆ เป็นด่านแรกของการสกัดชาวปლოมไม่ให้แพร่ระบาดกว้างขวางกว่าเดิม ตลอดจนการดำเนินมาตรการของภาครัฐอย่างจริงจังต่อการตรวจสอบชาวปლოมภายในระยะเวลาจำกัด (2 ชั่วโมง) ได้ทันกำหนด ซึ่งทำให้ประชาชนสามารถรับรู้ข้อเท็จจริงได้อย่างทันท่วงที เพื่อให้สามารถปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบกับไทยแล้วกลับพบว่า มีลักษณะ

กลับกัน โดยประเทศไทยเพิ่งอยู่ในช่วงของการเรียนรู้และทำความเข้าใจกับปัญหาและผลกระทบของข่าวปลอม ซึ่งมุ่งให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุมากกว่าต้นเหตุ

ปัญหาที่ทำให้มาตรการป้องกันข่าวปลอมของไทยในช่วงโควิด-19 ยังไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ได้แก่ ความรวดเร็วของการตรวจสอบข่าวปลอมที่ยังไม่ทันเวลา ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่บูรณาการกัน การบังคับใช้กฎหมายที่ยังไม่เอาจริงเอาจังกับทุกเคส การตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาข่าวปลอมของคนไทยยังมีระดับต่ำ และคนไทยขาดทักษะความรู้เท่าทันสื่อต่อการแยกแยะข่าวปลอม ซึ่งปัญหาดังกล่าวข้างต้นถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การแพร่กระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 ของไทยยากต่อการคลี่คลาย

การดำเนินมาตรการป้องกันข่าวปลอมของไทยเกี่ยวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 สามารถจำแนกมาตรการออกเป็น 2 มาตรการหลัก คือ 1) มาตรการจากภาครัฐ และ 2) มาตรการที่ไม่ใช่ภาครัฐ

ในมุมมองมาตรการของภาครัฐนั้น หน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญคือศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม ศูนย์ปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (ศปอส.ตร.) และ กองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (ปอท.) ทำหน้าที่หลักในการดำเนินการตรวจสอบข่าวปลอม เผยแพร่ข้อมูลที่ถูกต้อง และดำเนินคดีกับผู้เผยแพร่ข่าวปลอมโดยใช้ พรบ.คอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือ ซึ่งลักษณะการดำเนินการจะยึดแนวทางตามหลักของความรุนแรง ความแน่นอน และความรวดเร็วตามแนวคิดอาชญาวิทยาหลักการป้องกันเบื้องต้นคือ การลงโทษผู้กระทำความผิดจะต้องสามารถพิสูจน์ได้แน่ชัดว่าเขาคือผู้กระทำความผิดจริง และการกระทำความผิดของเขาจะต้องส่งผลกระทบต่อสร้างความตื่นตระหนกให้แก่ประชาชนทั่วไปในวงกว้างเท่านั้น

ในมุมมองของมาตรการไม่ใช่รัฐนั้น จะไม่สนใจถึงหลักคิดตามแนวทางมาตรการของรัฐ แต่มุ่งให้ความสำคัญกับเนื้อหาข่าวที่จะสร้างความเข้าใจผิดแก่ประชาชนโดยไม่จำเป็นต้องเป็นประเด็นสร้างผลกระทบในวงกว้าง เพียงแค่ประเด็นนั้นคือข่าวปลอมหรือเรื่องเท็จ ข่าวนั้นก็มีอาจถูกละเลยได้ ทั้งนี้ ปัจจุบันหลายภาคส่วนโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคประชาชน ภาคประชาสังคม และผู้มีอิทธิพลทางความคิด (Influencer) ได้พยายามแสดงบทบาทเพื่อเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการตรวจสอบข่าวปลอม และเผยแพร่ข้อเท็จจริงบนสื่อสังคมออนไลน์เช่นเดียวกับที่ภาครัฐทำ เนื่องจากต่างตระหนักว่าการผูกขาดบทบาทนี้แก่ภาครัฐเพียงผู้เดียวอาจจะทำให้ข่าวสารข้อเท็จจริงได้รับการเผยแพร่ในวงที่จำกัด และข่าวสารที่รัฐตรวจสอบอาจจะไม่ครบถ้วนรอบด้าน ซึ่งมีความเป็นไปได้สูงที่รัฐจะมุ่งตรวจสอบ

ข่าวปลอมโควิด-19 ที่ส่งผลกระทบต่อรัฐและความมั่นคงเป็นอันดับแรก โดยอาจจะไม่ใช่ประเด็นที่ประชาชนต้องการทราบเป็นลำดับแรก ๆ

กล่าวโดยสรุป สถานการณ์การแพร่กระจายข่าวปลอมในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ของไทย ในปี 2563 ไม่ใช่ครั้งแรกของไทยที่ประสบกับปัญหาข่าวปลอม แต่ข่าวปลอมในสถานการณ์นี้ได้ทำให้คนไทยหันกลับมาตระหนักถึงความสำคัญของข่าวปลอมกับผลกระทบต่อชีวิตประจำวันเพิ่มขึ้น เนื่องจากข่าวปลอมนี้สามารถส่งผลอย่างร้ายแรงต่อชีวิต จิตใจ ร่างกาย และทรัพย์สินอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าข่าวปลอมไม่ใช่เรื่องไกลตัวอีกต่อไป การซุบซิบ นินทาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างคนรู้จัก และการแชร์ข่าวปลอมบนโลกออนไลน์นี้ให้คนรู้จักและไม่รู้จักโดยไม่ได้เจตนา ยิ่งเป็นการสนับสนุนให้ข่าวปลอมยังคงอยู่ต่อไป ขณะเดียวกันมาตรการป้องกันข่าวปลอมในไทยยังคงไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอต่อการจัดการป้องกันในระยะยาว เมื่อใดที่มีผู้ติดเชื่อจำนวนมากก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จำนวนข่าวปลอมจะเพิ่มขึ้นตามอย่างสอดคล้องกัน ซึ่งส่วนต่อไปจะเสนอแนะแนวทางป้องกันข่าวปลอมที่เหมาะสมต่อไทยที่อาจนำมาใช้เป็นประโยชน์กับสถานการณ์ข่าวปลอมในสภาวะวิกฤตอื่น ๆ ในอนาคต

6.3 ข้อเสนอแนะ

การแพร่กระจายข่าวปลอมมีลักษณะเช่นเดียวกับการแพร่ระบาดของเชื้อโรค การรักษาอาการป่วยติดเชื้อ หรือบำบัดให้อาการทุเลาไม่ลามไปยังส่วนอื่น ๆ ที่สำคัญในร่างกายต่อไป จะต้องทราบก่อนว่า ผู้ป่วยมีลักษณะอาการของโรคเป็นเช่นไร (ลักษณะข่าวปลอมที่ปรากฏ) ปัจจุบันใดที่ก่อให้เกิดการแพร่ระบาดของเชื้อโรค (ช่องทางการแพร่กระจายข่าวปลอม) จากนั้นเมื่อมีความเข้าใจต่อสิ่งที่ปรากฏแล้วจึงนำมาสู่การวินิจฉัยโรคและการใช้ยาให้ถูกโรค เพื่อให้อาการทุเลา เช่นเดียวกันในปรากฏการณ์แพร่กระจายของข่าวปลอมเกี่ยวกับโควิด-19 พบว่า มาตรการป้องกันข่าวปลอมของไทยยังใช้ยาไม่ถูกโรค เนื่องจากตัวแสดงสำคัญมีเพียงตัวแสดงเดียวคือ “รัฐ” และมุ่งใช้มาตรการทางกฎหมายเป็นเครื่องมือเพื่อยังยั้งให้ผู้คนหวาดกลัวไม่เผยแพร่ข่าวปลอม แต่การแก้ไขปัญหาด้วยวิธีนี้เป็นเพียงการแก้ไขปัญหาลเฉพาะหน้า ไม่ใช่ระยะยาว

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงต้องการเสนอให้มีมาตรการป้องกันข่าวปลอมของไทยสำหรับเป็นแนวทางเพื่อใช้สำหรับการรับมือกับข่าวปลอมในสภาวะวิกฤตอื่น ๆ ในอนาคต ดังต่อไปนี้

6.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงมาตรการ

6.3.1.1 ด้านระบบและเทคโนโลยี

1) ควรส่งเสริมและรักษาพื้นที่สาธารณะที่มีคุณภาพเพื่อให้ผู้ใช้มีความเชื่อมั่นในแพลตฟอร์ม ด้วยการพัฒนาอัลกอริทึมที่ส่งเสริมให้เกิดการหมุนเวียนของข้อมูลข่าวสารที่มีคุณภาพ ถูกต้อง รอบด้าน เสรี และเป็นธรรม รวมถึงมีกลไกการตรวจสอบข้อเท็จจริง (fact checking) การเฝ้าระวังการส่งต่อข้อมูลบิดเบือนและข่าวปลอม และกลไกการส่งต่อข้อมูลที่อาจทำให้ผู้ใช้หยุดคิด และตระหนักถึงผลกระทบของการสื่อสารมากขึ้น เช่น การติดป้ายข้อมูลที่ถูกระแสร้านจำนวนมาก หรือข้อมูลที่ตรวจสอบข้อเท็จจริง หรือระบุว่าข้อมูลนี้ถูกระแสร้านต่อมา ไม่ใช่ข้อมูลที่ผู้ส่งเป็นผู้ผลิตขึ้น เป็นต้น

2) ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมควรเพิ่มช่องทางพิเศษ chat box ให้ประชาชนสามารถเข้ามาสอบถามข่าวที่สงสัย แสดงความคิดเห็นหรือแจ้งเบาะแสเกี่ยวกับข่าวปลอมรายวัน รวมทั้งการส่งข่าวปลอมเพื่อขอให้ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมตรวจสอบ เนื่องจากรัฐถือเป็นช่องทางที่ประชาชนเชื่อถือมากที่สุด อะไรก็ตามที่ถูกเผยแพร่โดยรัฐ ประชาชนมักมีความเชื่อมั่นมากกว่า การเสพข้อมูลจากช่องทางอื่น ๆ ทั้งนี้ แม้รัฐจะมีช่องทางให้ประชาชนสามารถติดตามข่าวสารผ่านช่องทางต่าง ๆ ของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม แต่ช่องทางดังกล่าวเป็นช่องทางการสนทนาเพียงทางเดียว กล่าวคือ รัฐเผยแพร่ข้อมูลให้ประชาชน แต่ประชาชนไม่มีช่องทางสอบถามในประเด็นข้อสงสัยที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ได้ เนื่องจากปัจจุบันช่องทาง inbox บนเฟซบุ๊กไม่มีเจ้าหน้าที่ admin เพื่อสนทนากับประชาชนเป็นการเฉพาะ

3) ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมควรสร้างระบบการตามเรื่องตรวจสอบข่าวปลอม ที่มีลักษณะคล้ายกับระบบงานสารบรรณธุรการของหน่วยงานรัฐที่สามารถตรวจสอบได้ว่า ใครเป็นผู้รับเรื่อง เรื่องดังกล่าวอยู่ที่ฝ่ายใด และหากต้องการตามเรื่องควรตามที่ใคร โดยนำมาปรับใช้เพื่อติดตามเรื่องการประสานงานระหว่างหน่วยงานเพื่อตรวจสอบข่าวปลอม เนื่องจากปัจจุบันการตรวจสอบข่าวปลอมมีความล่าช้ากว่ากำหนด

4) ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม / ปอท. ควรเพิ่มการทำโฆษณาบนเฟซบุ๊ก ในลักษณะเช่นเดียวกับพ่อค้าแม่ค้าออนไลน์ที่ทำให้โพสต์นั้น ๆ สามารถเข้าถึงผู้รับสารในหลายกลุ่มอย่างรวดเร็ว เพื่อประชาสัมพันธ์ในเชิงรุกเกี่ยวกับการแจ้งเตือนถึงสิ่งที่ควรทำเมื่อพบเห็นข่าวปลอม ควรตรวจสอบอย่างไร และจะบทลงโทษอย่างไรหากแชร์ข่าวปลอม ให้ประชาชนเกิดความเกรงกลัวว่าตำรวจกำลังจับตามองโพสต์ของทุกคนอยู่บนโลกออนไลน์ เป็นต้น ซึ่งไม่เพียงทำให้ประชาชนได้ทราบข้อมูล

ข่าวสารจากการทำโฆษณาบน Facebook แต่ยังเป็นการประชาสัมพันธ์ช่องทางตรวจสอบข่าวปลอมให้ประชาชนได้ทราบไปอย่างคุ่มาน

6.3.1.2 ด้านโครงสร้าง

1) กรมประชาสัมพันธ์ควรทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางประสานงานกับหน่วยงานรัฐอื่น ๆ ในฐานะหน่วยงานหลักต่อการสื่อสารระหว่างรัฐกับประชาชนด้วยข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายรัฐและ/หรือข้อมูลที่สำคัญที่สาธารณะต้องรับรู้ในภาวะวิกฤตที่ถูกต้องอย่างรวดเร็วและเที่ยงตรง โดยมีการตรวจสอบข้อมูลจากภาครัฐให้ถูกต้องและชัดเจนก่อนการสื่อสาร รวมทั้งทำหน้าที่ตรวจสอบและชี้แจงข่าวปลอม

2) ปรับโครงสร้างการบริหารการทำงานของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมให้มาขึ้นตรงกับกรมประชาสัมพันธ์หรือสำนักนายกรัฐมนตรีแทนกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากมีบทบาทและหน้าที่ที่สอดคล้องมากกว่า ขณะที่กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมทำหน้าที่สนับสนุนกรมประชาสัมพันธ์และหน่วยงานอื่น ๆ ในด้านเทคโนโลยี อาทิ การทำ social listening tool เพื่อสำรวจความต้องการข่าวสารและการรับรู้ของสาธารณะ หรือเฝ้าระวังการแชร์ข้อมูลบิดเบือนโดยพิจารณาจากความถี่หรือความผิดปกติในการแชร์ที่ไม่ใช่ฝีมือมนุษย์ ซึ่งเป็นแนวทางเดียวกับบริษัทผู้ให้บริการแพลตฟอร์มและโซเชียลมีเดียทำอยู่ โดยไม่มาเกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหา เพื่อไม่ให้เกิดการจำกัดหรือละเมิดสิทธิการสื่อสารและการแสดงความคิดเห็น

3) กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมต้องไม่ใช่แนวทางการปราบปรามเป็นแนวทางหลักในการจัดการกับข่าวปลอม แต่ในฐานะหน่วยงานด้านนโยบายควรเน้นนโยบายการพัฒนาเทคโนโลยี ตลอดจนเป็นผู้ประสานงานกับผู้ให้บริการ ICT รวมทั้งแพลตฟอร์ม และโซเชียลมีเดียเพื่อพัฒนานโยบายร่วมกันเกี่ยวกับการป้องกันการแพร่กระจายของข่าวปลอมผ่านการลดแรงจูงใจทางเศรษฐกิจในการผลิตข่าวปลอมและพัฒนาคุณภาพของข้อมูลข่าวสารและพื้นที่สาธารณะออนไลน์ในรูปแบบอื่น ๆ

6.3.1.3 ด้านความรู้

1) สร้างความตระหนักรู้และความตื่นตัวเรื่องข่าวปลอมแก่สาธารณชน ในวงกว้าง โดยดำเนินการอย่างเข้มข้นต่อเนื่องในระยะยาวถึงภัยของข้อมูลข่าวสารและการเช็คข้อมูลให้ชัวร์ก่อนที่จะแชร์ต่อ

- 2) จัดการอบรมเกี่ยวกับทักษะความรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) การสังเกตข่าวปลอม และหลักการตรวจสอบข่าวปลอมเบื้องต้น แก่ประชาชนทุกช่วงวัย ตลอดจนวงการสื่อและผู้มีอิทธิพลบนโลกออนไลน์ (influencer) ใช้มีความรู้ต่อการใช้สื่อให้เป็นประโยชน์เพื่อสังคม
- 3) บรรจุวิชาความรู้เท่าทันสื่อไว้ในหลักสูตรตั้งแต่ระดับประถมศึกษาเช่นเดียวกับประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศต่าง ๆ ให้เด็กมีวิชาเรียน มีตัวอย่างให้เขาดู สอนให้แยกแยะ และให้เขาารู้ โดยให้เป็นส่วนหนึ่งในวิชาคอมพิวเตอร์เพื่อให้เด็กมีความสุขและความรู้ควบคู่กัน
- 4) สร้างความตระหนักในเรื่องการป้องกันข่าวปลอมผ่านสื่อ เช่น ละคร ซีรีส์ รายการวาไรตี้ และข่าวโทรทัศน์
- 5) พัฒนาทักษะความรู้เกี่ยวกับข่าวปลอมให้แก่เจ้าหน้าที่ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมสม่ำเสมอ ซึ่งไม่เพียงด้านการตรวจสอบข้อมูลให้มีความรวดเร็ว แต่เจ้าหน้าที่จะต้องมีความรู้เท่าทัน รวมทั้งสามารถประเมิน/คาดการณ์ได้ว่าข่าวปลอมเกี่ยวกับโควิด-19 หรือโรคอื่นๆ นั้นจะถูกผลิตข่าวปลอมอะไร โดยพิจารณาจากสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อให้สามารถเตรียมการล่วงหน้าสู่การแก้ไข/ชี้แจงข่าวปลอมให้แก่ประชาชนทราบอย่างทันทั่วถึง มิใช่ให้เกิดข่าวแล้วจึงจะดำเนินการ

6.3.1.4 ด้านการมีส่วนร่วม

- 1) 汀ภาคเอกชนให้เข้ามามีส่วนในการรับมือกับข่าวปลอมทุกประเภท เพราะข่าวปลอมไม่ได้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อมิติอื่นๆ ด้วย ฉะนั้น ควรเปิดพื้นที่ให้มีการประสานงานกันระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ เป็นรูปแบบ multi-disciplinary ที่มีหลากหลายวิชาชีพ หลากหลายความรู้ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาคประชาชน เนื่องจากข่าวปลอมไม่ได้มีมิติเดียว ความร่วมมือจากทุกภาคส่วนจะทำให้เห็นข่าวปลอมในหลายมุมมองมากขึ้น เพราะปัจจุบันข่าวปลอมที่ผลิตออกมาไม่ใช่ข่าวปลอม 100% แต่เป็นข่าวปลอมที่มีสัดส่วน 70:30 ซึ่งถ้ามีหลายหน่วยงานร่วมกันตรวจสอบจะสามารถร่วมกันบ่งชี้ได้ว่าข่าวนั้นจริงหรือปลอม รวมทั้งจะได้คำอธิบายจากผู้เชี่ยวชาญที่แท้จริง
- 2) ส่งเสริมการสื่อสารด้วยข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วน กระจ่าง และโปร่งใส ร่วมกับแพลตฟอร์มต่าง ๆ เพื่อสร้างความมั่นใจต่อสาธารณะ (ผู้รับสาร)
- 3) ส่งเสริมการผลิตและเผยแพร่ข้อมูลที่ถูกต้องและมีคุณภาพทั้งจากหน่วยงานทางการ องค์กรสื่อ และภาคประชาสังคมที่มีความน่าเชื่อถือ เช่น ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ควรเน้นให้ข้อมูลจาก WHO ให้ผู้รับสารสามารถเข้าถึงได้เป็นช่องทางแรก รวมถึงให้สามารถค้นหาข้อความหรือข่าวปลอมที่สนใจได้อย่างง่าย หรือพัฒนาเทคโนโลยีร่วมกับ

องค์กรสื่อและให้ทุนกับองค์กรสื่อและภาคประชาสังคมเพื่อสนับสนุนการผลิตเนื้อหาคุณภาพ ตลอดจนส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล

4) คุมเข้มและกีดกันแพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ ให้เข้ามาร่วมแสดงความรับผิดชอบมากขึ้น เช่นเดียวกับที่สหรัฐอเมริกาที่ Twitter ได้แปะป้ายตรวจสอบข้อเท็จจริง (Fact check) บนทวีตของประธานาธิบดีโดนัลด์ ทรัมป์ เป็นครั้งแรกภายหลังจากที่เขากล่าวหาว่า ระบบการเลือกตั้งผ่านไปรษณีย์นั้นจะมีการโกงกันอย่างแน่นอน เป็นต้น

5) ทำความเข้าใจและกำหนดกฎกติกา มารยาทให้กับสื่อมวลชนให้กรองข้อมูล ก่อนที่จะเผยแพร่ออกไปสู่สังคม เนื่องจากสื่อโทรทัศน์มีการแข่งขันกันทางธุรกิจ การดำเนินเสนอข่าว ก่อนช่องอื่นจึงสามารถสร้างกระแสให้ประชาชนสามารถติดตามข่าวได้ ซึ่งในหลายครั้งพบว่า รายการข่าวหลายรายการมักจะนำเสนอข่าวโดยเร็วจนขาดการตรวจสอบอย่างถี่ถ้วนด้วยการนำเสนอ ผ่านการนำเสนอข่าวให้คนหวาดกลัว ละอายใจมากแล้วในตอนท้ายว่าไม่ใช่ข่าวจริง รวมทั้งการใช้คำว่า “ข่าวที่ยังไม่ได้รับการยืนยันความจริง” มากแล้วในตอนต้นให้ผู้รับสารเกิดความสนใจว่ามีข่าวนี้อันเกิดขึ้น

6) ดำเนินมาตรการคว่ำบาตรทางสังคม เช่น ถ้านาย A ปลอมข่าวปลอมแล้ว ตรวจสอบพบ ก็เปิดโปงเลยว่าเขาคือคนปลอมข่าวปลอม โดยตีตราให้สังคมได้เห็นว่าเขาทำผิด

6.3.1.5 ด้านการประชาสัมพันธ์/สื่อสาร

1) โต้ตอบกับข่าวปลอมด้วยข้อมูลที่น่าเชื่อถือและแม่นยำ ซึ่งสามารถเข้าถึงได้ง่ายและพร้อมใช้งานมากกว่าข่าวปลอม

2) ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับช่องทางที่สามารถใช้ตรวจสอบข่าวปลอมให้ประชาชนทราบ เช่น www.antifakenewscenter www.cofact.org และ www.snopes.com (ของสหรัฐอเมริกา) เป็นต้น เพราะเมื่อผู้รับสารมีข้อสงสัยเกี่ยวกับข้อเท็จจริงของข่าวจะได้ใช้เป็นช่องทางในการสืบค้นได้

3) ประชาสัมพันธ์เมื่อรัฐสามารถจับกุมผู้กระทำผิดได้ผ่านสื่อโทรทัศน์และเว็บไซต์ให้แก่ประชาชนทั่วไป และผู้ที่เผยแพร่ข่าวปลอมได้ทราบว่า หากใครทำผิดรัฐจะลงโทษจริง เพื่อเป็นตัวอย่างให้เกิดความกลัวผลของการกระทำผิด

4) เพิ่มช่วงการนำเสนอเกี่ยวกับข่าวปลอมที่เป็นกระแสนายวันในการแถลงของศูนย์บริหารสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (ศบค.) เพื่อให้ประชาชนเกิดความระวังไม่ปฏิบัติตามและไม่แชร์ข่าวตาม นอกเหนือจากการนำเสนอรายงานสถิติผู้ติดเชื้อรายวัน

6.3.1.6 ด้านการดำเนินคดีต่อผู้กระทำผิด

1) รัฐควรดำเนินคดีต่อผู้กระทำผิดในทุก ๆ เคส โดยไม่มีข้อยกเว้น เพื่อเป็นการตักเตือนและให้รู้เท่าทันต่อผลลัพธ์ของการแชร์โดยขาดการตรวจสอบข้อมูลก่อน เพื่อให้ประชาชนมีความระมัดระวังทุกครั้งที่จะแชร์ ทั้งวัยเด็ก วัยทำงาน และวัยผู้สูงอายุ

2) แต่งตั้งอัยการผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับข่าวปลอมเป็นการเฉพาะ ไม่ควรมอบหมายให้ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมเป็นเจ้าภาพหลัก เพื่อดำเนินการเรื่องนี้โดยตรง เนื่องจากข่าวปลอมมีลักษณะแตกต่างจากการดำเนินสำนวนคดีอื่น ๆ จากการที่เป็นคดีโดยไม่มีผู้เสียหาย จึงทำให้ควรเขียนสำนวนอีกแบบหนึ่งที่ไม่ควรรอศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมนำคดีเข้าสู่ระบบ แล้วจึงดำเนินการต่อทางระบบกฎหมายทำอย่างที่เป็นในกระบวนการทำงานปัจจุบัน

6.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาครั้งต่อไป

- 1) ควรศึกษาถึงวิวัฒนาการรูปแบบข่าวปลอมในประเทศไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
- 2) ควรศึกษาเปรียบเทียบถึงพฤติกรรมของประชาชนและผลกระทบของการแพร่กระจายข่าวปลอมระหว่างรูปแบบออนไลน์และรูปแบบปากต่อปากในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19
- 3) ควรศึกษาเปรียบเทียบสถานการณ์แพร่กระจายข่าวปลอมและมาตรการป้องกันข่าวปลอมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19
- 4) ควรศึกษาถึงพฤติกรรมการใช้รับรู้ข่าวสารและการแยกแยะข่าวสารของคนไทยในแต่ละช่วงวัย อาทิ วันเรียน วัยทำงาน และวัยผู้สูงอายุ เพื่อนำมาวิเคราะห์ให้สอดคล้องกับการออกแบบหลักสูตรอบรมความรู้ที่ทันสมัย
- 5) ควรศึกษาเชิงลึกด้วยวิธีการทางเทคนิคเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้งานบนโลกออนไลน์ของคนไทย ตลอดจนคำค้นสำคัญเกี่ยวกับโควิด-19 ที่คนไทยมักสืบค้นและแชร์ต่อมากที่สุด เพื่อพิจารณาถึงประเด็นที่คนไทยส่วนใหญ่สนใจและมักตกเป็นเหยื่อ

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

(ได้หวัน), ศูนย์ข้อมูลนโยบายมุ่งใต้ใหม่ กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐจีน. "ได้หวัน สหรัฐฯ และ ญี่ปุ่น

ร่วมจัด “การประชุมเชิงปฏิบัติการว่าด้วยการปราบปรามข่าวปลอมในประเด็นที่เกี่ยวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด – 19” ภายใต้กรอบความร่วมมือ Gctf " (1 พฤษภาคม 2563). <https://nspp.mofa.gov.tw/nsppth/news.php?post=176585&unit=481&unitname=ชาวส%20%20ำคญของร%20%20ัฐบาล&postname=>.

BBC. "โควิด-19: เกิดอะไรขึ้นบ้างในรอบ 1 สัปดาห์ของการระบาดที่ตลาดกุ้ง สมุทรสาคร." (2563). <https://www.bbc.com/thai/thailand-55434150>.

———. "โควิด-19: บ่อนพูนที่เป็นแหล่งแพร่กระจายโควิดอยู่จังหวัดไหนบ้าง." (2564). <https://www.bbc.com/thai/thailand-55560024>.

———. "โควิด-19: สธ. ประกาศการระบาดระลอกใหม่ในไทย ผู้ติดเชื้อจากกรณีสมุทรสาครเกือบ 700 รายใน 3 วัน." (2563). <https://www.bbc.com/thai/thailand-55383363>.

———. "ไวรัสโคโรนา : สธ.พบผู้ติดเชื้อโควิด-19 เพิ่ม 188 ราย ขอให้ประชาชนงดการเดินทาง." (22 มีนาคม 2563). <https://www.bbc.com/thai/thailand-51992489>.

Chonoto, Sy. "ภาวะ Infodemic : เมื่อโรคระบาดแพร่กระจายไปพร้อมข้อมูลปลอม " (6 มีนาคม 2563). <https://adaymagazine.com/infodemic>.

CoFact. "Cofact - Join Us as a Fact Checker!" (2563). <https://cofact.org/about>.

———. "Fake News อีกหนึ่ง Super Spreader ที่กำลังแพร่ระบาดในสังคมไทย." (27 เมษายน 2563). <https://blog.cofact.org/fake-news-super-spreader>.

———. "โคแฟค เผย 5 ข่าวลวงโควิดวนซ้ำระบาดรอบใหม่ เนะสังคมร่วมสกัดไวรัสข่าวสารด้วยความจริงร่วม." (11 มกราคม 2563). <https://blog.cofact.org/presscofact100164/>.

L., Nattaya. "รัฐบาลแอฟริกันจับมือ บ.เทคโนโลยียักษ์ใหญ่ สู้ข่าวปลอมในช่วงโควิด-19 " (3 เมษายน 2563). <https://www.sanook.com/news/8070858/>.

NEW18. "ทฤษฎีใหม่ คิม จอง อึน อาจตายเพราะโควิด-19." (พฤษภาคม 2563). <https://www.newtv.co.th/news/54648>.

- Online, Manager. "อ่านชัดๆ! ตากแดดอุณหภูมิที่สูงกว่า 25 องศาเซลเซียส ก็ไม่สามารถป้องกันโควิด-19 ได้." (17 เมษายน 2563). <https://mgronline.com/online/section/detail/9630000040241>.
- Online, PPTV. "ทางการได้หวั่นสั่งปรับคนแพร่ข่าวปลอมไวรัสโคโรนา กว่า 3 ล้านบาท." (27 มกราคม 2563). <https://www.pptvhd36.com/news/ประเด็นร้อน/118447>.
- . "รัฐบาลอังกฤษโต้ทฤษฎี "5g ช่วยแพร่โควิด" เป็นข่าวปลอม." (2563). <https://www.pptvhd36.com/news/%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B9%80%E0%B8%94%E0%B9%87%E0%B8%99%E0%B8%A3%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B8%99/122957>.
- PostToday. "ข่าวปลอม 'สุขภาพ-ภัยพิบัติ' ระบาดพุ่งพร้อมโควิดรอบใหม่." (30 มกราคม 2564). <https://www.posttoday.com/economy/news/644036>.
- Pulido, Cristina M, Beatriz Villarejo-Carballedo, Gisela Redondo-Sama, and Aitor Gómez. "Covid-1 9 Infodemic: More Retweets for Science-Based Information on Coronavirus Than for False Information." *International Sociology* (2020): 0268580920914755.
- Puttanont, Wanpen. "ทำความเข้าใจ Infodemic ภัยพิบัติจากข่าวปลอม บิดเบือนข่าวสารโควิด-19." (19 สิงหาคม 2563). <https://www.thebangkokinsight.com/417111/>.
- S., PEA TANACHOTE. "Facebook ผุดไอเดียสร้าง Chatbot เพื่อจัดการ Fake News ในช่วงไวรัสโควิด-19 ระบาดในอินเดีย." (31 มีนาคม 2563). <https://thegrowthmaster.com/trends/chatbot-for-covid19>.
- ThaiPBS. "คนแแรก! นักท่องเที่ยวจีนติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่." (13 มกราคม 2563). <https://news.thaipbs.or.th/content/287938>.
- . "ระยองป่วน! ตามรอยทหารอียิปต์ติด Covid-19,." (13 กรกฎาคม 2563). <https://news.thaipbs.or.th/content/294523>.
- . "ราชกิจจานุเบกษา ประกาศเคอร์ฟิวทั่วประเทศ เวลา 22.00-04.00 น." (2 เมษายน 2563). <https://news.thaipbs.or.th/content/290594>.
- UNESCO. "การเสนอข่าว "ข่าวลวง" และข้อมูลบิดเบือน: คู่มือเพื่อการศึกษาและอบรมด้านวารสารศาสตร์." (2563). <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000372137>.
- Voathai. "ไปป์ฟรานซิส' ทรงประชวรหลังพบปะใกล้ชิดประชาชนในกรุงโรม." (28 กุมภาพันธ์ 2563). <https://www.voathai.com/a/pope-francis-illness/5307384.html>.
- เจาะลึกระบบสุขภาพ, สำนักข่าว Hfocus. "มาตรการคุมการแพร่ระบาดโควิด-19 ศบค.แบ่งโซน 4 พื้นที่." (25 ธันวาคม 2563). <https://www.hfocus.org/content/2020/12/20701>.

- เฉลิมชัย กักเกียรติกุล และ ธัญชนกนัฐ ต่านไพบูลย์. "ข่าว ลวง: ปัญหา ความ ทำหาย และ แนวทางจัดการ." *NBTC Journal* 3 (2562): 173-92.
- เดลินิวส์. "'วิษณุ' ปิดตั้งศปก.ศบค.เตรียมรับมือโควิดระบอบสอง." (1 ตุลาคม 2563).
<https://www.dailynews.co.th/politics/798583>.
- แนวหน้า. "รัสเซียจ่อลงโทษหนัก ฝ่าฝืนกฎกักตัว-ข่าวปลอมโควิด-19 " (2 เมษายน 2563).
<https://www.naewna.com/inter/483427>.
- โพสต์ทูเดย์. "ถอดบทเรียนรัฐบาลไต้หวัน สู้โคโรนาอย่างไรให้คะแนนนิยมเพิ่ม." (13 มีนาคม 2563).
<https://www.posttoday.com/world/617620>.
- ไทยโพสต์. "โหนดไวรัสระบาด เขมรจับฝ่ายค้าน อินเดียสลายมือบ." (24 มีนาคม 2563).
<https://www.thaipost.net/main/detail/60792>.
- ไทยรัฐออนไลน์. "138 ชีวิต-คืนสู่เหย้า แอร์เอเชียบินกลับถึงอุตะเถา 20.43,." (5 กุมภาพันธ์ 2563).
<https://www.thairath.co.th/news/local/1764161>.
- กระทรวงแรงงาน, สถาบันส่งเสริมความปลอดภัยอาชีวอนามัยและสภาพแวดล้อมในการทำงาน. "ประกาศ/มาตรการ." (2563). <https://www.tosh.or.th/covid-19/index.php/announce>.
- กระทรวงสาธารณสุข. "แนวทางปฏิบัติด้านสาธารณสุขเพื่อการจัดการภาวะระบาดของโรคโควิด-19 ในข้อกำหนดออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 (ฉบับที่ 1)." (3 เมษายน 2563).
https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/file/g_other/g_other02.pdf.
- กระทรวงสาธารณสุข, กรมควบคุมโรค. "คู่มือการปฏิบัติตามมาตรการผ่อนปรนกิจการและกิจกรรมเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19." (3 พฤษภาคม 2563).
https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/file/guidelines/guideline_white_covid19.pdf.
- กรุงเทพธุรกิจ. "เร่งหาต้นตอ 'ดีเจ' ติดโควิด สังกักกลุ่มเสี่ยงสูงลดแรก 63 คน." (2563).
<https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/896522>.
- . "กต. แจง 'ลูกทูตชูดาน' กักตัวโควิดในที่พำนักตนเอง ไม่เกี่ยว 'เอกสิทธิ์'ทางการทูต." (15 กรกฎาคม 2563). <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/889512>.
- . "กะเทาะเปลือก 'สื่อไทย' ในสถานการณ์ 'โควิด-19'." (9 กรกฎาคม 2563).
<https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/888509>.
- . "คิม จอง อึน'ปรากฏตัวครั้งแรกสยบข่าวเสียชีวิต " (2 พฤษภาคม 2563).
<https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/878781>.
- . "'บิกตู' เซ็น 'คำสั่งนายกฯ' เซ็ตโครงสร้างภายใน 'ศบค.' 10 คณะ." (27 มีนาคม 2563).
<https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/873106>.

- . "พบช.น. เพศคดีฉ้อโกง อาชญากรรมไซเบอร์ พุ่งช่วงโควิด-19." (20 พฤษภาคม 2563). <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/881404>.
- . "สำนักงาน กสทช. แจง "ทีวีทุกช่อง" ถ่ายทอดสด ศบค. แฉลงข่าวสถานการณ์โควิด-19ระบาด." (25 ธันวาคม 2563). <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/914136>.
- กองบัญชาการตำรวจสันติบาลไทย. "เปิดวิธีป้องกัน 'ข่าวปลอม' ลวงลึกหลอกแชร์ " (22 กุมภาพันธ์ 2563). https://www.sbpolice.go.th/news/news/เปิดวิธีป้องกัน%20'ข่าวปลอม'%20%20'ลวงลึกหลอกแชร์%20%20_166.html
- กิตตินราทรและทีมวิจัยสถาบันเซนจ์ฟิวชั่น, ชิตพงษ์. "ผลการวิเคราะห์ข่าวลวงเรื่อง Covid-19 ชี้ให้เห็นว่าข่าวลวงจะแพร่กระจายน้อยลงเมื่อมีองค์กรสื่อและโซเชียลมีเดียที่มีผู้ติดตามมากเป็นผู้แก้ข่าวนั้นพร้อมๆกันทันที หลังพบ Super-Spreader." <https://blog.cofact.org/fakenews-super-corrector/>.
- กินอยู่เป็น. "Coronavirus Disease (Covid-19) Advice for the Public: Mythbusters." (4 มีนาคม 2563). <https://kinyupen.co/โควิด-19/9248/covid-tissue/>
- . "Who จับมือ Unicef ชี้แจงเชื้อโควิด-19 ไม่ติดผ่านน้ำนมแม่." (28 พฤษภาคม 2563). <https://kinyupen.co/โควิด-19/10790/breastfeeding-covid/>
- ข่าวทำเนียบรัฐบาล. "รัฐบาลแจงรายละเอียดและข้อปฏิบัติ พ.ร.ก. การบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน ผลตั้งแต่ 26 มี.ค. - 30 เม.ย. 2563 ยืนยันยังไม่มีประกาศเคอร์ฟิว." (25 มีนาคม 2563). <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/27854>.
- ข่าวสด. "สังคมแห่งความสุข: หยุดข่าวปลอมด้านสุขภาพ เสพอย่างมีสติ เช็กก่อนแชร์." หนังสือพิมพ์ข่าวสด, 25 พฤษภาคม 2563, 16.
- คมชัดลึก. "ไขข้อเท็จจริง เชียงปลาแซลมอนโควิด-19 แพร่ผ่านอาหารทะเลนำเข้าจริงหรือ " (17 มิถุนายน 2563). <https://www.komchadluek.net/news/foreign/434089>.
- จส100. "กระทรวงดิจิทัลฯ เอาจริงจับคนปล่อยข่าวปลอมโควิด-19 จำนวน 4 ราย." (14 มีนาคม 2563). <https://www.js100.com/en/site/news/view/84194>.
- จิตสว่าง, สุมนทิพย์. "เอกสารประกอบการบรรยายวิชาอาชญาวิทยา." (2561). https://drive.google.com/file/d/1V9A2a5ulbJlXn03qD_vgzMR9pDEW3yh/view.
- จุมพล พูลภัทรชีวิน. "การแพร่ระบาดของ 'โรคบิดชาวสาร' กับ โรคจิตสำนักสาธารณสุขบกพร่อง " (29 มีนาคม 2563). <https://www.trendmicro.com/vinfo/pl/security/news/cybercrime-and-digital-threats/fake-news-cyber-propaganda-the-abuse-of-social-media>.
- จตุระกุล, สุภารักษ์. "4 Screen กับการแสวงหาข่าวสารในยุคหลอมรวมสื่อ." วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2557): 28-43.

- ฐานเศรษฐกิจ. "เกียรติ ยก ไต้หวัน กรณีศึกษาสกัดโควิด" (9 เมษายน 2563).
<https://www.thansettakij.com/content/politics/429057>.
- ตั้งสุวรรณ, กล้า. "Fake News อีกหนึ่ง Super Spreader ที่กำลังแพร่ระบาดในสังคมไทย." 27 เมษายน 2563.
- . "Thaihealth Watch : จับตาทิศทางสุขภาพคนไทย ปี 2564 :เจาะลึกพฤติกรรมสุขภาพคนไทย อะไรที่ไม่เหมือนเดิม." (29 ธันวาคม 2563). <https://www.sanook.com/health/26721/>.
- ธนวดี บุญลือ. ทฤษฎีและแบบจำลองพื้นฐานทางการสื่อสาร เอกสารการสอนชุดหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่9. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2535.
- ธีร์ธวัช เจนวัชรรักษ์. "สถานการณ์ข่าวลวง: การเปรียบเทียบ ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และแบบจำลอง." วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 45, no. 1 (ม.ค. - มิ.ย. 2562).
- ประชาชาติธุรกิจ. "เลื่อนวันหยุดสงกรานต์ไม่มีกำหนด ป้องกัน “โควิด” ระบาด." (16 มีนาคม 2563).
<https://www.prachachat.net/general/news-432771>.
- . "เวียดนามเริ่มใช้โทษปรับสูงผู้แพร่ข่าวปลอม นักสิทธิฯ หวั่นกระทบเสรีภาพประชาชน." (15 เมษายน 2563). <https://www.prachachat.net/world-news/news-449797>.
- . "เสียชีวิต 600 ราย คนอิหร่านดื่มแอลกอฮอล์เข้มข้น เชื้อรักษาโควิด-19." 2564, no. 13 มีนาคม (9 เมษายน 2563). <https://www.prachachat.net/world-news/news-446401>.
- ปรีดีเปรม ชัยกิจ. "การจัดการภาวะวิกฤตบนสื่อสังคมออนไลน์ของบริษัทผู้ให้บริการเครือข่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่." นิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559.
- ปรีดีเปรม ชัยกิจ และ ธาตรี ใต้ฟ้าพูล. "การจัดการภาวะวิกฤตบนสื่อสังคมออนไลน์ของบริษัทผู้ให้บริการเครือข่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่." *Journal of Public Relations and Advertising* 11, no. 1 (2561): 121-40.
- ผู้จัดการออนไลน์. "เฟกนิวส์โควิด-19" ระบาดหนัก ก.ต.จิ.ทล. เผย “3 กลุ่ม” ต้นตอข่าวลวง." (20 มกราคม 2564). <https://mgronline.com/specialscoop/detail/9640000005707>.
- . "โล่งอก! สื่ออิตาลีเผย “โป๊ปฟรังซิส” ไม่มีเชื้อโควิด-19 หลังป่วยกะทันหัน." (3 มีนาคม 2563).
<https://mgronline.com/around/detail/9630000021548>.
- . "ตร.แถลงผลจับคนโพสต์และแชร์ข่าวปลอม 8 ราย." (26 มิถุนายน 2563).
<https://mgronline.com/uptodate/detail/9630000066011>.
- พรชัย ชันดี จอมเดช ตรีเมฆ และกฤษณพงศ์ พุดระกุล. ทฤษฎีอาชญาวิทยา : หลักการ งานวิจัย และนโยบายประยุกต์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต, 2558.
- พรรษาสิริ กุหลาบ และ นายวรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง. รายงานโครงการสำรวจองค์ความรู้ด้านข่าวลวง ข้อมูลบิดเบือน และข้อมูลผิดพลาด และกรณีศึกษาด้านสุขภาพของไทย. 25 พฤษภาคม

2563. https://www.researchgate.net/publication/341793854_rayngankhornkarsar_wcxngkhkhwamrudankhawlwnng_khxmubidbeuxn_laeakhxmulpheidplad_laeakrn_isuksadansukhphaphkhxngthiy/citations.
- พัชรภา เอื้ออมรวนิช. "การรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์." สักทอง : วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (สทมส.) 24, no. มกราคม - เมษายน 2561: 22-30.
- มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ทฤษฎีสื่อสารมวลชน. 22 กุมภาพันธ์ 2560. http://www.neu.ac.th/site/files_download/ca/2017-02-22_143735.pdf.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา., ศูนย์สำรวจความคิดเห็นบ้านสมเด็จโพลล์สถาบันวิจัยและพัฒนา. โครงการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาข่าวปลอม. 15 มีนาคม 2563. <http://research.bsru.ac.th/คน-กทม-คิดว่าข่าวปลอมจะท/>.
- มหาวิทยาลัยรามคำแหง. อาชญวิทยาและทัณชวิทยา กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2556.
- ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ. การวิเคราะห์ผู้รับสาร. กรุงเทพฯ: ทีพีพีรีน จำกัด, 2542.
- ราชกิจจานุเบกษา. "พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ.2550." 10 มิถุนายน 2550.
- วจนะ ภูพานี. "Communication Process (กระบวนการการสื่อสาร)." (8 ธันวาคม 2554). <https://www.slideshare.net/kingkongzaa/communication-process-ch5>.
- วรทัย ราวินิจ. "Infodemic การแพร่ระบาดของข่าวสารในสถานการณ์ Covid-19." (6 เมษายน 2563). <https://www2.rsu.ac.th/samrangsit-online-detail/CommArts-Article04>.
- วาทธี, วสิษฐพัชร, ณัฐพงศ์ เข้มเจริญ, พันเอกหญิงวโรชา สุทธิรักษ์, and พระเมธาวิเชียรสร. รูปแบบการสื่อสารด้านพระพุทธศาสนาสู่คนรุ่นใหม่ยุคปัจจุบันในประเทศไทย สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2557. http://library.senate.go.th/document/Ext9302/9302569_0004.PDF.
- วิทยา., จิกิตสา. "เปิดโปงสารพัดข่าวปลอม สูตรวิเศษเยียวยาโควิด-19." (23 มิถุนายน 2563). <https://www.hfocus.org/content/2020/06/19622>.
- วิภาณี ซิลัน. การแพร่กระจายนวัตกรรมของศูนย์นวัตกรรมการเรียนรู้ในการเรียนการสอนของวิทยาลัยนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต. 2559. http://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2016/TU_2016_5307030386_3094_5209.pdf.
- ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม. "ข่าวปลอม อย่าแชร์! ป้องกันโควิด-19 ด้วยผ้าอนามัยประกบกับหน้ากาก." (25 มีนาคม 2563). <https://www.antifakenewscenter.com/ข่าวปลอม-อย่าแชร์-ป้องก/>.
- . "ข่าวปลอม อย่าแชร์! สธ.ปกปิดข้อมูล จำนวนผู้ที่รอผลตรวจเชื้อ Covid-19." (5 เมษายน 2563). <https://www.antifakenewscenter.com/ข่าวปลอม-อย่าแชร์-สธ-ปกป/>.

- สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย(TIJ). "ผู้เชี่ยวชาญ มั่นใจ ชีวิตวิถีใหม่ อยู่ภายใต้ภัยคุกคามทางไซเบอร์ แนะนำทุกหน่วยงานต้องออกแบบระบบที่ทำงานได้แม้ถูกโจมตี." (23 มิถุนายน 2563). <https://www.tijthailand.org/th/highlight/detail/cybercrime-covid-19>.
- สยามรัฐออนไลน์. "จับโป๊ะหนุ่มกลับจากสเปนถือภาพในเน็ตอ้างไม่มีเจ้าหน้าที่ตำรวจ." (24 มีนาคม 2563). <https://siamrath.co.th/n/141541>.
- สสส. "Infodemic (อินโฟเดมิก)?" <http://www.trueorfalse.ihppthaigov.net/infodemic.html>.
 ———. "รายงานผลการสำรวจในโครงการประเมินพฤติกรรมของประชาชนต่อข่าวปลอมช่วงสถานการณ์แพร่ระบาดโรคโควิด-19 " <http://www.trueorfalse.ihppthaigov.net/>.
 ———. "รู้เท่าทันข่าว : สื่อและเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลง ". [https://resourcecenter.thaihealth.or.th/files/90/รู้เท่าทันข่าว%20\(News%20Literacy\).pdf](https://resourcecenter.thaihealth.or.th/files/90/รู้เท่าทันข่าว%20(News%20Literacy).pdf)
- สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. "กระทรวงดิจิทัลฯ เปิดตัวศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม." (2562). <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/24306>.
- สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์. "กรมควบคุมโรค เผยผลตรวจคนสัมผัสผู้ต้องขังชายอดีตติดเชื้อโควิด-19 ค้นหาผู้สัมผัส 1,004 คน." (10 กันยายน 2563). <https://thainews.prd.go.th/th/news/detail/TCATG200910121652237>.
- สำนักข่าวอินโฟเควสท์. "Media Talk: สำนักข่าวเวียดนามร่วมแชร์ประสบการณ์รับมือข่าวปลอมยุคโควิด-19 ชี้เป็นยุคทองของสื่อในการครองใจประชาชน." (9 เมษายน 2563). <https://www.ryt9.com/s/iq43/3113626>.
- . "ควีนเอลิซาเบธ' ยังไม่ติดเชื้อโควิด-19 สำนักพระราชวังอังกฤษยืนยัน." (28 มีนาคม 2563). <https://www.infoquest.co.th/2020/10482>.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. "พ.ร.บ.ปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545." (2545). <http://web.krisdika.go.th/data/law/law2/%BB33/%BB33-20-9999-update.pdf>.
- สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, คณะอนุกรรมการปฏิบัติการยุทธศาสตร์ด้านสิทธิในกระบวนการยุติธรรม. "รายงานการศึกษาเรื่องโทษประหารชีวิตในประเทศไทย." กรุงเทพฯ: คณะอนุกรรมการ, 2557.
- สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. "รู้ทันข่าวปลอม-ป้องกัน Fake News ท่ามกลางสถานการณ์โควิด - 19 ." (2 5 6 3) . <https://kbphpp.nationalhealth.or.th/bitstream/handle/123456789/21713/%E0%B8%9A%E0%B8%97%E0%B8%84%E0%B8%A7%E0%B8%B2%E0%B8%A1%205%20%E0%B8%A3%E0%B8%B9%E0%B9%89%E0%B8%97%E0%B8%B1%E0%B8%99%E0%B8%82%E0%B9%88%E0%B8%B2%E0%B8%A7%E0%B8%9B%E0%B8%A5%E0%B8%AD%E0%B8%A1->

[%E0%B8%9B%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B8%81%E0%B8%B1%E0%B8%99%20FAKE%20NEWS.pdf?sequence=1&isAllowed=y.](https://www.etcha.or.th/content/etcha-reveals-thailand-internet-user-profile-2018.html)

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. "Etda เปิดพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตปี 61 คนไทยใช้เน็ตเพิ่ม 10 ชั่วโมง 5 นาทีต่อวัน." (25 กรกฎาคม 2561). <https://www.etcha.or.th/content/etcha-reveals-thailand-internet-user-profile-2018.html>

สำนักสารนิเทศ, กลุ่มภารกิจด้านข่าวและสื่อมวลชนสัมพันธ์. "ประชุมทางไกล...การสื่อสารในภาวะวิกฤต." (9 มีนาคม 2563). <https://pr.moph.go.th/?url=gallery/detail/5/06/139646>.

—. "ประชุมร่วมกับศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม." (29 มกราคม 2563). [https://pr.moph.go.th/?url=gallery/detail/5/06/137850/ประชุมร่วมกับศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม%20\(Anti-Fake%20News%20Center\)/](https://pr.moph.go.th/?url=gallery/detail/5/06/137850/ประชุมร่วมกับศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม%20(Anti-Fake%20News%20Center)/).

สีคาโมโต้, พิจิตรา. "รู้จักข่าวปลอมในสื่อออนไลน์." (25 กุมภาพันธ์ 2562). https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=1528136010664438&id=191774957633890.

สุภชาติ เล็บนาค. "สื่ออาเซียนเผย "Fake News" เกี่ยวกับ "โควิด-19" หลายครั้ง "รัฐ" เผยแพร่เอง." (20 เมษายน 2563). <https://www.hfocus.org/content/2020/04/19057>.

สุรสนธิ, กิติมา. ความรู้ทางการสื่อสาร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.

—. ความรู้ทางการสื่อสาร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.

หนูสม, นันทิกา. ลักษณะของข่าวปลอมในประเทศไทย และระดับความรู้เท่าทันข่าวปลอมบนเฟซบุ๊กของ ผู้รับสาร ในเขตกรุงเทพมหานคร. 3 ตุลาคม 2561. http://dspace.bu.ac.th/bitstream/123456789/3177/1/nuntika_noos.pdf/.

หวังเกียรติ, ปรีดดา. "Infodemic: การแพร่ระบาดของข้อมูลเท็จในวิกฤติ 'โควิด-19'." (22 เมษายน 2563). <https://www.hfocus.org/content/2020/04/19075>.

อนุดรโสทธิ, พีรพล. "โรคระบาดข้อมูลข่าวสารกับความเข้มแข็งของพลเมืองยุคดิจิทัล." Paper presented at the เวทีสัมมนานักคิดดิจิทัลครั้งที่ 14

อรรถมานะ, สร้อยตระกูล. ตัวแบบกระบวนการสื่อสาร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529.

ภาษาอังกฤษ

Akiwatkar, Rohit. " How Can Artificial Intelligence Combat Fake News? Ai, Big Data, and Machine Learning Can Work Together to Help Combat Fake News (or Alternative Facts, Depending on How You Look at It) " (15 May 2020) .

<https://channels.theinnovationenterprise.com/articles/how-can-artificial-intelligence-combat-fake-news>.

Anthrologica. "Key Considerations: Online Information, Mis- and Disinformation in the Context of Covid-19 " (2020). <https://www.socialscienceinaction.org/resources/key-considerations-online-information-mis-disinformation-context-covid-19/>.

Au-Yong-Oliveira, Manuel, Carlota PA Carlos, Hugo Pintor, João Caires, and Julia Zanoni. "Fake News and Social Networks: How Users Interact with Fake Content." Paper presented at the World Conference on Information Systems and Technologies, 2019.

Becker, Gary S. *The Economic Approach to Human Behavior*. University of Chicago press, 2013.

Berlo, David K. *The Process of Communication; an Introduction to Theory and Practice*. [in English] New York: Holt, Rinehart and Winston, 1960.

BOYD, DANAH. "Google and Facebook Can't Just Make Fake News Disappear " (27 March 2017). <https://www.wired.com/2017/03/google-and-facebook-cant-just-makefake-news-disappear>

CambridgeDictionary. "Fake News." <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/fake-news>.

Check, Reuters Fact. "False Claim: Unicef Recommends "Sun Exposure, Gargling with Salt Water and Stay Away from Ice Cream" to Prevent Coronavirus." (12 March 2020). <https://br.reuters.com/article/uk-factcheck-coronavirus-unicef/false-claim-unicef-recommends-sun-exposure-gargling-with-salt-water-and-stay-away-from-ice-cream-to-prevent-coronavirus-idUSKBN21F0SS>.

Chesebro, James W, and Donald G Bonsall. *Computer-Mediated Communication: Human Relationships in a Computerized World*. University of Alabama Press, 1989.

Cinelli, Matteo, Walter Quattrociocchi, Alessandro Galeazzi, Carlo Michele Valensise, Emanuele Brugnoni, Ana Lucia Schmidt, Paola Zola, Fabiana Zollo, and Antonio Scala. "The Covid-19 Social Media Infodemic." *arXiv preprint arXiv:2003.05004* (2020).

CNA. "Pofma Temporary Exemptions to Be Lifted, Move 'Critical' Given Evolving Coronavirus Situation: Mci." (18 March 2020). <https://www.channelnewsasia.com/news/singapore/wuhan-virus-pofma-temporary-exemptions-lifted-mci-12371666>.

- Co., S.S. Rana &. "Misinformation and Covid-19: An Analysis " (10 June 2020).
<https://iclg.com/briefing/13285-misinformation-and-covid-19-an-analysis>
- Cole, Jennifer. "The Role of Online Discussion Forums During a Public Health Emergency."
 Royal Holloway, University of London, 2017.
- Commission, European. "Code of Practice on Disinformation. Shaping Europe's Digital Future -
 European Commission." (26 September 2018). <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/codepractice-disinformation>.
- Coombs, W Timothy. *Ongoing Crisis Communication: Planning, Managing, and Responding*. Sage Publications, 2014.
- Cornish, Derek B., and Ronald V. Clarke. *The Reasoning Criminal Rational Choice Perspectives on Offending*. [in English] New Brunswick (U.S.A) and London (U.K.: Transaction Publishers, 2014.
- Cuartas-Arias, Mauricio. "In the Face of a Pandemic: The Covid-19 Infodemic."
International Journal of Psychological Research 13, no. 2 (2020): 6-8.
- Depoux, Anneliese, Sam Martin, Emilie Karafillakis, Raman Preet, Annelies Wilder-Smith, and Heidi Larson. "The Pandemic of Social Media Panic Travels Faster Than the Covid-19 Outbreak." Oxford University Press, 2020.
- . "The Pandemic of Social Media Panic Travels Faster Than the Covid-19 Outbreak." Oxford University Press, 4 March 2020.
- Flew, T. "Media Convergence." (17 August 2017). <https://www.britannica.com/topic/media-convergence>.
- Gu, Lion, Vladimir Kropotov, and Fyodor Yarochkin. "The Fake News Machine: How Propagandists Abuse the Internet and Manipulate the Public." *Trend Micro* 5 (2017).
- Hiltz, Starr Roxanne, and Murray Turoff. *The Network Nation: Human Communication Via Computer*. Mit Press, 1993.
- Hindu, The. "Rumor-Mongering About Covid-19 Is a Punishable Offence Now." (11 March 2020). <https://www.thehindu.com/news/national/karnataka/rumour-mongering-about-covid-19-is-a-punishable-offence-now/article31042702.ece>.
- Hua, Jinling, and R. Shaw. "Corona Virus (Covid-19)@ Infodemi@ and Emerging Issues through a Data Lens: The Case of China." *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17 (2020).

- HUI, JENNIFER YANG. "The Danger Meme: Countering Visual Disinformation in Asia's Politics " (3 April 2020). <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/danger-meme-countering-visual-disinformation-asia-s-elections>
- Islam, Md Saiful, Tonmoy Sarkar, Sazzad Hossain Khan, Abu-Hena Mostofa Kamal, SM Murshid Hasan, Alamgir Kabir, Dalia Yeasmin, *et al.* "Covid-19 – Related Infodemic and Its Impact on Public Health: A Global Social Media Analysis. " *The American Journal of Tropical Medicine and Hygiene* 103, no. 4 (2020): 1621-29.
- Khalid, Amrita. "Coronavirus Spells Trouble for Online Platforms Like Weibo, Despite User Spike " (29 February 2020). <https://qz.com/1810453/apps-in-china-see-a-spike-in-usage-amidst-coronavirus/>.
- Khan, Surg Cdr Sikandar Hayat. "Covid-19 , an Infodemic Associated with Pandemic: The Socioeconomic Implications and Pressure on Healthcare." *Pakistan Armed Forces Medical Journal* 70, no. 2 (2020): 278-80.
- Kulkarni, Praveen, Sudhir Prabhu, and Balaji Ramraj. "Covid-19 - Infodemic Overtaking Pandemic? Time to Disseminate Facts over Fear." *Indian Journal of Community Health* 32, no. 2 (2020).
- Kundu, Chayan. "Fact Check: Donald Trump Never Said Coronavirus Vaccine Is Ready for Use." (18 March 2020). <https://www.indiatoday.in/fact-check/story/donald-trump-coronavirus-vaccine-ready-use-roche-1656674-2020-03-18>.
- Leonhardt, David, and Stuart A Thompson. "Trump's Lies." *The New York Times* 14 (2017).
- Lipman, I.A. *How to Protect Yourself from Crime*. Contemporary Books, 1989.
- Mandjo, Sadia. "False Claims That Drinking Water with Lemon Can Prevent COVID-19 Circulate Online." (12 March 2020). <https://factcheck.afp.com/false-claims-drinking-water-lemon-can-prevent-covid-19-circulate-online>.
- Mantas, Harrison. "Chinese Social Media Sites Blocked Medical Information About the Coronavirus, Research Indicates." (4 March 2020). <https://www.poynter.org/fact-checking/2020/chinese-social-media-sites-blocked-medical-information-about-the-coronavirus-research-indicates/>.
- McQuail, Denis. *Mcquail's Mass Communication Theory*. [in English] London; Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, 2005.
- Morris, Evan. *The Book Lover's Guide to the Internet*. Fawcett Book Group, 1998.

- Mourad, Azzam, Ali Srour, Haidar Harmanani, Cathia Jenainatiy, and Mohamad Arafeh. "Critical Impact of Social Networks Infodemic on Defeating Coronavirus Covid-19 Pandemic: Twitter-Based Study and Research Directions." *arXiv preprint arXiv:2005.08820* (2020).
- Muncaster, Phil. "Government Launches Response Unit to Fight #Covid19 Fake News " (13 March 2020). <https://www.infosecurity-magazine.com/news/government-response-unit-covid19>.
- Organization, World Health. "An Ad Hoc Who Technical Consultation Managing the Covid-19 Infodemic: Call for Action, 7-8 April 2020." (2020).
- Orso, Daniele, Nicola Federici, Roberto Copetti, Luigi Vetrugno, and Tiziana Bove. "Infodemic and the Spread of Fake News in the Covid-19-Era." *European Journal of Emergency Medicine* (2020).
- Ozturk, Pinar, Huaye Li, and Yasuaki Sakamoto. "Combating Rumor Spread on Social Media: The Effectiveness of Refutation and Warning." Paper presented at the 2015 48th Hawaii International Conference on System Sciences, 2015.
- PAHO. "Covid-19 Factsheets: Understanding the Infodemic and Misinformation in the Fight against Covid-19." (5 June 2020). <https://iris.paho.org/handle/10665.2/52052>
- — — . "Understanding the Infodemic and Misinformation in the Fight against Covid-19." (30 April 2020). <https://iris.paho.org/handle/10665.2/52052>.
- Patel, Mohan P, Vivek B Kute, Sanjay K Agarwal, and On behalf of COVID. "Infodemic Covid 19: More Pandemic Than the Virus." *Indian Journal of Nephrology* 30, no. 3 (10 June 2020): 188.
- Purohit, Kunal. "Misinformation, Fake News Spark India Coronavirus Fears." (10 March 2020). <https://www.aljazeera.com/news/2020/03/misinformation-fake-news-spark-india-coronavirus-fears-200309051731540.html>.
- PURSLEY, ROBERT D. *Introduction to Criminal Justice*. MacMillan Pub Co, 1991.
- Rafaeli, Sheizaf. "The Electronic Bulletin Board: A Computer-Driven Mass Medium." *Social Science Micro Review* 2, no. 3 (1984): 123-36.
- Reilly, Paul. "Faced with an 'Infodemic' of Fake News About Covid-19, Most People Are Checking Their Facts – but We Mustn't Be Complacent." (20 April 2020) . <https://www.democraticaudit.com/2020/04/20/faced-with-an-infodemic-of-fake-news-about-covid-19-most-people-are-checking-their-facts-but-we-mustnt-be-complacent/>.

- Rogers, Everett M. "Diffusion of Innovations. Free Press." *New York* 551 (2003).
- Sellwood, Chloe, and Andy Wapling. "Health Emergency Preparedness and Response." [In English]. (2016).
- Shaw, Jinling Hua and Rajib. "Corona Virus (Covid-19) Infodemic and Emerging Issues through a Data Lens: The Case of China." *Public Health* 17, no. 2309 (2020): 10.
- SSHAP, Anthrologica for. "Key Considerations: Online Information, Mis- and Disinformation in the Context of Covid-19 " *Social Science in Humanitarian Action* (30 March 2020). <https://reliefweb.int/report/world/key-considerations-online-information-mis-and-disinformation-context-covid-19-march>.
- team, Reality Check. "Coronavirus: What Misinformation Has Spread in Africa?" (24 April 2020). <https://www.bbc.com/news/world-africa-51710617>.
- Valck, Kristine De. "What Is the Role of Social Media During the Covid-19 Crisis? ." (7 April 2020). <https://www.hecedu/en/knowledge/instants/what-role-social-media-during-covid-19-crisis-0>.
- Wardle, Claire. "Fake News. It's Complicated " (16 February 2017) . <https://firstdraftnews.org/fake-news-complicated/>.
- Whiting, Anita, and David Williams. "Why People Use Social Media: A Uses and Gratifications Approach." *Qualitative Market Research: An International Journal* (2013).
- WHO. "Ask Who on Mental Health During #Covid19 " (10 March 2020) . <https://www.pscp.tv/WHO/1OwxWQboPqDGO>.
- . "Call for Action: Managing the Infodemic." <https://www.who.int/news/item/11-12-2020-call-for-action-managing-the-infodemic>.
- . " Coronavirus Disease (Covid-19) Advice for the Public: Mythbusters." <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public/myth-busters>.
- . " Coronavirus Disease (Covid-19) Questions and Answers." (17 April 2020) . <https://www.who.int/thailand/emergencies/novel-coronavirus-2019/q-a-on-covid-19>.
- . "Managing the Covid-19 Infodemic: Promoting Healthy Behaviours and Mitigating the Harm from Misinformation and Disinformation." (23 September 2020) . <https://www.who.int/news-room/detail/23-09-2020-managing-the-covid-19-infodemic-promoting-healthy-behaviours-and-mitigating-the-harm-from-misinformation-and-disinformation>.

- — — . " Munich Security Conference " (1 5 February 2 0 2 0) .
<https://www.who.int/dg/speeches/detail/munich-security-conference>.
- . "Who Coronavirus Disease (Covid-19) Dashboard " (2563). <https://covid19.who.int/>.
- Yue, Elmie Nekmat and Audrey. "How to Fight the Covid-19 Infodemic: Lessons from 3 Asian Countries " (1 May 2020). <https://www.weforum.org/agenda/2020/05/how-to-fight-the-covid-19-infodemic-lessons-from-3-asian-countries/>.
- Zimring, Franklin E. *Deterrence : The Legal Threat in Crime Control / Franklin E. Zimring, Gordon J. Hawkins ; with a Foreword by James Vorenberg*. Studies in Crime and Justice. Edited by Gordon J. Hawkins. Chicago: University of Chicago Press, 1973.
- Zuckerman, Ethan. "Stop Saying Fake News, It's Not Helping " (30 January 2017).
<http://www.ethanzuckerman.com/blog/2017/01/30/stop-saying-fake-news-its-not-helping>.

สัมภาษณ์

COFACT. "10 มกราคม 2564."

เจ้าหน้าที่ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม. (3 มีนาคม 2564).

กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, ผู้อำนวยการกองป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดทางเทคโนโลยีสารสนเทศ. (3 มีนาคม 2564).

กองบังคับการปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี(ปอท.), สารวัตร(สอบสวน).กองกำกับการ 3. (2 กุมภาพันธ์ 2564).

ประชาชนทั่วไป1. (23 มกราคม 2564).

ประชาชนทั่วไป2. (28 ธันวาคม 2563).

ผู้สื่อข่าวช่องไทยรัฐทีวี. (19 ธันวาคม 2563).

รองเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ. (3 กุมภาพันธ์ 2564).

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.), นักบริหารแผนงานชำนาญการพิเศษของสำนักส่งเสริม วิถีชีวิตสุขภาพะ. (14 มกราคม 2564).

สำนักงานปลัดกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานและแก้ไขปัญหาข่าวปลอม. (11 มกราคม 2564).

อาจารย์เจษฎ์, ผู้มีอิทธิพลบนโลกออนไลน์ด้านการแก้ข่าวปลอมรายวัน หรือเจ้าของเพจ อ้อ มันเป็นอย่างนี้เอง by. (23 ธันวาคม 2563).

อาจารย์ประจำคณะนิเทศศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (6 มกราคม 2564).

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก ก

รายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีทั้งสิ้น 14 ท่าน โดยสามารถจำแนกได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. มุมมองเชิงนโยบาย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง โดยผู้ให้ข้อมูลจะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ทำงานที่รับผิดชอบโดยตรงที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันข่าวปลอม และการตรวจสอบข่าวปลอม ตั้งแต่ 1 ปี ขึ้นไปได้แก่

- 1) ศูนย์ประสานงานและแก้ไขปัญหาข่าวปลอม
สำนักงานปลัดกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม
- 2) ผู้อำนวยการกองป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดทางเทคโนโลยีสารสนเทศ
ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม
- 3) ผู้อำนวยการกองปฏิบัติการทางเครือข่าย (กอง 2)
สำนักข่าวกรองแห่งชาติ
- 4) สารวัตร (สอบสวน) กองกำกับการ 3
กองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (ปอท.)

2. มุมมองเชิงข้อเสนอแนะ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ อาจารย์หรือนักวิชาการที่มีผลงานวิจัยและบทความที่ตีพิมพ์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ข่าวปลอมบนสื่อออนไลน์ ได้แก่ อาจารย์ประจำภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. มุมมองเชิงสาธารณะ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ ภาคเอกชน สื่อ ภาคประชาสังคม ผู้มีอิทธิพลทางความคิดบนโลกออนไลน์ และประชาชน ได้แก่

- 1) ผู้จัดตั้ง “ศูนย์ซัวร์ก่อนแชร์” ผู้ผลิตและพิธีกรรายการ “ซัวร์ก่อนแชร์” ออกอากาศทางช่อง 9 MCOT HD 30
- 2) ผู้ประกาศข่าวรายการ “ไทยรัฐนิวส์โชว์” ออกอากาศทางไทยรัฐทีวี ช่อง 32
- 3) เจ้าหน้าที่ระดับสูงที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการสร้างทักษะความรู้เท่าทันสื่อ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
- 4) ผู้ร่วมก่อตั้งโครงการ Collaborative Fact Checking (CoFact) ซึ่งเป็นศูนย์ตรวจสอบข่าวปลอมที่ก่อตั้งในสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19
- 5) เจ้าของเพจ Facebook “อ้อมันเป็นอย่างนี้เอง by อาจารย์เจษฎ์” ที่นำเสนอการตรวจสอบข่าวปลอมเชิงวิทยาศาสตร์ในมุมมองวิชาการ

- 6) ประชาชนทั่วไปที่ชอบแชร์ข่าวปลอมบนสื่อสังคมออนไลน์
เป็นผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป มีพฤติกรรมแชร์ข่าวปลอมทางไลน์มาเป็นเวลามากกว่า 1 ปี
- 7) ประชาชนทั่วไปที่ชอบแชร์ข่าวที่ผ่านการตรวจสอบแล้วจากศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม
เป็นวิทยทำงาน อาชีพอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัย โดยผู้วิจัยติดตามพฤติกรรมทางเฟซบุ๊ก
เป็นเวลามากกว่า 6 เดือนก่อนการสัมภาษณ์เชิงลึก

3. มุมมองเชิงการสื่อสาร

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ บุคคลที่มีประสบการณ์ทำงานที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงหรือทางอ้อมใน
ศูนย์บริหารสถานการณ์โควิด-19 (ศบค.) ได้แก่

- 1) รองเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ
- 2) นักการทูตชำนาญการ กองการสื่อสาร กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ

ภาคผนวก ข
ผลการพิจารณาจริยธรรมในคน

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 2 สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์
และศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โทรศัพท์ 0 2218 3210

ที่ อว 64.2.2 (จว.2)/232/2564

วันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2564

เรื่อง แจ้งผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน

เรียน นางสาวพรรณวดี ชัยกิจ

- สิ่งที่ส่งมาด้วย
1. ใบรับรองโครงการวิจัย
 2. เอกสารข้อมูลสำหรับกลุ่มตัวอย่าง/ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย
 3. หนังสือยินยอมเข้าร่วมในการวิจัย
 4. แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก

ตามที่คุณวิจัยได้เสนอโครงการวิจัยเพื่อขอรับการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน จากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 2 สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น ในการนี้คณะกรรมการฯ เห็นสมควรให้โครงการวิจัยของท่านได้รับการพิจารณาแบบลัดขั้นตอน (Expedited Review) ผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยมีดังนี้

โครงการวิจัยที่ 248/63 เรื่อง กระบวนการแพร่กระจายของข่าวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของสถานการณ์โควิด-19 และมาตรการป้องกันในประเทศไทย (THE FAKE NEWS'S INFODEMIC PROCESS ABOUT THE COVID-19 PANDEMIC AND THE PREVENTIVE MEASUREMENTS IN THAILAND) ของนางสาวพรรณวดี ชัยกิจ ผ่านการพิจารณารับรอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

นางน กวีพร

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หนึ่งทัย แรงผลสัมฤทธิ์)

กรรมการและเลขานุการ

คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสถาบัน ชุดที่ 2
 สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 อาคารจามจุรี 1 ชั้น 1 ห้อง 114 ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330
 โทรศัพท์ : 0 2218 3210-11 E-mail: curec2.ch1@chula.ac.th

COA No. 034/2564

ใบรับรองโครงการวิจัย

โครงการวิจัยที่ 248/63 กระบวนการแพร่กระจายของข่าวปลอมเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของสถานการณ์โควิด-19 และมาตรการป้องกันในประเทศไทย

ผู้วิจัยหลัก นางสาวพรรณวดี ชัยกิจ

หน่วยงาน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสถาบัน ชุดที่ 2 สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พิจารณาจริยธรรมการวิจัยโดยยึดหลัก ของ Declaration of Helsinki, the Belmont report, CIOMS guidelines และ The international conference on harmonization – Good clinical practice (ICH-GCP) อนุมัติให้ดำเนินการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวได้

ลงนาม ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ
 (ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ)
 ประธานคณะกรรมการ

ลงนาม ดร.หนึ่งหทัย แร่งผลสัมฤทธิ์
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หนึ่งหทัย แร่งผลสัมฤทธิ์)
 กรรมการและเลขานุการ

รูปแบบการพิจารณาทบทวน: แบบลดขั้นตอน

วันที่รับรอง: 17 กุมภาพันธ์ 2564

วันหมดอายุ: 16 กุมภาพันธ์ 2565

เอกสารที่คณะกรรมการรับรอง

1. ข้อเสนอโครงการวิจัย
2. ประวัติและผลงานของผู้วิจัย
3. เอกสารข้อมูลสำหรับกลุ่มตัวอย่าง/ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย
4. หนังสือยินยอมเข้าร่วมในการวิจัย
5. แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก

เลขที่โครงการ	248 / 63
วันที่รับรอง	17 ก.พ. 2564
วันหมดอายุ	16 ก.พ. 2565

เงื่อนไข

1. ผู้วิจัยรับทราบว่าเป็นการผิดจริยธรรม หากดำเนินการเก็บข้อมูลการวิจัยก่อนได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยฯ
2. หากใบรับรองโครงการวิจัยหมดอายุ การดำเนินการวิจัยต้องยุติ เมื่อต้องการต่ออายุต้องขออนุมัติใหม่ล่วงหน้าไม่ต่ำกว่า 1 เดือน พร้อมส่งรายงานความก้าวหน้าการวิจัย
3. ต้องดำเนินการวิจัยตามที่ระบุไว้ในโครงการวิจัยอย่างเคร่งครัด
4. ใช้เอกสารข้อมูลสำหรับกลุ่มตัวอย่าง/ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ใบยินยอมของกลุ่มตัวอย่างหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย และเอกสารเชิญเข้าร่วมวิจัย (ถ้ามี) เฉพาะที่ประทับตราคณะกรรมการเท่านั้น
5. หากเกิดเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ร้ายแรงในสถานที่เก็บข้อมูลหรือขออนุมัติจากคณะกรรมการ ต้องรายงานคณะกรรมการภายใน 5 วันทำการ
6. หากมีการเปลี่ยนแปลงการดำเนินการวิจัย ให้ส่งคณะกรรมการพิจารณารับรองก่อนดำเนินการ
7. โครงการวิจัยไม่เกิน 1 ปี ส่งแบบรายงานสิ้นสุดโครงการวิจัย (AF 03-13) และบทคัดย่อผลการวิจัยภายใน 30 วัน เมื่อโครงการวิจัยเสร็จสิ้น สำหรับโครงการวิจัยที่เป็นวิทยานิพนธ์ให้ส่งบทคัดย่อผลการวิจัย ภายใน 30 วัน เมื่อโครงการวิจัยเสร็จสิ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักฐานในการปิดโครงการ
8. โครงการวิจัยที่ได้รับการอนุมัติโครงการโดยการพิจารณาทบทวนแบบกรณียกเว้น (Exemption review) ปฏิบัติติดตามเงื่อนไข ข้อ 1, 6 และ 7 เท่านั้น

Office of the Research Ethics Review Committee for Research Involving Human Subjects
The Second Allied Academic Group in Social Sciences, Humanities and Fine and Applied Arts
Chamchuri 1 Building, Room 114, Phayathai Road, Wang Mai Sub-district,
Pathum Wan District, Bangkok 10330
Telephone number 0 2218 3210-11 E-mail curec2ch1@chula.ac.th

COA No. 034/2564

Certificate of Research Approval

Research Project Number 248/63 THE FAKE NEWS'S INFODEMIC PROCESS ABOUT THE COVID-19 PANDEMIC AND THE PREVENTIVE MEASUREMENTS IN THAILAND

Principal Researcher Ms. Phanwadee Chaikij

Office Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

The Research Ethics Review Committee for Research Involving Human Subjects: The Second Allied Academic Group in Social Sciences, Humanities and Fine and Applied Arts at Chulalongkorn University, based on Declaration of Helsinki, the Belmont report, CIOMS guidelines and the Principle of the international conference on harmonization – Good clinical practice (ICH-GCP) has approved the execution of the aforementioned research project.

Signature Theraphan Luangthongkum Signature ว.น. รังษิต
(Emeritus Prof. Theraphan Luangthongkum, PhD.) (Asst. Prof. Nungthai Rangponsumrit, PhD.)
Chairman Secretary

Research Project Review Categories: Expedited Review

Date of approval: 17 February 2021

Expiry date: 16 February 2022

Documents approved by the Committee

1. The research proposal
2. The researcher CV
3. The information sheets for research participants
4. The informed consent forms
5. The guide questions for in-depth interviews

Protocol No.	248 / 63
Date of Approval	17 FEB 2021
Approval Expiry Date	16 FEB 2022

Conditions

1. The researcher has acknowledged that it is unethical if he/she collects information for the research before the application for an ethics review has been approved by the Research Ethics Review Committee.
2. If the certificate of the research project expires, the research execution must come to a halt. If the researcher wishes to reapply for approval, he/she has to submit an application for a new certificate at least one month in advance, together with a research progress report.
3. The researcher must conduct the research strictly in accordance with what is specified in the research project.
4. The researcher must only use documents that provide information for the research sampling population/participants, their letters of consent and the letters inviting them to take part in the research (if any) that have been endorsed with the seal of the Committee.
5. If any seriously untoward incident happens to the place where the research information, which has requested the approval of the Committee, is kept, the researcher must report this to the Committee within five working days.
6. If there is any change in the research procedure, the researcher must submit the change for review by the Committee before he/she can continue with his/her research.
7. For a research project of less than one year the researcher must submit a report of research termination (AF 03.13) and an abstract of the research outcome within thirty days of the research being completed. For a research project which is a thesis, the researcher must submit an abstract of the research outcome within thirty days of the research being completed. This is to be used as evidence of the termination of the project.
8. A research project which has passed the Exemption Review, must observe only the conditions in 1, 6 and 7.

ภาคผนวก ค

แบบสัมภาษณ์มุมมองเชิงนโยบายจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง

“สถานการณ์และผลกระทบของการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) และมาตรการป้องกันในประเทศไทย”

วันเดือนปีที่สัมภาษณ์.....สถานที่.....

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัย เรื่อง “สถานการณ์และผลกระทบของการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) และมาตรการป้องกันในประเทศไทย” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาของนิสิตปริญญาเอก ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาอาชีวศึกษาและงานยุติธรรม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ประการ คือ

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์การแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาผลกระทบจากการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ในประเทศไทย
3. เพื่อศึกษามาตรการป้องกันการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ในประเทศไทย

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ประกอบไปด้วยคำถามทั้งหมด 5 ส่วน ดังนี้

- ส่วนที่ 1 : ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
- ส่วนที่ 2 : ลักษณะการทำงานของหน่วยงานเพื่อป้องกันข่าวปลอมโควิด-19
- ส่วนที่ 3 : บทบาทของหน่วยงานกับการป้องกันข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19
- ส่วนที่ 4 : ข้อเสนอแนะของหน่วยงานเชิงนโยบายต่อรัฐบาล
- ส่วนที่ 5 : อื่น ๆ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

- 1.1 ชื่อ-สกุล.....
- 1.2 ตำแหน่ง.....หน่วยงาน.....
- 1.3 อายุปัจจุบัน.....
- 1.4 ระดับการศึกษา.....
- 1.5 ประสบการณ์ทำงาน.....

ส่วนที่ 2 ลักษณะการทำงานเพื่อตรวจสอบและป้องกันข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19

2.1 ก่อนสถานการณ์โควิด-19 ในไทย หน่วยงานท่านมีแบ่งภารกิจให้เจ้าหน้าที่รับผิดชอบด้าน
ข่าวปลอมอยู่ก่อนแล้วหรือไม่ และช่วงโควิด-19 มีการปรับภารกิจการทำงานด้านข่าวปลอมมากขึ้นหรือ
น้อยลงอย่างไร

.....

.....

2.2 การทำงานที่บ้าน (Work From Home) ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานตรวจสอบ
ข่าวปลอมหรือไม่

.....

.....

2.3 สัดส่วนข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ที่หน่วยงานตรวจสอบ

.....

.....

2.4 กำลังพลที่เกี่ยวข้องภายในหน่วยงานเพียงพอหรือไม่กับการทำงานตรวจสอบข่าวปลอม
ให้รวดเร็วและเท่าทันต่อสถานการณ์

.....

.....

2.5 ข่าวปลอมเกี่ยวกับโควิด-19 ประเภทใดที่หน่วยงานท่านมักได้รับการประสานให้ตรวจสอบ

.....

.....

2.6 ระดับความถี่ของการตรวจสอบข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 (ครั้ง/เดือน)

.....

.....

2.7 ระยะเวลาการตรวจสอบข่าวปลอม

.....

.....

2.8 ช่องทางใดพบข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 มากที่สุด

.....

.....

2.9 ระดับความผิดพลาดของการตรวจสอบข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19

.....

.....

ส่วนที่ 3 บทบาทของหน่วยงานกับการป้องกันข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19

3.1 การมีส่วนร่วม (ทางตรง/ทางอ้อม) ของหน่วยงานท่านต่อการแก้ไขปัญหาข่าวปลอมในช่วงสถานการณ์โควิด-19

.....

.....

3.2 หน่วยงานท่านมักได้รับคำร้องขอให้ตรวจสอบข่าวปลอมจากหน่วยงานใด

.....

.....

3.3 หน่วยงานท่านรับผิดชอบงานด้านข่าวปลอมโดยตรง และมีการจัดทำรายงานนำเสนอต่อรัฐบาลเสมอหรือไม่

.....

.....

3.4 คำชื่นชม/ข้อเสนอแนะของรัฐบาลต่อการทำงานของหน่วยงานท่านเพื่อป้องกันข่าวปลอม

.....

.....

3.5 นอกจากการตรวจสอบข่าวปลอม หน่วยงานที่มีความริเริ่มใดพิเศษเพื่อสกัดกั้น/ป้องกันเป็นการเฉพาะหรือไม่

.....

.....

3.6 ประชาชนทั่วไปได้รับทราบข่าวสารที่หน่วยงานท่านตรวจสอบอย่างน้อยเพียงใด

.....

.....

3.7 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากหน่วยงานท่านที่รัฐบาลนำไปปรับใช้เพื่อแก้ไขปัญหาข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19

.....

.....

3.8 หน่วยงานท่านมีการวิเคราะห์หรือประเมินรูปแบบข่าวปลอมหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะของหน่วยงานเชิงนโยบายต่อรัฐบาล

4.1 ท่านเห็นด้วยกับมาตรการป้องกันข่าวปลอมปัจจุบันหรือไม่ มาตรการใด

.....

.....

4.2 ข้อเสนอแนะต่อมาตรการป้องกันข่าวปลอมในอนาคต

.....

.....

ส่วนที่ 5 อื่น ๆ

.....

.....

.....

ภาคผนวก ง

แบบสัมภาษณ์มุมมองเชิงข้อเสนอแนะจากอาจารย์หรือนักวิชาการ

“สถานการณ์และผลกระทบของการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) และมาตรการป้องกันในประเทศไทย”

วันเดือนปีที่สัมภาษณ์.....สถานที่.....

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัย เรื่อง “สถานการณ์และผลกระทบของการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) และมาตรการป้องกันในประเทศไทย” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาของนิสิตปริญญาเอก ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาอาชีวศึกษาและงานยุติธรรม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ประการ คือ

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์การแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาผลกระทบจากการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ในประเทศไทย
3. เพื่อศึกษามาตรการป้องกันการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ในประเทศไทย

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ประกอบไปด้วยคำถามทั้งหมด 5 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 : ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 : ลักษณะการทำงานของหน่วยงานเพื่อป้องกันข่าวปลอมโควิด-19

ส่วนที่ 3 : บทบาทของหน่วยงานกับการป้องกันข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19

ส่วนที่ 4 : ข้อเสนอแนะของหน่วยงานเชิงนโยบายต่อรัฐบาล

ส่วนที่ 5 : อื่น ๆ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

- 1.1 ชื่อ-สกุล.....
- 1.2 ตำแหน่ง.....หน่วยงาน.....
- 1.3 อายุปัจจุบัน.....
- 1.4 ระดับการศึกษา.....
- 1.5 ประสบการณ์ทำงาน.....

ส่วนที่ 2 วิเคราะห์ความสำคัญของข่าวปลอมในสถานการณ์โควิด-19

2.1 ชาวปลอมในมุมมองของท่านหมายถึงอะไร อย่างไร

.....

.....

2.2 ก่อนสถานการณ์โควิด-19 กับหลังสถานการณ์โควิด-19 ท่านคิดว่าบริบทความสำคัญในประเด็นชาวปลอมเปลี่ยนไปหรือไม่

.....

.....

2.3 ท่านคิดว่าชาวปลอมในช่วงโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อมิติใดบ้าง อย่างไร และมิติใดสำคัญที่สุด

.....

.....

2.4 ท่านคิดว่าใครหรือหน่วยงานใดควรมีหน้าที่หลักในการป้องกันชาวปลอม

.....

.....

2.5 ท่านสามารถนำความรู้ในสาขาที่ท่านเชี่ยวชาญมาอธิบายปรากฏการณ์แพร่กระจายชาวปลอมในช่วงโควิด-19 ได้อย่างไร

.....

.....

ส่วนที่ 3 วิเคราะห์การรับรู้ข่าวสารในสถานการณ์โควิด-19

3.1 ท่านคิดว่าประชาชนมีความสามารถต่อการแยกแยะข่าวจริงและชาวปลอมหรือไม่

.....

.....

3.2 (ถ้าใช่) ท่านคิดว่าเพราะเหตุใดประชาชนจึงมีความสามารถในการแยกแยะชาวปลอมในระดับต่ำ

.....

.....

3.3 ท่านคิดว่าสื่อออนไลน์และโทรทัศน์มีอิทธิพลต่อรับรู้ชาวปลอมหรือไม่

.....

.....

3.4 ท่านคิดว่าชาวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 เกิดขึ้นจากอะไร และมุ่งผลประโยชน์ใดเป็นสำคัญ

.....

.....

ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะต่อการป้องกันข่าวปลอม

4.1 ท่านคิดว่ามาตรการป้องกันข่าวปลอมในปัจจุบันมีเพียงพอแล้วหรือไม่

.....

.....

4.2 ท่านคิดว่ารัฐควรเพิ่มมาตรการใดเพื่อป้องกันการแพร่กระจายของข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19

.....

.....

4.3 ข้อเสนอแนะต่อมาตรการป้องกันข่าวปลอมในอนาคต

.....

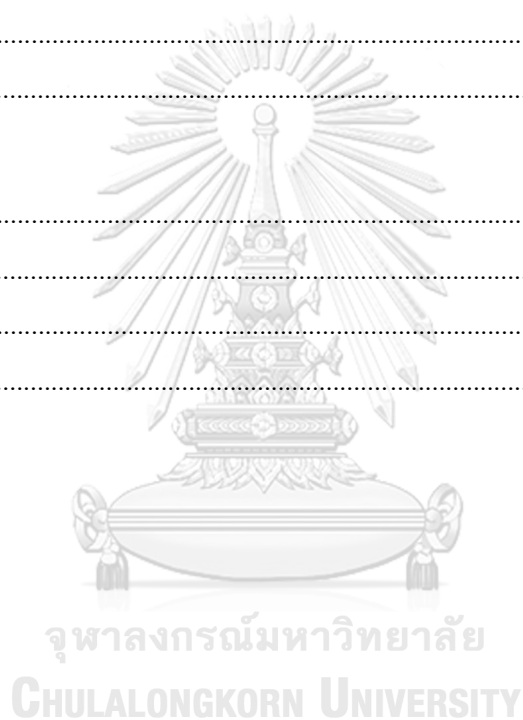
.....

ส่วนที่ 5 อื่น ๆ

.....

.....

.....

ภาคผนวก จ

แบบสัมภาษณ์มุมมองเชิงสาธารณะจากภาคประชาชน ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน สื่อ

และผู้มีอิทธิพลทางความคิดบนโลกออนไลน์

“สถานการณ์และผลกระทบของการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของ
เชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) และมาตรการป้องกันในประเทศไทย”

วันเดือนปีที่สัมภาษณ์.....สถานที่.....

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัย เรื่อง “สถานการณ์และผลกระทบของการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) และมาตรการป้องกันในประเทศไทย” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาของนิสิตปริญญาเอก ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาอาชีวศึกษาและงานยุติธรรม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ประการ คือ

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์การแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาผลกระทบจากการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ในประเทศไทย
3. เพื่อศึกษามาตรการป้องกันการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ในประเทศไทย

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ประกอบไปด้วยคำถามทั้งหมด 5 ส่วน ดังนี้

- ส่วนที่ 1 : ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
- ส่วนที่ 2 : ลักษณะการทำงานของหน่วยงานเพื่อป้องกันข่าวปลอมโควิด-19
- ส่วนที่ 3 : บทบาทของหน่วยงานกับการป้องกันข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19
- ส่วนที่ 4 : ข้อเสนอแนะของหน่วยงานเชิงนโยบายต่อรัฐบาล
- ส่วนที่ 5 : อื่น ๆ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

- 1.1 ชื่อ-สกุล.....
- 1.2 ตำแหน่ง.....หน่วยงาน.....
- 1.3 อายุปัจจุบัน.....
- 1.4 ระดับการศึกษา.....
- 1.5 ประสบการณ์ทำงาน.....

ส่วนที่ 2 การผลิตข่าวสาร การรับข่าวสาร การเผยแพร่ข่าวสารออนไลน์ ในสถานการณ์โควิด-19

2.1 ท่านคิดว่าประชาชนมีความสามารถต่อการแยกแยะข่าวจริงและข่าวปลอมหรือไม่

2.2 (ถ้าใช่) ท่านคิดว่าเพราะเหตุใดประชาชนจึงมีความสามารถในการแยกแยะข่าวปลอมในระดับต่ำ

2.3 ท่านคิดว่าสื่อออนไลน์และโทรทัศน์มีอิทธิพลต่อรับรู้ข่าวปลอมหรือไม่

ส่วนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการป้องกันข่าวปลอมในสถานการณ์โควิด-19

3.1 ก่อนสถานการณ์โควิด-19 ท่านให้ความสนใจในประเด็นข่าวปลอมหรือไม่

3.2 การมีส่วนร่วม (ทางตรง/ทางอ้อม) ในการป้องกันข่าวปลอมในสถานการณ์โควิด-19

3.3 ระดับความร่วมมือของท่านกับรัฐ/สื่อ/บริษัทเอกชน/ประชาชน

3.4 ท่านคิดว่าข่าวปลอมในช่วงโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อมิติใดบ้าง อย่างไร และมิติใดสำคัญที่สุด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

3.5 ท่านคิดว่าใครหรือหน่วยงานใดควรมีหน้าที่หลักในการป้องกันข่าวปลอม

3.6 เพราะเหตุใด ท่านจึงอยากมีส่วนร่วมในการป้องกันข่าวปลอม

3.7 ช่องทางใดที่ท่านมีส่วนร่วมในการป้องกันข่าวปลอมมากที่สุด ทำไมจึงเป็นช่องทางนี้

ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะ

4.1 ท่านคิดว่ามาตรการป้องกันข่าวปลอมในปัจจุบันมีเพียงพอแล้วหรือไม่

.....

.....

4.2 ท่านคิดว่ารัฐควรเพิ่มมาตรการใดเพื่อป้องกันการแพร่กระจายของข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19

.....

.....

4.3 ข้อเสนอแนะต่อมาตรการป้องกันข่าวปลอมในอนาคต

.....

.....

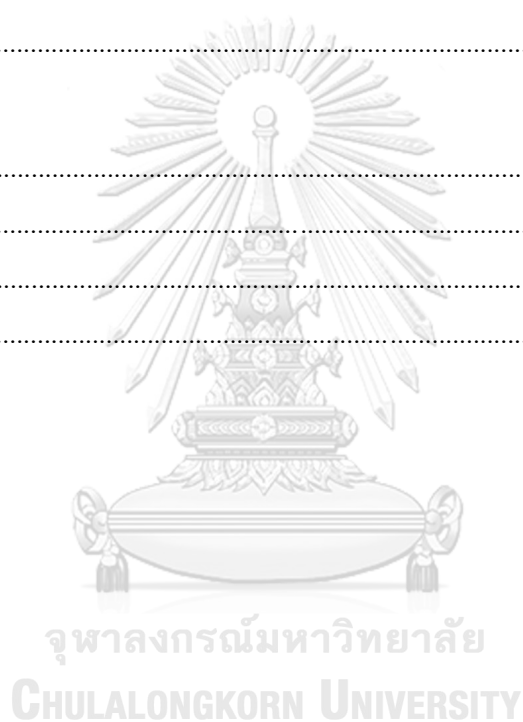
ส่วนที่ 5 อื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ฉ

แบบสัมภาษณ์มุมมองเชิงการสื่อสารจากศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อ
ไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) หรือ ศบค.

“สถานการณ์และผลกระทบของการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของ
เชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) และมาตรการป้องกันในประเทศไทย”

วันเดือนปีที่สัมภาษณ์.....สถานที่.....

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัย เรื่อง “สถานการณ์และผลกระทบ
ของการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) และ
มาตรการป้องกันในประเทศไทย” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาของนิสิตปริญญาเอก ตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาอาชีวศึกษาและงานยุติธรรม ภาควิชาสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ประการ คือ

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์การแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส
โคโรนา 2019 (โควิด-19) ในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาผลกระทบจากการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส
โคโรนา 2019 (โควิด-19) ในประเทศไทย
3. เพื่อศึกษามาตรการป้องกันการแพร่กระจายข่าวปลอมที่เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของ
เชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ในประเทศไทย

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ประกอบไปด้วยคำถามทั้งหมด 5 ส่วน ดังนี้

- ส่วนที่ 1 : ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
- ส่วนที่ 2 : ลักษณะการทำงานของหน่วยงานเพื่อป้องกันข่าวปลอมโควิด-19
- ส่วนที่ 3 : บทบาทของหน่วยงานกับการป้องกันข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19
- ส่วนที่ 4 : ข้อเสนอแนะของหน่วยงานเชิงนโยบายต่อรัฐบาล
- ส่วนที่ 5 : อื่น ๆ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

- 1.1 ชื่อ-สกุล.....
- 1.2 ตำแหน่ง.....หน่วยงาน.....
- 1.3 อายุปัจจุบัน.....
- 1.4 ระดับการศึกษา.....
- 1.5 ประสบการณ์ทำงาน.....

ส่วนที่ 2 ลักษณะการทำงานของ ศบค. เพื่อป้องกันข่าวปลอมโควิด-19

2.1 หน่วยงานท่านแบ่งภารกิจความรับผิดชอบภายใน ศบค. อย่างไร

2.2 ศบค. กับการให้ความสำคัญด้านข่าวปลอม

2.3 ช่วงทำงานที่บ้าน (Work From Home) ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของ ศบค. หรือไม่

2.4 ความร่วมมือของ ศบค. กับหน่วยงานรัฐอื่น ๆ

2.5 ความร่วมมือของ ศบค. กับภาคประชาชน

2.6 สัดส่วนข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 ที่รับรายงานต่อวัน

2.7 กำลังพลที่เกี่ยวข้องเพียงพอหรือไม่กับการทำรายงานที่เกี่ยวข้องกับข่าวปลอมให้รวดเร็ว และเท่าทันต่อสถานการณ์ก่อนเผยแพร่

2.8 ระดับความผิดพลาดของการรายงานข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19

2.9 ศบค. มีการวิเคราะห์หรือประเมินรูปแบบข่าวปลอมหรือไม่ อย่างไร

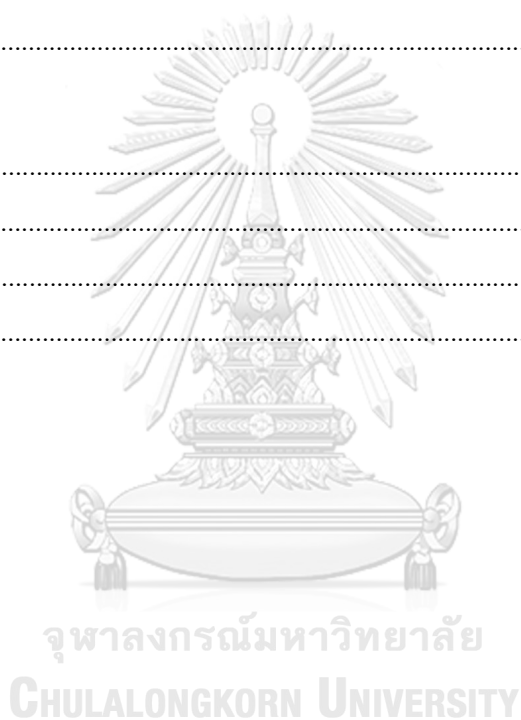
ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะของหน่วยงานเชิงนโยบายต่อรัฐบาล

3.1 ท่านคิดว่ามาตรการป้องกันข่าวปลอมในปัจจุบันมีเพียงพอแล้วหรือไม่

3.2 ท่านคิดว่ารัฐควรเพิ่มมาตรการใดเพื่อป้องกันการแพร่กระจายของข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19

3.3 ข้อเสนอแนะต่อมาตรการป้องกันข่าวปลอมในอนาคต

ส่วนที่ 4 อื่น ๆ

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	พรรณวดี ชัยกิจ
วัน เดือน ปี เกิด	14 พฤษภาคม 2534
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	ปริญญาตรี ปี 2555 ศิลปศาสตรบัณฑิต (สหวิทยาการสังคมศาสตร์) สาขาอาณานิคมศึกษา ศึกษานุกรมภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปริญญาโท ปี 2560 รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะ รัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ที่อยู่ปัจจุบัน	กรุงเทพมหานคร
ผลงานตีพิมพ์	วารสารสหวิทยาการ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 (ตุลาคม 2558 - มีนาคม 2559) เรื่อง นโยบายทางการทูตภัย พิบัติของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (น.113-143) จุลสารความมั่นคงศึกษา โครงการความมั่นคงศึกษา จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย (2561) เรื่อง การทูตภัยพิบัติของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียง ใต้ วารสารรัชต์ภาคย์ สถาบันรัชต์ภาคย์ ปีที่ 15 ฉบับที่ 40 (พฤษภาคม - มิถุนายน 2564) เรื่อง การแพร่กระจายของชาวพลอมเกี่ยวกับการแพร่ ระบาดของโควิด-19 และมาตรการป้องกันของไทย (น.15-32)